

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ІЛЬЄНКО АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 378.02:372.8:37.08:81'33

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ
ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

01 Освіта/Педагогіка
015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А.В. Ільєнко
(ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Оксана РЕЗВАН,
доктор педагогічних наук, професор

ДНІПРО – 2026

АНОТАЦІЯ

Ільєнко А.В. Формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, 2026.

У дисертаційній роботі досліджено актуальну науково-педагогічну проблему формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки та обґрунтовано новий підхід до її розв’язання, що полягає у розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Об’єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх державних службовців.

Предмет дослідження – модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, розробити та експериментально перевірити модель реалізації означеного процесу.

Для розв’язання завдань, досягнення мети, вирішення поставлених завдань використано комплекс таких методів дослідження: *теоретичні* – аналіз, узагальнення та систематизація наукових положень з метою розробки теоретичних засад формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіда, тестування); обсерваційні (спостереження, самоспостереження) з метою визначення у студентів рівня

сформованості мовної свідомості; *пілотний експеримент* – для з’ясування ставлення студентів до державної мови, її ролі у суспільстві, власного прийняття української мови як світоглядного чинника постаті державного службовця; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою визначення ефективності впровадження моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки; *графічні*: для унаочнення та порівняння результатів експериментальної роботи: графічні зображення, таблиці; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих результатів у ході експериментальної роботи.

У дисертації на підставі аналізу наукових праць з філософії, психології, педагогіки, соціології та лінгвістики, джерел з політології, законодавчої бази України з питань державної служби, досвіду підготовки державних службовців у системі вищої освіти України та світу, а також у системі підвищення кваліфікації розкрито теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, основу яких становлять фундаментальні наукові джерела, в яких конкретизовано основні дефініції дослідження, такі як «мовна свідомість особистості», «мовна свідомість державного службовця», «мовна особистість», «мовно-професійна компетентність», «комунікативна компетентність державного службовця», «сформованість мовної свідомості майбутнього державного службовця», «педагогічна модель», «модель формування мовної свідомості майбутнього державного службовця»; наукові розробки щодо основ організації методики викладання у вищій школі; профільної підготовки державних службовців; правової та соціальної деонтології; інтерактивних методів навчання; етнонаціональної політики; педагогічного моделювання; доведено практичну значущість використання методів: когнітивно-аналітичних, рефлексивних, інтерактивних та методів співпраці.

Уточнено сутність поняття «мовна свідомість державного службовця», яке презентовано в роботі як якісне особистісне утворення, яке дозволяє державному службовцю вільно користуватись державною мовою у всіх можливих комунікаціях на рівні її носія, бути свідомим щодо пріоритетного вибору державної мови у ситуаціях зовнішнього тиску або маніпулювання, розвивати власний публічний імідж через популяризацію особистого мовленнєвого стилю.

Обґрунтовано структурні компоненти досліджуваного утворення: *мовно-професійна компетентність* (компетенції з володіння українською мовою; послугування галузевою лексикою та послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби); *комунікативна компетентність* (комунікативна соціальна компетентність та компетентність у виборі ефективних засобів комунікації); *світоглядно-поведінковий компонент* (свідомість вибору української мови у комунікації, ідентичність із державою у якості носія мови, толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів, мотивація до мовного удосконалення, популяризація української мови у публічному просторі). Визначено рівні сформованості мовної свідомості майбутнього державного службовця (низький, середній, високий) та розкрито їх зміст.

Теоретично обґрунтовано модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки як цілісну систему педагогічної взаємодії, спрямовану на розвиток мовно-професійної, комунікативної та світоглядно-поведінкової складових досліджуваного утворення. Модель структуровано у взаємопов'язані концептуальний, змістово-процесуальний та діагностико-результативний блоки.

Концептуальний блок визначає методологічну основу моделі (аксіологічний, культурологічний, когнітивно-комунікативний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи) та систему принципів її реалізації (державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої

культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності, безперервного мовленнєвого вдосконалення), що забезпечують ціннісне та професійне спрямування формування мовної свідомості.

Змістово-процесуальний блок забезпечує реалізацію моделі через інтеграцію оновленого змісту освітніх дисциплін («Українська мова за професійним спрямуванням», «Теорія і практика правозастосування», «Соціологія», «Стратегічне управління», «Комунікативне управління»), спеціально розробленого спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», удосконалення практичної підготовки та застосування когнітивно-аналітичних, інтерактивних, симуляційних, проєктних і рефлексивних видів діяльності. Його реалізація передбачала залучення студентів до аналізу мовної політики, виконання мовних міні-проєктів, участі у тренінгах публічного мовлення, аналітичних дослідженнях публічного мовного середовища та рефлексивних практиках, що забезпечило цілеспрямоване формування всіх компонентів мовної свідомості.

Діагностико-результативний блок спрямований на визначення рівнів сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, здійснення формувального оцінювання, самоаналізу та корекції освітнього процесу, а також на фіксацію динаміки розвитку досліджуваного утворення й оцінювання ефективності реалізації моделі.

Експериментальну перевірку ефективності моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців здійснено у процесі фахової підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Реалізація моделі передбачала цілеспрямовану організацію освітньої діяльності, спрямованої на формування мовно-професійної, комунікативної та світоглядно-поведінкової складових мовної свідомості.

Експериментальною базою дослідження стали ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» та Національний технічний університет «Дніпровська

політехніка» (м. Дніпро). У дослідженні взяли участь 102 студенти освітньо-професійних програм «Публічне управління та адміністрування» (спеціальність 281) та «Менеджмент» (спеціальність 073) перших двох років навчання, а також 15 викладачів. Студентів було розподілено на експериментальну (53 особи) та контрольну (49 осіб) групи, що дозволило здійснити порівняльний аналіз результатів формувального етапу дослідження.

Формування мовно-професійної компетентності як складової мовної свідомості майбутніх державних службовців здійснювалося шляхом оновлення змісту навчальних дисциплін професійної підготовки («Українська мова за професійним спрямуванням», «Теорія і практика правозастосування», «Соціологія», «Стратегічне управління», «Комунікативне управління»), упровадження спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», проведення публічних лекцій-дискусій, виконання завдань зі створення текстів професійного спрямування, проходження іспиту на володіння державною мовою та подальший аналіз мовленнєвих помилок.

Формування комунікативної компетентності відбувалося через включення студентів у практико орієнтовану діяльність, що передбачала застосування когнітивно-аналітичних вправ, емоційно-гострих кейсових завдань у межах правового поля мовної політики, заходів з популяризації державної мови у громадському просторі та соцмережах, тренінгів публічного мовлення, моделювання професійних комунікативних ситуацій, аналітико-синтетичну роботу щодо мовної політики регіону, а також виконання навчально-симуляційних завдань (розроблення мовних міні-проектів, взаємодію з різними соціальними групами щодо популяризації української мови).

Формування світоглядно-поведінкового компоненту мовної свідомості забезпечувалося через залучення студентів до аналітичних досліджень мовного середовища публічного простору, участь у регіональних ініціативах популяризації української мови, модерацію україномовних заходів,

порівняльний аналіз мовної політики різних країн, ведення рефлексивного щоденника мовної поведінки, аналіз висловлювань щодо мовного питання у медіа та соціальних мережах, а також через рефлексивні та проєктні практики, спрямовані на усвідомлення власної мовної позиції.

Реалізація зазначених напрямів забезпечувалася використанням когнітивно-аналітичних, інтерактивних, проєктних, симуляційних і рефлексивних методів педагогічної взаємодії, що дозволило забезпечити цілісне формування всіх компонентів мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі формувального етапу експерименту.

Подальший кількісний і якісний аналіз результатів експериментальної роботи засвідчив позитивну динаміку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, а саме: відсоток студентів ЕГ з високим рівнем змінився з 20,8% до 50,9%. Значно зменшилася кількість майбутніх держслужбовців ЕГ, які продемонстрували низький рівень – з 28,3% до 5,7%. У студентів контрольної групи позитивні зміни відбулися, проте незначні: високий рівень з 20,4% до 24,5%, середній – з 53,1% до 59,2%, низький рівень – з 26,5 до 16,3%. Аналіз результатів засвідчив статистично значущу різницю отриманих результатів, підтверджену за допомогою критерію Пірсона χ^2 , що свідчить про безумовну ефективність та достовірність обґрунтованої й експериментально перевіреної моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Розроблено та впроваджено навчально-методичне забезпечення формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, що включає систему когнітивно-аналітичних, інтерактивних і рефлексивних завдань, діагностичний інструментарій та програму спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця» для здобувачів спеціальності «Публічне управління та адміністрування» та у системі підвищення кваліфікації державних службовців

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням теоретико-методологічного осмислення мовної свідомості державних службовців у контексті сучасних суспільних і комунікаційних трансформацій, розробленням технологій її розвитку в системі післядипломної освіти, емпіричним вивченням мовної толерантності та мовної поведінки у публічному просторі, а також створенням інтегрованих освітніх модулів стратегічних комунікацій, що поєднують мовну підготовку, публічне мовлення та професійну управлінську взаємодію у системі підготовки фахівців публічного управління.

Ключові слова: мовна свідомість, державні службовці, мовна поведінка, мовна компетентність, мовна особистість, соціальна відповідальність, формування, освітній процес, процес фахової підготовки, модель.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

1. Ільєнко А. Мовна свідомість держслужбовця як категорія професійності. *Наука і Освіта*, 2023. № 2. С. 92–97. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-15>
2. Ільєнко А. Особливості фахової підготовки держслужбовця у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2024. Вип. 92. С. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.28>
3. Ільєнко А. Структура мовної свідомості держслужбовця. *Новий колегіум*, 2025. № 3 (119). С. 20–25 URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/newcollegium/article/view/18285>

4. Резван О. О., Ільєнко А. В. Робота з академічним текстом в аспекті формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2025. №17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15382087>

5. Ільєнко А.В. Модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*, 2025. № 8. С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.10>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Ільєнко А.В. Мотивація розвитку комунікативної компетентності держслужбовця *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі*: матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених (Дніпро, 5-6 квітня 2023 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2023. С. 43 – 46.

7. Ільєнко А.В. Дискурсивна етика державного службовця. *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених (Дніпро, 17-18 квітня 2024 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2024. С. 80–83.

8. Ільєнко А.В. Удосконалення мовленнєвої компетентності державних службовців у Програмах підвищення кваліфікації. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)* : матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 квітня 2024 р.). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2024. С. 132 – 134.

9. Ільєнко А.В. Принципи формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця. *Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці*:

матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 7 листопада 2024 р.). Харків: ХНАДУ, 2024. С. 29–31.

10. Ільєнко А.В. Риторична культура державного службовця в аспекті його мовної свідомості. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій* (ByteEd-2025): матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 квітня 2025 р.). Харків: ХНАДУ, 2025. С. 93 – 96.

11. Ільєнко А.В. Формування мовної свідомості майбутніх державних службовців: діагностичний інструментарій та результати експериментального дослідження. *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 9-10 квітня 2026 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2026. С. 53–56.

12. Ільєнко А.В. Психологічні механізми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. *Практична психологія в сучасному вимірі*: матер. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 квітня 2026 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2026. С. 128–129.

ABSTRACT

Illienko A. V. Formation of Linguistic Consciousness of Future Civil Servants in the Process of Professional Training. – Qualification scientific work presented as a manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 015 Professional Education (by specializations). – Higher educational institution Alfred Nobel University, Dnipro, 2026.

The dissertation addresses the relevant scientific and pedagogical problem of forming the linguistic consciousness of future civil servants in the process of professional training and substantiates a new approach to its solution, which consists in the development, theoretical justification, and experimental verification of a model for the formation of linguistic consciousness of future civil servants in professional training.

The research object is the process of professional training of future civil servants.

The research subject is the model of formation of linguistic consciousness of future civil servants in the process of professional training.

The research aim is to substantiate the theoretical foundations of forming the linguistic consciousness of future civil servants and to develop and experimentally verify a model for implementing this process.

To achieve the research aim and accomplish the objectives, a set of research methods was used.

Theoretical methods included analysis, generalization, and systematization of scientific concepts to develop the theoretical foundations for forming the linguistic consciousness of future civil servants.

Empirical methods comprised diagnostic methods (questionnaires, interviews, and testing) and observational methods (observation and self-observation) aimed at

determining students' levels of linguistic consciousness formation. A pilot study was conducted to identify students' attitudes toward the state language, its role in society, and their acceptance of Ukrainian as a worldview component of a civil servant's professional identity.

A pedagogical experiment (ascertaining, formative, and control stages) was carried out to determine the effectiveness of implementing the model for forming the linguistic consciousness of future civil servants in professional training.

Graphic methods were applied to visualize and compare the results of the experimental work (charts, diagrams, tables). Methods of mathematical statistics were used to determine the statistical significance of the results obtained during the experiment.

Based on the analysis of scholarly works in philosophy, psychology, pedagogy, sociology, and linguistics, as well as sources in political science, Ukrainian legislation on civil service, and the experience of training civil servants in higher education in Ukraine and abroad, including continuing professional development, the dissertation reveals the theoretical foundations of forming the linguistic consciousness of future civil servants.

The study provides a clarification of the concept "linguistic consciousness of a civil servant," which is defined as an integrative personal construct that enables a civil servant to use the state language freely in all forms of communication at the level of a native speaker, to consciously prioritize the state language in situations of external pressure or manipulation, and to develop a public professional image through the promotion of an individual speech style.

The study provides a clarification of the concept "linguistic consciousness of a civil servant," which is defined as an integrative personal construct that enables a civil servant to use the state language freely in all forms of communication at the level of a native speaker, to consciously prioritize the state language in situations of external

pressure or manipulation, and to develop a public professional image through the promotion of an individual speech style.

The research also draws on scientific developments related to higher education teaching methodology, professional training of civil servants, legal and social deontology, interactive teaching methods, ethnonational policy, and pedagogical modeling, and demonstrates the practical value of cognitive-analytical, reflective, interactive, and collaborative learning methods.

The study clarifies the essence of the concept “linguistic consciousness of a civil servant,” which is presented as an integrative personal construct that enables a civil servant to use the state language freely in all forms of communication at the level of a native speaker, to consciously prioritize the state language in situations of external pressure or manipulation, and to develop a public professional image through the promotion of an individual speech style.

The structural components of this construct are substantiated:

- **linguistic and professional competence** (proficiency in the Ukrainian language, use of professional terminology, and application of state language policy standards in civil service);
- **communicative competence** (social communicative competence and the ability to choose effective communication strategies);
- **worldview-behavioural component** (conscious choice of Ukrainian in communication, identification with the state as a language bearer, tolerance toward imperfect language use by communication partners, motivation for language improvement, and promotion of Ukrainian in the public sphere).

The levels of formation of the linguistic consciousness of future civil servants (low, medium, and high) are identified and their characteristics are described.

The model for forming the linguistic consciousness of future civil servants in professional training is theoretically substantiated as a holistic system of pedagogical

interaction aimed at developing the linguistic-professional, communicative, and worldview-behavioural components of the studied construct. The model is structured into interconnected conceptual, content-procedural, and diagnostic-resultative blocks.

The **conceptual block** defines the methodological foundation of the model (axiological, cultural, cognitive-communicative, activity-based, and learner-centered approaches) and the system of principles guiding its implementation (statehood, legal legitimacy, communicative appropriateness, speech culture, personal responsibility, intercultural tolerance, and continuous language improvement), which ensure the value-based and professional orientation of linguistic consciousness formation.

The **content-procedural block** ensures the implementation of the model through the integration of updated educational content in academic disciplines (Ukrainian for Professional Purposes, Theory and Practice of Law Enforcement, Sociology, Strategic Management, and Communicative Management), the specially designed course “Formation of Linguistic Competence of Future Civil Servants”, enhancement of practical training, and the application of cognitive-analytical, interactive, simulation-based, project-based, and reflective learning activities. Its implementation involved engaging students in the analysis of language policy, completion of language mini-projects, participation in public speaking training, analytical studies of the public linguistic environment, and reflective practices, which ensured the purposeful development of all components of linguistic consciousness.

The **diagnostic-resultative block** is aimed at determining the levels of linguistic consciousness formation among future civil servants, conducting formative assessment, self-analysis, and adjustment of the educational process, as well as recording the dynamics of the studied construct and evaluating the effectiveness of the model implementation.

The experimental verification of the effectiveness of the model for forming the linguistic consciousness of future civil servants was carried out within the professional training of first-cycle (Bachelor’s level) students. The implementation of the model

involved the purposeful organization of educational activities aimed at developing the linguistic-professional, communicative, and worldview-behavioural components of linguistic consciousness.

The experimental base of the study included Alfred Nobel University and Dnipro University of Technology (Dnipro). The study involved 102 students enrolled in the educational and professional programs “Public Administration” (Specialty 281) and “Management” (Specialty 073) during the first two years of study, as well as 15 faculty members. Students were divided into an experimental group (53 participants) and a control group (49 participants), which made it possible to conduct a comparative analysis of the results of the formative stage of the research.

The formation of linguistic and professional competence as a component of the linguistic consciousness of future civil servants was ensured through updating the content of professional training disciplines (Ukrainian for Professional Purposes, Theory and Practice of Law Enforcement, Sociology, Strategic Management, and Communicative Management), implementing the special course “Formation of Linguistic Competence of Future Civil Servants,” conducting public lecture-discussions, completing professional text production tasks, passing the state language proficiency exam, and subsequent analysis of speech errors.

The development of communicative competence was carried out by engaging students in practice-oriented activities that included cognitive-analytical exercises, emotionally engaging case-based tasks within the legal framework of language policy, activities promoting the state language in public spaces and social media, public speaking training, modeling professional communication situations, analytical work on regional language policy, and simulation-based learning tasks (development of language mini-projects and interaction with various social groups to promote the Ukrainian language).

The formation of the worldview-behavioural component of linguistic consciousness was ensured through students’ involvement in analytical studies of the

public linguistic environment, participation in regional initiatives promoting the Ukrainian language, moderation of Ukrainian-language events, comparative analysis of language policies in different countries, maintaining reflective diaries of language behaviour, analysis of language-related discourse in media and social networks, as well as reflective and project-based practices aimed at developing awareness of personal language position.

The implementation of these directions was supported by the use of cognitive-analytical, interactive, project-based, simulation-based, and reflective methods of pedagogical interaction, which ensured the holistic development of all components of linguistic consciousness of future civil servants during the formative stage of the experiment.

Further quantitative and qualitative analysis of the experimental results demonstrated a positive dynamic in the formation of linguistic consciousness among future civil servants. In the experimental group, the percentage of students with a high level increased from 20.8% to 50.9%, while the proportion demonstrating a low level significantly decreased from 28.3% to 5.7%. In the control group, positive changes were observed but were less distinct: the high level increased from 20.4% to 24.5%, the medium level rose from 53.1% to 59.2%, and the low level decreased from 26.5% to 16.3%. The analysis confirmed a statistically significant difference in the obtained results, verified using Pearson's chi-square test (χ^2), which indicates the effectiveness and validity of the proposed and experimentally tested model.

Educational and methodological support for forming the linguistic consciousness of future civil servants was developed and implemented, including a system of cognitive-analytical, interactive, and reflective tasks, diagnostic tools, and the special course "Formation of Linguistic Competence of Future Civil Servants" for students of the Public Administration specialty and within continuing professional development programs for civil servants.

The conducted research does not exhaust all aspects of the problem of forming the linguistic consciousness of future civil servants. Prospects for further research include deepening the theoretical and methodological understanding of linguistic consciousness in the context of contemporary social and communicative transformations, developing technologies for its advancement in postgraduate education, empirical study of language tolerance and language behaviour in the public sphere, and designing integrated educational modules of strategic communication that combine language training, public speaking, and professional managerial interaction in the training of public administration specialists.

Keywords: linguistic consciousness, civil servants, language behaviour, linguistic competence, linguistic personality, social responsibility, formation, educational process, professional training process, model.

REFERENCES

Articles in Ukrainian professional journals included in international scientometric databases

1. Ilienکو, A. (2023). Movna svidomist derzhsluzhbovtsia yak katehoriia profesiinosti [Linguistic consciousness of a civil servant as a category of professionalism]. Nauka i Osvita [Science and Education], no. 2, pp. 92–97. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-15> [In Ukrainian].
2. Ilienکو, A. (2024). Osoblyvosti fakhovoї pidhotovky derzhsluzhbovtsia u zakladyakh vyshchoї osvity [Features of professional training of civil servants in higher education institutions]. Pedahohika formuvannia tvorchoї osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of Creative Personality Formation in Higher and Secondary Education], issue 92, pp. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.28> [In Ukrainian].

3. Ilienکو, A. (2025). Struktura movnoi svidomosti derzhsluzhbovtsia [Structure of linguistic consciousness of a civil servant]. Novyi Kolehium [New Collegium], no. 3 (119), pp. 20–25. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/newcollegium/article/view/18285> [In Ukrainian].
4. Rezvan, O.O., Ilienکو, A.V. (2025). Robota z akademichnym tekstem v aspekti formuvannia movnoi svidomosti maibutnoho derzhsluzhbovtsia [Working with academic text in the context of forming linguistic consciousness of future civil servants]. Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky [Pedagogical Academy: Scientific Notes], no. 17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15382087> [In Ukrainian].
5. Ilienکو, A.V. (2025). Model formuvannia movnoi svidomosti maibutnikh derzhavnykh sluzhbovtsiv [Model for forming linguistic consciousness of future civil servants]. Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Serii: Pedahohika. Psykholohiia [Scientific Bulletin of Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series: Pedagogy. Psychology], no. 8, pp. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.10> [In Ukrainian].

Scientific papers certifying the approbation of the dissertation materials

6. Ilienکو, A. (2023). Motyvatsiia rozvytku komunikatyvnoi kompetentnosti derzhsluzhbovtsia [Motivation for the development of communicative competence of civil servants]. Teoriia i praktyka profesiinoho stanovlennia fakhivtsia v innovatsiinomu sotsiokulturnomu prostori: materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Theory and practice of professional development in the innovative socio-cultural space: Proceedings of the I International scientific-practical conference]. Dnipro, pp. 43–46. [In Ukrainian].
7. Ilienکو, A.A. (2024). Dyskursyvna etyka derzhavnoho sluzhbovtsia [Discursive ethics of a civil servant]. Teoriia i praktyka profesiinoho stanovlennia

fakhivtsia v innovatsiinomu sotsiokulturnomu prostori: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Theory and practice of professional development in the innovative socio-cultural space: Proceedings of the II International scientific-practical conference]. Dnipro, pp. 80–83. [In Ukrainian].

8. Ilienکو, A. (2024). Udoskonalennia movlennievoi kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovtziv u prohramakh pidvyshchennia kvalifikatsii [Improvement of speech competence of civil servants in professional development programs]. Tendentsii rozvytku pedahohiky ta osvity v umovakh tsyfrovyykh transformatsii (ByteEd-2024): materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Trends in pedagogy and education in digital transformation: Proceedings of the I International scientific-practical conference]. Kharkiv, pp. 132–134. [In Ukrainian].

9. Ilienکو, A. (2024). Pryntsypy formuvannia movnoi svidomosti maibutnoho derzhsluzhbovtzia [Principles of forming linguistic consciousness of future civil servants]. Suchasni tendentsii v ukrainskii i svitovii humanitarnystytsi: materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Modern trends in Ukrainian and world humanities: Proceedings of the I All-Ukrainian scientific-practical conference]. Kharkiv, pp. 29–31. [In Ukrainian].

10. Ilienکو, A. (2025). Rytorychna kultura derzhavnoho sluzhbovtzia v aspekti yoho movnoi svidomosti [Rhetorical culture of a civil servant in the context of linguistic consciousness]. Tendentsii rozvytku pedahohiky ta osvity v umovakh tsyfrovyykh transformatsii (ByteEd-2025): materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Trends in pedagogy and education in digital transformation: Proceedings of the II International scientific-practical conference]. Kharkiv, pp. 93–96. [In Ukrainian].

11. Ilienکو, A. (2026). Formuvannia movnoi svidomosti maibutnikh derzhavnykh sluzhbovtziv: diahnostychnyi instrumentarii ta rezultaty eksperymentalnoho doslidzhennia [Formation of linguistic consciousness of future civil servants: diagnostic tools and results of experimental research]. Teoriia i praktyka

profesiinoho stanovlennia fakhivtsia v innovatsiinomu sotsiokulturnomu prostori: materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Theory and practice of professional development in the innovative socio-cultural space: Proceedings of the IV International scientific-practical conference]. Dnipro, pp. 53–56. [In Ukrainian].

12. Ilienکو, A. (2026). Psykholohichni mekhanizmy formuvannia movnoi svidomosti maibutnikh derzhavnykh sluzhbovtsiv [Psychological mechanisms of forming linguistic consciousness of future civil servants]. Praktychna psykholohiia v suchasnomu vymiri: materialy XVII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Practical psychology in the modern dimension: Proceedings of the XVII International scientific-practical conference]. Dnipro, pp. 128–129. [In Ukrainian].

ЗМІСТ

ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	
1.1. Сутність і наукові підходи до трактування поняття «мовна свідомість»	33
1.2. Професійна специфіка мовної свідомості державного службовця	53
1.3. Відображення проблеми формування мовної свідомості у змісті освітніх програм підготовки державних службовців	73
Висновки до розділу 1.	85
РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	
2.1. Компонентно-структурний аналіз мовної свідомості держслужбовців	88
2.2. Обґрунтування моделі формування мовної свідомості держслужбовців у процесі фахової підготовки	110
2.3. Експериментальна перевірка ефективності моделі формування мовної свідомості держслужбовців у процесі фахової підготовки	132
2.4. Хід, аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження	163
Висновки до розділу 2.	187
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	216

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується посиленням процесів національної ідентифікації, утвердженням цінностей державності та формуванням націоцентричної громадянської позиції. Ці процеси значною мірою актуалізувалися в умовах воєнної агресії проти України, що зумовило переосмислення ролі державної мови як чинника консолідації суспільства та маркера громадянської відповідальності.

У цьому контексті відбувається оновлення вимог до професійної діяльності державного службовця, серед яких особливого значення набуває мовна свідомість як інтегральна характеристика особистості. Вона виявляється у здатності здійснювати усвідомлений вибір мовних стратегій у професійній та публічній комунікації, забезпечувати ефективну взаємодію з різними соціальними групами, а також сприяти популяризації державної мови як важливого інструменту суспільної довіри та державної політики.

Мовна свідомість як ціннісно-сміслове утворення особистості посідає важливе місце у структурі професійної готовності фахівців, які пов'язують свою діяльність із державною службою. Її сформованість виявляється в усвідомленому та доцільному використанні мовних засобів у різних видах життєдіяльності, розумінні соціокультурної ролі мови, здатності до вибору адекватних комунікативних стратегій, а також у прагненні до розвитку власного мовного стилю.

Особливістю мовної свідомості державного службовця є її прояв не лише у професійній діяльності, а й у повсякденному спілкуванні, що засвідчує цілісність особистісної позиції, послідовність ціннісних орієнтацій та усвідомлений вибір державної мови як засобу соціальної взаємодії.

З огляду на те, що державна служба відкрита для фахівців різних галузей, мовна свідомість має розглядатися як обов'язкова складова їхньої професійної компетентності.

Суспільні трансформації сучасної України зумовлюють необхідність підвищення вимог до фахової підготовки державних службовців, які виконують функції посередництва між державними інституціями та громадянським суспільством, організації комунікації та реалізації державної політики. Відповідно, система підготовки фахівців за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» має бути спрямована на формування комплексу компетентностей, що забезпечують ефективну комунікативну взаємодію із суспільством, зокрема розвиток мовної свідомості як її важливого складника.

Формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі навчання на бакалаврському та магістерському рівнях узгоджується з положеннями чинної нормативно-правової бази України, зокрема Законів України «Про державну службу» (2017) [37], «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) [38], «Про освіту» (2017) [39], «Про вищу освіту» (2014) [40]. У зазначених документах визначено вимоги до підготовки кваліфікованих фахівців, у тому числі для державної служби, окреслено правові та організаційні засади її функціонування, а також закріплено роль державної мови як обов'язкового інструменту професійної діяльності у публічній сфері.

Відображення у науковому дискурсі проблеми мовної свідомості представлене тематичними напрямками: теорії мовної свідомості (Н.Волкова, О. Лебідь, І. Олійник [18], О. Діденко, О. Шевчук, Т. Сніца [29], Т. Коць [67], І. Курас [71], Л. Масенко [83], О. Рак [125], П. Селігей [133–137]), мовної картини світу (С. Єрмоленко [34], Р. Луканинець [77]), національної ментальності (О. Ткаченко [152–153]), мовної компетентності (В. Кузнецов [69]), комунікативної компетентності (Л. Артюшкіна [6], Л. Мамчур [82]), у тому числі державних службовців ([61; 65]), культуромовної особистості (О. Семеног [139; 140]), культури спілкування (С. Бирик [10], О. Козієвська [57]), у тому числі керівника (І. Грузинська [22]), риторичної культури (К. Олійник [97]), мовної освіти ([35]), громадянської освіти ([64]); поняття «мовної особистості»

(О. Карпіна [51], О. Лавриненко [74], Л. Мацько [85], В. Папіш [114]), мовної норми (І. Фаріон [159]), лінгвістики (О. Селіванова [132], О. Сахарова [131]) та психолінгвістики (Л. Калмикова та ін. [122]), еколінгвістики (К. Тараненко [149]), політичної риторики (Ю. Харченко [166]) та ін.

Поняття мовної свідомості деталізується у змістах для окремих суспільних категорій: майбутніх докторів філософії (Н. Волкова, О. Лебідь, І. Олійник [18]), учнів ліцеїв та учнів з особливими потребами (Т. Магдич [78–79]), курсантів-правників (Є. Тягнирядно [157]), студентів педагогічних спеціальностей (О. Фурман [163]), мовної поведінки молоді (І. Цар [169]), курсантів та студентів (В. Кузнецов [69]), учнів основної школи (І. Мамчур [82], Т. Симоненко [143]), підвищення кваліфікації державних службовців (Л. Дорошенко [31]) та ін.

В аспекті особистості державного службовця мовна свідомість презентована в статті О.Діденка, О. Шевчук, Т. Сніци [29], проте переважно розглядається на рівні: мовної стійкості (Л. Коваленко, С. Жарая [56]), мовної компетентності (Л. Козлова, Н. Капустіна [58], І. Плотницька, О. Левченко [90], О. Шевчук [175], Н. Шульська [176]), мовної культури (О. Приходько [118], С. Харджирадева [164]), особистості державного службовця як представника держави (Д. Неліпа, О. Зубчик [94], Т. Федорів [160]), комунікативної компетентності ([61]), комунікації в публічному управлінні (В. Гошовська [62]), правової культури (Ю. Остапенко, Я. Жовнірчик [112]).

Дослідниками акцентовано увагу на питаннях щодо формування мовної свідомості через навчання студентів риторичної культури (основ красномовства) (О. Божок [11], Л. Грицаєнко [23]), академічної доброчесності (С. Ревуцька, В. Зінченко [1], Т. Костирко [2], А. Колесніков [59]), ділового спілкування [30], підвищення рівня лексичної компетентності (Н. Єльнікова, А. Стецюк [33], О. Максимець [80]), академічної грамотності (Ж. Колоїз [60], К. Меркулова [87], І. Серебрянська [141]), формування національно-громадянських цінностей (І. Курас [71], С. Лапаєнко [76], І. Огієнко [96], Я. Радевич-Вінницький [124] та ін.).

З огляду на організацію процесу підготовки державного службовця у публічному просторі представлено праці Н. Орлової [98], Н. Панової [113], А. Погановського [116], Н. Провоторової [121], В. Тимощука та А. Школика [123], О. Резван [126], С. Серьогіна, Є. Бородіна, Н. Липовської [142], А. Янчишин [184] та ін.

Засадничими положеннями щодо змісту державної служби стали праці А. Даниленка [27], Л. Козлової, Н. Капустіної [58], Л. Кошелевої [68], О. Лазор [75], І. Малого [81], В. Толкованова, Ю. Ковбасюк [154], Н. Філіпової [162], С. Черноног [171] та ін.

Питання зарубіжного досвіду підготовки державних службовців розкрито у працях Н. Артеменко [4], О. Заїки [36], І. Кобзева [55], О. Мельникова, І. Кобзева, В. Косенко [86], Ю. Нечухраної [95], М. Хім та О. Білик [167], С. Чернова, В. Воронкової, В. Банах [170], Ю. Яшиної [185] та ін.

Водночас, незважаючи на різнопланові публікації, жодний із названих підходів повною мірою не забезпечує виконання завдання формування мовної свідомості майбутніх державних службовців через нерозробленість теоретичної і технологічної бази, яка б сприяла формуванню зазначеної якості.

Аналіз результатів теоретичних напрацювань учених щодо формування мовної свідомості майбутніх державних службовців дав змогу констатувати низку суперечностей між:

- об'єктивними суспільними вимогами до змісту професійної підготовки державних службовців, потребами суспільства у мовно свідомих державних службовцях та низьким рівнем сформованості у студентів, орієнтованих на реалізацію у межах державної служби, цінності державної мови, знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективність комунікації із різними спільнотами населення;

- потребою набуття майбутніми державними службовцями мовної свідомості та невизначеністю структури сформованості означеного утворення;

– наявністю потенційних можливостей процесу формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців та відсутністю моделі формування означеного утворення у студентів.

Необхідність усунення зазначених суперечностей, практичне значення проблеми та недостатнє опрацювання її теоретичних та прикладних аспектів визначили тему наукового дослідження: **«Формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця у процесі фахової підготовки».**

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає основним напрямам досліджень кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університету імені Альфреда Нобеля», проведених у межах комплексних наукових тем «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0117U000784), «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059). Тему затверджено вченою радою ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (протокол № 11 від 20 грудня 2022 р.).

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх державних службовців.

Предмет дослідження – модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, розробити та експериментально перевірити модель реалізації означеного процесу.

Гіпотеза дослідження. Успішність формування мовної свідомості майбутніх державних службовців забезпечується впровадженням розробленої і теоретично обґрунтованої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки, яка спрямована на розвиток

мовно-професійної компетентності, комунікативної компетентності та світоглядно-поведінкового компонентів зазначеного утворення.

Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези сформульовано такі **завдання дослідження:**

1. На підставі аналізу психолого-педагогічної, лінгвістичної та соціо-громадянської літератури розкрити теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

2. Обґрунтувати сутність, структуру, показники та рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців.

3. Розробити й теоретично обґрунтувати модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

4. Здійснити експериментальну перевірку ефективності моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

5. Підготувати навчально-методичний ресурс процесу формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: наукові положення системного (Ю Шабанова [173]), аксіологічного (С. Вітвицька [14], Р. Винничук [15], О. Данилевська [26], Л. Коваленко, С. Жарая [56], Л. Хомич [3]), культурологічного (М. Бастун [8], І. Фаріон [159]), когнітивно-комунікативного (В. Кузнецов [69], О. Шевчук, М. Ковтун, В. Спасенко [175]), особистісно-орієнтованого (О. Глазова [19], О. Лавриненко [74], О. Хохліна [168], О. Халабузар [165]), діяльнісного (Н. Єльнікова, А. Стецюк [33]) підходів, а також основ організації методики викладання у вищій школі (С. Вітвицька [14], В. Каплінський [52] та ін.); профільної підготовки державних службовців (С. Серьогін, Є. Бородін, Н. Липовська [142], В. Тимощук [151], Т. Федорів [160]); правової та соціальної деонтології (Г. Васильчук [13], А. Полторах, Я. Зоська, А. Стадник [117], Є. Стадний [146]); лінгвістики (І. Дзюба [28],

Т. Космеда [66], О. Максимець [80], Л. Мацько [85], В. Папіш [114], І. Фаріон [159], Є. Широкоград [181] та ін.); етнонаціональної політики (І. Курас [71], С. Лапаєнко [76], Д. Неліпа, О. Зубчик [94], І. Огієнко [96] та ін.); психосоціології (О. Рак [125], Н. Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов [161]); інтерактивних методів навчання (Н. Волкова [17], Н. Провоторова [121], М. Томашевська [156], Є. Тягнирядно [157], Ю. Шикір [180]); педагогічного моделювання (І. Кузнецов [69], Г. Єльнікова, О. Зайченко, В. Маслов [32], О. Шапран [174]) тощо.

З метою досягнення мети, вирішення поставлених завдань використано комплекс таких **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз, узагальнення та систематизація наукових положень з метою розробки теоретичних засад формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців; *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіда, тестування); обсерваційні (спостереження, самоспостереження) з метою визначення у студентів рівня сформованості мовної свідомості; *пілотний експеримент* – для з'ясування ставлення студентів до державної мови, її ролі у суспільстві, власного прийняття української мови як світоглядного чинника постаті державного службовця; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний) з метою визначення ефективності впровадження моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців; *графічні*: для унаочнення та порівняння результатів експериментальної роботи: графічні зображення, таблиці; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих результатів у ході експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася впродовж 2021–2025 рр. на базі ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» та Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро). На різних етапах до експерименту було залучено 102 студентів, які є здобувачами першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійними програмами: «Публічне управління та адміністрування» зі

спеціальності 281 та «Менеджмент зі спеціальності 073. Вони були поділені на дві групи: експериментальна – 53 особи (студенти Університету імені Альфреда Нобеля та НТУ «Дніпровська політехніка» 2021 – 2023 років навчання); контрольна – 49 осіб (студенти Університету імені Альфреда Нобеля та НТУ «Дніпровська політехніка» 2022 – 2024 років навчання), а також 15 викладачів вказаних закладів вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців на підставі аксіологічного, культурологічного, когнітивно-комунікативного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів та принципів державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності, системного мовленнєвого вдосконалення, що містить такі взаємопов’язані блоки: концептуальний, змістово-процесуальний, діагностико-результативний;

- уточнено й конкретизовано понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми («мовна свідомість особистості», «мовна свідомість державного службовця», «мовна особистість», «мовно-професійна компетентність», «комунікативна компетентність державного службовця», «сформованість мовної свідомості майбутнього державного службовця», «педагогічна модель», «модель формування мовної свідомості майбутнього державного службовця»);

- удосконалено зміст, методи (когнітивно-аналітичні, рефлексивні, методи співпраці, інтерактивні) та форми навчання (лекційні, практичні та семінарські заняття, система підвищення кваліфікації державних службовців), спрямовані на розвиток мовно-професійної компетентності, комунікативної компетентності, світоглядно-поведінкового компоненту мовної свідомості майбутніх державних службовців;

– набули подальшого розвитку наукові уявлення про сутність, структуру, компоненти, показники й рівні мовної свідомості майбутніх державних службовців; діагностичний інструментарій оцінювання рівнів означеного утворення.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробці та впровадженні моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, що може бути покладена в основу корекції змісту освітніх програм для студентів, які навчаються за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»; суттєвому оновленні, модифікації та коригуванні змісту навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», «Теорія і практика правозастосування», «Соціологія», «Стратегічне управління», «Комунікативне управління», а також у створенні та впровадженні програми й навчально-методичного забезпечення спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця».

Основні положення дисертації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії та практики професійної освіти, зокрема при розробці посібників, програм спецкурсів для студентів, магістрантів та аспірантів з питань формування мовної свідомості особистості, в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців та їхній самоосвітній діяльності.

Основні положення та результати дослідження **впроваджено** в процес професійної підготовки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка № 596 від 19.09.2025 р.), Університет митної справи і фінансів (м. Дніпро) (довідка від 19.09.2025), Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова (довідка № 2139 від 23.10.2025 р.), Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (довідка № 375 від 25.09.2025 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження репрезентовано в доповідях на науково-практичних конференціях, зокрема

міжнародних: «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку» (Полтава-Лубни, Миргород, 2022), «Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (Дніпро, 2023), «Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (Дніпро, 2024, 2026), «Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)» (Харків, 2024), «Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2025)» (Харків, 2025), «Психологія міста і містян: перспекція і ретроспекція» (Харків, 2024), «Освіта в сучасних викликах» (Полтава, 2025), «Практична психологія в сучасному вимірі» (Дніпро, 2026); всеукраїнських: «Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці» (Харків, 2024), «Педагогічна освіта в період трансформацій: наукові пошуки та інноваційні практики» (Запоріжжя, 2026).

Результати та висновки виконаної роботи обговорено на інтерактивному методологічному он-лайн семінарі молодих дослідників «Компетентнісні засади освітнього процесу в умовах впровадження інновацій: вітчизняний та міжнародний досвід (Житомир – Полтава – Київ, 2023), засіданнях кафедри психології та педагогіки, щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (упродовж 2022–2026 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження відображено у 12 публікаціях, з них 1 у співавторстві, у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях, 7 статей і тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в роботі, одержано автором самостійно. Ідеї та думки, що належать співавтору статті [125] О. Резван, у роботі не використовувались.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу,

двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (217 найменувань, в тому числі 31 іноземними мовами), 8 додатків на 70 стор. Дисертація містить 18 таблиць та 3 рисунки. Загальний обсяг дисертації – 286 сторінок, з них – 174 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

1.1. Сутність і наукові підходи до трактування поняття «мовна свідомість»

Проблема мовної свідомості особистості актуалізувалась в науковому дискурсі в різні періоди по-різному. Так, наприкінці ХХ – початку ХХІ століття у вжитку набув популярності термін «мовна особистість», що за змістом корелював із успішністю та комунікативною компетентністю людини. Сучасні науковці у поняття мовної особистості закладають сенси як мовознавства, так і психології. Так, у визначенні Л. Мамчур «мовна особистість презентується як сукупність пізнавальних, емоційних та мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору. У цьому світлі мовною особистістю є лише той суб'єкт, мова якого якнайповніше відтворює культурну спадщину свого народу, що виявляється у вербальних і позалінгвальних елементах комунікації, мовних стереотипах, правилах етикету тощо» [82, с. 20], О. Карпіна акцентує увагу на тому, що мовна особистість вміщає в себе і психічний, і соціальний, і етичний та інші компоненти, але переломлені через її мову [51]. О. Сахарова під мовною особистістю розуміє «інваріант людини, що має соціально-психологічні характеристики, яка свій внутрішній світ та способи соціальної взаємодії реалізує у виборі мовних та дискурсивних засобів. Потребує детального висвітлення існування залежності між соціальними та психологічними пріоритетами мовної особистості та використанням нею мовних і дискурсивних засобів у певних комунікативних ситуаціях» [131, с. 36]. Тобто мовна особистість визначає сукупність мовних знань, навичок, стилів, що виявляються у мовній діяльності, а отже, у тому – як людина говорить і думає у різних комунікативних ситуаціях. І

якщо брати до уваги аспект соціальної орієнтованості мовлення особистості, усвідомлення нею того, на кого і з якою метою спрямовується мовлення, можемо констатувати, що у мовній особистості саме й відображена її мовна свідомість.

Виникнення терміну «мовна свідомість» пов'язують із філологічним напрямом вивчення мовної картини світу на ґрунті фольклору конкретної нації. Мовознавство визначає мовну свідомість як «один з видів свідомості, що є механізмом управління мовною діяльністю, який формує, зберігає та перетворює мовні знаки, правила їх поєднання і вживання, а також ставлення людини до мови та її елементів; у ширшому розумінні – сукупність образів свідомості, матеріалізованих мовними знаками» [21].

Питання формування мовної свідомості стало об'єктом вивчення низки вітчизняних науковців. О. Селіванова називає мовну свідомість «механізмом індивідуальної свідомості, що керує мовленнєвою діяльністю, формує, зберігає й перетворює мовні знаки, правила їхньої сполучуваності, вживання, погляди й установки на мову та її елементи» [132]. Л. Масенко пов'язує мову і свідомість, аналізує появу комплексу меншовартості мови та культури в українському суспільстві, застерігає від появи нездорових психологічних наслідків в носіїв української мови через сформоване в їхній свідомості відчуття «чужого у своїй країні» [83].

Найбільш повно картину мовної свідомості представлено у працях П. Селігея, в яких науковець послідовно вивчає зміст означеного явища у різних аспектах: від лінгвістичного до націоцентричного, доходить висновку щодо цінності мовної свідомості для державотворення – як запоруки мовної стійкості та мовного порядку в державі; представляє структуру мовної свідомості, описує її рівні та аналізує чинники, які сприяють розвитку мовної свідомості людини або гальмують її [134; 135]. За думкою П. Селігея, мовна свідомість по-перше, відображує мовну картину світу, тобто образи свідомості, матеріалізовані в мовних знаках; по-друге, є механізмом керування мовлення, який формує,

зберігає та перетворює мовні знаки, правила поєднання й уживання їх; по-третє, виявляється у судженнях й уявленнях людини про мову та її суспільну роль, а отже, є формою свідомості, яка обіймає погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності. Вона пов'язана з низкою супутніх явищ, як-от: знання й культура мови, мовний смак, мовна соціалізація (тобто опанування норм), мовленнєва вправність, мовна особистість (тобто ідіолект). Залежно від кількості охоплених нею мовців буває індивідуальною, тобто належною одній особі, та груповою – належною національній або мовній спільноті [133].

У авторстві Т. Коць, мовна народна свідомість – вияв народного світосприйняття в мовній формі, у мовних стереотипах, з яких будуються тексти різних жанрів [67]. Автор зауважує на національномовній свідомості як моделі мовної свідомості певного мовного колективу, що зумовлена національною культурою, а національна мова виступає і як засіб трансляції культури, і як спосіб вербального втілення культурної традиції [67]. Як бачимо, поняття «*мовна свідомість*», що зароджувалось у межах філологічного дискурсу, семантично доповнилось змістом «національномовної свідомості», вийшло на рівень суспільної значущості, а отже – набуло ціннісної вагомості.

Професор Харківського педагогічного інституту, німецький лінгвіст Г. Ейгер у функціональному виявленні мовної свідомості вбачає: відображувальну, яка створює мовну картину світу і передається в мовних значеннях, мовних формах і типах зв'язку між словами; оцінну (з урахуванням різних типів оцінки); орієнтувально-селективну, що забезпечує орієнтування в ситуації з метою вибору мовних засобів; інтерпретаційну, яка реалізується в двох аспектах: внутрішньомовному і міжмовному; регулятивно-керівну, що виступає у вигляді механізмів зворотного зв'язку (здійснює контроль за мовними операціями і забезпечує оцінку висловлення з погляду відповідності чинним нормам). Одиницями мовної свідомості дослідник називає прецедентні феномени

та національні стереотипи, кліше, штампи тощо. Як бачимо, науковці спільні щодо змісту мовної свідомості, який окреслює поняття знання мови й уміння її використовувати відповідно до комунікативної ситуації, свідомий вибір мовно-комунікативних засобів, зокрема й тих, що становлять віднесеність людини до певного національного мовного осередку.

У дослідженнях зарубіжних науковців проблема мовної свідомості (*linguistic consciousness*) подана в аспектах усвідомлення мови (*Language Awareness*) [197; 214; 215 та ін.], ідеології [200; 202], усвідомленості в історичному процесі (*Awareness in the History*) [188], мовної ідеології (*Language ideology*) [191]. Так, у дослідженні британської вченої Анни М. Л. Свалберг (*A. M-L. Svalberg*) йдеться про мовну свідомість у контексті вивчення мов і педагогіки. Авторка підходить до поняття мовної свідомості (*language awareness*) як до здатності людини усвідомлювати структуру мови та функцію її соціального використання, а також виявляти певне ставлення до мови: мовна свідомість поєднує у собі граматичні знання й усвідомлення соціальних і політичних ролей мови, а отже – тісно пов'язана із поняттями *language ideology, identity, power relations* [215].

Про когнітивну сторону формування мовної свідомості йдеться у роботі Річарда Шмідта (*R. W. Schmidt*), де автор залучає дані з когнітивної психології, щоб показати, що увага (*attention*) і свідомість (*awareness*) взаємопов'язані та визначають, які елементи мовного досвіду переходять у довготривалу пам'ять. Науковець доводить, що людина не може засвоїти те, чого не усвідомила, а отже для мовної свідомості важливим є звернення уваги того, хто вивчає мову на конкретні граматичні та лексичні форми у загальному мовному потоці [214].

Представлення ролі мови у вибудовуванні дорожніх карт мовної політики досліджено у дисертації американської авторки А. Карлсон (*A. Karlsson*), де зокрема, на моделі штатів Огайо, Орегон, Техас, Юта, Род-Айленд, Гаваї, Вісконсин та Індіана представлено створення документів – «*language roadmaps*»

(дорожніх карт мовної політики). У дослідженні доведено, зв'язок ідеології (language ideologies), що означена в політичних документах, із представленістю мови: цілями, уявленнями про багатомовність, економіку, освіту й соціальну справедливість. Дослідниця означила три масштабні теми дискурсу цих «roadmap»: освіту, де мова є освітнім капіталом, інструментом підвищення освітніх можливостей; економіку, у межах якої мова розглядається як ресурс для ринку праці, глобальної конкурентоспроможності; справедливість (рівність), де мовна політика є засобом досягнення соціальної справедливості, що стосується мовного доступу до благ представників меншинних мов. Дослідниця підкреслює, що ці «roadmap» встановлюють конкретне бачення багатомовності: хто має отримати вигоду, яким чином має бути організована мовна політика, і які мови чи мовні групи вважаються пріоритетними [200]. Варто зауважити, що означена праця є дуже актуальною для нашого дослідження, оскільки стосується категорії мовної свідомості в аспекті багатомовних суспільств.

У роботі китайського дослідника М. Чжоу (*M. Zhou*) йдеться про взаємозв'язок мовної ідеології та національної держави. На прикладі Китаю представлено ілюстрацію формування держструктурами специфічної мовної ідеології, що впливає на колективну мовну свідомість у межах держави. Автор вводить поняття language ideology (ідеологія мови) та language order (мовний порядок) для аналізу того, як внутрішня та зовнішня політика Китаю використовує просування мови у суспільствах – як інструменту «м'якої сили» (культурної дипломатії), способу впливу та інтеграції інших народів у китайське середовище за умови оволодіння ними китайської мови [217]. Важливість означеної тези для нашого дослідження у розумінні усвідомлення державними службовцями власної ролі у мовному полі та у ставленні до держави в цілому.

У статті шведських дослідників Х. Хедман (*Chr. Hedman*) та Л. Фішер (*L. Fisher*) представлено підхід «Критичної багатомовної мовної свідомості» (Critical Multilingual Language Awareness, CMLA) як розширення традиційного

поняття «мовної свідомості» (language awareness) з соціально-критичним компонентом. Науковиці означають п'ять принципів освітнього дизайну для багатомовних учнів-мігрантів: когнітивний, перформативний (діяльнісний), афективний (емоційний), соціальний та влади-/впливовий (power) домени і роблять висновок, що підхід CMLA може підсилити мовну агентність учнів-мігрантів – тобто їхню здатність використовувати мовні ресурси для участі в суспільстві, а не бути лишень одержувачами мовного навчання [197].

Отже, зарубіжні дослідники суголосні із українськими науковцями щодо того, що проблема мовної свідомості є більшою мірою ідеологічною концепцією держави, актуалізується у ситуаціях багатомовного суспільства, що спричинає необхідність створювати «дорожні карти» державного управління мовною ситуацією у суспільствах.

Поняття мовна свідомість особистості варто розглянути також і з точки зору психології, зокрема в аспекті формування мовної особистості на рівні оволодіння людиною першою (материнською) мовою. Так, мовна свідомість розглядається як внутрішня система відображення світу через мову у процесах первинної соціалізації. У монографії М. Томасселло (*M. Tomasello*) представлено використовувальний (usage-based) підхід до пояснення того, як діти засвоюють рідну мову. Автор доводить, що мовна свідомість виникає як результат соціально-когнітивної активності дитини, коли вона, по-перше, спостерігає за досвідом використання мови дорослими, по-друге, формує здатність розуміти наміри інших людей (інтенції) і по-третє, вчиться повторювати і варіювати мовні шаблони, які використовують інші люди [216].

Праця Е. Кларк (*E. Clark*) є фундаментальним дослідженням механізмів, процесів і закономірностей оволодіння людиною першою (рідною) мовою. Науковиця доводить, що мовна свідомість є здатністю усвідомлювати мову як систему значень і засіб спілкування. Авторка дотримується спільної із М. Томасселло (*M. Tomasello*) думки, щодо того, що дитина засвоює мову через

активну участь у діалогах з дорослими – тобто через спільне створення значення, однак при цьому ще й доповнює поняття мовної свідомості тим, що розуміння значень і граматичних структур виникає із контекстів уживання, а не через заздалегідь задані мовні схеми, а отже, дитина спершу опановує мову інтуїтивно (імпліцитно), а згодом починає усвідомлювати слова, правила і категорії [189].

Жан-Еміль Гомберг (*J.E. Gombert*) мовну свідомість сполучає із метамовною свідомістю, яку означає як здатність, що формується разом із розвитком операційного мислення (за Піаже) і є його проявом у сфері мови [194].

У праці Енн Кармілов-Сміт (*A. Karmiloff-Smith*) доводиться, що психічні й мовні здібності не є фіксованими модулями, а розвиваються через процес поступової реорганізації знань, який авторка називає *representational redescription (RR)*. В аспекті редескрипції представлень мовні знання дитини спочатку є неусвідомленими (говорить правильно, але не знає, чому), потім вони стають предметом усвідомлення – дитина може аналізувати, виправляти, пояснювати свої висловлювання. Таким чином, мовна свідомість не є вродженою властивістю, а швидше – продуктом розвитку, що формується разом із загальною когнітивною рефлексією [201].

У дослідженні української науковиці О. Данилевської представлено аналіз сприйняття підлітками рідної мови у сполученні із «державною мовою» на основі цінностей. Авторка зауважує, що мовна лояльність і мовна свідомість формується саме у підлітковому віці [26].

Актуальним для сьогодення вважаємо працю Н. Матвєєвої, в якій досліджується переосмислення поняття «рідної мови» у свідомості внутрішньо переміщених українців. У статті представлено аналіз «мовних біографій» таких осіб – на основі даних про їхній мовний досвід, ставлення до власної мови, до державної, до мови повсякденного спілкування. Авторці вдалось довести, що значна кількість російськомовних українців з початком війни переосмислили власне розуміння значення рідної мови і усвідомлено її змінили на українську.

Таким чином, у статті справедливо означено, що на сучасному етапі рідна мова стає елементом самоідентифікації громадян, а отже – мовне питання переходить із виключно лінгвістичного у площину ідентичності, свідомості [84].

Багатовимірність поняття «*національномовної свідомості*» виявляється у зображенні відмінностей субкультур (професійних, вікових, креативних) і варіантів національної мови (у її діалектах, говорах тощо) – певного полілогу обміну інформацією, що дозволяє створювати нові змісти. У цьому аспекті Т. Коць оперує поняттям «*етномовної свідомості*», що дозволяє інтегрувати різні аксіологічні системи у традиційну, масову та елітарну субкультури [67].

У понятті «мовна свідомість», крім віднесеності його змісту до філологічної галузі знань, чітко простежується й зв'язок із психологією, оскільки свідомість завжди має ознаку значеннєвості будь-чого для людини, віднесення його на рівень відповідальності за власний вибір, використання, дії, слова тощо. За думкою В. Папіш, проблема формування мовної свідомості особистості має враховувати вивчення вищої форми її психіки – свідомості – через мову, що відбиває національно-культурну специфіку як колективного начала конкретної особистості, так і підкреслює її власну індивідуальність та її особливі потреби [114]. Означену специфіку мовної свідомості виокремлено й у дослідженні Т. Космеди, що стосується мовної особистості Т. Шевченка (монографія «*Ego і Alter Ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу*»), де автор розкриває питання, що пов'язані з теорією лінгвоперсонології, зокрема й ті, що стосуються класифікації типів мовних особистостей. Дослідниця інтерпретує зміст терміну «мовна свідомість» як «... сукупність культурно й соціально зумовлених установок щодо мови, які відбивають колективні ціннісні орієнтації» [66, с. 18].

Означення поняття «мовної свідомості» (разом із мовною спроможністю та мовно-комунікативною компетентністю) – як чинника мовної особистості – знаходимо у дослідженні Л. Мацько [85]. Науковець презентує тісний

взаємозв'язок означених концептів, що «є взаємопов'язаними та представляють певну ієрархію, де першоосновою є мовна спроможність як «генетичний код мовця». У процесі розвитку мовної спроможності формується мовна свідомість як ознака ментальності, яка, в свою чергу, виявляється в мовнокомунікативній компетентності» [85, с. 176].

Дослідники Л. Мамчур [82] і Т. Симоненко [143] розгортають розуміння мовної особистості до поняття «національномовна особистість», під якою розуміють носія мови із високим рівнем мовної компетентності, любові до мови, усвідомлення її як частини себе самого, власного світогляду і світосприйняття. У даному аспекті цінним видається усвідомлення особистістю із сформованою мовною свідомістю відповідальності за нормативність власного мовлення, що у розумінні Івана Огієнка виявляється у «дотриманні рідномовних обов'язків» – як знань мовних законів, ставлення до мови, розвитку та вдосконалення культури рідної мови [96].

Близькою до розуміння мовної свідомості особистості як категорії її колективної приналежності є розуміння досліджуваного поняття як судження й уявлення людини про мову та її суспільну роль [134, с. 40]. За думкою П. Селігея, у межах мовної свідомості «формуються ціннісне ставлення, яке відображає значущість мови в житті людини, й оцінне ставлення – що в мові є хорошим, правильним, корисним, а що поганим, неправильним, шкідливим». У зміст мовної свідомості науковець закладає чотири блоки елементів:

– *мовні знання* – уявлення про мову, закономірності та принципи, що в ній діють, обізнаність із нормами та стилістичними якостями мовлення. На рівні формування мовних знань відбувається перехід від побутових (наївних, уривчастих, суперечливих, не позбавлених забобонів) до науково-теоретичних, обумовлених лінгвістичними законами;

– *мовні почуття* – які виявляються на рівні особистісного прийняття мови, як от: «цікавість і байдужість, повага й зневага, любов і відраза, гордість за рідну

мову й сором розмовляти нею, упевненість або тривога за її майбутнє, сум, що її спіткають біди, або й обурення, коли мову утискають чи глузують із неї. Унаслідок міжмовних контактів можуть виникати почуття мовної зверхності або меншовартості, ворожість і агресія до чужих мов» [134, с. 40];

– *мовні оцінки* – що засвідчують ставлення до мовлення конкретної людини за критеріями, створеними на рівні власних знань про мовну норму. Це ставлення характеризується певною суб'єктивністю, обумовленою особистісним сприйняттям ідеалу мовної поведінки людини: правильність – неправильність, нормативність – ненормативність, корисність – шкідливість;

– *мовні настанови* – виявлення готовності діяти відповідно до особистісно прийнятних орієнтацій та імперативів. Це виявлення мовної поведінки, що може бути представленою як мотивація до удосконалення власної мови, так і небажання її опановувати. Автор зауважує на тісному зв'язкові мовної поведінки особистості із її приналежністю до дво або багатомовного середовища, що актуалізує ризики відмови до використання рідної мови за умови її асиміляції чужою домінантною мовою.

У зв'язку із означенням, стає зрозумілою визначення П. Селігеєм мовної свідомості «як непрямого, але вірогідного показника, за яким можна передбачити майбутнє конкретної мови. Нація з високою мовною свідомістю активно протидіє мовній асиміляції. Низький же рівень мовної свідомості перешкоджає поступові літературної мови, призводить до скорочення її функцій, провокує «добровільне» мовне відчуження. Тим-то розвинена мовна свідомість – важливий стратегічний чинник мовної стійкості та мовного порядку в державі» [134, с. 41]

На основі означених авторських уявлень про роль мовної свідомості у виявленні мовної поведінки, маємо означити тісний зв'язок її із сформованою громадянською позицією особистості, актуальність якої найбільшою мірою має стати ознакою свідомого державницького обов'язку тих особистостей, які обрали для себе місію бути провідником гуманітарних цінностей, що є частиною змісту

публічних професій. Про тісний зв'язок мовної свідомості і громадянської позиції особистості йдеться у праці Т. Магдич, де авторка зіставляє формування громадянської компетентності, основою якої є сукупність громадянських знань і вмінь, загальноприйнятих у суспільстві цінностей, – із досвідом виконання мовних обов'язків громадянина України, гідного ставлення до державних символів, готовості активно й ефективно виявляти себе в різних соціальних ролях у відповідному лінгвосоціумі [78].

Варто зауважити, що усвідомлення змісту громадянської компетентності, закладеної в основу формування особистості випускника ЗВО, дозволяє диференціювати її розуміння на рівні мовно-комунікативної складової (що включає здатність послуговуватись державною мовою у професійній комунікації) та рівні мовної свідомості (що дозволяє розбудовувати демократичне суспільство у державі, використовуючи рідну мову на рівні її носія). У дослідженні концептуально-програмних документів щодо розвитку громадянської складової у освітніх системах С. Лапаєнко зауважує на певних акцентах (правової освіти або патріотичного виховання) – як засобах формування в особистості демократичних цінностей [76], однак при цьому доходить висновку про необхідність включення у процес громадянської освіти інституцій неформальної, інформальної освіти та соціального виховання. Для розбудови демократичної, соціально-правової держави велике значення має посилення уваги до громадянської освіти і виховання та її забезпечення на всіх рівнях: Міністерства освіти і науки, підготовки та підвищення кваліфікації педагогів, на рівні освітніх закладів, громадських організацій, засобів масової інформації [76, с. 41]

У дослідженні О. Фурман представлено аналітичний продукт вивчення мовної свідомості з огляду її ціннісної складової для формування особистості молодого покоління, а отже, автор дотримується розгляду досліджуваного поняття в аспекті ціннісної системи людини, яка базується на засвоєнні мовних

норм в інтуїтивному або усвідомленому вивченні мови і результує в комунікативну компетентність, розвиток мовного чуття. Таким чином, в авторському представленні мовна свідомість є надбанням інтелектуальної й духовної життєдіяльності людини та частиною її морально-етичних цінностей. «Така свідомість регулює мовну поведінку особистості, сповнює людину емоціями щодо оцінки себе в мові, суспільства й мовив цілому. Поява ціннісного ставлення до мови можлива в разі контакту з матерією конкретної мови – її вивченням, слуханням, читанням, спілкуванням, письмом тощо» [163, с. 637 - 638].

Узагальнюючи наукові спроби авторів означити зміст мовної свідомості, маємо можливість стверджувати, що досліджуване поняття є дієвою внутрішньою силою – частиною індивідуальної свідомості, що регулює мовну поведінку особистості. Це той внутрішній ресурс, який мотивує людину цінувати/знецінювати, розвивати/гальмувати, дбати/занедбувати тощо мову.

З огляду на те, що у сучасному світі людина скоріш за все є полярною щодо виявлення своєї громадянськості, варто ураховувати важливість публіцистичного стилю – в усіх його формах (писемному, усному, діалогово-полемічному і монологічному) – як інструменту впливу на мовну свідомість суспільства, що відбиває динаміку цінностей суспільства, є синхронним виразником мовної свідомості певних колективів, ідеологічних течій. І тут, власне, ми підходимо до означення ще одного семантично спорідненого досліджуваному поняттю концепту – *мовної свідомості суспільства в цілому* – як динамічної комунікативної структури членів певної спільноти, об'єднаних мовною політикою держави, ідеологією, ціннісними орієнтирами позамовного світу.

З огляду на суспільно-політичні перетворення сучасного світу, що характеризуються тенденцією до зростання громадсько-патріотичних націєцентричних рухів, особливо у Східній Європі, маємо констатувати підвищення інтересу наукового дискурсу до проблем, пов'язаних із

становленням національних ідей, популяризацією національних традицій, розвитку й підтримки популярності національних мов. Увага науковців зосереджується на тих гуманітарних питаннях, які дозволяють об'єднати громадянське суспільство, однак маємо означити, що у полікультурних країнах означена державницька політика, організована у такий спосіб, має ризики до сепаратних рухів, а отже, проблема розвитку означених ідей, і зокрема мовної свідомості суспільства має відбуватись на засадах вираженості і толерантності.

Оскільки мовне питання у системі нашої держави визначається досить гостро і представлено антагоністичними позиціями різних спільнот, маємо визнати, що суспільна мовна свідомість неоднорідна, вона, як правило, об'єднує різноманітні колективні мовні свідомості, представлені у певний період історичного розвитку більшою чи меншою мірою. Означена проблема підтверджується думкою мовознавця Пилипа Селігея, який у своєму дослідженні «Мовна свідомість: структура, типологія, виховання» [133] зазначає, що в дво- чи багатомовному середовищі «важливо зміцнювати вірність рідній мові, вести профілактику мовного відступництва». На його думку, коротко схарактеризувати мовну свідомість можна словами «небайдуже ставлення до мови». І таке формулювання відмежовує від розуміння мовної свідомості як мовної картини світу [133]. Низький рівень мовної свідомості українців автор пропонує підвищувати цілеспрямованим мовним вихованням, яке містить не лише вивчення граматики чи правопису, а насамперед «плекання ціннісного ставлення до мови», а також безперервну мовну освіту. Тоді може збутися припущення академіка Ореста Ткаченка: «Якщо більшість неповних титульних націй Центральної Європи пройшли розвиток «мовна свідомість – національна свідомість – державна свідомість», то на сучасних східноукраїнських землях цей розвиток може відбутись у зворотному напрямі: «державна свідомість – національна свідомість – мовна свідомість» [152].

У праці колективу науковців (О. Андріянова, О. Шелюх, Н. Вовчаста, Г. Хлипавка, А. Посохова, В. Козловський) порушується проблема розщеплення/роздвоєння мовної свідомості українців внаслідок впливу російської мови, зокрема на східних та південно-східних територіях України, наслідком чого можна вважати деструкцію самоідентичності українців [186]. Підтримуємо авторів у такому баченні результатів мовної розщепленості українців, оскільки йдеться про патологічну двомовність, формування якої відбувалось через низку маніпулятивних заходів, організованих агентами впливу (російськими журналістами, політтехнологами, бізнесами тощо), з акцентом на меншовартості української мови, її недосконалості щодо використання у професійних та соціальних просторах.

Тут ми маємо зауважити, що не завжди двомовність людини свідчить про її національну розщепленість. Науковці А. Коста (*A. Costa*) та Н. Себастьян-Галлес (*N. Sebastián-Gallés*) стверджують, що натуральна двомовність – як набута внаслідок користування двома мовами з дитинства – є конструктивною, призводить до пластичності мозку, толерантності сприйняття світу. Натомість політично нав'язана двомовність спричиняє зрушення ментальності особистості, формування у неї комплексу меншовартості [190]. Ярослав Радевич-Вінницький у даному аспекті розрізняє білінгвізм і диглосію – свідому оцінку носіями своїх мов за критерієм «високий – низький», зауважуючи на тому, що українському суспільству властива саме диглосія, коли людина обирає, якою мовою їй користуватись у тих або інших обставинах, щоб не знизити власний статус [124]. Зважаючи на означене, можемо констатувати, що в українському суспільстві досить довго існував ризик перетворення білінгвізму у одномовність – на користь панівної російської мови, використання якої у значущих функціональних стилях суспільно-економічних відносин спричиняло редукцію національної мови, тобто фактичної втрати української мови статусу державної.

До проблеми поляризації українського суспільства на тлі існування подвійних ідентичностей, обумовленого політичними спекуляціями теми двомовності, що актуалізується у періоди виборів, звертається Г. Васильчук. Автор досліджує виконання «Закону про мови» в історико-правовому аспекті і стверджує, що існування подвійних ідентичностей і різновекторних геополітичних орієнтацій призвели до високого рівня поляризації українського суспільства, що обумовлено емоційним забарвленням проблеми двомовності суспільства, використання її у якості ефективного засобу політичних перегонів [13, с. 213].

Історичний процес становлення української мови на теренах нашої держави представлений політикою «коренізації – українізації», актуальної у 20-ті роки минулого століття. Закріплення української мови на рівні з «великоруською» на українському геополітичному просторі тодішньої УСРР отримало назву «українізації». Політична воля тодішніх державників сприяла запровадженню української мови у державних, культурно-освітніх та громадських установах. Першим декретом, що започаткував політику українізації на державному рівні, розпочав цілу низку серйозних, обґрунтованих законодавчих актів щодо українізації всіх сфер життя, була Постанова ВУЦВК «Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови» від 1 серпня 1923 року (за [21]). Росіяни були визнані національною меншістю, а імплементація означеного документу визначалась неможливістю обіймати посади службовців в державних установах громадян, які б не володіли обома мовами: російською та українською. Однак на ділі дотримання Постанови мало певні виключення, зокрема у документі зазначалось, що «приймати на державну службу тих осіб, що не володіють українською мовою... можна виключно зі спеціального в кожному випадкові спеціально зареєстрованого дозволу в центрі – Народного комісара та керівників центральних установ» (за [21]).

Друга спроба удосконалення процесу українізації державної служби відбулась у новій Постанові – «Про вимоги знання української мови для осіб, що стоять на службі в державних установах й підприємствах УСРР» (1927 р.), що зобов'язувала всі державні установи УСРР приймати на службу тільки тих службовців, що мали посвідки про знання української мови. Однак і реалізація цього документу потерпіла фіаско: особам, які бажали дістати посади в центральних установах УСРР, надавалося право за певну плату пройти спеціальну кваліфікаційну комісію й одержати посвідки про знання української мови [13, с. 219].

Початком згортання політики українізації на теренах УСРР можемо вважати Постанову Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів УСРР від 6 липня 1927 року «Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури» (за [21]), яка актуалізувала бюрократію у процесах документообігу, зокрема, вимогу надавати офіційно засвідчені перекладати текстів з російської на українську. Спотворення самої ідеї українізації – як розвитку української мови у державному апараті – набуло наслідків згортання означеного процесу, закінчення якого пов'зуємо із насильницькими методами знищення української культури загалом у 30 роки XX століття.

Отже, маємо констатувати, що процес українізації від свого початку не мав шансів на стовідсотковий успіх у формуванні держслужбовця нової якості – україномовного і свідомого щодо послугування українською мовою у будь-якій комунікації.

Розгортання національної ідеї у вільній Україні після 1991 року в аспекті надання однозначного статусу українській мові як єдиній державній відбувалось дуже повільно. У статті 10 Конституції України було означено, що українська мова є єдиною державною мовою на всій території України. При цьому держава гарантує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах

суспільного життя, а також вільний розвиток, використання та захист російської та інших мов національних меншин. Поточнення у основному Законі України статусу російської мови дозволяло політичним діячам російського спрямування спекулювати на темі рівноправності застосування російської мови у державній службі, хоча б у регіонах, де населення переважно послуговується російською мовою у особистій комунікації, а отже, питання мовної свідомості державного службовця у південно-східних регіонах нашої країни ставало з ознакою її українськості, а особистість конкретного посадовця, який послуговується у комунікації українською мовою стереотипізувала його характерні риси на усе, що стосувалось приналежності до України. Таким чином, у перехідний період державної служби на українську мову відбувалось народження у чимало зросійщеному суспільстві ставлення до державної мови через призму ставлення до конкретного посадовця, який її використовував.

У травні 2016 р. чинності набув Закон України «Про державну службу», в якому було чітко означено обов'язок державних службовців представляти і захищати інтереси держави та її громадян українською мовою; використовувати державну мову в фаховій діяльності та в офіційному спілкуванні на всій території України [37, Стаття 8, п.5]. Однак процес реалізації означеної вимоги не був однозначно відпрацьованим – у закладах вищої освіти України, де велась підготовка фахівців для галузі публічного управління та адміністрування було створено предметні комісії з викладачів української мови, на яких було покладено відповідальність за якість сертифікації державних службовців щодо володіння ними українською мовою. Для державних службовців було означено вимогу володіти українською мовою на рівні вільного володіння першого (C1) або другого (C2) ступеня – відповідно до вимог Національної комісії зі стандартів державної мови, що визначає рівні володіння, використовуючи Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (CEFR) [158], що позначилось

на необхідності організації центрів, де претенденти можуть скласти іспит щодо володіння українською мовою.

Прийняття у 2019 р. Закону України про «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [38] надав статус українській мові як єдиній державній, що передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом [38, ст. 7]. Варто зазначити, що імплементація означеного документу відбувалась досить довго і поетапно.

До 16 липня 2021 року організація сертифікації з рівня володіння державною мовою відбувалась у тестовому режимі у закладах вищої освіти, які провадили освітню діяльність за ОП «Публічне управління та адміністрування». Іспит на рівень володіння державною мовою мав за мету перевірити спроможність кандидата використовувати українську мову у професійному середовищі на рівні B2 (відповідно до CEFR) і складався із 3-х частин: аудіювання та письмо – розуміння текстів на слух (часто це був переказ тексту); читання – аналіз письмового тексту та відповіді на запитання; усна частина (монолог/діалог) – бесіда за означеною професійною темою. Починаючи із 16 липня 2021 року означений іспит претенденти на державну службу складають у мовних центрах – більшою мірою через електронну систему випадкового вибору питань і чергового викладача-мовника, який приймає усну частину іспиту. У 2022-23 роках сертифікація з рівня володіння державною мовою удосконалюється через уніфікацію вимог для освітян, військових, дипломатів, а в 2023 р. активізується перевірка вже діючих посадовців на наявність сертифікату. Із 2024 р. тести на знання державної мови інтегруються у систему «Єдиного державного вебпорталу вакансій», що дозволяє автоматизувати процедуру сертифікації, водночас саме тепер і з'являються численні оскарження результатів оцінювання, а отже процедура сертифікації потребує розробки

процедур апеляції. Усе означене свідчить про системну роботу державного апарату щодо забезпечення функціонування української мови на рівні суспільного використання, однак при цьому все частіше у живому спілкуванні з'являються випадки мовних скандалів, сполучених агресією і директивністю використання української мови не лише у громадському просторі, але й у приватних розмовах. Останнім часом у медійному просторі стало популярною тема «мовнюків» – агресивно активних громадян, які спричиняють публічні скандали щодо вибору людиною для користування російської мови. І тут варто зауважити про перехід проблеми мовної свідомості із площини державницької ідеї об'єднання до психологічної особистісної реакції спротиву, що веде до роз'єднання.

Проблему актуалізації ролі української мови до рівня її носія у державних службовців України можна порівняти із роллю англійської мови для держслужбовців ЄС, що працюють на рівні представників окремих країн в організаціях Брюсселю. Так, у праці А. Крізсан (A. Krizsán) і Т. Ерккіля (T. Erkkilä) [204] досліджуються багатомовні та мультикультурні аспекти розбудови спільноти, мережевого спілкування та комунікації в політичній та адміністративній системі Європейського Союзу (ЄС). Автори означають, що соціальне та робоче середовище в Брюсселі, поряд зі зростаючим використанням (євро)англійської мови, сприяє формуванню космополітичної ідентичності державних службовців та лобістів ЄС, а отже, що багатомовність проявляється в різних досліджуваних соціальних контекстах, у всіх цих контекстах значною мірою домінує (євро)англійська мова. Крім того, у своїй професійній взаємодії державні службовці добре усвідомлюють зв'язок мови(мов) з владою та віддають перевагу використанню мов, які є більш нейтральними до влади в їхньому фактичному середовищі, навіть якщо це пов'язано з ціною взаємної незрозумілості. Таким чином, науковці доходять висновку, що багатомовність

відіграє менш значну роль у соціальному та робочому житті державних службовців та лобістів, що працюють у Брюсселі, ніж вважалося раніше [204].

Питання двомовності українців в аспекті державотворення набуло проблемної значущості, а отже, потребує шляхів її вирішення, що є ще однією рисою актуальності нашого дослідження, яку пов'язуємо із потрактуванням поняття «мовна ідентичність» – як віднесення себе до носія конкретної мови за ознакою нації. Так, в умовах повномасштабного вторгнення українці стали більш категорично позиціонувати себе україномовними, навіть якщо у побуті спілкуються російською. Це виявляється, наприклад, у веденні соцмереж українською, послугування державною мовою (за власної ініціативи) у громадських місцях тощо. Отже, таким чином, виявлення мовної ідентичності (усвідомлення себе як носія певної мови або мовної спільноти) виявляється у самоідентифікації, належності, емоційній прихильності – що досить тісно корелює із поняттям «мовної свідомості».

Узагальнюючи диверсифіковані наукові підходи до проблеми мовної свідомості особистості, зокрема в українському суспільстві, видається необхідним означити важливі аспекти популярності означеної теми:

- у політичному аспекті – мовна свідомість визначає мовну ідентичність та може бути чинником етнічних та націоцентричних конфліктів;
- у педагогіці – формує стратегії навчання мов, зокрема в умовах білінгвізму – у південно-східних регіонах України;
- у психолінгвістиці – допомагає усвідомити вплив мови на світогляд і чуттєво-емоційну сферу людини.

На основі мультинаративного узагальнення можна означити поняття «мовна свідомість» як *мовну ідентичність, що виявляється в когнітивних, емоційних та оцінних уявленнях індивіда про мову, формується у процесах соціалізації, навчання та виховання й відображає його ціннісне ставлення до мови як критерію власної приналежності до певної спільноти.*

1.2. Професійна специфіка мовної свідомості державного службовця

Дослідження мовної свідомості у зв'язку з мовною особистістю, національною ментальністю, стратегією й тактикою мовленнєвої поведінки спричиняє необхідність означити закономірності формування й функціонування мовної свідомості у представників певної соціальної групи, зокрема державних службовців – з огляду на їхні обов'язки здійснювати публічну комунікацію із різними соціальними групами. Особливістю державної служби є її публічний характер, що виявляється у комунікації держави та людини, а процеси пов'язані із комунікацією окремого громадянина або громадської організації (як частини суспільства) із державою, актуалізують унормування рівня володіння держслужбовцем українською мовою.

У сучасних дослідженнях публічного управління розвиток мовної свідомості державних службовців дедалі частіше осмислюється як інституційно підтримуваний механізм підвищення ефективності професійної комунікації, якості публічних послуг та довіри до державних інституцій. У цьому контексті мовна свідомість виходить за межі індивідуальної мовленнєвої культури й постає як складник організаційної політики державної комунікації.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду засвідчує, що провідні адміністративні системи формують нормативні та методичні рамки використання зрозумілої мови у діяльності державних органів. Йдеться про поєднання законодавчих вимог, стилістичних стандартів, спеціалізованих рекомендацій, навчальних програм і процедур оцінювання якості публічних текстів.

Зокрема, у Сполучених Штатах Америки вимога доступності державних документів має чітке законодавче підґрунтя. Закон про зрозуміле письмове мовлення (Plain Writing Act of 2010) спрямований на підвищення ефективності та підзвітності федеральних органів виконавчої влади шляхом забезпечення зрозумілої урядової комунікації, орієнтованої на громадян [209]. Практична

реалізація положень закону деталізується у відповідних управлінських настановах, зокрема у меморандумі Office of Management and Budget, який визначає критерії ясності, структурованості, лаконічності текстів та організаційні механізми впровадження принципів plain language у діяльність державних відомств [204].

Важливою сучасною тенденцією є стандартизація принципів зрозумілої мови на міжнародному рівні. Прийняття стандарту ISO 24495-1:2023 інституалізує універсальні вимоги до створення зрозумілих документів для широких аудиторій – від урахування цільового адресата до структурування інформації, формулювання повідомлень і перевірки їх сприйняття [197]. Таким чином, зрозумілість постає як параметр якості тексту, що підлягає професійному управлінню.

У публічному секторі зазначені принципи реалізуються через прикладні стилістичні регламенти та практики урядового контент-дизайну. Зокрема, рекомендації Government Digital Service у Великій Британії орієнтують авторів офіційних повідомлень на користувача, простоту викладу та функціональну доцільність тексту, особливо у цифрових сервісах [195]. Аналогічні підходи підтримуються інституціями Європейського Союзу, де розвиток культури зрозумілого письма забезпечується через редакційну підтримку, консультаційні механізми та впровадження принципів орієнтації на читача у підготовці документів [208]. У Рекомендаціях Європейського парламенту та ради щодо ключових компетенцій для навчання впродовж життя [211] комунікація рідною мовою (Communication in the mother tongue) означена як одна із ключових компетенцій, необхідних для забезпечення повної участі особистості у житті суспільства. Її сформованість дозволяє дорослій людині відчувати себе соціальною одиницею, продуктивно взаємодіяти з іншими індивідуальностями.

Скандинавський підхід демонструє посилення мовної відповідальності держави на рівні мовної політики. Так, Закон про мову Швеції закріплює вимогу

використання культивованої, простої та зрозумілої мови у публічному секторі, а також покладає на державні органи відповідальність за доступність комунікації та розвиток фахової термінології [204]. Це свідчить про те, що якість публічного мовлення розглядається як об'єкт системного регулювання, а не лише як індивідуальна характеристика службовця.

Узагальнення окреслених практик дає підстави стверджувати, що мовна свідомість державного службовця функціонує як інтегральна метакомпетентність, яка забезпечує керованість мовлення як інструмента реалізації владних повноважень, сервісної взаємодії та публічної підзвітності. Вона формується не лише у процесі професійної підготовки, а й у межах організаційних стандартів комунікації.

У цьому контексті урядова комунікація розглядається як стратегічна функція держави. Аналітичні матеріали міжнародних організацій підкреслюють значення доступної, зрозумілої та інклюзивної взаємодії з громадянами як чинника демократичної стійкості, ефективності управління та довіри до публічних інституцій [206].

Вважаємо за доцільне зазначити, що характер професійної діяльності публічних службовців, що передбачає постійну взаємодію з громадянами та підготовку офіційних текстів, зумовлює особливу значущість володіння державною мовою як необхідної умови виконання посадових функцій. У цьому контексті мовна компетентність державних службовців розглядається як складник професійних стандартів публічної служби та як чинник ефективності управлінської комунікації.

Порівняльні дослідження зарубіжного законодавства свідчать, що вимога володіння державною мовою має різний ступінь нормативної фіксації залежно від мовної ситуації в країні. У державах із вираженою мовною різноманітністю ця вимога, як правило, прямо закріплюється на рівні законодавства та процедур добору персоналу. Йдеться, зокрема, про країни Балтії – Естонію, Литву, Латвію,

де мовна політика держави пов'язана із забезпеченням функціонування державної мови в публічному секторі та регулюванням професійної комунікації службовців [123].

Натомість у країнах, що характеризуються відносно однорідним мовним середовищем, зокрема у Польщі чи Болгарії, базові нормативні акти про публічну службу не завжди виокремлюють мовну вимогу як окрему норму, оскільки вона вважається імпліцитною складовою професійної підготовки службовця [123].

У наукових працях, присвячених аналізу міжнародного досвіду підготовки державних службовців, підкреслюється, що володіння державною мовою обумовлюється самим характером діяльності у сфері публічного управління, яка передбачає активне використання мови як інструмента реалізації управлінських рішень, підготовки документів і забезпечення взаємодії з громадянами [29; 86; 112; 175 та ін.].

Практики кадрового добору в полімовних суспільствах також демонструють інституціоналізацію мовних вимог через процедури оцінювання. Конкурси на зайняття посад публічної служби можуть передбачати перевірку мовної компетентності у форматі письмових завдань (редагування текстів, підготовка службових матеріалів, робота з документами), результати яких визначають допуск претендентів до наступних етапів відбору. Використання анонімних письмових випробувань у таких процедурах розглядається як механізм забезпечення об'єктивності оцінювання.

Отже, аналіз міжнародного досвіду дає підстави стверджувати, що вимоги до володіння державною мовою державними службовцями формуються на рівні державної політики та залежать від мовної ситуації, історичних чинників і моделей публічного управління. У цьому контексті мовна компетентність виступає не лише індивідуальною характеристикою фахівця, а й інституційною умовою професійної діяльності у сфері публічної служби.

В українському нормативно-правовому полі вимога використання державної мови у професійній діяльності державних службовців має чітке законодавче закріплення. Так, Закон України «Про державну службу» визначає використання державної мови як обов'язкову умову здійснення службових повноважень та офіційної комунікації на всій території України [37]. Це положення відображає стратегічну роль мови як інструмента публічного управління, забезпечення прав громадян і реалізації державної політики.

У сучасних умовах державний службовець постає не лише як фахівець у певній професійній сфері, а як суб'єкт публічної комунікації – організатор взаємодії, медіатор між державою та суспільством, провідник державних цінностей і управлінських рішень. Така рольова багатовимірність зумовлює підвищені вимоги до його мовної підготовки та комунікативної культури, оскільки саме через мовлення реалізується значна частина управлінських функцій.

Комунікативна компетентність державного службовця базується на знанні структури, норм і функціональних можливостей української мови у сфері офіційно-ділового спілкування, а також на здатності адекватно використовувати мовні засоби відповідно до жанру, ситуації та адресата. Це забезпечує ефективне виконання професійних обов'язків, підготовку якісних управлінських текстів і результативну взаємодію з громадянами [125].

Водночас дослідники наголошують, що дотримання мовних норм у діяльності публічних службовців має не лише професійне, а й управлінське значення. Порухення мовних стандартів може призводити до помилок у документації, викривлення змісту управлінських рішень, ускладнення комунікації та негативних соціальних реакцій, що, своєю чергою, впливає на професійну репутацію та кар'єрну траєкторію службовця [183].

У цьому контексті мовна свідомість державного службовця набуває значення інтегральної професійної характеристики, що поєднує нормативні

знання, ціннісне ставлення до мови, здатність до рефлексивного контролю мовлення та орієнтацію на адресата. Саме вона забезпечує усвідомлене використання мови як інструмента реалізації владних повноважень, сервісної взаємодії та публічної відповідальності.

Передусім маємо звернути увагу на основну категорію громадян, які мають бути провідниками державницької політики, зокрема і мовної, – *державних службовців*. Складність діяльності державних службовців – в усіх сферах господарства – полягає в тому, що працювати доводиться в умовах постійних криз та обмежених ресурсів, але при цьому основною концептуальною ідеєю роботи державного службовця має бути формування довіри до державницьких інституцій у населення. При цьому варто урахувати, що наразі істотно змінюється роль самої держави, з'являються нові функції, зовсім інші державно-управлінські відносини.

Д. Неліпа та О. Зубчик наголошують на важливості урахування профілів професійної компетентності посад державної служби [94], одним із яких є мовна компетентність з державної мови, що обумовлюється низкою законодавчих положень: Статтею 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Стандартом української мови для державних службовців. Серед обов'язкових компетентностей для державного службовця з огляду на стандарти мовної політики України – означено роботу з інформацією, ефективну комунікацію, співпрацю і роботу в команді, орієнтацію на результат, а також управління інноваціями та змінами, лідерство й управлінські навички (стратегічне мислення, прийняття управлінських рішень, використання та управління ресурсами, моніторинг і аналіз надання послуг) [94].

У дослідженні В. Шелудько дотичним до поняття «мовна свідомість держслужбовця» представлено концепт «мовної особистості державного службовця», що розглядається в контексті макросоціолінгвістики. Набуваючи рис членів особливої професійної групи, представники сфери державного

управління формують узагальнений образ мовної особистості державного службовця, який утілює типові та специфічні риси, характерні представникам цього мовного середовища. Професійні знання та пов'язана з ними термінологія впливають на їхнє усне та письмове професійне та повсякденне мовлення, що відображається у доборі лексичних, фразеологічних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних засобів мови [176, с. 18; 177; 178].

За думкою Л. Козлової та Н. Капустіної, публічна служба в контексті подальшого реформування та демократизації ставить особливі вимоги щодо комунікативних стратегій державних службовців, особливо в час посилення мережевого суспільства, появи різноманітних соціальних мереж тощо. Таким чином, статус державного службовця вимагає високої грамотності та писемного мовлення, не лише усного [58].

У Стандарті української мови для державних службовців мовне питання означено як невід'ємний складник державної політики. Досвід демократичних країн Європи і світу, на який опираються автори означеного документу, свідчить про необхідність використання працівником державної інституції державної мови для виконання посадових обов'язків і розвитку його мовної особистості. Обов'язком працівників державних інституцій визначено:

- представляти і захищати інтереси держави та її громадян українською мовою (Закон України «Про державну службу», що став чинним із 1 травня 2016 року) [37];

- використовувати державну мову в фаховій діяльності та в офіційному спілкуванні на всій території України (Стаття 8, п.5 Закону України «Про державну службу», що став чинним із 1 травня 2016 року) [37].

У означеному документі розрізняються поняття: мовна компетентність державного службовця та його комунікативна компетентність. До мовної компетентності відносимо: розуміння структури української мови, знання про особливості її словникового складу та граматичної будови, правила написання

слів та їх використання в різних функціональних стилях, зокрема в офіційно-діловому; знання про функціонування і системну організацію української мови на рівнях лексики, граматики, фонетики і фонології, орфографії, орфоепії, пунктуації. Дещо інше змістове значення надається комунікативній компетентності державного службовця, яка означає здатність послуговуватись нормативами використання української мови у сфері ділового спілкування, а також урахування у комунікації особливостей мовного оформлення його основних жанрів, що дозволяє посадовій особі реалізовувати її функціональні обов'язки, зокрема:

- створювати тексти різних жанрів усного і писемного мовлення (зокрема офіційно-ділового стилю);
- уміти аналізувати й реферувати тексти різних жанрів, готувати на основі опрацьованих текстів аналітичні огляди, довідки, висновки тощо;
- опрацьовувати відповідно до виробничої потреби тексти документів, які перебувають у службовому обігу;
- здійснювати монологічне та діалогічне (полілогічне) мовлення фахового спрямування (доповідь, звіт, промова, дискусія);
- дотримуватися норм української літературної мови в офіційному спілкуванні (в організації офіційних заходів, у корпоративному й адміністративному спілкуванні тощо);
- спілкуватися українською мовою на засадах соціальної та міжособистісної етики, моделюючи комунікативну поведінку відповідно до стратегій і ситуацій у роботі з конфліктними групами (правопорушниками, особами з особливими потребами);
- обирати й застосовувати різні комунікативні стратегії для досягнення позитивного результату (Стандарт української мови для держслужбовців) [147].

Отже, зміст законів про державну службу, авторські підходи до потрактування ролі мовлення у діяльності державного службовця та особливості

його професійних компетентностей дозволяє визначити ключове поняття дослідження – мовна свідомість державного службовця – як *якісне особистісне утворення, яке дозволяє вільно користуватись державною мовою у всіх можливих комунікаціях на рівні її носія, бути свідомим щодо пріоритетного вибору державної мови у ситуаціях зовнішнього тиску або маніпулювання, розвивати власний публічний імідж через популяризацію особистого мовленнєвого стилю.*

З огляду на державницьку мовну політику видається враження, що державні службовці мають чіткий алгоритм дій щодо послуговування мовою у професійній діяльності. Однак реальна картина мовної і комунікативної компетентності держслужбовця свідчить про досить низький її рівень, зокрема на територіях Сходу і Півдня України. І тут варто зауважити не лише на мовленнєвих помилках держслужбовців, які можна пояснити нещодавним переходом до використання української мови у спілкуванні, а й несформованою мовною свідомістю державників, що виявляється у таких поведінкових реакціях:

- перехід на російську мову у випадках, коли респондент використовує її у діалозі;
- використання російської зі своїми підлеглими – так, що це чують громадяни, які звертаються за послугою;
- толерування публічних заходів, на яких виступають російськомовні спікери;
- ведення особистої сторінки в соціальних мережах – із активним використанням російськомовного контенту тощо.

Ми навели лише малу частину прикладів, коли мовна і комунікативна компетентність державного службовця не обумовлюють сформованість у нього мовної свідомості, а отже, уся його діяльність не сприяє встановленню довіри від населення, свідчить про подвійні стандарти життя і відсутність однозначної життєвої позиції. Такі державники позиціонують приклад подвійних стандартів:

для загалу, і для особистого життєвого простору, але цей особистий життєвий простір постійно «розмивається» у межах використання української мови, більшою мірою допускає вживання російського наріччя.

Зважаючи на означене, важливим видається визначення заходів, які дозволять здолати проблему розщеплення мовної свідомості, сформувати однозначність прийняття власної українськості державних службовців, що обумовлює зокрема і мовну свідомість.

Дослідники О. Андріанова, О. Шеліх, Н. Вовчасти, Н. Хлипавка, А. Посохова та В. Козловський [186] пропонують застосовувати нейропедагогічні засоби у виправленні розщеплення мовної свідомості, серед яких виокремлюють вплив на психологію особистості з метою долання конформізму, невпевненості у собі; використання засобів національної та етнопедагогіки; нівелювання впливу лінгвістичних маніпуляцій разом із удосконаленням власного українського мовлення – через самоспостереження, саморегуляцію та самовдосконалення; виправлення мовного «суржику» шляхом методичних практик тощо.

Підтримуючи авторів означеного дослідження, маємо додати інші способи формування мовної свідомості:

- переслуховування україномовного контенту (пісень, промов, інтерв'ю) – задля формування засвоєння сталих мовленнєвих конструкцій, що полегшують особисте мовлення;
- читання української сучасної художньої і публіцистичної літератури – задля формування усвідомлення змістів, що є своєчасними для української нації;
- якомога щільне перебування в україномовному середовищі, комунікація із різними соціальними україномовними групами (віковими, професійними, бізнесовими тощо);
- ведення сторінок в соціальних мережах українською – з активною підтримкою україномовного контенту.

Означена проблема корелює із дослідженнями, представленими у доробках наукових шкіл мультидисциплінарного спрямування, зокрема, діючих у межах Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Так, у контексті змісту наукової школи Є.Р. Борінштейна «обґрунтовано специфіку соціокультурної трансформації в Україні, яка ґрунтується не на усталених традиціях аналізу соціокультурних трансформаційних змін як поширення західних модернізаційних закономірностей на сучасне українське суспільство, а виходячи з аналізу власних традицій в Україні в цілому та в окремих сферах культури» [92]. Цінним для нашого дослідження визначаємо суспільно значущий акцент, результуючий діяльність означеної школи, що визначає «тенденцію зростання субкультурної диференціації українського суспільства, в якій одне з провідних місць надається молоді як фактору культурно-трансформаційних змін в Україні та студентству як авангардній соціокультурній групі [92].

Однак для формування компетентного у комунікативній діяльності держслужбовця замало лише розуміння важливості означеної компоненти – варто створити мотиваційну складову професійного удосконалення фахівця з публічних державницьких завдань – так, щоб він усвідомлював зміст професійних вимог й розумівся на інструментах їх досягнення.

Формування професіоналізму виступає як процес проходження психофізіологічних особистісних змін, які відбуваються під час тривалого виконання людиною службових обов’язків, що забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах.

Найбільш простим у мотивації до професійного самовдосконалення фахівця будь-якого профілю вважаємо державні стандарти щодо відповідності конкретних професійних компетенцій означеним у них змістовим вимогам. Усвідомлюючи зміст таких стандартних вимог, фахівець, який цінує власну

професійну позицію, намагатиметься знайти можливість постійного професійного самовдосконалення. Однак, на нашу думку, мотивація буде кращою, якщо не лише ознайомлювати фахівців із професійними стандартами, але й орієнтувати на конкретні інструментарії, які дозволяють набутти необхідних компетенцій або удосконалити існуючі.

Відповідно до Наказу національного агентства України з державної служби № 201-20 від 26.10.2020 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання, перегляду та моніторингу виконання індивідуальної програми підвищення рівня професійної компетентності державного службовця (індивідуальної програми професійного розвитку)» для державних службовців визначено орієнтовні результати підвищення рівня комунікативної складової загальної професійної компетентності – відповідно рівня категорії держслужбовця:

- для категорії А – уміння визначати зацікавлені і впливові сторони та розбудовувати партнерські відносини; здатність ефективно взаємодіяти – дослухатись, сприймати та викладати думку, вміння публічно виступати перед аудиторією, здатність переконувати інших за допомогою аргументів та послідовної комунікації;

- для категорії Б – вміння ефективної комунікації та публічних виступів, співпраця та налагодження ефективної взаємодії;

- для категорії В зміст складової дещо змінений – замість комунікація і взаємодія визначено командна робота та взаємодія, що деталізується у вміннях працювати у команді та надавати зворотний зв'язок [91].

Отже, маємо уявлення про зміст необхідних комунікативних компетенцій фахівця, який виконує обов'язки держслужбовця на певному означеному рівні. Усвідомлення нормативних вимог вимагає означення допустимих шляхів їх виконання. У означеному документі представлено рекомендації професійного навчання з набуття або вдосконалення необхідних компетенцій, зокрема і

комунікативної: підвищення кваліфікації за загальною/спеціальною короткостроковою або спеціальною професійною (сертифікатною) програмами, стажування або самоосвіта. Тож для держслужбовця виникає проблема: як визначити рівень власної комунікативної компетентності, а також навички й уміння, необхідні для виконання службових обов'язків означеного змісту на конкретній посаді – що має стати основою для планування й пошуку програм самовдосконалення за конкретним змістом.

У визначенні умінь і навичок, актуальних на означеному етапі для комунікації держслужбовця, варто звернути увагу на обсяг і зміст його діяльності згідно з посадовими обов'язками, при цьому слід орієнтуватись на конкретні спільноти, з якими здійснюється комунікація. Так, наприклад, для держслужбовців категорії А, які працюють у секторі фінансового управління, скоріш за все, потребуватиме розвитку уміння публічного виступу, тоді як здатність переконувати й аргументувати буде переважно сформованою, оскільки для фахівців-фінансистів означена якість є базовою, пов'язаною із фаховою компетентністю оперувати цифрами й представляти аргументовані звіти. Навпаки, для держслужбовця цієї ж категорії, який працює у сфері освіти чи культури уміння публічних виступів буде базовим, тоді як здатність логічно використовувати аргументацію й вислуховувати опонентів може потребувати вдосконалення, оскільки фахівці цієї галузі відносяться до професій типу «людина-людина», що психологічно відбивається у акцентуації рис егоцентричності, демонстративності, навіть певною мірою нарцисизму, а також природних лідерських якостей, які дозволяють легко організовувати будь-які аудиторії, впливати на слухачів, доцільно використовувати риторичні фігури у публічних виступах. Проблемною зоною для таких фахівців є якраз уміння терплячого вислуховування партнера, уваги до його логіки, сприйняття його ціннісної зони.

Крім того означених особливостей психологічного аспекту, у вдосконаленні комунікативної компетентності держслужбовця варто звертати увагу й на правильність використання граматичних форм фахового понятійного апарату – для розвитку грамотності письма й говоріння. Для усвідомлення необхідності підвищення кваліфікації за означеним аспектом держслужбовцям варто звертати увагу на поточну корекцію допоміжним персоналом їх письмових продуктів – саме розвинена рефлексія щодо особистого рівня грамотності має стати причиною бажання знайти достойні курси, що дозволятимуть «прокачати мовні скілли».

Отже, комунікативна компетентність для державних службовців виступає однією із суворих вимог, що обумовлюється характером публічної служби, її функціоналом взаємодії із пересічними громадянами. Постійне мовне і мовленнєве вдосконалення держслужбовця визначає його фахову спроможність і якість виконання службових повноважень.

Якісне виконання державним службовцем своїх професійних обов'язків, що обумовлені частотними комунікаціями з різними соціальними групами, вимагають від нього належного рівня риторичної культури, що сприяє досягненню різної комунікативної мети: інформування, переконання, спростування, заперечення тощо. З огляду на означене – важливими якостями соціального працівника стають толерантність до іншої або протилежної думки представників соціуму, вміння активного слухання, здатність застосовувати м'яку риторичну маніпуляцію, що дозволяє переконувати натовп, доброзичливість і прискіпливий вибір риторичної лексики. У практичній площині риторична майстерність державного службовця дозволяє як набувати авторитету серед спільнот, формувати групи лояльності до меседжів, що висловлюються, так і створювати певного типу власний образ, що уособлює особистість посадовця як людини з певними цінностями, уподобаннями, «червоними лініями» у комунікації тощо. Отже, риторична культура стає

невід'ємною ознакою професіоналізму й водночас утворенням, що означає індивідуальність державного службовця. Такі підходи до усвідомлення значущості риторичної культури фахівця з державної служби дозволяє усвідомлювати необхідність формування означеного утворення у межах мовної свідомості майбутніх держслужбовців.

Проблему формування риторичної культури (риторичної майстерності) більшою мірою представлено у численних навчально-методичних доробках науковців – з метою удосконалення мовлення майбутніх фахівців, діяльність яких пов'язана з інтенсивним спілкуванням [23; 97]. У дослідженні К Олійник актуалізується проблема психологічного виміру риторичної культури майбутніх соціальних працівників [97]. Дослідниця актуалізує увагу на гуманістичних позиціях суб'єктів взаємодії, діалогічності, суб'єкт-суб'єктному характері спілкування, що є засадничими положеннями риторичної майстерності фахівця. Посилаючись на досвід класиків психології О. Зимньої, А. Петровського, науковиця доводить значущість рівнів виявлення культури комунікації соціального працівника, як от: культура мовних засобів і способів формування та формулювання думки; культура впливу; культура прогнозування реакції партнера зі спілкування у відповідь; культура слухання; культура підтримання спілкування; культура виправлення помилкової дії [97, с. 94].

Риторична культура держслужбовця безпосередньо пов'язана з умінням говорити й аргументовано висловлювати свої думки, а також передбачає уміння ефективно впливати на розум, почуття і волю як окремого співрозмовника, так і великих аудиторій, а отже, передбачає високий рівень ерудиції, що дозволить представити власну моральну і національну свідомість – як аспекти приналежності до державницької політики, а також життєвий досвід – як прийом, що дозволяє створювати ефект приналежності до певної спільноти.

Сформованість риторичної майстерності держслужбовця визначається низкою умінь, які можна поділити на групи:

Група соціально-психологічної відповідальності щодо аудиторії – передбачає доцільний вибір мовленнєвих засобів з дотриманням етичних норм, усвідомлення змісту власного мовлення в аспекті його наслідків.

Група мовленнєвої культури відбиває рівень володіння мовою в усіх її контекстах: виразності (змістової, інтонаційної, візуальної), правильності (граматичної, орфографічної, пунктуаційної), чистоти (орфоепічної та нормативності використання лексем за змістом), лаконізму (змістовної точності і вичерпності), стилістичної виправданості та різноманітності використання мовленнєвих засобів.

Група паравербальних засобів – орієнтує на відповідність використання доповнювальних ефектів мовлення: жестів, міміки, зовнішнього вигляду, а також оцінних емоційних реакцій тощо.

До основних риторичних умінь належать уміння:

- вести бесіду на теми, які входять до кола професійної відповідальності держслужбовця;
- активно слухати свого співрозмовника, коректно ставити запитання й етично подавати репліки;
- вміння «соціальної перцепції» (вміння «читати за обличчям»);
- вступати в розмову і виходити з неї, аргументовано заперечувати співрозмовникові;
- брати участь у дебатах, висловлювати свої думки й судження;
- послідовно й доказово відстоювати власні погляди, якщо вони спрямовані на конструктивне розв’язання проблеми, з якою звернувся комуніканти;
- у разі потреби висловлювати коментарі, виходячи із загальноприйнятих правил;
- мати розвинене мовне чуття та володіти ораторською інтуїцією;
- вміння самопрезентації.

Виокремлення ознак риторичної культури дозволяє організувати процес

формування цього утворення у майбутніх держслужбовців – із урахуванням особливостей навчально-вихованого процесу вищої школи. Оскільки риторична культура більшою мірою є продуктом володіння людиною мовленням на високому рівні, основними осередками її розвитку визначаємо дисципліни гуманітарного (і зокрема, мовного) циклу: українська мова (за професійним спрямуванням або ділова українська мова), культурологія, риторика, академічне (наукове) мовлення, основи професійної етики тощо. У межах означених дисциплін відбувається як удосконалення рівня володіння мовою студентів, так і розвиток їхніх умінь використовувати мовлення за комунікативною метою, оволодівати якостями, важливими для публічного оратора: здатністю втримувати увагу аудиторії, опонувати у дискусії, створювати ефективні моделі уникнення конфліктів тощо.

На рівні оперативного впливу серед способів формування риторичної культури майбутніх держслужбовців варто визначити ігрові форми взаємодії, що дозволяють залучити студентів до живої комунікації, провокувати на ефективне вирішення ситуацій, що імітують професійні кейси; вправи і завдання, які дозволяють віпрацьовувати уміння використовувати риторичні техніки: «так, але», «я-висловлювання», «сократівський діалог», «резюмування», «уникнення неприємних відповідей» тощо.

На рівні квазіпрофесійної діяльності риторична культура майбутніх держслужбовців має ефективний розвиток у процесах залучення студентів до професійної орієнтації старшокласників, створення промов на задану тему, роботи у кол-центрах.

Варто зазначити, що формування риторичної культури студентів має стати одним із головних завдань підготовки фахівців для державної служби, а отже, потребує особливої уваги експертів у процесі перегляду змісту освітніх програм за означеним напрямом гуманітарної галузі.

Суспільні перетворення, що детермінують напрям розвитку нашої держави, спричиняють необхідність формування у держслужбовців особливого виду мовлення – як виявлення особливого ставлення до реальності. Системотворчими ознаками комунікації за участі держслужбовця є мета, учасники, а також спосіб спілкування, що містить у собі обрані стратегії і тактики. У сучасному комунікативному просторі існує поняття дискурсу – комунікативної події, що за визначенням Т. Федорів означає «мову, занурену в життя» [160].

Основним функціональним завданням комунікативної взаємодії держслужбовця із суспільством (в усіх його соціальних верствах) є ведення суспільного діалогу та підвищення рівня довіри і підтримки до своїх рішень у громадян. З огляду на це важливості набувають такі особливості його публічного мовлення, як-от: переконливість, доступність, екологічність (етичність), відкритість до зворотного зв'язку.

Переконливість часто помилково ототожнюють із доказовістю. Однак доказовість – це здатність довести істинність будь-чого (факту чи положення), а переконливість дозволяє вселити враження, упевненість у слухачів (читачів) щодо істинності того, про що йдеться у мовленні. Отже, мета переконливості – зробити слухачів (читачів) однодумцями із промовцем, а тому маємо ризики, що нечесний промовець, який володіє досконалыми методами мовленнєвого впливу, може переконати недосвідчену аудиторію у неправдивій інформації, використовуючи необізнаність людей, несформованість у них критичного мислення, актуалізуючи забобони та стереотипи. Переконливість у мовленні державного службовця забезпечується фонетичними та інтонаційними особливостями, здатністю ефективно застосовувати аргументацію, оперувати фактами, створювати і наводити для прикладу образи й історії, що дозволяють слухачам сприймати промову держслужбовця (текст) як правдивий орієнтир, що спрямовує й скеровує до певних дій або усвідомлень. Мовознавці у галузі аналітики політичних текстів засвідчують, що переконливість президентських

виступів обумовлена зокрема дотепністю, відкритістю, простотою, образністю та іншими характеристиками мовлення [160].

Доступність мовлення виявляється в умінні промовця відбирати мовленнєві засоби з максимальним урахуванням можливостей їхнього розуміння аудиторією – з огляду на життєвий досвід, освіту, професію, вік, світогляду тощо. Так, державний службовець має усвідомлювати, з якою соціальною аудиторією він спілкується, а отже – адаптувати один і той же за змістом текст (ускладнюючи або спрощуючи його у мовних засобах) для розуміння його різними слухачами. Крім того, ознакою доступності мовлення людини є також нормативність її вимови (на рівні фонетики), оскільки для того, щоб аудиторія могла адекватно декодувати повідомлення, воно має бути представлене у формі, що максимально дозволяє його інтерпретувати з фонетичної сторони (чіткість і правильність промовляння звуків, наявність відповідних тексту пауз, логічних акцентів, вибір оптимального темпу мовлення, тембру голосу тощо).

Екологічність (етичність) мовлення означає те, що продукт мовлення не матиме шкідливого впливу на психологічний та/або емоційний стан слухача (читача). Тут мають бути враховані усі чинники, що є надважливими у створенні «післясмаку» ознайомлення аудиторії із текстом промови:

- Чи не є промова антагоністичною щодо цінності слухачів;
- Чи не зачіпає її зміст у зневажливому аспекті факти, пов'язані із особливостями окремих представників аудиторії (інклюзія, расова / гендерна приналежність, вік, соціальна незахищеність тощо);
- Чи наявні у промові елементи грубої маніпуляції (такі, що їх легко може розпізнати слухач);
- Чи означено у змісті промови актуальні питання для конкретної аудиторії або промова призначена для задоволення потреб доповідача.

Тут маємо зауважити на тому, що знак сприймання аудиторією промовця (позитивний або негативний) залежить у тому числі і від його чесності щодо

означення змісту зустрічі. Якщо держслужбовець орієнтується на власні потреби, то у слухачів може сформуватись думка, що їхній час використали у своїх інтересах, а саме вони (люди) для промовця є лише засобом досягнення популярності. Тому часто промовці схиляються до легких маніпуляцій у комунікації із спільнотами: уникати обговорення непопулярних питань, натомість актуалізувати увагу аудиторії на тих питаннях, які є досить простими, вирішення яких не потребуватиме узгодження складних процесів і подальших комунікацій на більш високому рівні. Такий спосіб публічного мовлення у сучасній соціології, комунікативістиці, політичній лінгвістиці, запропонований В. Ліппманном, отримав назву «встановлення порядку денного» (Agenda-Setting Process), тобто, висунення у суспільній свідомості одних проблем на перший план і замовчування інших (за [116]).

Відкритість до зворотного зв'язку є однією із важливих ознак публічного мовлення державних діячів, що виявляється у зосередженості держслужбовця на результаті взаємодії. Тут має значення зацікавленість промовця у активному слуханні його аудиторією, організація інтерактиву під час спілкування. Таку взаємодію І. Грузинська означає як «поліфонію взаємодії» – (можливість кожного учасника під час засідань, нарад висловити свою позицію) [24]. Крім того важливості набуває надання можливостей слухачам задавати питання у спеціально відведений для цього час – після промови, у тому числі у Інтернет-мережі – як листи або відгуки після зустрічі.

Означені особливості публічного мовлення державного службовця створюють його позитивний імідж і позначаються на сприятливому ставленні до нього різних спільнот.

Отже, особливістю мовної свідомості державного службовця маємо визначити сформованість певного типу мовленнєвої поведінки, що дозволяє ефективно здійснювати комунікацію із різними соціальними спільнотами відповідно до певної комунікативної мети та з урахуванням мовної політики

держави, орієнтуючись на норми ділового стилю мовлення.

Зважаючи на означене, процес формування мовної свідомості студентів, які спрямовані професійно реалізовуватись у державній службі, має враховувати ці особливості означеного утворення.

1.3. Відображення проблеми формування мовної свідомості у змісті освітніх програм підготовки державних службовців

Особливістю підготовки фахівця до державної служби є можливість навчання на магістерському рівні освітніх програм – без наявності бакалаврського ступеня за означеною спеціальністю, оскільки основною умовою отримання фаху, що дозволяє здійснювати функції державного службовця, є мотивація студента до провадження державницької політики у різних галузях господарчої та гуманітарної діяльності. Таким чином, фахівець з бакалаврським ступенем за будь-якою спеціальністю може отримати магістерський ступінь з «Публічного управління та адміністрування» і професійно реалізовуватись у адміністративній діяльності за фахом бакалавріату.

Мовна свідомість – як небайдуже ціннісне ставлення людини до мови, її використання не лише у ситуаціях професійної необхідності, а й свідоме практикування у звичайному побуті – має бути сформована у студентів, які обрали фахову реалізацію на рівні державної служби. Тяглість формування мовної свідомості особистості проявляється в тому, що цей процес розтягнутий в часі, він не є сталим, залежить від мовного виховання, цінностей соціуму, родинного впливу, мовної стратегії держави [162].

У формуванні мовної свідомості майбутніх держслужбовців йдеться передусім про специфічну організацію фахової підготовки, орієнтованої на виховання ціннісної системи тих, хто у майбутньому буде визначати й реалізовувати державну політику у різних галузях. З огляду на означене – кожна

навчальна дисципліна, представлена в освітніх програмах, має бути орієнтована на конкретний виховний ефект – актуалізацію світоглядної позиції студента; кожний позанавчальний захід має вміщувати у своєму змісті місію формування у майбутніх держслужбовців національної свідомості.

Досвід методичної діяльності фахівців, залучених у процеси реалізації освітніх програм за спеціальністю «Публічне управління і адміністрування» свідчить про актуальність засад, на яких має бути сформована мовна свідомість майбутніх державних службовців:

- *Усвідомленої необхідності* – якісної характеристики особистості студента, що дозволяє правдиво прийняти для себе особисто використання мови в усіх видах діяльності (як суспільної, так і особисто-побутової);

- *Когнітивної насиченості* – мовна свідомість має формуватись на засадах постійного удосконалення рівня володіння мовою, що може бути реалізовано через залучення студентів до читання текстів різного спрямування та рівня складності, практикування діалогічного мовлення та монологічних висловлювань;

- *Суспільної детермінованості* – орієнтація на доцільність використання мовних засобів у комунікації з різними суспільними аудиторіями, виховання уміння активного слухання, реагування, а також елементарної термінологічної підготовки для спілкування з фаховими спільнотами;

- *Локальної реальності* – урахування мовних традицій конкретного регіону, ознайомлення із регіональними діалектами, способом життя людей на окремих територіях; обізнаність про проблеми локального суспільного середовища – з метою готовності до комунікації на конкретно задану тему;

- *Комунікативного цілепокладання* – формування умінь визначати й реалізовувати комунікативні цілі: обґрунтовувати (аргументувати), заперечувати (опонувати, спростовувати), запевняти (привертати на свою сторону), спонукати, наказувати (просити), закликати. При цьому варто орієнтуватись на вільне

мовлення студентів, їхню здатність швидко орієнтуватись у ситуації, добирати відповідні слова, актуально виявляти емоційність.

Формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців на означених засадничих положеннях дозволить ефективним способом досягти усвідомлення ними цінності використання державної мови в усіх видах життєдіяльності.

З огляду на виділенні у класифікаторі професій [53] тих, що пов'язані із виконанням обов'язків державного службовця, у науковому дискурсі актуалізувались дослідження з проблеми організації навчання майбутніх фахівців означеної категорії. Про важливість підготовки державного управлінця саме за магістерськими програмами наголошується у дослідженні А. Погановського [116]; Н. Орлова зауважує на необхідності осучаснення кожного року освітніх програм у галузі Публічного управління та адміністрування [98]; низка науковців (С. Серьогін, Є. Бородін, Н. Липовська та ін.) торкається теми реформування професійного навчання державних службовців [142]. Водночас видається необхідним зосередити увагу на аналізі змісту освітніх програм з підготовки майбутнього фахівця з «Публічного управління та адміністрування», оскільки популярність професій, що відносяться до означеної спеціальності, позначається на розмаїтті змістового наповнення кожної із Програм підготовки майбутнього держслужбовця.

Сучасна українська система підготовки фахівців до професійної реалізації у межах державної служби здійснюється за освітніми програмами галузі 281 «Публічне управління та адміністрування». Наразі в Україні налічується близько 90 закладів освіти, які готують фахівців означеної галузі [130].

З метою з'ясування змісту підготовки держслужбовця було проаналізовано програми магістерського рівня означеної спеціальності – у різних українських ЗВО (ми орієнтувались на широку географію представлених університетів: центр – м. Київ (Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» (Національна академія педагогічних наук) [106]; Інститут підготовки кадрів

державної служби зайнятості України; КНЕУ імені Вадима Гетьмана) [100], схід – м. Харків (ХНУМГ імені О.М. Бекетова) [104], південь – м. Одеса (Національний університет «Одеська політехніка») [102], захід – м. Ужгород (Ужгородський національний університет) [99].

Аналіз освітніх програм за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» здійснювали з огляду на їхні назви, представлені загальні та спеціальні компетенції, програмні результати, а також – означені можливості працевлаштування випускників.

Результати аналітичної роботи узагальнили у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Аналіз освітніх програм за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗВО	Назва ОПП	Компетенції/прогр результ.	Працевлаштування
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Київ) (https://pdp.nacs.gov.ua/courses/publicne-administruvannia-ta-publiczna-sluzhba)	Публічне адміністрування та публічна служба	10 ЗК 20 СК 24 РН	Керівники різного рівня: служби, структурного підрозділу, головного управління; Спеціаліст з питань кадрової роботи та державної служби Викладач вищого навчального закладу Молодший науковий співробітник Радник (органи державної влади)
Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» (Національна академія педагогічних наук) (http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/osvi)	«Публічне управління і адміністрування»	7 ЗК 10 СК 12 РН	на посадах: в центральних і місцевих органах державної влади; - в органах місцевого самоврядування; - в структурах недержавних суб'єктів громадянського суспільства та громадських організацій; - на керівних посадах і посадах фахівців на підприємствах, установах і організаціях державної і комунальної форм власності; - на управлінських і адміністративних посадах в міжнародних

tni%20programy/magistr/upr_proekt/%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%9F%D0%A3%D0%90_2021_nov1.pdf)			організаціях та їх представництвах в Україні.
КНЕУ імені Вадима Гетьмана (https://drive.google.com/file/d/1Oe4cC2TlI8zKFQ2SRrdOAGEyoO2vmWH5/view)	Державна політика та публічна служба	ЗК – не вказано СК – не вказано ПР - 12	На посадах: керівників (заступників керівників) центральних органів виконавчої влади, обласних, міських державних адміністрацій; • керівників директоратів, департаментів, управлінь, експертних груп, відділів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих органів влади; •секретаріатів місцевих рад, керівників виконавчих органів місцевих рад; •керівників структурних підрозділів управлінського рівня у недержавних структурах та бізнес-організаціях; •керівників відділів експертного, інформаційно--аналітичного супроводу, діловодства, нормативно-правового забезпечення; організаційно-кадрової роботи, внутрішньої політики, структур соціального забезпечення, стратегічних комунікацій та зв'язків з громадськістю органів державної влади та недержавних установ, підприємств та організацій.
ХНУМГ імені О.М. Бекетова(https://www.kname.edu.ua/images/Files/ECTS/Magistr/2023/%D0%9C_281%D0%9F%D0%A3%D0%A0%D0%93%D1%82%D0%B0%D0%A2%D1%83%D0%BA%D1%80_2023.pdf)	«Публічне управління розвитком громад та територій»	7 ЗК 11 ФК 13 ПРН	Професії (згідно з чинною редакцією Національного класифікатора 1120.1 Вищі посадові особи органів державної виконавчої влади 1120.2 Вищі посадові особи місцевих органів державної влади 1141.1 Вищі посадові особи політичних партій 1142.1 Вищі посадові особи професійних спілок 1143.2 Вищі посадові особи інших самоврядувальних організацій 1143.4 Вищі посадові особи інших громадських організацій в соціально-культурній сфері 1229.1 Керівні працівники апарату центральних органів державної влади: 1229.3 Керівні працівники апарату місцевих органів державної влади 1229.7 Керівники інших основних підрозділів в інших сферах діяльності:

			1477.1 Менеджери (управителі) з підбору, забезпечення та використання персоналу 1483 Менеджери (управителі) у соціальній сфері 1493 Менеджери (управителі) систем якості (в органах державного управління та адміністрування)
Національний університет «Одеська політехніка» (https://op.edu.ua/education/programs/mag-281-0)	«Публічне управління і адміністрування»	7 ЗК 10 СК 12 ПРН	КП 1120 Вищі посадові особи державних органів влади; 7 КП 1141 Вищі посадові особи політичних організацій; КП 1143.2 Вищі посадові особи інших самоврядувальних організацій; КП 1143.3 Вищі посадові особи академій, що діють на громадських засадах; КП 1143.4 Вищі посадові особи інших громадських організацій в соціально-культурній сфері; КП 1210.1 Керівники підприємств, установ та організацій; КП 1229 Керівники інших основних підрозділів; КП 2419.3 Професіонали державної служби; КП 1477.1 Менеджери (управителі) з підбору, забезпечення та використання персоналу; КП 148 Менеджери (управителі) в освіті, охороні здоров'я та соціальній сфері.
Національний університет «Одеська політехніка» (https://op.edu.ua/education/programs/mag-281-1)	«Державне управління та місцеве самоврядування»	7 ЗК 11 СК 14 ПРН	КП 1120.2 Вищі посадові особи місцевих органів державної влади; КП 1143.5 Вищі посадові особи органів місцевого самоврядування; КП 1210.1 Керівники підприємств, установ та організацій; КП 1229.1 Керівні працівники апарату центральних органів державної влади; КП 1229.2 Керівні працівники апарату органів судової влади; КП 1229.3 Керівні працівники апарату місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування; КП 1231 Керівники фінансових, бухгалтерських, економічних, юридичних та адміністративних підрозділів та інші керівники; КП 1239 Керівники інших функціональних підрозділів; КП 2419 Професіонали у сфері державної служби (консультант (в апараті органів державної влади, виконкому); помічник-консультант народного депутата України; радник (органи державної влади); спеціаліст державної служби).
Національний університет «Одеська політехніка»	Публічне управління сферою	7 ЗК 12 СК 14 ПРН	КП 1120 Вищі посадові особи державних органів влади; КП 1120.1 Вищі посадові особи органів державної виконавчої влади; КП 1120.2 Вищі посадові особи місцевих органів

https://op.edu.ua/education/programs/mag-281-2)	охорони здоров'я		державної влади; КП 114 Вищі посадові особи громадських і самоврядувальних організацій; КП 1143.2 Вищі посадові особи інших самоврядувальних організацій; КП 1229.1 Керівні працівники апарату центральних органів державної влади; КП 1229.5 Керівники підрозділів в охороні здоров'я.
Ужгородський національний університет (https://www.uzhnu.edu.ua/uk/info/centre/get/57929)	Державна служба	10 ЗК 13 СК 15 ПРН	- на посадах в центральних і місцевих органах державної влади; - на посадах в органах місцевого самоврядування; - на посадах у структурах недержавних суб'єктів громадянського суспільства та громадських організацій; - на керівних посадах і посадах фахівців на підприємствах, установах і організаціях державної та комунальної форм власності; - на управлінських і адміністративних посадах у міжнародних організаціях та їх представництвах в Україні; - консультантами з публічно-управлінських відносин; - експертами в галузі публічного політики.

Згідно аналізу назв ОПП – означили, що у назвах більшості програм представлено назву спеціальності – «Публічне управління» – із деталізацією особливості її змісту: публічна служба, адміністрування, управління розвитком громад і територій, управління сферою охорони здоров'я; дві програми у назві акцентують увагу на державному управлінні (службі), що пов'язуємо із спрямуванням на підготовку фахівців саме для державного сектору управління. Однак при цьому зауважуємо, що у варіантах працевлаштування цих програм означено також і посади структур недержавних організацій (громадських).

У програмах підготовки магістрів ХНУМГ імені О.М. Бекетова та Національного університету Одеська політехніка працевлаштування випускників означено згідно із чинною редакцією Національного класифікатора, що дає можливість студентам орієнтуватись також і на рівень заробітних плат – згідно з означеними шифрами професій.

Розбіжність у кількості компетентностей та програмних результатів, означених у програмах, можна пояснити варіативністю їхніх змістів щодо того, з акцентом для якої галузі здійснюється підготовка фахівців (для сфери охорони здоров'я, місцевого самоврядування, розвитку громад та територій тощо), однак при цьому варто зауважити, що основні загальні компетентності кожної ОП у своєму змісті є ідентичними.

Кожна освітня програма орієнтована на означення компетентностей, оволодіння якими засвідчить готовність фахівця до реалізації у професії, а отже, визначення змісту компетенцій, які б відповідали Галузевому стандарту спеціальності і водночас представляли особливість освітньої програми, є важливою умовою якості підготовки фахівця [6]. Згідно змісту освітніх програм, основними компетентностями випускника за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» визначено низку здатностей, що дозволяють працювати в команді та управляти нею, здійснювати проєктну діяльність; здатностей, що обумовлюють самовдосконалення особистості: сформованість абстрактного мислення, спрямованість на професійне самовдосконалення, володіння сучасними інформаційно-комунікативними технологіями, іноземною мовою, високий рівень креативності.

Серед спеціальних фахових компетентностей найбільш повторюваними, а отже і універсальними, маємо визначити:

– *організаційно-адміністративні компетенції*: організовувати діяльність (у тому числі електронне урядування) органів публічного управління та інших організацій публічної сфери різних форм власності; забезпечувати належний рівень якості управлінських продуктів, послуг чи процесів; організувати систему е-документообігу в організації; розробляти ефективні системи мотивації та оплати праці; здійснювати процес набору, відбору, оцінки, найму та вивільнення персоналу;

– *представницькі компетенції*: представляти органи публічного управління у відносинах з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, громадянами та налагоджувати ефективні комунікації з ними;

– *стратегічно-управлінські компетенції*: розробляти стратегічні документи розвитку систем на загальнодержавному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях; розробляти і впроваджувати інноваційні проекти на різних рівнях публічного управління та адміністрування; формувати кадрову стратегію відповідно до потреб органу влади та вимог часу; здійснювати професійну діяльність з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки України; приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європецької та євроатлантичної інтеграції;

– *експертно-аналітичні компетенції*: визначати показники сталого розвитку на загальнодержавному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях; готувати нормативно-правові акти, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді; надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування; організовувати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів та технологій;

– *науково-дослідницькі компетенції*: виявляти наукову сутність проблем у професійній сфері, знаходити адекватні шляхи щодо їх розв’язання ; вести дослідницьку діяльність, включаючи аналіз проблем, постановку цілей і завдань, вибір способу й методів дослідження, а також оцінку його якості; здійснювати наукові дослідження в сфері публічного управління та адміністрування;

– *ціннісно-гуманістичні компетенції*: впроваджувати суспільні цінності у процесі прийняття рішень; створювати сприятливі умови для навчання та розвитку персоналу в організації.

Означені компетенції корелюють із програмними результатами навчання (ПРН), серед яких зміст кожної компетенції чітко представлений у конкретних знаннях та уміннях, наприклад, *представницька компетенція* має бути сформована через *знання* теоретичних та прикладних засад публічної політики, фінансів, основ та технологій прийняття управлінських рішень, управління ресурсами; нормативно-правових актів, що регулюють сферу публічного управління та адміністрування; *уміння* представляти органи публічного управління й організації, та презентувати для широкого загалу результати їх діяльності; здійснювати ефективну комунікацію в сфері публічного управління та адміністрування на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм.

У результаті аналізу компетентнісного змісту освітніх програм за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» маємо визначити орієнтованість ціннісно-гуманістичних та представницьких компетенцій на публічні комунікації держслужбовця, ефективність організації та ведення яких впливає як на якість усієї публічно-адміністративної діяльності, так і на особистий імідж самого фахівця.

Аналіз освітніх програм магістерського рівня за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» довів, що незважаючи на особливості їхньої змістової спрямованості, в усіх ОП загальні компетентності за змістом є ідентичними, а спеціальні (фахові) компетентності можна узагальнити за змістовими напрямками: організаційно-адміністративні, представницькі, стратегічно-управлінські, експертно-аналітичні, науково-дослідницькі та ціннісно-гуманістичні. Означені у програмах компетенції чітко корелюють з програмними результатами, що деталізують конкретні знання та уміння, через які власне і виявляється кожна компетентність.

Вважаємо, що ціннісно-гуманістичні та представницькі компетенції – як такі, що формують здатність майбутнього держслужбовця до ефективної

комунікації – мають бути досліджені на рівні їх реалізації через конкретні Освітні компоненти (навчальні дисципліни або змістові модулі), а отже, наступним кроком щодо якості підготовки майбутнього держслужбовця має стати аналіз Освітніх програм в аспекті гуманітарно-ціннісної складової, представленої у межах навчальних дисциплін.

Проблемним моментом з огляду якості гуманітарно-ціннісної складової ОП за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» може бути дефіцит освітніх ресурсів (кредитів) для конкретних навчальних дисциплін означеного спрямування, а отже – розсіювання гуманітарно-ціннісної складової за окремими модулями у межах різних навчальних дисциплін.

Оскільки державні службовці більшою мірою представлені на посадових рівнях середнього рангу, варто було проаналізувати також і освітні програми за означеною спеціальністю і бакалаврського рівня.

Узагальнення результатів аналітичної діяльності щодо змісту бакалаврських програм за профілем «Публічне управління та адміністрування» (було проаналізовано 6 ОП: ХНУМГ імені О.М. Бекетова, ХНУ імені В.Н. Каразіна, Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль) [108], Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» [109], Національний університет «Дніпровська політехніка» [110], КНЕУ імені Вадима Гетьмана) [111] дало розуміння уніфікованості змісту основних програмних результатів (ПРН) та освітніх компонентів (ОК). Отже, значущими для формування мовної свідомості студентів можна означити ПРН:

- застосовувати норми та правила професійного спілкування українською мовою;
- уміти усно і письмово спілкуватися іноземною мовою;
- знати стандарти, принципи та норми діяльності у сфері публічного управління та адміністрування;

- знати основні нормативно-правові акти та положення законодавства у сфері публічного управління та адміністрування;

- уміти налагодити комунікацію між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування.

У деяких програмах були особливі ПРН:

- здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності) [104];

- демонструвати навички взаємодії, лідерства, командної роботи; демонструвати навички ефективного спілкування та взаємодії [106];

- уміти формувати та реалізовувати інструменти управління персоналом, врегульовувати організаційні конфлікти [108];

- вести ділові переговори з різноманітними суб'єктами стосовно питань публічної сфери; досліджувати політичні процеси в суспільстві з метою поліпшення послуг в сфері публічного управління [110]

Означені ПРН мали забезпечуватись відповідними за змістом дисциплінами, серед яких також визначили ті, що були уніфікованими для усіх ОПП: Українська мова за професійним спрямуванням (варіант: Ділова українська мова), Теорія і практика правозастосування (варіант: Правознавство), Соціологія, Політологія; і ті, що видавались оригінальними – зокрема вибіркові дисципліни: Документообіг в публічному управлінні, Комунікативне управління [104]; Персональна ефективність управління / Ораторське мистецтво, Соціальні мережі в публічному управлінні / Основи критичного мислення, Комунікації в публічній сфері [106], Правові інституції України [108], Зв'язки з громадськістю та техніка проведення презентацій, Цивілізаційні процеси в українському суспільстві, Управління комунікаціями в публічному адмініструванні, Етика публічної діяльності, Ведення ділових переговорів, Політичний PR [110].

Отже, проведений аналіз освітніх програм підготовки майбутніх державних службовців засвідчив, що проблема формування мовної свідомості

представлена в них переважно опосередковано – через результати навчання, мовно-комунікативні компетентності та зміст окремих освітніх компонентів. Водночас встановлено, що бакалаврські освітні програми характеризуються більшою структурною уніфікованістю та типовістю підходів до мовно-комунікативної підготовки порівняно з магістерськими, які демонструють більшу варіативність і спеціалізацію. Це дало підстави визначити бакалаврський рівень як доцільний для побудови та апробації моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, оскільки саме на цьому етапі закладаються базові когнітивні, ціннісні та професійно-комунікативні засади мовної діяльності.

Висновки до розділу 1

Аналіз праць з філософії, психології, педагогіки, соціології та лінгвістики, джерел з політології, законодавчої бази України з питань державної служби, досвіду підготовки державних службовців у системі вищої освіти України та світу, а також у системі підвищення кваліфікації дозволив сформулювати такі висновки.

У розділі 1 обґрунтовано теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

На підставі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, джерел з соціології, культурології, психолінгвістики та політології встановлено, що основи мовної свідомості особистості представлені у політичному аспекті визначенням мовної ідентичності та чинником етнічних та націоцентричних конфліктів; у педагогіці формуванням стратегії навчання мов, зокрема в умовах білінгвізму – у південно-східних регіонах України; у психолінгвістиці усвідомленням впливу мови на світогляд і чуттєво-емоційну сферу людини.

На основі мультинаративного розуміння мовну свідомість особистості визначено як *мовну ідентичність, що виявляється в когнітивних, емоційних та*

оцінних уявленнях індивіда про мову, формується у процесах соціалізації, навчання та виховання й відображає його ціннісне ставлення до мови як критерію власної приналежності до певної спільноти.

З'ясування сутності мовної свідомості особистості дозволило визначити її особливості у діяльності державного службовця. Унаслідок наукового пошуку доведено, що значущими ознаками мовної свідомості державних службовців є рівень їхньої мовної (у тому числі фахово-термінологічної) та комунікативної компетентності, здатності оперативно застосовувати комунікативні стратегії взаємодії із різними спільнотами, запобігати конфліктів, дотримання законодавства у галузі державної служби, у тому числі в аспекті мовної політики.

Особливості діяльності державного службовця, обумовлені його професійними компетентностями, дозволили визначити ключове поняття дослідження – мовну свідомість державного службовця – як *якісне особистісне утворення, яке дозволяє державному службовцю вільно користуватись державною мовою у всіх можливих комунікаціях на рівні її носія, бути свідомим щодо пріоритетного вибору державної мови у ситуаціях зовнішнього тиску або маніпулювання, розвивати власний публічний імідж через популяризацію особистого мовленнєвого стилю.*

Особливістю мовної свідомості державного службовця визначено сформованість певного типу мовленнєвої поведінки, що дозволяє ефективно здійснювати комунікацію із різними соціальними спільнотами відповідно до певної комунікативної мети та з урахуванням мовної політики держави, орієнтуючись на норми ділового стилю мовлення.

Аналіз особливостей діяльності державного службовця в аспекті його мовної проявленості дав можливість означити певні ризики, пов'язані із мовною розщепленням мовної свідомості (часті переходи на інші мови внаслідок впливу суспільства). Зроблено висновок, що означена проблема має вирішуватись через додання конформізму, невпевненості у собі; використання засобів національної

та етнопедагогіки; нівелювання впливу лінгвістичних маніпуляцій разом із удосконаленням власного українського мовлення – через самоспостереження, саморегуляцію та самовдосконалення; виправлення мовного «суржику» шляхом методичних практик тощо.

Аналіз відображення проблеми формування мовної свідомості в освітніх програмах підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» різних університетів дозволив визначити основні акценти, що мали бути враховані у процесі організації експериментального дослідження: актуалізацію уваги на дисциплінах, що формують уміння усної і писемної грамотності; знання норм діяльності у сфері публічного управління та адміністрування, законодавчих актів, що регулюють мовну політику держави; здатності налагоджувати комунікацію між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування, формувати та реалізовувати інструменти управління персоналом, врегульовувати організаційні конфлікти.

Аналіз освітніх програм бакалаврського рівня порівняно із магістерськими програмами за спеціальністю «Публічне управління і адміністрування» довів більшу міру їхньої уніфікованості, що стало аргументом у виборі експериментальної бази дослідження саме на моделі формування мовної свідомості у студентів бакалавріату.

Матеріали, які увійшли до розділу 1, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій [41; 42; 43; 46; 49].

РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1. Компонентно-структурний аналіз мовної свідомості держслужбовців

Соціальні кризи, спричинені війною в Україні, досить жорстко означили гуманітарну складову, пов'язану із використанням української мови у суспільному просторі. Останнім часом мовне питання сполучене із розбратом і агресією в українському суспільстві – як тригер, що видається з одного боку критерієм ставлення до української державності, а з іншого – важелем маніпуляцій громадської думки, що має відвертати увагу суспільства від реальних воєнних загроз, корупції, суспільної несправедливості тощо. Усвідомлення означеної проблеми сполучається із необхідністю виявлення чіткої державницької позиції представників державної служби в усіх її ланках – як акцентної якості їхнього професіоналізму та місіонерської складової фахової реалізації, що спричиняє необхідність проаналізувати елементи, з яких складається означене утворення.

Аналіз наукових потрактувань структури будь-якого соціально-якісного утворення, до якого ми маємо віднести також і мовну свідомість державного службовця, свідчить, що дослідники узагальнюють його елементи у компоненти когнітивного характеру (знання, розумові навички і вміння), діяльнісні характеристики (володіння способами діяльності), а також соціально-ціннісні (рольова позиція) та психологічні (емоційно-вольові, спрямованість) характеристики особистості.

У визначенні структурних елементів мовної свідомості державних службовців маємо спиратись на дослідження з лінгвістики (Т. Коць [67],

В. Папіш [114]), соціології та культурології (Д. Неліпа, О. Зубчик [94], П. Селігей [133–137]), лінгвопсихології (Л. Калмикова [122]), а також на основні законодавчі норми, що регулюють мовленнєву діяльність державних службовців [37; 146].

Узагальнюючи позиції науковців щодо змісту мовної свідомості, маємо можливість представити потрактування цього утворення з точки зору лінгвістики та психолінгвістики – як таке, що акцентує уявлення та відчуття людини, пов'язані із словом, текстом або контекстом, а також особисті асоціації, які створюються у результаті когнітивної обробки тексту. В аспекті соціо та культурології мовна свідомість означає сполучення усвідомлення людиною ролі мови та власної ідентичності, що впливає на її національне та культурне самовизначення. У прикладному значенні мовна свідомість означає здатність усвідомлювати мовні явища (мовні норм та стилі), власний вибір мовного тезаурусу залежно від комунікативної ситуації, уміння аналізувати своє і чуже мовлення.

Потрактування змісту мовної свідомості приналежно до професійного призначення державного службовця надає право акцентувати увагу на особливих сенсах послугування мовою в аспекті свідомості щодо виконання державницьких функції – як балансу між виконанням норм і законів професійної галузі та запитів конкретних соціальних спільнот (або їхніх представників).

Аналіз низки досліджень змісту поняття «мовна свідомість» у авторських працях лінгвістів, соціокультурологів, соціальних психологів дає можливість узагальнити структуру означеного утворення до низки компонентів: когнітивного, лінгвістичного, комунікативного, культурного, етнічного історичного, соціального, психологічного [72]. На нашу думку, деякі із них можуть мати дещо повторювані змісти: етнічний культурний та історичний компоненти представляють уявлення людини про роль мови у житті – як інструменту кодифікації у певній спільноті, приналежність за ознакою мови, яка

дається при народженні і не може бути зміненою; соціальний та психологічний компоненти також мають спільний зміст, що виявляється у прийнятті конкретної мови (і особливо її стилю) як інструменту спілкування, залежного від соціального статусу, схвалення соціального оточення. У праці Л. Мацько компонентами мовної свідомості – як ключового елементу особистості – означено мовну компетентність (здатність), мовну свідомість (рефлексивність), мовно-комунікативну компетентність [85]. О. Фурман зауважує на прикладних аспектах мовної свідомості особистості, зокрема тих, що стосуються виховання людини, в аспекті чого досліджуване утворення формується через освітні, сімейні та культурні інституції і містить *ціннісне ставлення до мови*, мовну поведінку й знання [163].

У дослідженні британської вченої Анни М. Л. Свалберг (*Agneta M-L. Svalberg*) структура мовної свідомості (*language awareness*) містить когнітивний (знання про мову), афективний (ставлення до мови) і соціальний (мова як соціальний феномен) аспекти [215].

Отже, узагальнення авторських позицій щодо змістово-компонентного аналізу поняття «мовна свідомість» дозволяє визначити його структуру у такому вигляді:

- когнітивний компонент – знання мови, рефлексія над мовними одиницями;
- лінгвістичний компонент – структурне розуміння мови;
- комунікативний компонент – використання мови у спілкуванні;
- культурний / етнічний компонент – зв'язок мови з ідентичністю;
- соціальний / історичний – роль мови в суспільстві, історична перспектива;
- психологічний – ставлення, емоцій, цінності, внутрішня мотивація;
- металінгвістичний – усвідомлення природи мови та здатність оперувати на метарівні;
- символічний / концептуальний – образи, міфи, символи як частина мови.

Особливості діяльності державного службовця вимагають деталізації змісту компонентів мовної свідомості – як важливої якісної структури особистісного професійного виявлення.

Важливо зауважити, що у діяльності державного службовця мовна свідомість видається не лише особистісним вибором фахівця, але й нормативною компетентністю, обумовленою Законом України «Про державну службу» [37]. Відповідно до вимог законодавства – порушення державним службовцем мовного обов’язку (ведення усієї професійної комунікації державною мовою) стає порушенням службової етики та закону. За твердженням О. Фурман, «Формування мовної свідомості в держслужбовців потребує не лише вивчення мови, а й зміни ставлення до неї як до інструменту державного управління» [163]. Спеціальність «Публічне управління та адміністрування», яку переважно здобувають фахівці, щоб претендувати на державну службу, визначається орієнтованістю на ціннісно-гуманістичні та представницькі компетенції, публічні комунікації, ефективність організації та ведення яких впливає як на якість усієї публічно-адміністративної діяльності, так і на особистий імідж самого фахівця. Дослідники визначають інтегративну компетентність сучасного державного службовця як «одночасно юриста, економіста, психолога, знавця основ соціології, носія правил етики та етикету» [91]. З огляду на означене – основною концептуальною ідеєю роботи державного службовця має бути формування довіри до державницьких інституцій у населення, а серед «обов’язкових компетентностей в аспекті стандартів мовної політики України – робота з інформацією, ефективна комунікація, співпраця і робота в команді, орієнтація на результат, а також управління інноваціями та змінами, лідерство й управлінські навички (стратегічне мислення, прийняття управлінських рішень, використання та управління ресурсами, моніторинг і аналіз надання послуг)» [91].

Якщо розглядати мовну свідомість держслужбовця – як інтегровану особистісну властивість, що сполучає *мовну й комунікативну компетентність* та *мовну громадянську відповідальність*, яка в свою чергу поєднує *політично-символічну вагу* та *публічно-етичну відповідальність*.

Мовна та комунікативна компетентність державного службовця регламентується нормативним документом «Стандарт української мови для державних службовців» [147], в якому означено елементи кожної із означених компетентностей. До мовної компетентності відноситься: розуміння структури української мови, знання про особливості її словникового складу та граматичної будови, правила написання слів та їх використання в різних функціональних стилях, зокрема в офіційно-діловому; знання про функціонування і системну організацію української мови на рівнях лексики, граматики, фонетики і фонології, орфографії, орфоєпії, пунктуації. Дещо інше змістове значення надається комунікативній компетентності державного службовця, яка означає здатність послуговуватись нормативами використання української мови у сфері ділового спілкування, а також урахування у комунікації особливостей мовного оформлення його основних жанрів, що дозволяє посадовій особі реалізовувати її функціональні обов'язки, зокрема:

- створювати тексти різних жанрів усного і писемного мовлення (зокрема офіційно-ділового стилю);
- уміти аналізувати й реферувати тексти різних жанрів, готувати на основі опрацьованих текстів аналітичні огляди, довідки, висновки тощо;
- опрацьовувати відповідно до виробничої потреби тексти документів, які перебувають у службовому обігу;
- здійснювати монологічне та діалогічне (полілогічне) мовлення фахового спрямування (доповідь, звіт, промова, дискусія);

- дотримуватися норм української літературної мови в офіційному спілкуванні (в організації офіційних заходів, у корпоративному й адміністративному спілкуванні тощо);

- спілкуватися українською мовою на засадах соціальної та міжособистісної етики, моделюючи комунікативну поведінку відповідно до стратегій і ситуацій у роботі з конфліктними групами (правопорушниками, особами з особливими потребами);

- обирати й застосовувати різні комунікативні стратегії для досягнення позитивного результату [147].

Мовно-громадянська відповідальність державного службовця означає його особистісну свідомість щодо послугування державною мовою у процесі професійної функціональності, а також свідомий вибір української мови для повсякденної побутової комунікації. Маємо означити, що чим більшою є галузь використання державним службовцем державної мови (не лише для виконання службових обов'язків, але й у приватному житті) – тим вищим видається рівень його мовної свідомості.

Політично-символічна вага мовної свідомості державного службовця виявляється у його ідентифікації себе із державницьким представництвом, коли його мова є трансляванням державних цінностей, підтримкою інституційної довіри. Особливо важливим видається вибір державної мови у приватному користуванні у воєнний період – як спосіб виявлення української ідентичності, тоді як перехід державного службовця у особистій комунікації, якщо вона здійснюється у громадському просторі, може зруйнувати довіру до органу влади, навіть якщо посадовець сумлінно виконує свої фахові обов'язки.

Публічно-етична відповідальність свідчить про повагу до громадян, які хочуть чути державну мову в усіх сферах громадського простору, що екстраполюється у демонстрацію єдності та солідарності. Водночас ту важливим є використання державним службовцем української мови таким способом, щоб

не спричинити у суспільстві розбрат через мовне питання – саме тому великої ролі надається вмінню держслужбовця адекватно реагувати на мовні ситуації, толерантність до мовленнєвої недосконалості (помилки) партнерів по спілкуванню.

Значущості набуває також і сформованість у державного службовця рівня мовної та мовленнєвої *рефлексивності*, що виявляється у коректності вибору мовних засобів відповідно до ситуації спілкування, розуміння контекстів стильового спілкування (офіційність, нейтральність або дипломатичність), аналізу власної мовленнєвої поведінки.

Варто зауважити, що формування мовної свідомості у державних службовців залежить від системності підходів до процесу підвищення їхньої мовленнєвої компетентності, що в свою чергу спирається на *мотиваційний, організаційний та виконавсько-результативний фактори*.

Мотиваційний фактор розглядаємо як такий, що дозволить зафіксувати факти мовленнєвої недосконалості конкретного державного службовця (наприклад, через скарги з означеної проблеми його клієнтів, факти недосконалості мовлення у публічних виступах (інтерв'ю, доповіді тощо). Випадки фіксації порушень на мовному чи мовленнєвому рівнях мають впливати на мотивацію працівника до самовдосконалення (через проходження курсів підвищення кваліфікації або самоосвіти з подальшим складанням іспиту на рівень володіння мовою). Крім того, означені процеси мають спричиняти не лише мотивацію, а й стимуляцію держслужбовця – зі сторони організації, в якій цей він працює, якщо означити ступінь відповідальності цієї організації в юридичному чи адміністративному порядку за допущені працівником помилки.

Організаційний фактор з підвищення держслужбовцями мовленнєвої компетентності має відбивати способи реалізації процесу самовдосконалення працівника, зокрема, через доступ до довідникових джерел (словники, довідники,

хрестоматії тощо) та програм мовленнєвого удосконалення (тренінги, семінари, курси підвищення кваліфікації тощо).

Виконавсько-результативний фактор має відбивати фіксацію рівня мовленнєвої компетентності держслужбовця після проходження ним відповідного самовдосконалення і впливати на кар'єрне та професійне зростання.

Отже, маємо означити, що структура мовної свідомості державного службовця представлена у таких компонентах:

– *мовно-професійна компетентність* – компетенції у мовних галузях, обумовлені знанням норм української мови, сполучені із нормативним послугуванням галузево-професійної лексики (термінів професійної сфери), знання та послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби;

– *комунікативна компетентність* – здатність реалізовувати професійну комунікацію відповідно до умов, заданих ситуацією (соціальна група комунікантів, мета спілкування), що обумовлюють вибір стилю та контексту спілкування, а також відповідних ефективних засобів комунікації;

– *світоглядно-поведінковий компонент* – свідомий власний вибір української мови як мови спілкування в усіх галузях життєдіяльності; відчуття ідентичності з державою у ролі носія її мови; толерантність до недосконалості використання української мови партнерами; мотивація щодо удосконалення власного рівня української мови; популяризація державної мови у публічному просторі (наприклад, ведення сторінок в соціальних мережах українською – з активною підтримкою україномовного контенту).

Наочне представлення змісту структури мовної свідомості державних службовців подано на рисунку 2.1.

Дослідження сформованості компонентів, означених у структурі мовної свідомості майбутнього державного службовця, вимагало аналіз наукових

підходів до означення критеріїв, які можуть стати основою свідчення рівнів сформованості даного утворення.

Рис. 2.1. Структура мовної свідомості майбутніх державних службовців

У дослідженні рівня розвиненості мовної свідомості населення у державному аспекті, П. Селігей зауважує на:

– мовне законодавство, зокрема на те, як широко й досконало мовне життя охоплене юридично і який ступінь мовного порядку досягнуто де-факто: як забезпечено мовні права і як виконуються мовні обов’язки;

– мовну політику, а саме: чи існує в країні урядовий орган, що опікується мовним контролем та охороною мови; як мовне питання представлене у

програмах політичних партій, як часто його обговорюють у ЗМІ та в соціальних мережах, чи є в країні мовні свята і як масово їх відзначають;

– мовну освіту – скільки готують викладачів-словесників на душу населення, скільки годин відведено мовним дисциплінам на різних щаблях освіти;

– мовні дослідження – наскільки престижною й розвиненою наукою в країні є лінгвістика, скільки коштів виділяють держава й наукові фонди на видання мовознавчої літератури, якими накладками виходять словники й посібники [134].

Отже, з огляду на позицію П. Селігея, маємо екстраполювати означені змісти критерію розвитку мовної свідомості у державі на конкретну людину, а саме – визначити, яку реакцію може викликати у конкретної людини державницька політика щодо мовної свідомості. Якщо допустити, що означені аспекти формування мовної свідомості людини забезпечуються державою, то результатом має стати сприйняття мови як цінності. Майбутнє мови залежить від того, чи сприймають її мовці як цінність, бо інакше її легко зректися, а масове зречення призводить до загибелі мови. Отже, мовна свідомість не є природною рисою людини, її розвиненість радше обумовлена політикою культурного середовища, в якому людина живе – це той ступінь, якого людина й суспільство досягають у своєму ціннісному ставленні до мови.

У визначенні *індивідуальної* мовної свідомості людини П. Селігей орієнтується на оцінку її грамотності й чутливості до мовних явищ; чи сформувався в неї ідеальний образ мовця (автора); як ретельно вона дотримується літературних норм; чи адекватно оцінює й виправляє власне мовлення; як реагує на помилки інших; як поводить себе в ситуаціях дво- й багатомовності; наскільки терпляча й принципова в мовних питаннях; як часто обговорює мовні питання й/або читає статті на цю тему; яка мотивація і скерованість її мовної діяльності [133]. Отже, за думкою П. Селігея, маємо розрізняти у формуванні мовної

свідомості рівні державницького впливу та особистісного ставлення людини до мови та власної мовленнєвої досконалості.

А. Марковський (*A. Markowski*) за критерій сформованості мовної свідомості людини узяв реакцію на мовні помилки співрозмовника й виокремив три рівні означеного утворення: висміяти або передражнити мовця; вказати йому, що неправильно; пояснити, чому неправильно [206]. Зважуючи на такий підхід, маємо констатувати, що у визначенні рівня сформованості мовної свідомості важливо ураховувати аспект сприйняття мови як цінності, оскільки вразливість щодо мовних помилок інших свідчить про небайдужість до чистоти мови загалом.

Ціннісність мови – як для кожної конкретної людини, так і для держави в цілому впливає на її майбутнє, де мова може або розвиватись, або занепадати – і врешті-решт, стати чимось подібним до етнографічного музею, коли лишаються лише свідчення її існування у минулому.

Отже, розвиненість мовної свідомості – це ступінь, якого людина й суспільство досягають у ціннісному ставленні. Продовжуючи думку про сформованість мовної свідомості, Петро Селігей пропонує умовно ділити її розвиненість на рівні:

Нульовий рівень – у носіїв цього рівня мова лишається за порогом свідомості, вона є настільки буденною річчю, що реакція на неї притупляється; лінгвістичний багаж знань – обмежений; мова не є об'єктом роздумів, почувань, уваги; носії не здатні оцінити правильність власного мовлення, не усвідомлюють мовних правил і мовних обов'язків.

Початковий рівень – у носіїв з'являється епізодична увага до мови й окремі розпливчасті уявлення про неї, що становить безладну суміш життєвських поглядів та оцінок; мовні знання – поверхові й механічно завчені – власну грамотність людина сприймає як щось незмінне, думки щодо її вдосконалення не виникає; носій цього рівня не здатен аналізувати дійсність, є байдужим до історії

мови та до її майбутнього; мова не є предметом гордості чи поваги; цікавість до слова пробуджується, коли людина взаємодіє з мовними ефектами: розгадує кросворди, переповідає каламбури тощо; носії цього рівня мовної свідомості не вбачають у мові жодної цінності, а тому заперечують потребу в мовній політиці й охороні мови, сповідують політику невтручання; вони вразливі до антинормалізаторства (нормоскептицизму), мовного цинізму і зневаги до рідної мови.

Антинормалізаторство (нормоскептицизм) – це неприйняття мовних норм, недооцінка потреби дотримуватися їх, невизнання мовних авторитетів, мовна сваволя. Для нормоскептиків мовна норма не дороговказ, а «примус». Їм найкраще говорити абияк, без огляду на правила, які, мовляв, «накладають кайдани» на особистість і творчу думку. При цьому вони абсолютизують спонтанний розвиток мови («вона сама собою керує»), а ту обставину, що успішне спілкування й благополучне майбутнє мови тільки тоді й можливі, коли її належно внормовано, ігнорують. Тут варто зауважити про сучасні вияви нормоскептицизму – як-от: популяризація регіональних діалектів, надмірне використання сленгових форм, викривлених іншомовних запозичень тощо. Носії цього рівня відмежовуються від узвичаєних у суспільстві культурних традицій, моральних приписів, юридичних актів, які регулюють поведінку людини, зокрема і мовні норми. Мовний цинізм (нігілізм) – крайній вияв антинормалізаторства, при якому нормами не просто нехтують, а порушують їх свідомо й демонстративно. Він може мати різну мотивацію, наприклад гедоністичну, коли людина дістає втіху від нормопорушення, використовуючи для цього будь-яку нагоду. За мовним цинізмом часто ховається бажання кинути виклик оточенню, самоствердитися, а частіше – просто привернути до себе увагу. «Вивертання норми навиворіт» спостерігаємо на певних історичних етапах у літературі, театрі, кіно, ЗМІ, зокрема у формі естетизації чи пропаганди суржику, жаргонів, лихослів'я, в жанрі «туалетного гумору» тощо, `грунт, на якому

вирастає мовний цинізм, – не лише низька мовна свідомість, а й дефект моральної свідомості. Зневага до рідної мови – явище, яке виникає серед носіїв мов з обмеженими суспільними функціями і, як наслідок, нижчим престижем. Зазвичай ця вада мовної свідомості сполучається із низькою національною свідомістю. Відчуження від рідної мови часом набуває таких потворних форм, що викликає обурення й огиду. Серед причин слабкої розвиненості мовної свідомості – низька особиста культура, лінгвістична необізнаність, недовнормованість мови, брак мовного порядку в державі.

Середній рівень мовної свідомості свідчить про цікавість людини до проблем мови й мовного життя, реакцію та рефлексію чужого і власного мовлення, що виявляється в активності виправлення помилок, пошуку їхніх причин; носій цього рівня мовної свідомості піддає самотійним розумовим операціям явище мови, робить узагальнення й оцінки, однак його знання лишаються уривчастими, несистемними й суперечливими – через це його висновки й оцінки щодо складних питань мови – більшою мірою спрощено-однозначні, а суб'єктивні враження від мови часто проголошені об'єктивними властивостями. У психологічному аспекті почасти спостерігається втрапляння у «пастку рідної мови», коли носій вихваляє її на тлі інших мов, виокремлюючи якість суб'єктивно оцінені «очевидні переваги» (у прикладі української мови – класичним прикладом можна назвати «перемогу на конкурсі милозвучності мов»). Означена вищість мови часто співвідноситься з іншими, де використовується антагоністичні характеристики: «потворності – красивості», «міської та сільської приналежності», «елітарність» та брутальні епітети «свинячої, собачої», «хатнього вжитку» та комунікативної повноцінності тощо. певною мірою носії цього рівня схильні до агресивного просування рідної мови у площину світового розвитку, застосовуючи «мовне месіанство» (роль своєї мови у розвитку інших мов – тут варто пригадати виступи відомих українських мовознавців (І. Фаріон, П. Гриценко), які популяризують тезу про українську мову як джерельну базу

творення інших слов'янських мов..., тобто щедється про так зване «мовне цивілізаторство» (насаджування зі шляхетною метою своєї мови носіям інших мов), що має ризики перейти до «мовного шовінізму» (ненависть до інших мов).

Носій середнього рівня непогано обізнаний із мовними нормами і керується ними у повсякденному спілкуванні, однак на рівні органічного сприйняття ці норми сприймаються як накинута ззовні обмеження, а не на рівні органічного прийняття. Цінність мови визнається, однак зводиться до рівня «ужиткового рівня спілкування» – сприймання мови як «технології», «корисної речі». Погляд, що «мова всього лиш прагматичний засіб спілкування людей, а не еквівалент людського духу, не носій буттєвості, глибокого досвіду поколінь і етичної муки особистості, не самé національне буття в його минулому, сучасному і майбутньому», І. Дзюба називає твердим у своїй примітивності, а його запанування – особливо гнітючим [28, с. 39]. Тут варто зауважити, що мовний утилітаризм носіїв середнього рівня спричиняє ризики відчуження від рідної мови – легкого переходу на іноземну мову, яка є потужнішою, поширенішою тощо, а в результаті – мовного відступництва.

Високий рівень мовної свідомості визначає зрілу мовну особистість, якій притаманне позитивне ставлення до мови, загострене почуття відповідальності за неї. Така людина спроможна самотійно аналізувати мовну дійсність, виробляти й обґрунтовувати власні оцінки. Вона правильно визначає частотність і вживаність мовних одиниць, їхню доречність у різних жанрах та стилях, звикає бачити мову в розвитку, вміє відрізнити старі й нові явища в ній, уловити тенденції розвитку. Їй властиве тонке мовне чуття – на правильну вимову, природне сполучання слів, доладну побудову речень, а також на індивідуальні особливості мовлення. Лише на високому рівні зароджується професійна мовна свідомість, що властива лінгвістам і викладачам мови. Від масової вона відрізняється більшим обсягом і глибиною лінгвістичних знань, їй властиві і загострений інтерес до мови, бажання її досліджувати, й належна ерудиція,

відшліфований методичний і поняттєво-категорійний апарат. Цим вона вигідно відрізняється від непрофесійної мовної свідомості, де між щирою допитливістю і скромним багажем знань зяє глибоке провалля.

Для високої мовної свідомості мовна норма – запорука успішного спілкування: мовно свідомою людиною глибоко розуміє мету в нормування мови, корисність правильного мовлення – і для себе, і для суспільства, і для самої мови. Гарантією правильного мовлення тепер стає не зовнішній контроль, а самоконтроль, бо таке мовлення носій високої мовної свідомості вважає єдино можливим для себе. Отже, суспільна вимога додержувати норм збігається із внутрішньою потребою мовця. Людина добре розуміє переваги від упорядкованого володіння мовою, відтак має у своєму арсеналі знаряддя правильного мислення, точного вираження думки, їй відкритий шлях до кар'єрного зростання й особистісного вдосконалення. Це стосується й рідної, й чужих мов. Проте щодо рідної все ж переважають непрагматичні мотиви. Її цінують не просто як засіб спілкування, а як націєтвірну ознаку, самоцінний духовний скарб [134].

У критеріально-рівневих визначеннях мовної свідомості П. Селігея особливо цінними є роздуми про чинник «рідної мови» у формуванні мовної свідомості, оскільки для державного службовця означена категорія може бути як позитивним доповненням (коли державний службовець є носієм мови), так і гальмівним чинником (коли людина володіє мовою, але відчуває певне напруження, щоб переключитись на державну мову із процесу мислення на рідній мові). П. Селігей з цього приводу зазначає: «Рідною мовою розмовляють із тієї простої причини, що вона рідна. Це не так звичка, прищеплена в дитинстві, як акт свідомого вибору: людина послуговується нею завжди і скрізь, де тільки можливо. При цьому прагнення уникнути комунікативних бар'єрів і невдач відступає на другий план. Бажання не виділятися, вкоренитися в колективі настільки втрачає спонукальну силу, що людина здатна зберігати відданість рідній мові навіть за несприятливих умов. Наприклад, коли розмовляти нею стає

невигідно, непрактично, надто коли мовець почувається «білою вороною», зазнає стресу, стає об'єктом насмішок, образ чи й відвертих цькувань. В усіх таких ситуаціях мовно свідомою людиною незмінно виявляється витримка, твердість духу, певність у своїй правоті. І таким чином висока мовна свідомість виявляється запорукою мовної стійкості» [134]. Крім того, для носія високого рівня мовної свідомості притаманне явище мовної солідарності, що виявляє шанобливе ставлення до мов інших народів, визнання права на мовну самобутність, обурення фактами лінгвоциду.

У дослідженні О. Куцос на основі аналізу більше 80 наукових джерел виділяється вісім компонентів мовної свідомості, що певним чином характеризують поняття «мовна свідомість»:

- когнітивний – представлений характеристиками: частина свідомості; процеси розуміння, зберігання та породження мовленнєвих витворів; психічний процес оволодіння значеннями слів; знання людини про світ; образи свідомості, що формуються та втілюються за допомогою мовних засобів; сукупність перцептивних та концептуальних знань про об'єкт реального світу; когнітивний феномен та концептуальний простір; знання, що використовуються при конструюванні, сприйнятті та зберіганні мовних повідомлень; відображення у психіці предметного світу; специфіка світосприйняття та світорозуміння тощо;

- лінгвістичний, що відображується у визначеннях: механізмів мовної (мовленнєвої) діяльності; процесу номінації; взаємодії мовних одиниць; використання слів національної мови у мовній діяльності;

- комунікативний, що відображений у специфічних рисах мови; словесних асоціаціях респондентів; мовній оформленості образів, уявлень та розумових структур; реалізації суспільної свідомості в усній та письмовій мовній практиці; втіленні образів свідомості в інваріантних та варіативних мовних знаках; опосередкованому мовою образ світу тощо;

– культурний, який вміщує характеристики: особливостей культури людського колективу; системи зв'язку слів у свідомості, яка визначається національною культурою; просторово-часовому вимірі національної культури; знанні носія культури; мовленнєвій поведінці, що визначається культурним статусом; рівні мислення, що зберігає відомості про особливості культури; обумовленості культурою, тобто способом життя, видом та способом діяльності; культурно зумовленому інваріантному образі світу; знанні, що формується під впливом культури; культурних цінностях та домінантах тощо;

– етнічний, що втілюється у визначеннях: національної самоідентифікації особистості; універсального способу єднання етносу; етнічно детермінованого взаємовпливу мови, культури та мислення; моделі мислення різних народів; етнічній детермінованості свідомості; особливості національної культури та національної психології; національному образу світу; об'єднанні в етнічну спільноту через концепти; етнічному досвіді пізнання; формуванні національної (само)свідомості людини та соціуму тощо;

– історичний, представлений характеристиками: відображення історичного досвіду; динамічне явище, що змінюється з часом від одного покоління до іншого; історична обумовленість образів свідомості; належність мовних знаків певній епосі тощо;

– соціальний, що відображується визначеннях: відображення соціального досвіду; особливості суспільного життя людського колективу; вплив засобів масової інформації; вплив соціальних та політичних перетворень у суспільстві; цілісна соціальна свідомість; соціальна детермінованість свідомості; мовленнєва поведінка, що визначається соціальною приналежністю; груповий досвід пізнання; схема освоєння соціальної реальності; формування суспільної (само)свідомості людини та соціуму тощо;

– психологічний, який втілюється визначеннях: установки, інтенції, емоції, бажання людей; емоційно-експресивних механізмів породження, розуміння та

збереження мови у свідомості; діяльності механізмів рефлексії; чуттєвих знань, отриманих від органів чуття у предметній діяльності; мовленнєвої поведінки, що визначається психологічним типом; емоційно-оцінного та наукового осмислення (рефлексії); активізації уваги, мислення, пам'яті, уяви та волі; стереотипів поведінки; індивідуального досвіду пізнання; психологічної реальності виявлених фактів тощо» [72, с. 218].

Отже, маємо засвідчити, що результати авторських підходів до визначення критеріїв та рівнів сформованості мовної свідомості особистості ціннісно повпливали на актуальність деяких із представлених змістів для дослідження сформованості мовної свідомості у майбутніх державних службовців, як-от:

– *за критерієм мовно-професійної компетентності* – дослідження рівня мовних знань та прагматичних мовних компетенцій, що забезпечують нормативність як загального мовного вжитку, так і послугування галузево-професійною лексикою, а також дотриманням державних стандартів мовної політики у галузі державної служби;

– *за критерієм комунікативної компетентності* – здатність реалізовувати професійну комунікацію відповідно до умов, заданих ситуацією (соціальна група комунікантів, мета спілкування), що обумовлюють вибір стилю та контексту спілкування, а також відповідних ефективних засобів комунікації;

– *за світоглядно-поведінковим критерієм* – свідомий власний вибір української мови як мови спілкування в усіх галузях життєдіяльності; відчуття ідентичності з державою у ролі носія її мови; толерантність до недосконалості використання української мови партнерами; мотивація щодо удосконалення власного рівня української мови; популяризація державної мови у публічному просторі (наприклад, ведення сторінок в соціальних мережах українською – з активною підтримкою україномовного контенту).

Для діагностики складових сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців було визначено відповідні методики діагностування.

Окреслення змісту кожного із компонентів мовної свідомості майбутніх державних службовців мало відбиватись у відповідних методиках, застосування яких може дати інформацію про сформованість як кожного із компонентів, так і досліджуваного утворення в цілому.

Для дослідження сформованості **мовно-професійної компетентності** було обрано аналіз таких показників:

- *компетенції з володіння українською мовою* – дослідження рівня сформованості мало відбивати рівень успішності студентів у складанні ними іспиту з володіння державною мовою на рівні, означеному у вимогах для державних службовців, а отже, брали до уваги контент, який застосовується у відповідних заходах – згідно з Рішенням Національної комісії зі стандартів державної мови (№ 36 від 01.06.2021) (Додаток А);

- *компетенції послугування галузевою лексикою* – дослідження мало базуватись на змісті дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», зокрема на проведенні низки тематичних контролів, що містили модуль «Послугування фаховою лексикою у створенні текстових документів»;

- *компетенції послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби* – дослідження мало базуватись на змісті дисциплін правового циклу, у межах відповідного однойменного тематичного модуля.

Дослідження компоненту **комунікативної компетентності** потребувало дослідження показників:

- *комунікативної соціальної компетентності* – дослідження здатності реалізовувати професійну комунікацію відповідно до умов, заданих ситуацією (застосування методики Н. Фетіскіна, В. Козлова, Г. Мануйлова «Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК) [160] (Додаток А).

- *компетентності у виборі ефективних засобів комунікації* – дослідження здатності адекватно обирати засоби комунікації із аудиторією або конкретною людиною відповідно до мети, ситуації, умов спілкування (було створено

авторську методику, що поєднувала самооцінку студентів й експертну оцінку щодо вибору засобів комунікації, адекватності комунікації до ситуації, ефективності й результативності комунікації) (Додаток А).

Аналіз сформованості *світоглядно-поведінкового* компоненту потребував дослідження показників:

- *свідомості вибору української мови у комунікації* – самооцінка частоти використання української мови у позаробочих (приватних) комунікаціях;
- *ідентичності із державою у якості носія мови* – оцінка дописів (та/або реакцій на дописи) у соціальних мережах за темою ролі української мови для українців;
- *толерантності до недосконалості української мови у комунікативних партнерів* – оцінка реакцій студентів (та форм їхнього виявлення) на мовні помилки публічного простору (у текстах публічних осіб та у візуальному контенті міського середовища);
- *мотивації до мовного удосконалення* – аналіз особистої активності студентів у заходах щодо підвищення мовної та мовленнєвої компетентності;
- *популяризації української мови у публічному просторі* – аналіз активності у просуванні україномовного контенту (у медіа, соцмережах, популяризації та особистої участі у відповідних проєктах).

Для дослідження сформованості світоглядно-поведінкового компоненту за усіма показниками було створено авторську методику, що містила конкретні питання за кожним із них (Додаток А).

Визначення змісту кожного із компонентів мовної свідомості майбутніх державних службовців дозволило узагальнити рівневі змістові характеристики сформованості означеного утворення, що представлено у таблиці 2.1.

Отже, систематизація критеріїв, показників і рівнів сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців дала змогу цілісно описати її

структуру як багатокomпонентне інтегративне утворення, що поєднує мовно-професійну, комунікативну та світоглядно-поведінкову складові.

Таблиця 2.1

Критерії, показники та рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців

	<i>Показник</i>	<i>Рівень сформованості</i>		
		<i>Високий</i>	<i>Достатній</i>	<i>Низький</i>
Мовно-професійна компетентність	Компетенції володіння українською мовою , тестові методики зі знання української мови Компетенції послугування галузево-професійною лексикою завдання зі створення текстів ділового стилю за означеними темами із галузі обраної професії Компетенції послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби бесіди щодо реалізації норм Законів України «Про державну службу» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної»	Студенти виявляють високий рівень володіння українською мовою, обумовлений міцними знаннями у галузі мовознавства; легко і невимушено послугуються галузево-професійною лексикою в усній і писемній формах ділового спілкування; усвідомлено дотримуються норм мовного законодавства	Студенти виявляють достатній рівень компетентності у використанні української мови, більшою мірою обумовлений «мовним чуттям», а не системними знаннями; час від часу виявляють певні труднощі у доборі і застосуванні галузево-професійної лексики; дотримуються норм мовного законодавства – під зовнішнім впливом	Студенти виявляють серйозні труднощі у використанні української мови в особистому і діловому спілкуванні, у мовленні наявні численні явища «суржику»; у діловому спілкуванні виявляють труднощі у доборі галузевої термінології та відповідності нормам ділового стилю; не орієнтуються або недостатньо орієнтуються у змісті мовного законодавства
Комунікативна компетентність	Комунікативна соціальна компетентність «Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)» (Н. Фетіскін, Г. Козлов, В. Мануйлов); Компетентність у виборі ефективних засобів комунікації авторський опитувальник щодо визначення компетентності у виборі засобів комунікації	Студенти виявляють високий рівень комунікативної компетентності – з орієнтацією на різні соціальні аудиторії; уміють розпізнавати й ефективно застосовувати різні засоби комунікації – залежно від її мети	Студенти усвідомлюють важливість орієнтації комунікації на різні соціальні групи, однак виявляють труднощі щодо реалізації мовленнєвих ефектів, спрямованих на досягнення доступності комунікативного змісту повідомлень; знаються на змісті різних цільових комунікативних стратегій, однак не завжди можуть їх адекватно застосувати до конкретного кейсу комунікативного кейсу	Студенти реалізують комунікацію відповідно до означеної мети, без урахування особливостей аудиторії, внаслідок чого часто відбуваються конфлікти й непорозуміння; більшою мірою не усвідомлюють змісту й значення комунікативних стратегій, що призводить до заміни однієї мети іншою, часто неефективною для відповідної комунікативної ситуації

Світоглядно-поведінковий компонент	• Свідомість вибору української мови у комунікації • Ідентичність із державою у якості носія мови • Толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів • Мотивація до мовного удосконалення • Популяризація української мови у публічному просторі Авторська методика діагностики кожного показника (KPI) та експертна оцінка	Студенти свідомі вибору української мови як засобу особистого спілкування в усіх комунікаціях життєдіяльності; спрямовані на досягнення рівня носія української мови; виявляють толерантність до недосконалості української мови партнерів у по спілкуванню, не намагаються демонстративно виправляти їхні помилки; спрямовані на удосконалення власного рівня мовної та мовленнєвої компетентності; активні щодо популяризації української мови у публічному просторі	Студенти ведуть професійно-ділову комунікацію державною мовою, натомість у особистому спілкуванні вільні у виборі мови; чітко ідентифікують себе у якості представника держави, однак не є носіями української мови; толерують недосконалисть української мови комунікативних партнерів, оскільки усвідомлюють також і власну мовленнєву недосконалисть; мотивація до мовного та мовленнєвого удосконалення залежить від зовнішніх обставин, часто пов'язаних із планами щодо кар'єри; у публічному просторі можуть бути активними у популяризації української мови лише за умови причетності до командної діяльності або за вимогами посадових обов'язків	Студенти за можливості переходять на іншу мову комунікації, оскільки рівень володіння ними українською мовою є недостатній для невимусеного спілкування; не ідентифікують себе із державою, більшою мірою дотримуються позиції глобаліста; пасивні щодо розпізнавання мовленнєвих помилок у процесах комунікації із партнерами; мотивація до мовного удосконалення слабка, часто за умовами зовнішнього тиску намагаються уникнути процесів мовного удосконалення або відбутися їх формально; тема популяризації української мови або є неактуальною для них, або агресивно негативною.
------------------------------------	--	--	--	---

Представлені рівневі характеристики відображають динаміку становлення мовної свідомості – від фрагментарного та ситуативно зумовленого використання мовних ресурсів до їх усвідомленого, стратегічно керованого застосування у професійній комунікації. Визначені критерії та показники виконують не лише діагностичну, а й проєктувальну функцію, що створює теоретико-методичні підстави для розроблення та обґрунтування структурно-функціональної моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

2.2. Обґрунтування моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки

У розділі 1 дисертації було визначено теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки, а саме: акцентовано увагу на вітчизняних державних документах стосовно державної політики у галузі мови, окреслено основні вимоги до державних службовців, зокрема в аспекті ціннісного ставлення до державної мови та мовної й мовленнєвої компетентності, здійснено аналіз фундаментальних наукових джерел, в яких конкретизовано основні дефініції дослідження, що дозволило визначити сутність, а також проаналізовано науково-методичний досвід щодо аспектів формування й розвитку мовної свідомості майбутніх держслужбовців у межах освітніх програм з Публічного управління та адміністрування та програм підвищення кваліфікації посадовців державної служби. У параграфі 2.1 здійснено компонентно-структурний аналіз феномена мовної свідомості майбутніх держслужбовців. Отримані шляхом теоретичного аналізу наукові здобутки становлять достатню методологічно-теоретичну базу для розробки моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Словникове представлення поняття «модель» визначає його як уявну або матеріально реалізовану систему, що відображає, відтворює чи імітує будову й дію певного об'єкта дослідження (природного чи соціального), використовувана для одержання нових знань про нього [12, с. 321]. У авторських концепціях зміст поняття моделі тяжіє до системи (В. Кузнецов [69], Ю. Шабанова [173]); взірця, схеми або унаочнення компонентів, що забезпечують певний процес (О. Артеменко [4]). Науковці Г. Єльнікової О. Зайченко, В. Маслова зауважують на суб'єктивності моделі, оскільки вона «відтворює у свідомості людини (групи людей) та зовнішньо відображає різними способами й формами найістотніші ознаки, риси і якості, властиві конкретному об'єкту або процесу, які об'єктивно йому (об'єкту)

притаманні і дають загальну уяву про феномен, що нас цікавить, чи його окремі складники» [32, с. 180].

У педагогічному словнику трактування поняття «модель» (із лат. «*modus*» – міра, франц. «*modele*» – зразок, еталон, стандарт) представлено як штучно створений об'єкт у вигляді схеми, креслення, математичних знаків, формул тощо, який є аналогом, заміником досліджуваного об'єкта, відтворює в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки між елементами [22, с. 276]. Варто зауважити, що в означеному розумінні модель і педагогічна модель видаються майже ідентичними за змістом. Однак результати аналізу наукової літератури [5; 12; 22; 33; 156; 172] означили наявність неоднозначного тлумачення терміна «педагогічна модель».

За твердженням М. Томашевської [156], у педагогіці моделі використовують у двох варіантах. У першому випадку їх застосовують для уточнення, конкретизації, розширення уявлень про складні педагогічні процеси, об'єкти педагогічної дійсності. Модель постає як аналог будь-якого об'єкта, процесу, при цьому відображає предмет не безпосередньо, а через сукупність цілеспрямованих дій: конструювання моделі; її теоретичний та експериментальний аналіз; зіставлення результатів аналізу з характеристиками оригіналу; виявлення розбіжностей між ними; інтерпретацію отриманої інформації, пояснення виявлених властивостей, зв'язків; практична перевірка результатів моделювання.

Другий варіант використання моделей прогнозує побудову, конструювання педагогічних процесів (упорядкування компонентів процесу, побудова ієрархії цілей). У такому випадку модель слугує прообразом педагогічного процесу, необхідним компонентом проектування останнього. Цей вид моделі застосовують у педагогіці для оптимізації структури й поліпшення планування навчального матеріалу, для управління пізнавальною активністю, раціональної

організації навчально-виховного процесу, діагностики, прогнозування, коригування навчання [156].

Важливо зазначити, що звернення до процесів моделювання у педагогічних дослідженнях дозволяє науковцям схематично представити структуру досліджуваного процесу, що має на меті формування конкретного утворення разом із змістовим наповненням цієї схеми особливими компонентами – засобами педагогічного впливу. Отже, якщо модель у наукових дослідженнях виконує теоретичну (дозволяє реалізувати специфічний образ дійсності відповідно до діалектичних закономірностей її розвитку) і практичну (описує модель як інструмент і засіб наукового пошуку) функції, то «педагогічне моделювання» набуває характерних рис, що відображають особливості існуючої педагогічної системи у спеціально створеному об'єкті, який є педагогічною моделлю [88, с. 51].

Класичні правила вибудови будь-якої педагогічної моделі базуються на відображенні змісту етапів реалізації дослідження. Так, найбільш часто моделювання представлено концептуальною, процесуальною та діагностично-результативною частинами, у межах яких означено методологічні та дидактичні змісти та способи діяльності суб'єктів взаємодії.

Вагомого значення для якісного моделювання набувають вимоги, що мають відображувати, по-перше, цілі означеного процесу, що буде моделюватись (із деталізацією кожного із компонентів у межах мети), по-друге, його зміст, представлений у характеристиці способів діяльності та забезпеченні їхньої методичності, по-третє, валідизовані методики, які спроможні засвідчити якість досягнення цілей. Варто зауважити, що науковці зауважують на тему вимог до педагогічного моделювання досить однозначно, хоча й інтерпретують їх по-різному. Так, у праці О. Лавриненка вимогами до педагогічного моделювання означено:

1) дидактичність – доцільність, значущість змісту, динамічність розвитку змісту, раціональність побудови інформаційної моделі;

2) методичність – наявність логіки та структури у відображенні змісту; узгодженість обсягу інформації з умовами оптимального функціонування пам'яті (перевантаження або недовантаження); естетичність і художність відображення змісту; зв'язок змісту з алгоритмом заходів, що проводять;

3) технічність – варіативність темпу подання інформації; сучасність засобів відображення змісту; зручність управління заходами, які проводять [73, с. 328].

О. Шапран зауважує на ролі послідовності у процесах педагогічного моделювання, зокрема на тому, що якість реалізації моделі залежить від дотримання таких послідовних кроків:

1) входження в процес і вибір методологічних засад для моделювання; якісний опис предмета дослідження;

2) обґрунтування завдань моделювання;

3) конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного явища, визначення параметрів об'єкта та критеріїв оцінювання змін цих параметрів, вибір методик діагностування;

4) з'ясування валідності моделі;

5) використання моделі в педагогічному експерименті;

6) змістова інтерпретація результатів моделювання [174].

Узагальнення наукових авторських підходів до змісту і процесу педагогічного моделювання та усвідомлення особливостей змісту основного поняття нашого дослідження дозволило визначити модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців як *спеціально організовану взаємодію учасників освітнього процесу, що забезпечує сформованість у майбутніх державних службовців мовної свідомості як якісного особистісного утворення, що дозволяє вільно користуватись державною мовою у всіх можливих комунікаціях на рівні її носія, бути свідомим щодо*

пріоритетного вибору державної мови у ситуаціях зовнішнього тиску або маніпулювання, розвивати власний публічний імідж через популяризацію особистого мовленнєвого стилю (рис. 2.2).

У створенні моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців дотримувались принципу представлення інформації про означений процес на рівні концептуального, змістово-процесуального та діагностико-результативного блоків.

У **концептуальному блоці** означаємо мету моделювання – формування мовної свідомості майбутніх державних службовців; методологічні підходи – як наукову основу дослідження та принципи організації означеного у меті процесу.

Методологічними підходами щодо формування мовної свідомості майбутніх державних службовців визначаємо аксіологічний, когнітивно-комунікативний, особистісно-орієнтований, культурологічний та діяльнісний, які забезпечують цілісність концептуального підґрунтя розроблюваної моделі та визначають логіку її змістового й технологічного наповнення.

Аксіологічний підхід орієнтує на усвідомлення мови як базової соціокультурної цінності, що визначає культурну, професійну та громадянську ідентичність майбутнього державного службовця. У контексті моделі цей підхід виконує смислотвірну функцію, оскільки забезпечує формування ціннісного ставлення до державної мови як інструмента реалізації владних повноважень, публічної відповідальності та сервісної взаємодії з громадянами.

Класичне розуміння аксіологічного підходу у професійній підготовці фахівців традиційно розкривається у педагогічному контексті. Так, Л. Хомич наголошує на необхідності актуалізації ціннісної складової підготовки майбутнього вчителя як носія культури та транслятора суспільних цінностей [3], а С. Вітвицька пов'язує аксіологічний вимір підготовки з гуманістичною парадигмою освіти, що передбачає розвиток автономності, відповідальності та здатності до професійної самоактуалізації [14].

Рис. 2.2 Модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців

Узагальнюючи ці положення, Р. Винничук підкреслює роль аксіологічного підходу у подоланні ціннісних розривів між поколіннями та формуванні стійких духовних орієнтирів молоді через освітній процес [15].

У розроблюваній моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців аксіологічний підхід визначає спрямованість освітнього впливу на становлення мовної ідентичності, мотивації до свідомого використання державної мови та прийняття мовних норм як професійно-етичного стандарту. Його реалізація забезпечується через включення ціннісно-орієнтованого змісту навчальних дисциплін, рефлексивні практики, аналіз мовних кейсів публічного управління та моделювання професійних ситуацій, у яких мова виступає засобом репрезентації держави.

Отже, аксіологічний підхід у межах моделі виконує роль світоглядного каркаса, що визначає спрямованість формування мовної свідомості — від зовнішнього нормативного дотримання мовних вимог до внутрішньо прийнятої цінності державної мови як складника професійної культури державного службовця, що, у свою чергу, сприяє підвищенню мовної стійкості громадян та якості публічної комунікації [56, с. 92].

Аксіологічний підхід концептуально корелює з культурологічним, який спрямований на усвідомлення мови як складника культури, засобу репрезентації національної ідентичності та державницьких цінностей. У межах досліджуваної проблеми *культурологічний підхід* забезпечує розгляд мовної свідомості майбутнього державного службовця як феномена, що формується у просторі культурних смислів, символів і соціальних практик публічної комунікації.

Культурологічний вимір підготовки передбачає акцент на взаємозв'язку мови, культури та професійної діяльності, а також на розвитку здатності до інтеркультурної комунікації, що набуває особливої значущості в умовах багатоетнічного суспільства та європейської інтеграції публічного управління. У цьому контексті мова постає не лише інструментом професійної взаємодії, а й

механізмом відтворення культурних смислів і формування довіри до державних інституцій.

Наукові підходи до осмислення культурної ролі мовних норм відображено, зокрема, у працях І. Фаріон, де наголошується на значенні мовної норми як чинника збереження автентичності мови та культурної тяглості суспільства. Дослідниця підкреслює, що трансформації мовної політики можуть виступати інструментом впливу на культурну ідентичність, що посилює відповідальність держави та її представників за якість публічного мовлення [158].

Практичні можливості культурологічного підходу демонструють дослідження М. Бастун, у яких підкреслюється доцільність інтеграції культурного виміру у зміст різних навчальних дисциплін. Такий підхід спрямований на підготовку особистості, здатної осмислювати власну діяльність у ширшому культурному контексті, співвідносити професійні рішення із загальнолюдськими цінностями та національною картиною світу [8]. Особливо важливим для досліджуваної проблеми є положення про взаємозв'язок мови, культури й свідомості, відповідно до якого вивчення мови відбувається паралельно зі становленням мовної особистості як носія певного способу мислення та культурного досвіду.

У розроблюваній моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців культурологічний підхід визначає змістове наповнення світоглядно-поведінкового компонента, орієнтуючи освітній процес на осмислення мови як елементу культурної відповідальності державного службовця, засобу репрезентації держави та чинника формування публічної довіри. Його реалізація забезпечується через аналіз мовно-культурних кейсів, інтерпретацію публічних текстів, роботу з національно значущими дискурсами та включення рефлексивних практик, спрямованих на усвідомлення культурних смислів професійної комунікації.

Отже, культурологічний підхід у структурі моделі виконує інтеграційну функцію, поєднуючи мовну підготовку із формуванням культурної ідентичності, інтеркультурної чутливості та здатності майбутнього державного службовця здійснювати публічну комунікацію як форму культурного представництва держави.

Визначаючи методологічні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, важливим є комунікативний підхід, який орієнтує освітній процес на формування мовної компетентності як здатності ефективно, доречно та етично здійснювати професійну взаємодію у сфері державного управління. У цьому контексті мова розглядається не лише як система норм, а як інструмент реалізації управлінських функцій, сервісної взаємодії та публічної підзвітності.

Теоретичним підґрунтям такого розуміння є дослідження О. Шевчук, М. Ковтун, В. Спасенка, у якому наголошується, що належний рівень професійної компетентності державного службовця можливий лише за умови сформованості мовної та комунікативної компетентностей. Вони виявляються у вільному володінні державною мовою, здатності здійснювати професійне мовлення у різних управлінських ситуаціях, а також — у визначених законодавством випадках — використовувати іноземну мову як інструмент професійної взаємодії [175]. Автори підкреслюють, що мовна політика державної служби України загалом відображає положення зарубіжного законодавства, особливо у країнах із багатомовним середовищем, де володіння державною мовою виступає базовою вимогою професійної діяльності [175].

Водночас для методології дослідження принципово значущим є когнітивний підхід, який акцентує на усвідомленні мовних структур, формуванні мовного мислення та здатності до критичного аналізу мовної інформації. У контексті формування мовної свідомості він забезпечує інтелектуалізацію мовної

діяльності майбутнього державного службовця, спрямовуючи її від механічного використання мовних засобів до їх осмисленого й рефлексивного застосування.

Разом із тим сучасні дослідження демонструють доцільність інтеграції когнітивного та комунікативного підходів у *когнітивно-комунікативний*. Так, В. Кузнецов обґрунтовує цей підхід як такий, що поєднує осмислення мовних структур, їх аналіз і критичне ставлення до мовної інформації з формуванням комунікативної готовності фахівця до професійної діяльності. У межах цього підходу мова розглядається як основний інструмент пізнання та спілкування, а її вивчення безпосередньо впливає на процеси отримання, зберігання, оброблення та використання знань [69, с. 147].

Автор пов'язує становлення когнітивно-комунікативного підходу з переорієнтацією мовознавства на синтаксичні відношення як носії смислу, визнанням творчого характеру мовлення, посиленням ролі семантичного компонента, утвердженням ідей пізнавальної природи мови та розвитком досліджень у сфері штучного інтелекту [69].

У розроблюваній моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців когнітивно-комунікативний підхід виконує інтегративну функцію, забезпечуючи взаємозв'язок знання мовних норм, їх осмислення та свідомого використання у професійній комунікації. Саме він визначає зміст мовно-професійного та комунікативного компонентів моделі, орієнтуючи освітній процес на формування здатності аналізувати мовні ситуації, адаптувати мовлення до різних аудиторій і здійснювати рефлексивне управління власною мовленнєвою поведінкою.

Вагомим методологічним підґрунтям формування мовної свідомості майбутніх державних службовців є *особистісно орієнтований підхід*, який актуалізує індивідуальні особливості мовного розвитку — стиль мислення, попередній мовний досвід, рівень мовної самооцінки та готовність до професійної рефлексії. У межах цього підходу мовна свідомість розглядається як

персоналізоване утворення, що формується у процесі осмислення власної мовної поведінки та її корекції відповідно до професійних вимог публічної служби.

Теоретичні засади такого бачення знаходимо у працях О. Глазової, яка розглядає мовну особистість як *homo loquens* – суб'єкта мовленнєвої діяльності, внутрішні комунікативні стратегії якого зумовлюють індивідуальний характер мовної поведінки та визначають її психологічні й особистісні параметри [19]. Це дозволяє трактувати формування мовної свідомості як процес розвитку здатності особистості усвідомлювати власні мовні дії, прогнозувати їхній ефект та здійснювати свідомий мовний вибір.

У моделі мовної особистості, запропонованій О. Лавріненко, підкреслюється інтеграція лінгвістичної, психологічної та біологічної складових, що реалізуються через когнітивний, мотиваційний та емоційний компоненти мовної особистості [73]. Такий підхід є важливим для дослідження мовної свідомості державного службовця, оскільки дозволяє розглядати її не лише як систему знань про мову, а як цілісне утворення, що включає ціннісне ставлення, мотивацію мовного вибору та емоційно-рефлексивне ставлення до мовлення.

Методологічно значущою є також позиція О. Хохліної, яка розглядає особистісний підхід як інструмент становлення індивідуальності через усвідомлення соціальних ролей та інтегрального статусу особистості. Науковець наголошує, що професійно-посадовий статус визначає соціальну роль людини і впливає на правила її мовної поведінки, які засвоюються у процесі соціалізації [168, с. 81]. У контексті підготовки державних службовців це означає формування здатності співвідносити власне мовлення з професійною роллю представника держави.

У розроблюваній моделі формування мовної свідомості особистісно орієнтований підхід забезпечує індивідуалізацію мовного розвитку, формування рефлексивного ставлення до мовлення та розвиток здатності до саморегуляції мовної поведінки. Він визначає механізми переходу від засвоєння мовних норм

до їх свідомого персонального прийняття та професійно відповідального використання у публічній комунікації.

Важливою методологічною засадою формування мовної свідомості майбутніх державних службовців є *діяльнісний підхід*, який забезпечує її становлення через практику мовленнєвої діяльності. У межах цього підходу мовна свідомість розглядається не як результат засвоєння мовних знань, а як утворення, що формується у процесі активного використання мови в професійно значущих ситуаціях.

У дослідженні О. Халабузар діяльнісний підхід пояснюється через логіку «потреба – предмет діяльності – мотив», відповідно до якої будь-яка діяльність виникає з потреби, але набуває конкретної спрямованості лише через її предмет, що стає мотивом діяльності. Коли пізнавальна або професійна потреба реалізується у мовній діяльності, мовлення набуває статусу внутрішнього мотиву, який входить у структуру діяльності та визначає її зміст і спрямованість [165]. Це дозволяє трактувати формування мовної свідомості як процес переходу від зовнішньо зумовленого використання мови до внутрішньо мотивованої мовної практики.

У контексті підготовки державних службовців діяльнісний підхід орієнтує освітній процес на включення студентів у типові мовні ситуації публічної служби – підготовку офіційних документів, участь у публічних виступах, дебатах, прескомунікації, моделювання управлінських кейсів. Саме занурення у професійно релевантні мовні практики забезпечує інтеграцію мовних знань, комунікативних умінь і ціннісного ставлення до мови як інструмента професійної діяльності.

Науковий дискурс підтверджує ефективність діяльнісної логіки формування мовних компетентностей через використання інтерактивних технологій, що відтворюють реальні комунікативні ситуації. Зокрема, досвід Н. Єльнікової та А. Стецюк демонструє результативність застосування квестів,

рольових ігор та інших інтерактивних форм під час підготовки курсантів правоохоронних органів, що сприяє розвитку мовної свідомості через виконання професійно орієнтованих мовленнєвих дій [33].

У розроблюваній моделі діяльнісний підхід виконує системоутворювальну функцію, оскільки забезпечує механізм практичного формування мовної свідомості через діяльність. Він визначає перехід від теоретичного усвідомлення мовних норм до їх операційного застосування, формує внутрішню мотивацію мовної поведінки та забезпечує готовність майбутнього державного службовця використовувати мову як інструмент професійної взаємодії, управлінського впливу та публічної відповідальності.

Отже, сукупність визначених методологічних підходів забезпечує цілісне розуміння процесу формування мовної свідомості майбутніх державних службовців як багатовимірного утворення, що поєднує ціннісний, когнітивний, комунікативний, особистісний і діяльнісний виміри. Їх інтеграція дозволяє розглядати мовну свідомість не лише як результат засвоєння мовних знань, а як внутрішньо мотивовану здатність до професійно доцільної мовної поведінки, що реалізується у практиці публічного управління. У межах методології нашого дослідження маємо означити такі ***принципи формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.***

Принцип державності, який визнає українську мову як державну, що є основою комунікації у сфері управління, а отже – зобов’язує державного службовця володіти нею на належному рівні для виконання своїх професійних обов’язків.

Принцип правової легітимності, що ґрунтується на законах України, які регламентують і унормовують функціонування української мови у суспільному просторі та формує правосвідомість мовного вибору і мовної поведінки посадовця.

Принцип комунікативної доцільності, що орієнтує на доречність вибору мовленнєвих форм і засобів у різних управлінських ситуаціях, а також забезпечує ефективну взаємодію з громадянами.

Принцип мовленнєвої культури, який визначає важливість етики спілкування, дотримання норм літературної мови, уникнення суржику, а отже – передбачає постійне вдосконалення культури мовлення.

Принцип особистої відповідальності, що передбачає усвідомлення рівня якості власного мовлення у вирішенні професійних завдань та рефлексію й самоконтроль власного мовлення.

Принцип міжкультурної толерантності, який визначає цінність культурного різномайття суспільства, що своєї чергою сприяє толерантності у мовній взаємодії полімовних спільнот або локальних територій.

Принцип системного мовленнєвого вдосконалення, що відбивається у планованих заходах з підвищення мовної компетентності – через диверсифіковані способи підвищення кваліфікації та самоосвіти.

Змістово-процесуальний блок моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців відображає проектування організації освітнього процесу, зокрема деталізацію змісту навчання, форм і видів діяльності студентів. Цільовими орієнтирами цього блоку визначено трансформацію змісту професійної підготовки майбутніх державних службовців у напрямі цілеспрямованого формування мовної свідомості.

У межах блоку передбачається оновлення змісту окремих навчальних дисциплін. Зокрема, дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» орієнтується на включення навчального контенту, пов'язаного з мовними стратегіями публічної комунікації; дисципліна «Теорія і практика правозастосування» – на опрацювання механізмів реалізації норм Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; у курсі «Соціологія» пропонується акцентування регіональних особливостей мовної

картини України; дисципліна «Стратегічне управління» доповнюється проблематикою стратегій розвитку і популяризації державної мови; курс «Комунікативне управління» орієнтується на формування здатності організовувати публічну комунікацію влади і суспільства в медійному просторі та соціальних мережах.

Окрім оновлення навчального контенту, модель передбачає запровадження спеціального курсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця» (3 кредити, 90 годин), зміст якого структуровано у межах модулів: «Теоретичні основи мовної компетентності», «Практика публічного мовлення», «Інтерактивна мовна практика» (додаток Ж). Даний спецкурс виконує системоутворювальну функцію, забезпечуючи інтеграцію теоретичних положень і практичної діяльності студентів. Його впровадження визначено умовою формування мовної свідомості, оскільки саме в межах спецкурсу здійснюється цілеспрямована робота з розвитком мовно-професійної, комунікативної та світоглядно-поведінкової складових досліджуваного утворення. Спецкурс забезпечує реалізацію концептуального блоку моделі через актуалізацію ціннісного ставлення до державної мови, змістово-процесуального – через інтерактивні, когнітивно-аналітичні та рефлексивні види діяльності, а діагностико-результативного – через систему формувального оцінювання, портфолію та рефлексивні практики студентів.

У контексті практичної підготовки модель орієнтується на розширення змісту взаємодії із базами практик, зокрема через залучення студентів до аналітичної діяльності щодо моніторингу використання української мови у публічному просторі, розроблення міні-тренінгів з української мови для персоналу організацій та бізнес-структур, а також створення соціально орієнтованих мовних ініціатив.

Важливою складовою змістово-процесуального блоку виступає організація соціально-комунікативної діяльності студентів, що передбачає їх участь у

діяльності громадських об'єднань, зокрема у форматі волонтерської підтримки внутрішньо переміщених осіб з метою сприяння їх інтеграції в україномовний соціальний простір.

Вагоме значення у змістово-процесуальному блоці моделі надається практикам удосконалення мовленнєвої компетентності публічних осіб у системі підвищення кваліфікації, що зумовлено актуальністю проблеми якості публічної комунікації в українському політичному та суспільному середовищі. Системність цього процесу в моделі передбачається через взаємодію мотиваційного, організаційного та виконавсько-результативного факторів.

Мотиваційний фактор орієнтований на усвідомлення потреби мовленнєвого самовдосконалення через фіксацію випадків мовної недосконалості у професійній діяльності (аналіз публічних виступів, зворотний зв'язок громадян, експертна оцінка). Передбачається, що виявлення таких випадків актуалізує внутрішню мотивацію державного службовця до підвищення мовленнєвої компетентності, а також створює підстави для організаційної підтримки цього процесу.

Організаційний фактор відображає створення умов для мовленнєвого самовдосконалення, зокрема забезпечення доступу до довідникових ресурсів, навчальних матеріалів та програм професійного розвитку (тренінги, семінари, курси підвищення кваліфікації). У моделі передбачається поєднання інституційно організованого навчання та інформальної освіти як взаємодоповнювальних форматів професійного мовного розвитку.

Виконавсько-результативний фактор пов'язується з оцінюванням рівня мовленнєвої компетентності після проходження відповідного навчання та передбачає врахування отриманих результатів у професійному зростанні державного службовця.

Модель також враховує потенціал сучасних інформаційно-мережевих ресурсів, що розширюють можливості мовленнєвого самовдосконалення через

доступ до цифрових освітніх програм, онлайн-курсів і практикоорієнтованих матеріалів, забезпечуючи індивідуалізацію темпу та форм навчання.

У межах змістово-процесуального блоку визначено методи навчальної взаємодії, що забезпечують формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. Провідну роль відведено когнітивно-аналітичним методам, які передбачають аналіз мовних ситуацій (кейси, інциденти), мовно-правовий аналіз документів, мовні аудити публічної комунікації органів влади, а також написання аналітичних текстів і есе як інструментів рефлексії.

Когнітивно-аналітичні методи спрямовані на усвідомлення мовних структур, розвиток критичного ставлення до мовної інформації та формування здатності інтерпретувати комунікативні ситуації у професійному контексті [50; 72; 87; 124]. Їх реалізація передбачає роботу з дефініціями, аналіз мовної поведінки, дослідження мовного середовища, зокрема польові спостереження міського простору в аспекті мовного оформлення публічних текстів.

Застосування цих методів забезпечує інтелектуалізацію мовної діяльності студентів, розвиток рефлексії у мовній дії та усвідомлення мови як інструмента професійного впливу, що сприяє формуванню мовної свідомості як інтегральної характеристики майбутнього державного службовця.

Важливе місце у змістово-процесуальному блоці моделі посідають інтерактивні методи навчання, які забезпечують включення студентів у квазіпрофесійну мовленнєву діяльність. До них віднесено дебати та публічні обговорення, що сприяють розвитку мовленнєвої активності, аргументації та етичної риторики; рольові ігри, спрямовані на моделювання типових ситуацій державної служби (звернення громадян, службові консультації, публічні доповіді); метод проєктів, який передбачає розроблення комунікативних стратегій органів влади, зокрема інформаційних кампаній.

У межах моделі інтерактивні методи виконують функцію наближення навчальної діяльності до реальних професійних контекстів, актуалізують активну

позицію студента як суб'єкта комунікації та підвищують мотивацію до мовленнєвої діяльності.

Наукові дослідження підтверджують ефективність інтерактивного навчання для формування мовної і комунікативної компетентності. Зокрема, Н. Волкова наголошує, що інтерактивне навчання сприяє здатності швидко реагувати на змінні професійні ситуації, коригувати поведінкові моделі та обирати адекватні комунікативні стратегії [17]. У дослідженні Є. Тягнирядно продемонстровано позитивний вплив інтерактивних методів (case study, рольові та ділові ігри, PRES-формат, «дерево рішень») на розвиток мовної та комунікативної компетентності курсантів-правників уже в межах короткотривалого експерименту [157]. Н. Провоторова розглядає інтерактивні техніки як засіб розвитку професійної мотивації державних службовців через групову взаємодію, структуровану рефлексію та рольові практики [121]. А. Янчишин визначає інтерактивні технології ключовими для формування мовної та комунікативної компетентності, підкреслюючи їх роль у розвитку здатності обирати мовну форму відповідно до професійних та етичних вимог [184].

Окремі дослідження безпосередньо пов'язують інтерактивні методи з формуванням мовної свідомості. Так, О. Діденко, О. Шевчук, Т. Сніца обґрунтовують доцільність реалізації інтерактивного компонента через ділові ігри та комунікативні тренінги, що моделюють реальні професійні ситуації (брифінги, публічні виступи, робота із зверненнями громадян, пояснення нормативної інформації у доступній формі), сприяючи розвитку мовленнєвої саморегуляції, емпатійної взаємодії та стратегічного добору мовних засобів [29].

Таким чином, у моделі інтерактивні методи забезпечують формування мовної свідомості через включення студентів у ситуації професійно релевантної мовленнєвої діяльності, що передбачає побудову власних висловлювань, аналіз мовлення інших та рефлексію мовної поведінки.

Вагомим доповненням інтерактивних методів у моделі виступають методи саморефлексії, які забезпечують усвідомлення мовної діяльності як особистісного процесу. До них віднесено мовні щоденники, що дозволяють фіксувати мовні труднощі та шляхи їх подолання, а також портфоліо комунікативних досягнень, яке передбачає накопичення текстів, виступів і зразків професійного мовлення.

Рефлексивне навчання спрямоване на переосмислення власної мовної поведінки, формування здатності аналізувати комунікативні рішення та коригувати мовленнєві стратегії у професійному середовищі. У цьому контексті воно виступає важливим механізмом формування мовної свідомості майбутнього державного службовця, оскільки забезпечує інтеграцію досвіду мовної діяльності, професійної рефлексії та особистісного розвитку.

Численні наукові міжнародні лінгвістичні дослідження представляють методи саморефлексії як елемент формування мовної свідомості в аспекті металінгвістичної обізнаності (*metalinguistic awareness*) людини, що включає здатність усвідомлення природи мови – структуру, багатозначність, аналіз форм, значень і функцій тощо. Так, у дослідженні К. Рер (*K. Roehr*) та Г. Ганем-Гутьєррес (*G. Gánem-Gutiérrez*) досліджується вплив формальної мовної освіти (її індивідуальних чинників) на розвиток металінгвістичного знання у дорослих. Автор доходить висновку, що навчальний досвід суттєво впливає на сформованість мовних знань, які, до того ж, відрізняються від мовної пам'яті чи здібностей [212]. Ґрунтовний огляд теорії та емпіричних досліджень щодо металінгвістичної обізнаності (*MLA*) у контексті навчання другої мови представлено у книзі К. Рер-Брекін (*K. Roehr-Brackin*), зокрема аналізуються підходи до її вимірювання, роль у грамотності й навчанні дорослих та дітей [213]. У статті Л. Гонсальвес (*L. Gonzalves*) доведено, що дорослі мовці з початковими навичками грамотності все ж можуть демонструвати металінгвістичну

обізнаність через дискурсивний аналіз. Авторка підкреслює роль соціальної взаємодії у розвитку MLA, навіть без високого рівня письмової грамотності [195].

Цікавою для саморефлексії формування критичного мислення – як аспекту мовної свідомості визначаємо рефлексивні практики Джона Брукфілда «Чотири лінзи» [187], у межах якої автор визначив чотири «лінзи» для глибокої саморефлексії: власна історія як учня, погляд студентів, бачення колег, теорія й дослідження. Це дозволяє усвідомити складні структури власної комунікації, включно з мовними стратегічними виборами. У теорії Дж. Мезіроу (перетворювальне навчання) йдеться про те, що рефлексія досвіду здатна змінити переконання людини, тобто вплинути на її якісне ціннісне перетворення, а отже, трансформувати світогляд (за [203]). Ціннісного значення у формуванні мовної свідомості державних службовців набуває й практика рефлексивного письма, що допомагає студентам аналізувати алгоритми власного мислення, трансформуючи знання в практику, тобто сприяє метакогнітивному розвитку. Актуальність рефлексивного письма для держслужбовців обумовлюється ефективністю письмової самооцінки для зосередження на мовних аспектах, фіксації елементів та рівнів прогресу, розумінні власних мовних виборів.

Таким чином, можемо узагальнити практичну значущість саморефлексії для формування мовної свідомості державного службовця у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Практична значущість саморефлексії для формування мовної свідомості державного службовця

Концепт	Цінність у формуванні мовної свідомості
Металінгвістична обізнаність	Аналіз структури мови, розуміння її маніпулятивної ролі
Рефлексивне письмо	Фіксація мовних практик і рівнів компетентності

Рефлексивне навчання	Усвідомлений перехід від знань до мовної практики
Рефлексивна практика (4 «лінзи»)	Глибокий аналіз власного мовлення з різних перспектив
Перетворювальне навчання	Формування професійної мовної ідентичності

Методи співпраці у моделі представлені кооперативним навчанням (підготовка презентацій і повідомлень у малих групах) та мовними майстернями, що передбачають колективне обговорення текстів, редагування ділових листів, управлінських рішень та інших зразків професійного мовлення.

Теоретичним підґрунтям застосування методів співпраці виступає соціокультурна теорія Л. Виготського, зокрема положення про зону найближчого розвитку, відповідно до якого досягнення нових результатів відбувається за підтримки більш досвідченого партнера у взаємодії. У цьому контексті мовна свідомість формується у процесі спільної діяльності, коли мовні рішення, способи їх аргументації та корекції засвоюються через взаємодію.

Концепція collaborative learning також спирається на ідеї Ж. Піаже щодо співтворчості знань у процесі обговорення та обміну позиціями, що сприяє розвитку критичного мислення, а в межах нашого дослідження – усвідомленню мовних норм, аналізу мовних помилок та формуванню мовного рефлексування [192]. Особливої значущості співпраця набуває у розвитку другомовних і професійних мовних навичок, де колективна корекція помилок у парній і груповій роботі створює умови для безпечного навчального середовища та поступового ускладнення мовних дій.

У межах моделі методи співпраці сприяють формуванню рефлексивного комунікативного простору, близького до концепції «спільноти дослідження», у якому забезпечується демократичне обговорення професійних проблем, зокрема аспектів мовної свідомості публічних осіб.

Реалізація змістово-процесуального блоку передбачила також оновлення форм організації навчання. До аудиторних форм віднесено практичні заняття з мовної комунікації (модулі «Комунікативна стратегія в державній службі», «Мовна політика України», «Риторика публічного управлінця»), семінари-обговорення мовної етики та законодавчих норм, інтердисциплінарні лекції за участю фахівців суміжних галузей. Позааудиторні форми представлені мовними тренінгами на базі органів влади, онлайн-курсами з ділової української мови, мовними квестами та цифровими практиками у навчальних середовищах.

Діагностико-результативний блок моделі передбачає контроль, самоаналіз і корекцію розвитку мовної свідомості майбутніх державних службовців, а також визначення кінцевого рівня її сформованості (діагностичний інструментарій подано у підрозділі 2.1). Діагностика у моделі розглядається не лише як засіб вимірювання, а як механізм включення студентів у рефлексивну та корекційну діяльність, спрямовану на усвідомлення значущості мовної свідомості для професійної діяльності публічного управлінця.

У цьому контексті важливими є положення щодо забезпечення зворотного зв'язку у навчанні, що дозволяє отримувати інформацію про перебіг учіння, труднощі та індивідуальні освітні потреби студентів [129].

Кінцевим результатом упровадження моделі (див. рис. 2.2) визначено сформовану мовну свідомість майбутніх державних службовців як інтегральне утворення, що поєднує мовно-професійну, комунікативну та світоглядно-поведінкову складові.

Отже, у підрозділі 2.2 розроблено та теоретично обґрунтовано модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки, експериментальну перевірку якої буде здійснено у наступному підрозділі.

2.3. Експериментальна перевірка ефективності моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки

Реалізація моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців потребувала застосування методологічних підходів (аксіологічного, когнітивно-комунікативного, особистісно-орієнтованого, культурологічного та діяльнісного), дотримання певних принципів (державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності, системного мовленнєвого вдосконалення), а також здійснення попередньої діагностики рівня сформованості у студентів мовної свідомості (констатувальний етап педагогічного експерименту).

На даному етапі було проведено установчий навчально-методичний онлайн-семінар для викладачів, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців з публічного управління та адміністрування (за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування») та менеджменту (за спеціальністю 073 «Менеджмент») (мета – оволодіння науково-педагогічними знаннями та навичками формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців), зокрема, які викладають означені у експерименті дисципліни, де їм було надано методичні вказівки щодо оновлення змісту навчальних дисциплін:

- з дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» – надано орієнтацію щодо внесення тематичних модулів, які мають сформувати компетенції у виборі мовних стратегій публічної комунікації; представлено модель та змістовий приклад організації іспиту з української мови для державних службовців;

- з дисципліни «Теорія і практика правозастосування» – надано рекомендації вивчення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та відпрацювання реальних (кейсів) механізмів забезпечення означеної норми;

– з дисципліни «Соціологія» – надано посилання на низку праць (Р. Луканинець [77], С. Єрмоленко [34], І. Цар [169] – про особливості формування мовної картини світу особистості залежно від критеріїв цінностей та умов соціального середовища) – у межах вивчення теми «Регіональні особливості мовної картини України»; модуль «Стратегічне управління» – доповнено темою «Стратегія розвитку і популяризації державної мови у Південно-Східних регіонах України» – надано рекомендації щодо форм проведення навчальних заходів з вивчення означеної теми; модуль «Комунікативне управління» – доповнено темою «Особливості організації публічної комунікації влади і суспільства у медійному просторі та соціальних мережах».

У плануванні експерименту ми не виділяли окремі форми навчальної та позанавчальної взаємодії – як елементи формування конкретного компоненту мовної свідомості студентів, оскільки більшість із обраних форм і засобів педагогічного впливу були спрямовані на комплексну зміну мовної свідомості особистості студента, який спрямований на професійну реалізацію у державній службі.

Організація навчальної діяльності для студентів експериментальної групи здійснювалась з урахуванням означених коректив щодо змісту ОП. З огляду на специфіку професійної діяльності майбутнього державного службовця, зокрема високий рівень його комунікації з різними аудиторіями, ефективними для навчальної взаємодії було визначено комунікативно-дискусійні форми проведення навчальних занять. При цьому ми звертали увагу, що когнітивна складова (навчальне просвітництво) також мала містити можливості як формування власної думки, так і її висловлювання. Таке завдання стало можливим реалізувати через проведення лекцій-дискусій. Наприклад, за темою «Мова як інструмент національної безпеки та публічної політики» було проведено панельну дискусію із залученням експертів (мовознавців, політологів, представників Нацкомісії зі стандартів державної мови) до обговорення гострого

соціально-політичного питання ролі мови у міцності держави. Так, студенти брали участь у обговоренні результатів роботи панельної дискусії «Українська мова як ключ до національної безпеки» (11.11.2024), організованої і представленої на Культурно-просвітницькій платформі «Українська – мова вільних» за підтримки Міністерства культури та стратегічних комунікацій України (МКСК) та Державної агенції промоції культури України. Студенти ознайомились із особистісно-громадянською позицією щодо означеної теми учасників-спікерів заходу: Андрія Наджоса (заступника Міністра культури та стратегічних комунікацій) – про імплементацію Закону про мову як ключ до просування української в освіті, ЗМІ тощо; Тараса Креміна (уповноваженого із захисту державної мови), Юлії Чернобров (голови Нацкомісії зі стандартів державної мови), Ольги Чібісової (проект Strichka), що акцентували на ролі мови в національній ідентичності, культурній дипломатії, інформаційній безпеці.

Дискусійні форми взаємодії дозволяли висловлювати власну позицію щодо ролі української мови для безпеки країни, форм популяризації державної мови, аспекту ризиків розбрату суспільства через мовну політику тощо.

Варто зауважити, що в умовах змішаного навчання, обумовленого безпековою ситуацією в окремих регіонах України, було обрано проведення дискусії шляхом доповнення перегляду онлайн-дискусії «Мова як фактор безпеки: Як посилити позиції української?» – дискусійного ПЕН-клубу за участю спікерів Данили Гайдамахи, Орісі Демської, Тараса Креміна та Юрія Макарова (модератор

О.

Гусейнова)

(https://www.youtube.com/watch?v=Oz507P_ccaA&ab_channel=PENUkraine)

висловлюваннями студентів власної позиції щодо актуалізованих у відео питань. Форма проведення такого синтезованого заходу дозволяла зупиняти відео і давати можливість говорити студентам, потім знов продовжувати відео. Наслідком аналізу означених думок медійних осіб студентами стала нова дискусія: «Чи може держава популяризувати мову, не нав'язуючи?», проведена у

експериментальній групі – із залученням учасників – студентів інших спеціальностей, переважно тих, хто виявляв активну громадянську позицію щодо мовної політики.

Ефективним способом інтерактивної взаємодії зі студентами – з можливістю розгортання подальшої тематичної дискусії – означили проведення онлайн лекцій із застосуванням відео виступів провідних фахівців з української мови у різних громадянських просторах. Так, корисним для формування мовної свідомості майбутніх державних службовців став відеозапис виступу професора Павла Гриценка на Конституційному суді України з розгляду справи за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» 13 – 14 грудня 2016 року. (<https://goo.gl/8qvcsd>), в якому видатний мовознавець доводив до відома державних представників закону суть історичного процесу розвитку української мови – із періодами її злетів і занепадів, гноблення й заборони, а також представив доказові факти первинності української мови порівняно з російською – на основі зіставлення етимологічних розвідок.

Результатом подібних навчальних занять стало усвідомлення студентами ролі популяризації державної мови, що дозволяє екстраполювати її із рівня мовознавчого питання на рівень інструменту політики, управління та комунікації.

У визначенні концептуальних понять дослідження – як от: публічна служба, управлінський документ, мовні реєстри тощо – у межах усіх означених в експерименті дисциплін було застосовано низку когнітивно-аналітичних вправ (Додаток Б).

Важливим для формування у майбутніх державних службовців професійної відповідальності щодо організації й реалізації мовної політики у країні видавалось залучення студентів до роботи з інформацією про регіональні

заходи у Південно-Східних областях України, де питання двомовності, а реально – переважання російської мови у комунікативному просторі досі є актуальним для суспільства.

За темою «Стратегія розвитку і популяризації державної мови у Південно-Східних регіонах України» (дисципліна «Соціологія») проведено низку навчально-комунікативних заходів, які мали на меті означити цінність «лагідної» політики розвитку мовної свідомості мешканців зросійщених історично регіонів України. В аспекті означеного студентам давали завдання (практичні кейс-стаді) знайти інформацію про заходи з популяризації української мови на регіональному рівні.

Результати студентських аналітичних розвідок відображені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Державні програми і кампанії з популяризації української мови у
Південно-Східних регіонах України**

Назва програми	Місце започаткування та реалізації	Зміст/мета програми	Посилання
Комплексна програма «Розвиток та функціонування української мови як державної в Харківській області на 2022–2025 роки»	Харківська облрада Рішення Харківської обласної ради від 25 листопада 2021 року №277-VIII	Передбачає моніторинг дотримання мовного законодавства в місцевих ЗМІ, організацію семінарів, конференцій, підвищення рівня викладання української мови, створення україномовного контенту	https://oblrada-kharkiv.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/rozdil-vii-zahody-programy.pdf
Програма всебічного розвитку і функціонування української мови на 2024–2030 роки	сесія Запорізької міської ради 5 червня 2024 року	Охоплює інформаційно-просвітницькі кампанії, співпрацю з громадськими інституціями, стимулювання вивчення мови, створення україномовного середовища в комунальних закладах та медіа	https://mova-ombudsman.gov.ua/news/zaporizka-miskrada-zatverdyla-movnu-prohramu

Програма розвитку та функціонування української мови як державної (2023–2025 роки)	Розпорядження Одеської обласної військової адміністрації від 20.12.2022 № 864А / 2022	заходи щодо використання української в освіті, культурі, спорті, туризмі, рекламі, ЗМІ, створення онлайн-курсів, підтримку якісного викладання, розвитку медіапродукції українською	https://anativ-mr.od.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/0864-a22-1.pdf
Державна цільова національно-культурна програма розвитку і функціонування української мови до 2030 року	Розпорядження Кабінету міністрів України від 15 березня 2024 р. № 243-р	• усунення суперечностей мовної ідентичності і мовних практик українців та зростання частки громадян, які використовують українську мову в побуті; • зміцнення позицій української мови в культурно-інформаційному просторі України; • зміцнення статусу української мови як мови міжетнічного спілкування та порозуміння; • зростання частки культурного продукту, виконаного українською мовою; • забезпечення дотримання прав громадян України на отримання інформації та послуг державною мовою.	https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text

Ураховуючи те, що результативність будь-якої аналітики спирається на її віднесення до змісту досліджуваного явища (бо аналітичні звіти й створюються для того, щоб означити виклики й проблеми, які у подальшому маємо вирішувати), студентів спрямовували дослідити мовну політику у країнах, де двомовність громадян представлена у значних відсотках, подібно українському

суспільству (Канада, країни Балтії). Отримані студентами результати представлені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняльні результати мовної політики України, канади та країн Балтії

Країна	Офіційний статус мов	Освітня політика щодо меншин	Мета політики
Канада	Англійська та французька – офіційні; підтримка мов корінних народів (Indigenous Languages Act, 2019)	Іммерсійні програми англійською/французькою; право на навчання мовою меншини (де достатня кількість учнів); підтримка відродження мов корінних народів	Білінгвізм, мультикультуралізм, збереження та відновлення мов корінних народів
Естонія	Естонська – єдина офіційна	Високі вимоги до знання естонської для громадянства, роботи, навчання; використання мов меншин – обмежене	Захист національної ідентичності, інтеграція меншин, протидія російському впливу
Латвія	Латиська – єдина офіційна	Перехід шкіл меншин на навчання латиською (з 2019 – майже повністю); предмети культури можна викладати мовою меншини	Консолідація суспільства навколо латиської, підвищення престижу державної мови
Литва	Литовська – єдина офіційна	Ліберальніша політика: дозволяється навчання мовами меншин у школах, проте основні предмети – литовською	Підтримка державної мови, водночас збереження мовних прав меншин
Україна	Українська – єдина державна (згідно з Конституцією і Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2019)	Закон «Про освіту» (2017) та «Про загальну середню освіту» (2020): поступовий перехід шкіл на українську мову навчання; предмети культури та мови можна викладати мовами меншин; підтримка курсів української для дорослих, переселенців та нацменшин	Формування єдиного україномовного простору, національна безпека, інтеграція меншин, протидія російській агресії через мовну політику

Цінним результатом такої роботи стало набуття студентами свідомості щодо одного із найбільш контраверсійних питань мовної політики України: законодавства у нормі права мови національних меншин: чи може бути російська

мова – мовою меншини, якщо нею послуговуються у побуті (тобто вона є материнською) для майже половини населення України? Чи можна накладати заборону на російську мову як мову національної меншини, якщо для інших таких мов (угорська, єврейська, татарська тощо) створено умови для розвитку?

Отже, аналіз майбутніми державними службовцями мовної політики країн з подібною мовною ситуацією дозволив зробити такі висновки:

– Україна ближча до балтійських країн у підході (єдина державна мова + обмежений простір для мов меншин у публічній сфері).

– Водночас, на відміну від Естонії та Латвії, українська політика офіційно гарантує навчання мовами нацменшин у культурних/мовних дисциплінах, а також підтримку кримськотатарської та мов корінних народів. Однак на практиці наразі діє політика утиску російської мови у освітній і науковій сферах, зокрема, рекомендація Нацагенства з якості вищої освіти – не використовувати російськомовні джерела у наукових дослідженнях.

– Як і в Канаді, в Україні діє державна програма популяризації української мови до 2030 року, але немає офіційної двомовності.

У межах вивчення дисципліни «Теорія і практика правозастосування» було звернено увагу на емоційно гострі кейси особистісних порушень публічними особами Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та наслідки означених порушень. Так, зокрема, на практичних заняттях студентам давали можливість розібрати кейси конкретних актів мовних конфліктів, в яких були задіяні публічні особи. Наведемо приклади кейсів.

1. Емоційний перехід на російську мову депутатів ренійської та Болградської громад Одеської області (травень, 2025) – наслідки: попередження і штрафи від мовного омбудсмена. Пояснення від порушників: зачитування актів ухвал громади відбувалось державною мовою, а в дискусіях переходили на російську – через високий рівень емоційності.

2. Інтерв'ю російською мовою мера Харкова Ігоря Терехова (січень 2023) – наслідки, штрафи (у тому числі за повторне використання російської мови у публічному мовленні – на вебсайтах державних установ). Пояснення від мера: спонтанний перехід на рідну (російську) мову, усвідомлення поваги до державної мови і закону, однак усвідомлення необхідності певного періоду перелаштування особистих компетенцій української мови.

3. Складання протоколів інспектування водіїв поліцейськими патрульними Маріуполя російською мовою (травень 2021) – наслідки: визнання створених документів недійсними через порушення мовного законодавства (Приморський районний суд).

4. Позов депутата Запорізької міської ради М. Лєскіна до мовного омбудсмена Т. Креміна про порушення мовного законодавства: інспектор склав протокол про виступи депутата російською мовою у публічному просторі (Facebook) без чіткою фіксації часу, місця, деталей. Висновок – невинуватість депутата внаслідок недостатності доказів.

Робота з означеними кейсами сприяла усвідомленню майбутніх державних службовців низки важливих навичок для реалізації у професії: необхідності постійно спілкуватись українською мовою у приватному просторі – для того, щоб у ситуації емоційного навантаження не перейти спонтанно на російську; регулювати особисті дописи у соціальних мережах, якщо вони розміщені на платформах офіційних каналів; дотримуватись чіткої фіксації у документації фактів мовних порушень, якщо публічна особа створює прецедент порушення Закону.

Означені студентами проблеми мовної політики держави, наявні в особливості у регіональному аспекті, конкретизація заходів з популяризації державної мови, представлених у програмах конкретних громад – отримали логічну розв'язку у винесенні нових завдань на практичну діяльність (у межах виробничої практики). Так, студентам давали завдання – дослідити зовнішню

рекламу міста Дніпра в аспекті правильності написання інформації українською мовою. Результатом стала низка добірок вивісок, банерів, рекламних оголошень у транспорті тощо, яку можна було б використовувати у якості методичного матеріалу для студентів філологічного факультету, до прикладу: бутик «Кожа на Тітова», лікарня імені Мечнікова, магазин «ПарфЮмерія», реклама в маторополітені: «Українська MLM компанія запрошує до співпраці дистриб'юторів (правильно дистриб'юторів): Щедрі виплати по Маркетинг плану (правильно – за Маркетинг планом)»; «Nokia з додатком (правильно із застосунком) Android», вівіска на продуктовому кіоску «Білий ЛСБідь», оголошення біля каси супермаркету: «Шановні покупці! Перераховуйте решту та звіряйте чек з покупкою (правильно перевіряйте чек) не відходячі (правильно не відходячі) від каси (тут ще й кома пропущена), реклама на банері: «Відпочинок на Дніпрі: Котеджи (правильно котеджі), ресторан – літня тераса! Рибалка (правильно риболовля)! Пляж!» Реклама новобудови у ЖК: «розстрочка (правильно розтермінування) до 5 років»... тощо. Майбутні державні службовці зауважували, що означені помилки свідчать про щонайменше дві проблеми: невисокий рівень володіння українською мовою осіб, відповідальних за зовнішній інформаційний контент міського простору та байдужість міського керівництва щодо фахових перевірок виконання мовного законодавства. Результати студентської практики було передано до міської адміністрації – з метою звернення уваги на локації, які потребують мовної корекції.

Подібний вид діяльності щодо аналізу мовних помилок було застосовано у межах дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», де студентам було надано можливість попрацювати з конкретними кейсами мовної недосконалості українських політиків (Додаток В).

Оскільки проблема чистоти і частотності використання української мови публічними особами, що виконують функції державних службовців, у суспільному просторі була означена як критична, особливої уваги надавали

знанням та компетенціям студентів, що виявляли рівень володіння українською мовою і мали бути удосконалені у межах викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Корекція змісту означеної дисципліни – з орієнтацією на підготовку студентів саме до державної служби – містила, по-перше, спрямування до мовної досконалості – через ознайомлення зі змістом іспиту з української мови для державних службовців та практику проходження етапів такого екзамену за моделями змісту, розміщеними у вільному доступі; по-друге, було сформовано низку кейсових вправ, спрямованих сформувати у студентів уміння ефективно обирати й використовувати у діяльності комунікативні стратегії.

Для прикладу проходження іспиту на володіння українською мовою було надано модельну тестову роботу, яка застосовувалась для екзаменування претендентів на державну службу (Додаток А); низку дискусійних тем, що за змістом не були прив'язані до професійної галузі, але містили гострі соціальні проблеми і мали за мету оцінити рівень комунікативної спроможності студента, наприклад: «Глобальні проблеми молоді», «Людина та природа: наслідки взаємодії», «Європейський вектор розвитку України. Історія та перспективи», «Мовна політика України як шлях до суб'єктності держави», «Толерантність у ставленні до історії України: чи можливе примирення опонентів?», «Приховане безробіття та його вплив на ефективність пенсійної реформи», «Воєнна загроза як чинник виявлення патріотизму або зростання сепаратистських настроїв суспільства», «Революція суспільної свідомості: причини молодіжного цинізму». Третім етапом іспиту на володіння державною мовою для державних службовців було означено компетентність у письмовій комунікації, що мало відбуватись у формі переказу аудіотексту із подальшим висловлюванням особистої думки за темою тексту. Студентам надавали можливість випробувати себе у такому виді іспиту – через модельні тексти для переказу, що містили суспільно актуальну тематику (Додаток Г).

По-друге, важливою частиною мовно-професійної компетенції майбутніх державних службовців було означено виокремлення мети комунікації та добір ефективних стратегій щодо її досягнення. Так, студентам надавали інформацію про особливості побудови спілкування з аудиторією або конкретним співрозмовником – щодо конкретної мети: переконання (зміни поглядів, усвідомлення), запевнення (зниження тривожності, підвищення довіри), спонукання до дії (закличність), спростування (зняття звинувачень, боротьба із фейками), солідаризація (виявлення близькості/причетності до аудиторії), зниження конфліктності, поінформування. У всіх цих випадках студенти мали усвідомлювати, що ефективність комунікації буде залежати від того, які засоби відповідно до мети вони зможуть застосувати. При цьому ми орієнтувались на актуалізацію лексики, що є популярною у професійній діяльності державного службовця – приклади формування компетентності комунікації відповідно до мети наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Формування комунікативної компетенції майбутніх державних службовців із урахуванням мети спілкування

Комунікативна мета	Мовна стратегія	Приклади мовних засобів	Застосування
Переконати (змінити погляди)	Переконання	«Дані досліджень свідчать...», «Відповідно до закону...», «Міжнародний досвід показує...»	Пояснення реформ, необхідності змін
Запевнити (знизити тривожність, підвищити довіру)	Запевнення	«Уряд гарантує...», «Ми забезпечимо прозорий контроль...», «Рішення ухвалюються в інтересах громадян...»	Звернення під час кризи, економічних труднощів
Спонукати до дії	Заклик	«Приєднуйтесь до програми...», «Зареєструйтесь на порталі...», «Разом ми зможемо...»	Кампанії (наприклад щеплення), вибори, громадські ініціативи

Спростувати (зняти звинувачення, боротись із фейками)	Спростування	«Це твердження не відповідає фактам...», «Насправді ситуація виглядає інакше...», «Докази підтверджують...»	Протидія дезінформації, політичним маніпуляціям
Солідаризуватись (показати близькість до аудиторії)	Солідаризації	«Ми всі разом пережили цей виклик...», «Кожен із нас доклав зусиль...», Разом із громадою ми створюємо...»	Виступи на свята, зустрічі із громадами
Знизити конфліктність	Нетралізації конфлікту	«Ми розуміємо вашу стурбованість...», «Шукаємо рішення, яке врахує інтереси усіх...», «Наша мета – діалог і співпраця...»	Мовні, етичні, соціальні суперечки
Поінформувати	Інформування	«Станом на сьогодні зареєстровано...», «З 1 січня набуває чинності...», Документ передбачає...»	Брифінги, звіти, інформаційні кампанії

Для відпрацювання умінь створювати тексти з конкретною комунікативною метою застосовували вправи на подібність: наприклад, зважаючи на актуальну проблему російськомовних дітей у дитячих садочках м. Дніпра, студентам було надано завдання створити тексти «переходь на українську мову» – для батьків дітей у дитячих садочках з комунікативною метою «переконання» та «солідаризації». У результаті отримали такі варіанти:

1. *Переконання*: «Шановні батьки! Вашим дітям буде легше засвоювати навчальний контент, якщо вдома ви будете спілкуватись українською. **Варто зрозуміти**, що мова – це не лише засіб спілкування, а й ключ до розвитку мислення, уяви та впевненості вашої дитини. Діти найкраще навчаються, наслідуючи вас. **Якщо** вдома звучить українська – дитина швидше засвоює мову, краще навчається і легше спілкується з однолітками. Не відкладайте: говоріть з малюком українською, читайте разом книжки, дивіться мультфільми рідною мовою. **Це прості кроки, які дозволять** вашій дитині у майбутньому відчувати себе впевнено у будь-якій ситуації спілкування».

2. *Солідаризація*: «Друзі, **ми всі** прагнемо, щоб наші діти зростали розумними й упевненими. Легке спілкування українською мовою допомагає їм розвивати мислення й почуватися частиною спільноти. Коли **ми говоримо** українською вдома, читаємо казки чи просто розмовляємо, **ми разом** творимо середовище, у якому наші діти ростуть сильними та розумними. Давайте підтримувати одне одного й говорити українською **разом – для наших дітей і нашого спільного майбутнього**».

У цих уривках ми виділили частини тексту, які свідчать про засвоєння студентами особливостей створення текстів відповідно до означеної мети.

Компетенції з володіння державною мовою у студентів – майбутніх державних службовців удосконалювали не лише у межах вивчення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», а й через упровадження спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», акцент якого був зміщений на удосконалення комунікативного рівня студентів (додаток Ж). Зазначимо, що авторський спецкурс виступав організаційною формою системної роботи зі студентами, що забезпечувала поєднання теоретичного осмислення мовної проблематики з практичною діяльністю та рефлексією. У процесі формувального етапу експерименту спецкурс використовували як інтеграційний освітній компонент, у межах якого реалізовувалися когнітивно-аналітичні, тренінгові, проєктні та рефлексивні види діяльності. Зокрема, студенти здійснювали аналіз мовних ситуацій професійної комунікації, брали участь у тренінгах публічного мовлення, виконували кейс-завдання, пов'язані з мовними конфліктами у публічному просторі, а також розробляли мовні міні-проєкти та інформаційні кампанії популяризації української мови.

Варто зауважити, що реалізація означеного спецкурсу відбувалась паралельно із роботою над темами «Забезпечення функціонування української мови як державної» – у межах дисципліни «Теорія і практика правозастосування»

та «Стратегія розвитку і популяризації державної мови у Південно-Східних регіонах України» – у межах дисципліни «Соціологія». Після того, як студенти вже провели низку досліджень аналітичного характеру з визначення змісту мовної політики держави та регіональних проблем щодо її реалізації – згідно змісту опанування означених тем, логічно видавалась організація їхньої подальшої роботи з акцентом на продуктивну навчально-симуляційну діяльність. Так, для майбутніх державних службовців у межах викладання спецкурсу було організовано тренінг з комунікації, на якому майбутні державні службовці мали змодельовати інформаційні кампанії з популяризації української мови для місцевих громад, результатом чого стали авторські проекти зовнішньої реклами різних соціальних гуманітарних проектів, флешмоби з підтримки національної свідомості – для школярів та студентів тощо; надано завдання розробити міні-проекти за соціально чутливими темами: «Як залучити молодь / бізнес / ЗМІ до підтримки української мови у російськомовних регіонах».

Маємо навести приклад реалізації означеного проекту, здійсненого студентами експериментальної групи. Актуальність створення такого проекту студенти вбачали в існуванні стереотипів щодо мовного питання, інерції використання російської мови у спільнотах, мовних бар'єрах громадян. З метою виявлення бар'єрів та мотиваторів для переходу на українську різних категорій спільнот було досліджено рівень використання української мови молоддю, бізнесом та представниками ЗМІ. Інструментами реалізації означеного завдання студенти обрали соціологічне опитування (форма міні-інтерв'ю старшокласників, студентів інших спеціальностей, підприємців (із групи стейкхолдерів навчальної практики), а також круглий стіл-дискусію із представниками місцевих ЗМІ (Інформатор Дніпро (dp.informator.ua), Дніпровська панорама (dnpr.com.ua), Наше Місто (nashemisto.dp.ua), медіа Відкритий (opentv.media)).

Після ефективної комунікації із означеними категоріями спільнот було сформовано план заходів для кожної групи, метою яких означалось підтримка української мови в окремо взятому переважно російськомовному регіоні (м. Дніпро та Дніпропетровська область) – див. таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

План заходів з популяризації української мови

	Соціальні групи		
	молодь	бізнес	ЗМІ
заходи	1. Челендж «7 днів українською» - Студенти створюють відео у TikTok/Instagram, де щодня спілкуються українською. - Включає флешмоб з хештегом (#МоваЦеМодно). 2. Мовні квести у місті - Квест із завданнями на пошук україномовних вивісок, афіш, закладів. - Команди школярів і студентів. 3. Літературно-музичний вечір «Слово і пісня» - Молоді музиканти й поети презентують україномовну творчість. 4. Воркшоп «Українська для кар'єри» - Запрошені HR-менеджери розповідають, як мова впливає на працевлаштування. 5. Клуб українського кіно - Перегляд сучасних фільмів з обговоренням, чому важливо створювати контент українською.	1. Маркетингова акція «Українською – дешевше» - Заклади надають невелику знижку клієнтам, які роблять замовлення українською. 2. Сертифікат «Мовний друг» - Студенти вручають сертифікати підприємцям, які обслуговують клієнтів державною мовою. 3. Консультації «Мова в бізнесі» - Міні-тренінги для підприємців про переваги україномовного сервісу (імідж, клієнти, лояльність). 4. Соціальна реклама у кав'ярнях - Розміщення постерів/стікерів: “Твоя мова — твоя повага до клієнта”. 5. Вітрина україномовного продукту - Магазини створюють окрему полицю “Українське слово”, з книжками, настільними іграми, сувенірами.	1. Конкурс «Мова об'єднує» - Конкурс для журналістів і блогерів на найкращий матеріал українською про місцеву громаду. 2. Партнерство зі студентами - Молодь готує власні матеріали (подкасти, блоги), які публікують локальні ЗМІ. 3. Рубрика «Мова бізнесу» - Місцеві видання роблять серію матеріалів про підприємців, які перейшли на українську. 4. Інфокампанія «Українська в тренді» - Публікація інтерв'ю з відомими особистостями регіону, які свідомо обирають українську. 5. Медіа-майстерня для школярів - ЗМІ проводять тренінги: як вести україномовний блог,

			створювати TikTok чи подкасти.
--	--	--	--------------------------------

Резюмуючи ефективність проведених заходів, студенти зробили висновки, що безконфліктний перехід на українську мову в історично російськомовному середовищі залежить від відсутності тиску на використання державної мови від зовнішніх комунікантів, цікавості україномовного контенту, роботи україномовних інтерфейсів різних сайтів (коли будь-яка інформація за замовчуванням видається українською), переважної більшості дописів українською мовою в соцмережах (тут важливим, за думкою представників ЗМІ, стало ініціювання діалогів державною мовою) тощо.

Ще однією важливою темою, яка актуалізувалась у межах спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», була означена «Роль університетів у мовній політиці». Студенти отримали завдання промоніторити сайт Університету імені Альфреда Нобеля щодо означеної теми, результатом чого став звіт про такі заходи з популяризації української мови (2024 – 2025 н.р.):

– «Вишивані голоси: з України до світу» – лекція Наталії Гавриди (директорки Школи україністики ім. Т. Шевченка у Вашингтоні) та Лесі Воронюк (письменниці, режисерки, засновниці Всесвітнього дня вишиванки) – проведена 14.05.2025 Бердянським державним педагогічним університетом за партнерства Університету імені Альфреда Нобеля;

– «Секрети ведення перемовин» – зустріч з Марією Данильченко, провідною фахівчицею з навчання персоналу торгового відділу компанії Соса Cola NBA – 25.04.2025 – розкрито актуальні для мовленнєвої компетентності проблеми постановки «правильних» питань у діловій комунікації;

– «Соціальна робота із внутрішньою переміщеними особами» (23.11.2024) – відкрита лекція – спікерка Ірина Миколаївна Трубавіна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка – поділилася своїм глибоким досвідом

роботи з ВПО та окреслила головні виклики й стратегії підтримки постраждалих громадян, зокрема окреслила проблему пристосування ВПО до україномовного середовища західно- та центральноукраїнських регіонів;

– «Цінності та атитюди до демократії в контексті громадянської освіти» (15.05.2024) – відкрита лекція спікерки Ірини Бондаревської старшої наукової співробітниці проєкту псєг «Атитюди до міграції та демократії в часи криз» лабораторії соціальної психології, Інституту психології, Університет Лозанни, Швейцарія (Faculté des sciences sociales et politiques – UNIL); засновниці та Голови Правління ГО «Центр особистісних і соціальних трансформацій». У лекції було означено роль мовної віднесеності людини з огляду на формування громадянської свідомості та ставлення до міграції у демократичному суспільстві.

У процесі роботи над аналітичною довідкою про популяризацію української мови в окремо визначеному університеті студенти зробили побіжний висновок про переважання заходів з популяризації англійської мови і розвитку англomовної компетентності студентів університету, що засвідчило про пріоритетність євроінтеграційної політики закладу на противагу україноцентрованій.

З метою формування світоглядно-поведінкового компоненту мовної свідомості майбутніх державних службовців, а саме – популяризації української мови у публічному просторі – було звернено увагу на актуалізації можливостей отримувати культурно-просвітницьку інформацію державною мовою, зокрема пошук і реклама екскурсій містом Дніпро, які проводяться державною мовою. Так, студенти проаналізували і протестували низку авторських регулярних заходів дніпровських гідів, які могли стати культурним контентом з популяризації державної мови для молоді, мешканців міста, і особливо – для внутрішньо переселених осіб з територій Донецької і Луганської областей, де українська мова була досить непопулярною, а отже, ці суспільні категорії з мешканців Дніпра мали проблеми у спілкуванні державною мовою.

Результатом проведеного аналізу стало виокремлення екскурсійних заходів:

- Інни Спиридоненкової «Антиекскурсія «Дніпро навиворіт» – містична пригода (в ігровому форматі), де учасникам не повідомляється маршрут – і треба досліджувати локації та відкривати історію міста;

- Маршрутів від клубу «прогулянки Дніпром» – оглядові пішохідні та автобусні екскурсії містом від гідів Лесі Логашової (<https://progulkipodnepru.dp.ua/ua/>);

- Екскурсії від Державного Музею історії Дніпра: «Мандруй Дніпром» – пішохідної екскурсії вулицями Короленка, Троїцької, Старокозацької, Воскресенської; «Історія, легенди, архітектура, музеї»;

- Екскурсії, створеної до Дня Конституції України (про діячів «Просвіти», родину Єфремових, козацьке минуле, культурну спадщину, український архітектурний модерн та ін.), яка була неодноразово повторена для різних аудиторій.

Важливими для популяризації українськості видаються заходи, спрямовані урахувати особливості життя громад і людей в них – із поправкою на воєнний стан. Так, День міста 2025 року у Дніпрі мерією було вирішено проводити у локальних форматах бібліопікніків на житлових масивах – з метою уникнення скупчення людей. Студенти експериментальної групи також долучились до проведення вікторини для маленьких дніпрян.

Ще одним результатом дослідження україномовного контенту стала участь студентів у популяризації челенджу для школярів, організованого молодіжною організацією «Пласт Дніпро» (<https://gorod.dp.ua/news/248141>), з метою знаходження пам'ятників Кобзареві по містах і селах України.

Результатом активного моніторингу анонсів публічних заходів міста Дніпро та тісної взаємодії із різними соціальними групами містян стало усвідомлення майбутніми держслужбовцями цінності вивчення запитів на комунікацію та організації заходів у тих формах, які найбільш позитивно

сприймаються у суспільстві, що дає можливість у неагресивний спосіб популяризувати українську мову нарівні розвитку громадянськості, а отже, формувати мовну свідомість мешканців міста – через залученість до україномовної взаємодії у неформальний спосіб.

Для майбутніх державних службовців важливим видавалось формування такого типу мовленнєвої поведінки, яка б містила поєднання свідомості у виборі української мови для особистої комунікації – і разом з тим – толерантності до недосконалості володіння українською у партнерів по взаємодії. Для вирішення означеного завдання було спрямовано увагу студентів на ведення рефлексивного щоденника самооцінки частоти використання української мови у позаробочих (приватних) комунікаціях, де майбутні державні службовці мали проаналізувати щоденні ситуації спілкування – там, де вони переходили на російську – з визнанням причини такого переходу і змісту її джерела, наприклад:

- вимога від комуніканта говорити російською – власна неспроможність відстояти свою позицію;
- спонтанний перехід, щоб швидше й ефективніше донести власну думку – недостатня лексична компетентність володіння українською мовою;
- вибір російської як спосіб комунікації, коли переважна більшість середовища є російськомовною – українська мова не знаходиться у системі особистих цінностей або переважання мотиву загравання з публікою, використовуючи російську як інструмент «солідарності і причетності до середовища»;
- професійна необхідність, коли фахові джерела (література) у переважній більшості – російськомовні, а отже, комунікація у професійному середовищі спонтанно переходить на російськомовну – усвідомлення необхідності ініціювати створення і розповсюдження україномовного фахового контенту.

Рефлексія означених ситуацій спричинила виявлення інтересу студентів до широкого узагальнення означених причин «тяжіння до використання російської мови» у осіб, які свідомо обрали бути україномовними:

– *соціально-комунікативні*: адаптація до співрозмовника: якщо оточення говорить російською, людина може автоматично «підлаштовуватись», щоб уникнути дискомфорту чи не створювати бар'єру; бажання уникнути конфлікту: у ситуаціях, де співрозмовник агресивно реагує на українську; професійне середовище: робоча мова колективу – російська, і людині простіше «перемикнутись»;

– *психологічні*: невпевненість у власній мовній компетентності: страх зробити помилку, використати русизм; звичка / автоматизм: якщо довгі роки основною була російська, мозок «зривається» на неї у стресових чи швидких реакціях; мова емоцій: російська може залишатись мовою вираження сильних почуттів (гнів, жарт, інтимна близькість);

– *культурні та ідентифікаційні*: медіа-вплив: споживання російськомовного контенту (фільми, пісні, блогери); двомовність у родині: наприклад, із батьками чи старшими родичами легше говорити російською; соціальне коло: друзі, партнери чи колеги, з якими історично утвердилась російська як мова спілкування;

– *ситуаційні*: терміновість: у неформальних обставинах простіше сказати перше, що приходить у голову; тема розмови: технічна, професійна чи сленгова лексика може бути звичнішою російською; змішане середовище: коли в групі частина людей говорить українською, частина російською, і «домінантною» стає російська.

Отже, студенти доходили висновку, що спонтанна російськомовність може бути не свідомою позицією людини, а радше її рефлексом, спричиненим зростанням у російськомовному середовищі. У такому випадку, важливою стає щоденна рефлексія особистої комунікації з усвідомленням причин недотримання

принципової позиції «говорити завжди українською», а отже, свідомою робота над розвитком власної мовної свідомості.

Усвідомлення важливості української мови у суспільному просторі повпливало на вибір заходів щодо аналізу відповідного тематичного контенту у соцмережах, зокрема студенти мали періодично здійснювати оцінку дописів (та/або реакцій на дописи) у соціальних мережах за темою ролі української мови для українців. Так, моніторинг соцмереж Threads, Facebook (дописи і коментарі), Instagram, TikTok (відео і коментарі) дозволив зробити висновки про актуальність теми української мови для суспільства, однак більшою мірою в негативному аспекті, що почасти спричиняло агресію у коментарях. Найбільш поширеними темами за мовним питанням, що ставали джерелом розбрату, студенти означили: мову обслуговування у закладах (чи повинні офіціанти / касири / консультанти обслуговувати виключно українською; історії конфліктів у закладах; реакції бізнесів щодо мовних конфліктів: штрафи, вибачення, підтримка клієнтів...); мова у медіа та культурі (квоти на українську музику на радіо та ТБ, скандали з представниками шоу-бізнесу, які використовують російськомовний контент на концертах, у публічних інтерв'ю тощо); мова як тест на «патріотизм» (чи вважати воїнів ЗСУ, які говорять російською, патріотами України; ставлення до позиції агресивних популяризаторів мови, як от: І. Фаріон, Л. Ніцой та ін.); мова і освіта (викладання предметів у школах і вишах російською та іншими (особливо угорською – на Закарпатті) мовами; реакція батьків на «мовні» обмеження); мова війни (перехід блогерів, волонтерів на українську – і ставлення до них природно україномовних колег; «мовні» образи внутрішньо переміщених осіб у Західній частині України; проблема медійних «хороших руських», які виступають на україномовних ресурсах); мова у повсякденному житті (батьківські «мовні» розбірки на дитячих майданчиках; меми про суржик (протиставлення суржику і діалекту); кальки, котойконіми та інші мовні аспекти, які стають темою сварок у соцмережах); мова і міжнародний контекст (ставлення до російськомовних

українців за кордоном; ставлення до української мови у середовищах країн, куди переважно переїхали українці внаслідок війни: шкільні булінги, реакція на українську мову у громадських місцях тощо).

Приклади аналітичної діяльності майбутніх державних службовців представлені у таблиці 2.7

Оскільки соцмережі давно стали дзеркалом суспільно актуальних наративів, аналіз студентами «мовних скандалів» давала можливість усвідомити необхідність створення чіткої мовної політики у країні і за її межами, означення критеріїв громадянської відповідальності за порушення етики особистих кордонів людини, розмежування етичного і правового підґрунтя використання української мови.

Актуальним для формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців визначили метод інтерактивної взаємодії.

Таблиця 2.7

Аналіз теми «мовного питання» в соцмережах

№	Що сталося	Деталі / реакція	Результат / законодавчі / адміністративні наслідки
1	Кав'ярня в Дніпрі: бариста відмовилась обслуговувати українською	Клієнтка попросила тістечко українською, бариста сказала, що «не знає такого слова» та що «Дніпро був завжди російським містом». Скандал через відео у соцмережах. (УНІАН)	Бариста була звільнена. Суспільний тиск. (УНІАН)
2	Блогерка з TikTok, образливі висловлювання про українську	Дівчина записала відео, в якому висловила ненависть чи відторгнення української мови («не любить українську», образливо відгукувалася про неї). (УНІАН)	Блогерка вибачилася, випустила нове відео українською. (ТСН.ua)
3	Конфлікт у книгарні-кав'ярні «Сенс» в Києві	Дівчина зробила зауваження чоловікам за те, що вони спілкуються російською, той почав агресивно поводитися, відібрав телефон, викрутив руку тощо. Відео розлетілося	Склали адміністративний протокол, звернули увагу поліції й мовного омбудсмена. (Українські Національні Новини) (УНН)

		соцмережами. (Українські Національні Новини (УНН))	
4	Власника кафе в Одесі оштрафували за вигнання відвідувачки, яка вимагала обслуговувати українською	Відвідувачка попросила обслуговувати українською, її вигнали. Відео обговорювалось у соцмережах. (Інтент)	Власника притягують до відповідальності за порушення закону про мову — статті про обслуговування державною мовою. (Інтент)
5	В Затоці відвідувачку кафе вигнали за прохання обслуговувати українською	Курортне селище, заклад «burger Z». Клієнтку зустріли відповіддю російською, запросили перейти на «замовлення російською». (Інтент)	Відео в соцмережах; суспільне обговорення; не зовсім ясно, чи був штраф чи офіційна відповідальність. (Інтент)
6	Мовний скандал в Одесі: дівчину вигнали з заходу через російськомовного спікера	На заході спікер говорив російською, дівчина зробила зауваження, організатори / гості відреагували вигнанням. (УНІАН)	Уповноважений із захисту державної мови (Тарас Кремень) звернув увагу, організатори вибачились. Принаймні публічна реакція. (УНІАН)
7	«Не васпрінімаю українській язык» – блогер з Харкова	Відео блогера, де він заявив, що не сприймає українську мову, що російська – його мова, що “в Харкові завжди буде говорити російською”. (ТСН.ua)	Суспільний осуд; обговорення у медіа; неясно, чи була юридична відповідальність. (ТСН.ua)

Основою створення та реалізації інтерактивного простору щодо популяризації теми мовної свідомості серед студентів та держслужбовців стала праця Н. Волкової [17], в якій представлено концепцію «інтерактивної педагогіки», що дозволяє досягати поставлених цілей шляхом реалізації різних способів взаємодії викладача і студента, де студент нарівні із викладачем відіграє суб'єктну роль, виступає рівноправним партнером у діяльності, має повагу від інших учасників взаємодії щодо власної думки, дії і рішення конкретної проблеми.

У процесі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців активно використовували інтерактивні методи, як от: «Павутинка дискусії» (студенти поділялись на дві групи, викладач задає питання, на яке можна дати

лише однозначну відповідь, доповнивши її аргументами; створюється таблиця протилежних аргументацій, визначається час взаємодії у групах (5-6 хвилин) – в результаті робиться висновок про перемогу думки, яка підтверджена більшістю виборів). У роботі зі студентами задавали провокативні, але гостро соціальні питання, що стосуються мовної ситуації у суспільстві, що дозволило означити основні точки протилежних думок. Приклад наведено у таблиці 2.8

Таблиця 2.8

Твердження: усі українці за кордоном мають говорити українською, щоб їх могли відрізнити від росіян	
Я згоден	Я не згоден
У багатьох країнах досі плутають українців і росіян. Використання української мови — найпростіший спосіб розвіяти ці стереотипи. Активне вживання української за кордоном допомагає їй розвиватися, створює попит на україномовні сервіси, школи, медіа.	У певних ситуаціях (робота, навчання, бюрократія) важливіше бути зрозумілим співрозмовнику, ніж підкреслювати свою національність. У деяких регіонах відкрите маркування себе як українця може бути небезпечним або викликати небажані реакції, тобу радше краще говорити англійською. Людина має право сама вирішувати, якою мовою їй зручно спілкуватися, без тиску чи вимог — навіть за кордоном, але при цьому вона бере на себе відповідальність за власний вибір
Висновок: В українському суспільстві гостро стоїть проблема мовної толерантності – без підміни понять «україномовний» на «патріот України»	

У роботі із формуванням толерантності до думок (або виборів) інших людей корисною вважали інтерактивний метод взаємодії «6 капелюхів мислення», розроблений Е. де Боно [180], який дозволяє рівною мірою усвідомити вибір людиною певної позиції, обумовленої паралельним мисленням – з акцентом «на інформації» (білий капелюх), «почуттях та інтуїції» (червоний), «критиці, сарказмі» (чорний), «позитивній логіці» (жовтий), «креативності» (зелений), «організації діяльності, досвіді» (синій). Так, у групі студентів проводили розбір проблеми «мовних скандалів» у суспільних просторах – на

прикладі сварки, що сталась у львівському парку, коли групі харків'ян, які прогулювались родиною і між собою спілкувались російською, місцева небайдужа жінка закинула, що вони або мають спілкуватись українською, або їхати додому. Студентів орієнтували, що актуальність представленої ситуації посилюється тим, що громадянка, яка зробила зауваження, погрожувала «мовним патрулем», а отже проблема могла зайти у поле відповідальності державного службовця. Приклад паралельного мислення у означеній ситуації відбувався таким чином:

Студент у білому капелюхові – означив інформацію про подію – без оцінки (місце події – суспільний простір, загальний для усіх відвідувачів; суб'єкти взаємодії – група російськомовних громадян і одна україномовна громадянка; причина непорозуміння – зауваження про мову від україномовної громадянки і захист вибору мови приватного спілкування від російськомовних відпочивальників).

Студент у червоному капелюхові – представляв емоції обох сторін (у групі російськомовних – обурення, що хтось втручається у приватний простір особистої розмови; почуття несправедливості щодо того, що довелося виїхати у Львів із Харкова, де постійні обстріли, а у Львові люди живуть мирно, та ще й дозволяють собі вимагати щось від переселенців; у львів'янки – обурення, що переселенці не поважають нормативність спілкування на вулиці українською мовою; досада, що зауваження не було сприйняте до виконання, а спричинило сварку; агресивна втіха щодо того, що після викладення запису в мережу, усі побачать тих переселенців, які псують життя львів'янам).

Студент у чорному капелюсі – надавав критиці подію (львів'янка мала би розуміти, що розмова була приватною, то навіщо вона втруtilась? Закон скоріш за все порушила саме львів'янка, оскільки за нормами законодавства людина має право спілкуватись будь-якою мовою у приватному просторі. У питанні – чи був цей простір приватним – варто означити, що фізичний простір (парк) – локація

громадського простору, але розмова між собою, без залучення незнайомих людей – то приватне право).

Студент у жовтому капелюсі – надавав пояснення ситуації з точки зору позитивної логіки (позиція львів'янки – у Львові має бути лише українська мова, бо це принципова особливість галичан; позиція харків'ян-переселенців – ми українці, маємо право жити у своїй країні у зоні прийняттого комфорту, тож маємо право, не порушуючи закон спілкуватись рідною для себе мовою у будь-якій точці нашої країни).

Студент у зеленому капелюхові – пропонував вирішити проблему креативним способом (спробувати львів'янці пояснити суть вимоги до харків'ян англійською мовою, а харків'янам – дати відповідь на зауваження також англійською. Це може дати усвідомлення, що перехід на чужу мову потребує додаткових ресурсів від людини, а отже, має бути толерантність один до одного у критичній ситуації).

Студент у синьому капелюхові – зауважував на досвіді інших країн, де у суспільному просторі актуальними є декілька мов (Голандія, Марокко, Канада), а отже, щоб припинити сварки на цю гостру тему, державі варто звертати увагу на виконання мовного законодавства у повному обсязі, тобто забезпечувати реальне право на спілкування різною мовою у приватному просторі, а значить – осуду має бути надано тим, хто розпалює ворожнечу на цій темі.

Ефективними для формування мовної свідомості студентів видавались рольові ігри, дебати, воркшопи, які проводились у межах занять з різних дисциплін, означених у експерименті. Наприклад, було розроблено і реалізовано рольову гру: «Прийом громадян» – студенти мали змодельовати реальну ситуацію публічної комунікації у сфері управління; дебати «Чи потрібно посилити мовні вимоги до держслужбовців» – з метою сформулювати аргументоване ставлення до мовної політики через публічне обговорення; воркшоп «редагування мовних помилок у публічних текстах» – з метою навчити студентів знаходити й

виправляти стилістичні, граматичні, етичні помилки в офіційних текстах. Вагомою частиною навчання студентів розвивати публічне мовлення в умовах інформаційного тиску було визначено інтерактивну вправу «Симуляція пресконференції «Голова ОДА перед громадськістю» (Додаток Д).

Отже, через застосування інтерактивних вправ студенти мали можливість попрактикувати вміння відстоювати власну думку, прислухатись до позиції іншої людини, корегувати особисту точку зору на зміст проблеми.

У формуванні мотивації до мовного удосконалення майбутніх державних службовців значну роль надавали залученню студентів до програм підвищення кваліфікації з української мови, у тому числі тих, які призначені для діючих державних службовців. У виборі означеної практики керувались гостротою означеної проблеми для українського політичного і суспільного середовища, що актуалізує важливість не лише факту володіння держслужбовцями українською мовою, але й процесу постійного підвищення її рівня.

У системності підходів до процесу підвищення мовленнєвої компетентності державних службовців спирались на мотиваційний, організаційний та виконавсько-результативний фактори. Мотивація до підвищення мовної компетентності актуалізовувалась внаслідок широкої рефлексії студентів власної мовної діяльності (ведення рефлексивних щоденників; реакції на публічні виступи від слухачів; виправлення помилок у навчальних роботах викладачами тощо). Немалого значення щодо мотивації набувала також реакція на дописи у соцмережах – та, що стосувалась недостатньої грамотності у висловлюваннях, класичним орієнтиром власної мовної недосконалості для студентів ставала низька успішність з української мови (як граматична, так і мовленнєво-комунікативна). Крім того, мотивація до мовного удосконалення збуджувалась також і рівнем домагань щодо майбутньої професійної реалізації, обов'язковою умовою до якої мав стати іспит на визначення рівня володіння державною мовою для державних службовців.

Організація процесу підвищення мовленнєвої компетентності майбутніх державних службовців була представлена різними способами реалізації процесу їхнього самовдосконалення, зокрема, через доступ до довідникових джерел (словники, довідники, хрестоматії тощо – більшою мірою у ресурсах репозиторію університетської бібліотеки) та програм мовленнєвого удосконалення (анонси актуальних тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації тощо).

Основним джерелом підвищення кваліфікації з української мови для студентів-майбутніх державних службовців стала платформа «Портал управління знаннями», де реалізовувалась програма «Українська мова в професійній комунікації: підготовка до іспиту з визначення рівня володіння державною мовою та підвищення рівня мовної компетентності» для діючих держслужбовців (голів місцевих адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, працівників обласної, районних військових адміністрацій, об'єднаних територіальних громад) [157], створена фахівцями Університету імені Альфреда Нобеля (Наказ НАДС від 27 вересня 2024 р. № 136-24). Варто зауважити, що крім компетенцій, отриманих у процесі навчання на означеній програмі, студенти мали можливість познайомитись із державними службовцями, взаємодіяти із ними у межах навчальної діяльності, а отже, отримати досвід сприйняття особливостей виконання посадових державних завдань безпосередньо від фахівців.

За результатами підвищення кваліфікації студенти набували *знань*: норм усного та писемного ділового мовлення; – особливостей орфоепічних, орфографічних, пунктуаційних, морфологічних, лексичних, словотвірних та синтаксичних явищ української мови та їхнього значення для правильного оформлення усних і писемних текстів; – основних змін в українському правописі; – положень нормативно-правових актів щодо застосування української мови як державної; – мовного та мовленнєвого етикету, особливостей його

функціонування в офіційних ситуаціях; *умінь*: – грамотно користуватися орфоепічними, лексичними, орфографічними, морфологічними, пунктуаційними, синтаксичними та стилістичними нормами української мови; – правильно складати та оформляти професійні тексти й документи; – здійснювати спілкування з учасниками комунікативного процесу; – публічно виступати перед аудиторією українською мовою, ефективно комунікувати під час публічних виступів, надаючи пропозиції та аргументуючи їх; – використовувати формули українського мовленнєвого етикету в офіційних ситуаціях; – послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, потрібною для самостійного вдосконалення мовної культури; *навичок* – грамотного застосування норм української мови; – володіння термінологією фахового спрямування; – використання засобів державної мови залежно від теми, мети та змісту спілкування; – підготовки до публічного виступу залежно від типу, формату та цільової аудиторії; – переконання учасників комунікації з наведенням пояснень та аргументів.

З метою спрямування студентів на фіксацію власних досягнень у мовному удосконаленні було організовано ведення ними особистого портфоліо, в якому кожен мав вести записи власних публічних виступів, випадків комунікації щодо мовного питання у соцмережах, проходження курсів підвищення кваліфікації тощо. Для розвитку рефлексії щодо рівня мовної компетентності було застосовано низку рефлексивних вправ: «Щоденник мовної поведінки», «Вправи 4 лінзи: моє мовлення очами інших; самооцінка мовної етики; мовний автопортрет; критичне есе» (Додаток Е).

Рефлексія особистого рівня мовної поведінки дозволяла студентам реально сприймати власний комунікативний досвід та його результати.

Резюмуючи вищезазначене, констатуємо, що під час проведення формувального етапу експерименту авторський спецкурс забезпечив створення освітнього середовища, у якому мовна компетентність формувалася не лише як

знання мовних норм, а як здатність здійснювати професійну комунікацію, обирати мовні стратегії та усвідомлювати власну мовну позицію. Особливу роль відігравали рефлексивні практики (мовний щоденник, самоаналіз виступів, рефлексивні звіти), що сприяли розвитку мовної свідомості студентів.

У межах реалізації моделі спецкурс виконував інтеграційну функцію, поєднуючи зміст різних дисциплін, практичну підготовку та самостійну діяльність студентів. Це дозволило забезпечити цілеспрямовану роботу з формування мовно-професійної, комунікативної та світоглядно-поведінкової складових мовної свідомості.

Отже, впровадження спецкурсу виступило одним із ключових механізмів реалізації змістово-процесуального блоку моделі та забезпечило практичну спрямованість формувального етапу експерименту.

Підсумовуючи, зазначимо, що маємо визнати, що реалізація експерименту дозволила якісно вплинути на розвиток усіх компонентів мовної свідомості студентів за кожним із показників: *компетенції з володіння українською мовою та послугування галузевою лексикою; компетенції послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби – **компонент мовно-професійної компетентності**; комунікативної соціальної компетентності; компетентності у виборі ефективних засобів комунікації – **компонент комунікативної компетентності**; свідомості вибору української мови у комунікації; ідентичності із державою у якості носія мови; толерантності до недосконалості української мови у комунікативних партнерів; мотивації до мовного удосконалення; популяризації української мови у публічному просторі – **світоглядно-поведінковий компонент** .*

Отже, реалізація моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців дозволила сформувати у студентів досліджуване утворення за всіма означеними компонентами.

2.4. Хід та аналіз результатів експериментального дослідження

Експериментальне дослідження потребувало послугування певною сукупністю таких методів: вивчення і аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури, результатів діяльності студентів, викладачів; педагогічний експеримент, анкетування, опитування, спостереження, самоаналіз, експертна оцінка, кількісний та якісний аналіз оцінок та самооцінок; методи математичної статистики. Під час вибору й обґрунтування сукупності методів експериментального дослідження враховували наукові здобутки фахівців з методології та методики проведення педагогічних досліджень (Д. Чернілевський [89], В. Староста, Г. Товканець [148]), методів математичної статистики в педагогіці (Н. Тверезовська, В. Сидоренко [150]).

На початку експерименту було проведене пілотажне дослідження, в якому взяли участь студенти Харківського національного університету імені О.М. Бекетова, Університету митної справи і фінансів (м. Дніпро), Національного технічного університету «Дніпровська політехніка – усього 127 осіб.

Метою пілотажного опитування (Додаток Є) було визначити ставлення студентів до державної мови, її ролі у суспільстві, власного прийняття української мови як світоглядного чинника постаті державного службовця. Результати анкетування визначили неоднозначне ставлення молоді до імплементації мовного законодавства у публічний простір. Так, на питання «Чи має державний службовець загострювати проблему порушення мовного законодавства у випадках публічної комунікації своїх колег?»; «Чи допускаєте Ви, що державний службовець може не використовувати українську мову поза межами посадових повноважень?» отримали категорично негативні відповіді (91,3%) у першому випадку і категорично позитивні (97,2%) – у другому, що свідчить про толерування проблеми порушення мовного законодавства внаслідок несформованості мовної свідомості. На питання «Чи вважаєте Ви українську

мову обов'язковим компонентом особистісної структури державного службовця?» респонденти у більшості дали ствердну відповідь (64%), водночас на питання «Чи має бути державний службовець носієм української мови?» більшість студентів відповіла негативно (83,4%), що свідчить про реальне розуміння сучасного стану мовного середовища у країні. Нас цікавило також проблема досконалості української мови у публічному просторі та рівня толерантності до недоліків у її використанні. На питання «Чи подразнюєтесь Ви, коли публічна людина робить помилки українською мовою? Чи робите їй зауваження?» отримали переважно негативні відповіді (76,2%), що свідчить про достатньо високий рівень толерування мовної недосконалості інших людей, а на питання «Як Ви реагуєте, коли зауваження з української мови роблять Вам?» отримали відповіді «агресую» (64,1%), «заперечую» (58%), «ображаюсь» (53,4%), що є свідченням недостатньо розвиненої самокритичності і надмірної самовпевненості щодо власної мовної досконалості. Нас порадували негативні відповіді (86,9%) на дещо провокативне питання «Чи вважаєте Ви, що мовне законодавство має бути змінене в аспекті дозволу регіональних мов?», що може бути розцінене як прихід у професійне середовище нової генерації покоління, яке зростало і формувалось на засадах українськості. Водночас респонденти виявили пасивність щодо проблеми популяризації української мови у публічному просторі (відповідь на питання «Чи популяризуєте Ви українську мову у публічному просторі (робите перепости популярних дописів, створюєте відповідний просвітницький контент і розповсюджуєте його у своєму середовищі)?» дала негативний результат 78,5%).

Отже, аналіз результатів пілотажного дослідження визначив актуальність проблеми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців за основними чинниками досліджуваного утворення, що дало підстави організувати експериментальний етап дослідження.

Експериментальною базою для проведення цього дослідження стали заклади вищої освіти: ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» та Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро).

Експериментальне дослідження відбувалося за такими етапами: констатувальний, формувальний і контрольний.

Констатувальний етап експерименту було спрямовано: на вивчення та аналіз стану проблеми дослідження; формулювання гіпотези, мети і завдань; встановлення кількісного і якісного складу учасників експерименту (науково-педагогічні працівники, студенти, які навчаються за спеціальностями: 281 Публічне управління та адміністрування та 073 «Менеджмент»); проведення первинної діагностики з метою отримання вихідних даних щодо рівня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Формувальний етап експерименту передбачав здійснення експериментальної перевірки гіпотези, практичне впровадження розробленої і теоретично обґрунтованої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Тривалість формувального етапу експерименту становила чотири роки (2021/2025 н. р.). До експерименту було залучено 102 студенти, які є здобувачами першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійними програмами: «Публічне управління та адміністрування» зі спеціальності 281 та «Менеджмент зі спеціальності 073. Для експериментального дослідження було обрано перші два роки навчання студентів за означеними ОП на бакалаврському рівні, оскільки актуальні для нашого дослідження навчальні дисципліни викладались саме у цей період. Студенти, залучені до експерименту були поділені на дві групи: експериментальна – 53 особи (студенти Університету імені Альфреда Нобеля та НТУ «Дніпровська політехніка» 2021 – 2023 років навчання); контрольна – 49 осіб (студенти Університету імені Альфреда Нобеля та НТУ «Дніпровська політехніка» 2022 – 2024 років навчання) працювала за традиційною навчальною

програмою), а також 15 викладачів вказаних закладів вищої освіти. Наприкінці експерименту було здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів.

Зазвичай у практиці педагогічних досліджень зазначені групи навчаються паралельно, а наприкінці експерименту дослідник здійснює порівняльний аналіз отриманих результатів. Другий шлях організації експериментальної роботи передбачає, що експериментальна група у процесі навчання йде за контрольною, що не порушує природного ходу експерименту, оскільки він передбачає організацію навчального процесу в групах здобувачів вищої освіти зі змінами, передбаченими експериментом, але у межах освітньої програми. Ми обрали саме другий шлях проведення експерименту – лонгітюдний (подовжений), із залученням до нього двох експериментальних груп – з огляду на те, що поточні результати можуть показати необхідність корекції педагогічних впливів.

Контрольний етап експерименту передбачав: моніторинг результатів експериментального дослідження; опис ходу і результатів дослідження; математичну і статистичну обробку даних; експертні оцінювання; оформлення результатів наукового пошуку, визначення перспектив подальших досліджень.

Вірогідність результатів дослідження: забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю основних положень дисертаційного дослідження; відповідністю методів дослідження його меті й завданням; упровадженням у педагогічну практику основних результатів дослідження; кількісним і якісним аналізом теоретичних та емпіричних здобутків; обговоренням отриманих результатів на засіданнях кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», міжнародних, міжвузівських та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Розкриємо сутність розробленої методики діагностики рівня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Діагностика складових сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців відбувалася за допомогою впроваджуваних методик діагностування.

Рівень сформованості *мовно-професійної компетентності* визначався через дослідження рівня *володіння державною мовою* (використовували тестові методики зі знання української мови – за розділами граматики (правильність написання), фонетики (правильність говоріння), синтаксису (правильність побудови речень у тексті); рівня *компетентності у застосуванні галузево-професійної лексики* (використовували завдання зі створення текстів ділового стилю за означеними темами із галузі обраної професії – для перевірки правильності застосування мовних штампів); рівня *знань державних стандартів у галузі мовної політики для державних службовців* (у формі бесіди щодо реалізації норм Законів України «Про державну службу» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної»).

Рівень володіння державною мовою обчислювали як середнє арифметичне значення коефіцієнтів обсягу, повноти й глибини засвоєння мовно-професійних знань.

Повнота знань характеризується її обсягом, якістю окремих одиниць, а глибина – кількістю усвідомлених студентами причинно-наслідкових зв'язків між знаннями. З метою перевірки повноти відповідних знань послуговувалися такою формулою [145]:

$$K_n = \frac{N + N_1 0,8}{N_0}, \quad K_n < 1 \quad 2.1$$

де

K_n – коефіцієнт засвоєння знань;

N_0 – можлива кількість повних і правильних відповідей студентів;

N – кількість правильних і повних відповідей;

N_1 – кількість правильних і неповних відповідей.

Якщо елементи знань засвоєні у повному обсязі, то $K_n=1$. За умови відсутності результату $K_n=0$.

Глибина засвоєння змісту знань щодо мовно-професійної компетентності визначалася на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків, відповідно до умінь використовувати у правильних граматичних формах та відповідно до ділового стилю мовлення професійно-галузеву лексику (установлені повністю, частково, не встановлені) за формулою 2.2:

$$R_n = \frac{R + R_1 0,8}{R_0}, \quad R_n < 1 \quad 2.2$$

де

R_n – глибина засвоєння змісту;

R_0 – можлива кількість правильно виділених причинно-наслідкових зв'язків;

R_1 – кількість правильних і неповно виділених причинно-наслідкових зв'язків.

Під час проведення дослідження діагностовано рівень осмислення відповідних знань і встановлення зв'язку між знаннями та вміннями здійснення певної діяльності. Із цією метою послуговувалися такою формулою:

$$K_{\text{порівняння}} = \frac{N_1}{N_2}, \quad 2.3$$

де $K_{\text{порівняння}}$ – коефіцієнт ступеня порівняння (знаходження ознак подібності або відмінності);

N_1 – кількість виділених подібних ознак відмінності;

N_2 – загальна кількість ознак.

Загальний рівень мовно-професійної компетентності визначався як середнє арифметичне кількісних значень кожного з вищезазначених показників. Було виокремлено три рівні: низький ($K_1 < 0,7$); достатній ($0,7 < K_2 \leq 0,9$); високий ($0,9 < K_3 \leq 1$).

Рівень сформованості комунікативної компетентності перевіряли шляхом визначення здатності студентів реалізовувати професійну комунікацію відповідно до умов, заданих ситуацією (соціальна група комунікантів, мета спілкування), що обумовлюють вибір стилю та контексту спілкування, а також відповідних ефективних засобів комунікації. Для цього застосовували методику «Діагностики комунікативної соціальної компетентності (КСК)» [156] та авторський опитувальник щодо визначення компетентності у виборі засобів комунікації (Додаток А).

Для визначення рівня сформованості світоглядно-поведінкового компоненту використовували авторську методику (Додаток А), яка дозволяла узагальнити діагностику кожного із показників (KPI):

- *Свідомість вибору української мови у комунікації;*
- *Ідентичність із державою у якості носія мови;*
- *Толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів;*
- *Мотивація до мовного удосконалення;*
- *Популяризація української мови у публічному просторі.*

Означена методика дозволяла через анкетування, що включало рефлексію особистої мовленнєвої діяльності та експертну оцінку правдивості наведеного прикладу (посилання або засвідчення зовнішнього експерта) засвідчити рівень свідомості обирання української мови у послугуванні нею на рівня носія, ціннісного значення популяризації державної мови у публічному просторі і у приватному користуванні, якісного ставлення до мовленнєвого удосконалення. Експертна оцінка рівня світоглядно-поведінкового компоненту базувалась на вірогідності посилань, що підтверджували відповіді респондентів, спостереженнях за мовленнєвою діяльністю студентів. Експертами виступали викладачі кафедри педагогіки та психології Університету імені Альфреда Нобеля, що упродовж тривалості експерименту спостерігали за студентами,

здійснювали опитування, заповнювали аналітичні карти рівня свідомого використання та популяризації майбутніми державними службовцями української мови, результували адекватність самооцінки студентів щодо розвитку зазначених якостей.

Результати діагностики рівнів розвитку складових мовно-професійної компетентності наведено у табл. 2.9. Аналізуючи дані, зазначимо, що на констатувальному етапі експерименту за результатами тестування з української мови виявлено, що 22 студенти (41,5 %) контрольної групи та 19 (38,8 %) експериментальної групи мають високий рівень компетенції з нормативності володіння українською мовою, що пов'язуємо із тим, що студенти перед вступом до університету усі позитивно складають НМТ, великою частиною якого є компетенції з української мови.

Таблиця 2.9

**Рівень розвитку складових мовно-професійної компетентності
сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців
(констатувальний зріз)**

<i>Компетенції / рівні</i>	<i>ЕГ (53 студентів)</i>		<i>КГ (49 студенти)</i>	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Компетенції з нормативності володіння українською мовою</i>				
<i>Високий</i>	22	41,5	19	38,8
<i>Середній</i>	26	49,1	24	48,9
<i>Низький</i>	5	9,4	6	12,3
<i>Компетенції послугування галузево-професійною лексикою</i>				
<i>Високий</i>	6	11,3	4	8,2
<i>Середній</i>	27	50,9	28	57,1
<i>Низький</i>	20	37,8	17	34,7
<i>Компетенції послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби</i>				
<i>Високий</i>	8	15,1	5	10,2
<i>Середній</i>	23	43,4	26	53,1
<i>Низький</i>	22	41,5	18	36,7

Середній рівень за означеним показником виявлено у 24 (48,9 %) студентів КГ та 26 (49,1 %) ЕГ відповідно. Такі студенти зазвичай мали середній рівень оцінки з тестування української мови за НМТ Низький рівень переважає у 6 (12,3 %) студентів КГ та 5 (9,4 %) у ЕГ, що відповідно корелює із низькими результатами у володінні українською мовою.

За результатами дослідження компетенції послугування галузево-професійною лексикою виявлено, що високий рівень має незначна кількість студентів контрольної та експериментальної груп, відповідно 4 (8,2 %) та 6 (11,3 %), що виявляє компетентність у застосуванні штампів ділового стилю мовлення у відповідних ситуаціях, але незнання професійної лексики, оскільки студенти лише починають процес навчання за спеціальністю; середній рівень мають 28 (57,1 %) студентів КГ та 27 (50,9 %) ЕГ, низький – 17 (34,7 %) КГ та 20 (37,8 %) ЕГ.

З'ясування рівня компетенції послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби відбувалось у формі бесіди щодо змісту Законів України про державну службу та про функціонування української мови як державної, за результатами якої виявлено, що високий рівень мають 10,2 % студентів контрольної групи та 15,1 % студентів експериментальної групи. Середній рівень за означеною компетенцією виявлено у 26 (53,1 %) студентів КГ та 23 (43,4 %) ЕГ відповідно. Низький рівень переважає у 18 (36,7 %) студентів КГ та 22 (41,5 %) у ЕГ.

Узагальнені результати рівня розвитку мовно-професійної компетентності як компоненту сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, виявленого під час проведення констатувального етапу експерименту, наведено у табл. 2.10.

Окремо відзначимо, що високий рівень розвитку мовно-професійної компетентності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців виявлено лише у 18,4 % студентів КГ та у 22,6 % – студентів ЕГ.

Таблиця 2.10

Рівень розвитку складових мовно-професійної компетентності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців.

<i>Рівні</i>	<i>ЕГ (53 студента)</i>		<i>КГ (49 студентів)</i>	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Високий</i>	12	22,6	9	18,4
<i>Середній</i>	25	47,2	25	51,0
<i>Низький</i>	16	30,2	15	30,6

Щодо середнього рівня, то його продемонстрували 51,0 % студентів КГ та 47,2 % – в експериментальній групі. Низький рівень виявлено у 30,6 та 30,2 % студентів відповідно.

Наступним завданням констатувального етапу експерименту стало виявлення рівня розвитку комунікативної компетентності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, для чого використовували методику КСК [156] та авторський опитувальник Вихідні дані щодо показників комунікативної компетентності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців контрольної та експериментальної груп наведено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Рівень розвитку складових комунікативної компетентності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців (констатувальний зріз)

<i>компетентність/ рівні</i>	<i>ЕГ (53 студентів)</i>		<i>КГ (49 студенти)</i>	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Комунікативна соціальна компетентність</i>				
<i>Високий</i>	12	22,6	13	26,5
<i>Середній</i>	31	58,5	29	59,2
<i>Низький</i>	10	18,9	7	14,3
<i>Компетентність у виборі ефективних засобів комунікації</i>				
<i>Високий</i>	11	20,7	12	24,5

<i>Середній</i>	29	54,7	28	57,1
<i>Низький</i>	13	24,6	9	18,4

Аналізуючи дані, наведені в табл. 2.4, зазначимо, що 13 (26,5 %) студентів КГ та 12 (22,6 %) ЕГ на підставі аналізу означеної вище методики КСК продемонструвати високий рівень комунікативної соціальної компетентності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, середній рівень виявлено у 29 (60,3 %) майбутніх державних службовців КГ та 31 (58,5 %) – ЕГ, низький рівень за комунікативною соціальною компетентністю показали 7 (14,3 %) студентів КГ та 10 (18,9 %) – ЕГ.

Щодо компетентності у виборі ефективних засобів комунікації, то згідно результатів авторського опитувальника із залученням експертного оцінювання виявлено такі результати: високий рівень показали 12 (24,5 %) студентів КГ та 11 (20,7 %) – ЕГ; середній – 28 (57,1 %) майбутніх державних службовців КГ та 29 (54,7 %) – ЕГ; низький – 9 (18,4 %) студентів КГ та 13 (24,6 %) – ЕГ.

Отримані результати ще раз продемонстрували необхідність цілеспрямованої роботи над формуванням мовної свідомості майбутніх державних службовців. Узагальнені результати наведено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

**Рівень розвитку складових комунікативної компетентності
сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців
(констатувальний зріз)**

<i>Рівні</i>	<i>ЕГ (53 студентів)</i>		<i>КГ (49 студенти)</i>	
	к-ть	%	к-ть	к-ть
<i>Високий</i>	11	20,8	12	24,5
<i>Середній</i>	30	56,6	29	59,2
<i>Низький</i>	12	22,6	8	16,3

Діагностика рівня розвитку складових світоглядно-поведінкового критерію майбутніх державних службовців здійснювалася через самооцінювання

студентів за питаннями, відповідними до змісту кожного показника та додатковим експертним оцінюванням правдивості відповідей (включно із посиланнями на означені активності студента) Отримані результати наведено у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Рівень розвитку складових світоглядно-поведінкового критерію
сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців
(констатувальний зріз)**

<i>показники/ рівні</i>	<i>ЕГ (53 студентів)</i>		<i>КГ (49 студенти)</i>	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Свідомість вибору української мови у комунікації</i>				
<i>Високий</i>	7	13,2	6	12,2
<i>Середній</i>	24	45,3	25	51,0
<i>Низький</i>	22	41,5	18	36,8
<i>Ідентичність із державою у якості носія мови</i>				
<i>Високий</i>	8	15,1	9	18,4
<i>Середній</i>	29	54,7	27	55,1
<i>Низький</i>	16	30,2	13	26,5
<i>Толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів</i>				
<i>Високий</i>	14	26,4	12	24,5
<i>Середній</i>	25	47,2	26	53,1
<i>Низький</i>	14	26,4	11	22,4
<i>Мотивація до мовного удосконалення</i>				
<i>Високий</i>	9	17,0	11	22,4
<i>Середній</i>	29	54,7	25	51,0
<i>Низький</i>	15	28,3	13	26,5
<i>Популяризація української мови у публічному просторі</i>				
<i>Високий</i>	8	15,1	10	20,4
<i>Середній</i>	26	49,1	23	46,9
<i>Низький</i>	19	35,8	16	32,7

Аналізуючи дані табл. 2.6, можемо відзначити, що 6 (12,2 %) майбутніх державних службовців КГ та 7 (13,2 %) ЕГ продемонструвати високий рівень за показником «Свідомість вибору української мови у комунікації» сформованості

мовної свідомості майбутніх державних службовців. Середній рівень виявлено у 25 (51,0 %) студентів КГ та 24 (45,3 %) – ЕГ. Низький рівень за означеним показником показали 18 (36,8 %) майбутніх державних службовців КГ та 22 (41,5 %) – ЕГ.

Щодо показника «Ідентичність із державою у якості носія мови», то виявлено такі результати: високий рівень 9 (18,4 %) студентів КГ та 8 (15,1 %) – ЕГ; середній рівень – 27 (55,1 %) магістрантів КГ та 29 (54,7 %) – ЕГ; низький рівень – 13 (26,5 %) магістрантів КГ та 16 (30,2 %) – ЕГ.

За показником толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів виявлено, що високий рівень мають 24,5 % студентів контрольної групи та 26,4 % студентів експериментальної групи. Середній рівень за означеним показником виявлено у 26 (53,1 %) студентів КГ та 25 (47,2 %) ЕГ відповідно. Низький рівень переважає у 11 (22,4 %) студентів КГ та 14 (26,4 %) у ЕГ.

Результати дослідження показника мотивація до мовного удосконалення представлені наступними результатами: високий рівень студентів контрольної та експериментальної груп, відповідно 22,4 % та 17,0 % середній рівень мають 25 (51,0 %) студентів КГ та 29 (54,7 %) ЕГ, низький – 13 (26,5 %) КГ та 15 (28,3 %) ЕГ.

За результатами аналізу відповідей студентів за показника популяризація української мови у публічному просторі виявлено, що високий рівень мають 20,4 % студентів контрольної групи та 15,1 % студентів експериментальної групи. Середній рівень за означеним показником виявлено у 23 (46,9 %) студентів КГ та 26 (49,1 %) ЕГ відповідно. Низький рівень переважає у 16 (32,7 %) студентів КГ та 19 (35,8 %) у ЕГ.

Узагальнені результати рівня розвитку складових світоглядно-поведінкового критерію сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, виявленого під час проведення констатувального етапу

експерименту, наведено у табл. 2.14.

Таблиця 2.14

**Рівень розвитку складових складових світоглядно-поведінкового
критерію сформованості мовної свідомості майбутніх державних
службовців (констатувальний зріз)**

<i>Рівні</i>	<i>ЕГ (53 студентів)</i>		<i>КГ (49 студенти)</i>	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Високий</i>	9	17,0	10	20,4
<i>Середній</i>	26	49,1	25	51,0
<i>Низький</i>	18	33,9	14	28,6

Узагальнюючи отримані результати, можемо констатувати, що високий рівень сформованості світоглядно-поведінкового критерію виявлено у 20,4 % майбутніх державних службовців КГ та 17,0 % – ЕГ. Досить значні показники низького рівня виявлено у майбутніх державних службовців як контрольної (28,6 %), так і експериментальної (33,9 %) груп. Отримані результати підтвердили необхідність упровадження моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Узагальнені результати щодо ступеня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців контрольної та експериментальної груп (констатувальний етап експерименту) наведено в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

**Вихідні дані щодо сформованості мовної свідомості майбутніх
державних службовців контрольної та експериментальної груп**

<i>Рівні</i>	<i>ЕГ (53 студента)</i>		<i>КГ (49 студентів)</i>	
	к-ть	%	к-ть	%
<i>Високий</i>	11	20,8	10	20,4
<i>Середній</i>	27	50,9	26	53,1
<i>Низький</i>	15	28,3	13	26,5

Результати констатувального етапу експерименту мали важливе мотиваційне значення для дослідження. Слід зазначити, що отримані дані засвідчили виявлення середнього рівня мовної свідомості у найбільшій групі студентів, спрямованих до професійної реалізації у державній службі. Уважаємо, що означені результати обумовлені достатньою усвідомленістю майбутніх державних службовців щодо важливості української мови для професійної діяльності, проте значна частка майбутніх державних службовців виявила низький рівень досліджуваного феномена, що зумовлює необхідність подальшої роботи з цілеспрямованого формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

На формувальному етапі в експериментальній групі (53 особи) реалізовувалася теоретично обґрунтована модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. У контрольній групі (49 осіб) навчальна діяльність студентів відбувалася за допомогою традиційних для ЗВО методів і форм, без корекції змісту освітніх програм; окреме завдання щодо формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців не ставилось.

Результати щодо динаміки зміни показників рівнів розвитку складових мовної свідомості майбутніх державних службовців контрольної та експериментальної груп наведено у табл. 2.16.

Зіставлення даних щодо рівня розвитку складових сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців експериментальної та контрольної груп свідчить про суттєві позитивні зміни на всіх рівнях, що відбулися під час формувального етапу експерименту.

Аналізуючи дані рівнів розвитку мовно-професійної компетентності мовної свідомості майбутніх державних службовців (див. табл. 2.9), слід відзначити, що у межах експериментального періоду в контрольній групі відбулися певні зміни. Деякі позитивні зміни виявлено у студентів, які мали низький рівень розвитку мовно-професійної компетентності (з 30,6 до 20,4 %).

Зазначені результати щодо незначних змін в контрольній групі свідчать про відсутність цілеспрямованої роботи з розвитку мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Таблиця 2.16

Динаміка рівнів розвитку критеріїв сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців контрольної та експериментальної груп

Рівні	Група					
	ЕГ (53 студента)			КГ (49 студентів)		
	Етап експерименту					
	Конст. зріз, %	Контр. зріз, %	Приріст %	Конст. зріз, %	Контр. зріз, %	Приріст %
Мовно-професійна компетентність						
Високий	22,6	50,9	+28,3	18,4	22,5	+4,1
Середній	47,2	45,3	-1,9	51,0	57,1	+6,1
Низький	30,2	3,8	-26,4	30,6	20,4	-10,2
Комунікативна компетентність						
Високий	20,8	52,8	+32,0	24,5	26,5	+2,0
Середній	56,6	39,6	-17,0	59,2	65,3	+6,1
Низький	22,6	7,6	-15,0	16,3	8,2	-8,1
Світоглядно-поведінковий критерій						
Високий	17,0	47,2	+30,2	20,4	24,5	+4,1
Середній	49,1	47,2	-1,9	51,0	55,1	+4,1
Низький	33,9	5,6	-28,3	28,6	20,4	-8,2

За результатами, встановленими в експериментальній групі, можемо зазначити, що після формувального етапу експерименту в рівнях розвитку мовно-професійної компетентності майбутніх державних службовців спостерігаються значні позитивні зрушення. Показники мовно-професійної компетентності становили: для високого рівня – (+ 28,3 %), достатнього рівня – (- 1,9 %), низького рівня – (- 26,4 %). Вважаємо, що доведено ефективність обраних нами методів і прийомів удосконалення рівня володіння українською мовою, зокрема як от: публічні лекції-дискусії від провідних фахівців з

мовознавства (П. Гриценко, І. Фаріон) – із подальшим обговоренням; проходження модельного іспиту на володіння державною мовою для державних службовців (тестування, аудіювання, бесіда за суспільно значущою темою) – із подальшим аналізом помилок; створення текстів професійного спрямування – із визначенням мети комунікації та добір ефективних стратегій щодо її досягнення (актуалізувались компетенції роботи з професійно-галузевою лексикою та нормами ділового стилю мовлення); реалізація спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця» (опрацювання когнітивно-аналітичних вправ та вправ на саморефлексію мовного та мовленнєвого рівня). Щодо динаміки рівнів розвитку комунікативної компетентності мовної свідомості майбутніх державних службовців, то отримані результати свідчать про стрімкі позитивні зрушення. Так, після проведення формувального етапу експерименту в експериментальній групі стрибкоподібно зросла кількість студентів, показники яких віднесено до високого рівня (з 20,8 до 52,8 %). Приріст становив + 32,0 %. Якісний аналіз результатів показав здатність студентів до логічного поєднання аналітико-синтетичної роботи щодо мовної політики в регіоні (аналіз сайтів, публічних виступів відомих осіб тощо) із продуктивною навчально-симуляційною діяльністю (міні-проекти за соціально чутливими темами, взаємодія із різними соціальними групами щодо популяризації української мови в регіоні)

Зазначимо, що суттєво зменшилася кількість студентів з низьким рівнем (з 22,6 до 7,6 %).

Щодо даних контрольної групи, можна констатувати, що відбулися певні зміни, проте незначні: високий рівень – з 24,5 до 26,5 %, середнього – з 59,2 до 65,3 %, низький – з 16,3 до 8,2 %. Виявлений приріст становив: + 2,0 %; + 6,1 %; – 8,1 %. Такі результати свідчать про те, що було обрано ефективну модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Суттєві зміни відбулися у рівні розвитку світоглядно-поведінкового критерію. Діагностика показала, що якщо в контрольній групі кількість студентів з високим рівнем становить 24,5 % (порівняно з 20,4 %), то в експериментальній – 47,2 % (порівняно з 17,0 %). Приріст становив відповідно (+ 4,1 та + 30,2 %). Суттєво впали показники низького рівня розвитку світоглядно-поведінкового критерію. В експериментальній групі приріст становив – (– 28,3 %), в контрольній – (– 8,2 %). Зрушення відбулися і у середньому рівні: в експериментальній групі (– 1,9 %), в контрольній – (+ 4,1 %). Вважаємо, що ефективними для позитивних зрушень у ЕГ за даним критерієм стали численні аналітичні дослідження студентів щодо виявлень мовних порушень у публічному просторі (міська реклама, випадки порушення мовного законодавства у публічних закладах та у комунікації державних представників), залучення студентів до регіональних Програм (Південно-Східний регіон) популяризації української мови у суспільному просторі, модерація україномовних екскурсій у м. Дніпрі. Для формування мовної свідомості майбутніх державних службовців за показником «ідентичність з державою у якості носія мови» ефективною видалась аналітично-прогностична робота студентів щодо порівняння мовної політики зарубіжних країн, у яких представлена проблема двомовності (на державному рівні або у публічному просторі); показники «толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів» та «мотивація щодо власного рівня удосконалення української мови» якісно зрушувались завдяки веденню студентами рефлексивного щоденника самооцінки частоти використання української мови у позаробочих (приватних) комунікаціях, а також щодо аналізу висловлювань щодо «мовного питання» у соцмережах. Крім того, зауважили про позитивну роль курсів підвищення кваліфікації з мовленнєвої грамотності, що пропонувались як для студентів, так і для чинних державних службовців.

Крім цього, за результатами формувального етапу експерименту, де було впроваджено авторський спецкурс, можна зазначити, що його реалізація сприяла позитивній динаміці розвитку мовної компетентності студентів, що виявилось у підвищенні якості публічного мовлення, здатності обирати доцільні мовні стратегії професійної взаємодії, а також у зростанні рівня усвідомлення ролі державної мови у професійній діяльності. Студенти демонстрували більшу готовність до аналізу мовних ситуацій, аргументованого висловлення позиції, участі у публічних обговореннях та розроблення комунікаційних рішень. Результати виконання індивідуальних завдань, мовних міні-проектів і рефлексивних робіт засвідчили посилення мовно-професійної, комунікативної та рефлексивної складових мовної свідомості, що підтверджує ефективність використання спецкурсу як механізму реалізації розробленої моделі.

Обґрунтування зроблених висновків та перевірка статистичних відмінностей майбутніх державних службовців контрольних та експериментальних груп здійснювалися за допомогою критерію Пірсона (χ^2). У нашій вибірці дотримано вимоги щодо застосування критерію для опрацювання результатів педагогічного експерименту.

З метою з'ясування вірогідності результатів педагогічного експерименту було сформульовано таке:

– група нульових гіпотез (H_{01}, H_{02}, H_{03}) про те, що різниця в даних експериментальної і контрольної вибірок за мовно-професійною компетентністю, комунікативною компетентністю та світоглядно-поведінковим критерієм спричинена помилками репрезентативності. H_{01}, H_{02}, H_{03} – сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців ЕГ та КГ не мають істотних відмінностей;

– група альтернативних гіпотеза (H_{11}, H_{12}, H_{13}) про те, що різниця отриманих даних ЕГ та КГ зумовлена впровадженням експериментального фактора (реалізацією моделі формування мовної свідомості майбутніх державних

службовців). H_{11} , H_{12} , H_{13} – рівні розвитку складових готовності сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців ЕГ та КГ істотно відрізняються.

Для перевірки вище зазначених гіпотез застосовували критерій Пірсона χ^2 , оскільки вибірки груп майбутніх державних службовців випадкові та незалежні, члени кожної вибірки також незалежні між собою, властивості (рівень розвитку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців) виміряні за шкалою порядку, що має категорії: високий, середній, низький рівні ($c = 3$). Значення статистики $T_{\text{експ}}$ обчислювалося за формулою:

$$T_{\text{експ}} = \chi^2 = \frac{1}{N_1 N_2} \sum_{i=1}^3 \frac{(N_1 Q_{2i} - N_2 Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}},$$

де N_1 – кількість студентів експериментальної групи;

N_2 – кількість студентів контрольної групи;

Q_{1i} і Q_{2i} – кількість майбутніх державних службовців, які були на певному рівні розвитку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців (низькому $i = 1$, достатньому $i = 2$, високому $i = 3$) в експериментальній і контрольній групах відповідно.

Для рівня значущості $\alpha = 0,05$ і кількості ступенів свободи $\nu = c - 1 = 2$ критичне значення статистики $\chi_{\text{кр}}^2 = 5,99$. Згідно з правилом прийняття рішення, якщо розраховане значення $\chi_{\text{експ.}}^2 > \chi_{\text{кр.}}^2$, то нульова гіпотеза H_0 відхиляється та приймається альтернативна H_1 : відмінності в розподілах студентів ЕГ та КГ за рівнями розвитку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців є статистично значущими з імовірністю $p = 0,95\%$.

Результати обчислення $\chi_{\text{експ.}}^2$ для усіх критеріїв сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців наведено в табл. 2.17.

Таблиця 2.17

Результати обчислення $\chi^2_{\text{експ.}}$ для критеріїв сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців ЕГ та КГ на констатувальному та контрольному етапах

	Етап експерименту			
	Констатувальний		Контрольний	
	$\chi^2_{\text{експ.}}$	$\chi^2_{\text{кр}}$	$\chi^2_{\text{експ.}}$	$\chi^2_{\text{кр}}$
Мовно-професійна компетентність	0,3044	5,99	12,2398	5,99
Комунікативна компетентність	0,0746		7,6257	
Світоглядно-поведінковий критерій	0,4160		8,2696	

Згідно з наведеними результатами отримані значення на контрольному етапі значно перевищують критичне значення $\chi^2_{\text{експ.}} > \chi^2_{\text{кр}}$. Це дає підстави зробити висновок, що між результатами контрольної та експериментальної груп існує істотна відмінність, яка забезпечена реалізацією моделі формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців.

Підсумовуючи, зазначимо, що нами прийнято альтернативну гіпотезу: відмінності в розподілах студентів експериментальної та контрольної груп за рівнями розвитку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців є статистично значущими з імовірністю 95%.

На завершення формувального етапу експерименту було проведено дослідження, спрямоване на визначення динаміки рівнів розвитку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців досліджуваних груп (табл. 2.18, рис. 2.3).

Таблиця 2.18

Динаміка рівнів розвитку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців контрольної та експериментальної груп

Рівень	Група
--------	-------

	ЕГ (53 студента)			КГ (49 студентів)		
	Етап експерименту					
	Конст. зріз, %	Контр. зріз, %	Приріст %	Конст. зріз, %	Контр. зріз, %	Приріст %
Високий	20,8	50,9	+30,1	20,4	24,5	+4,1
Середній	50,9	43,4	-7,5	53,1	59,2	+6,1
Низький	28,3	5,7	-22,6	26,5	16,3	-10,2

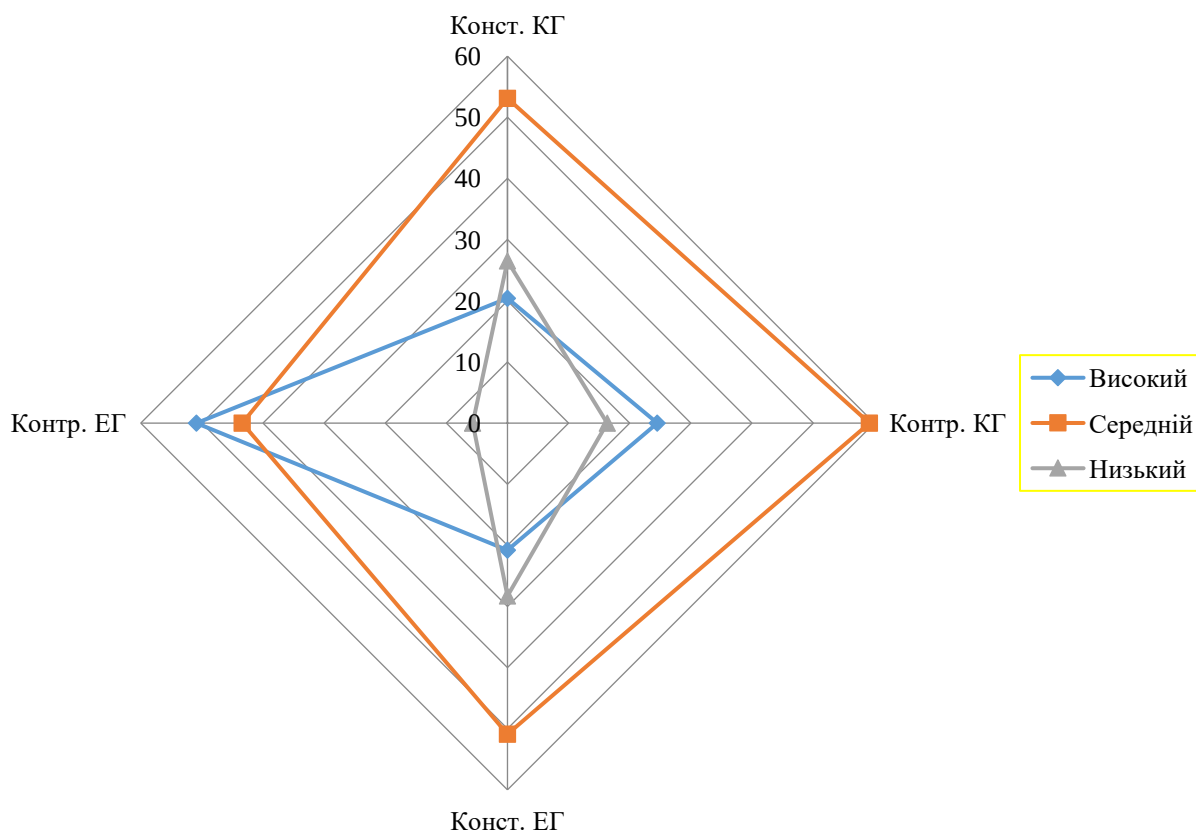

Рис. 2.3 Динаміка показників рівнів сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців (%)

Зіставляючи отримані на контрольному етапі експерименту результати, відзначаємо, що після проведення формувального етапу дослідження в експериментальній групі спостерігаємо стрибкоподібне збільшення кількості студентів, що віднесено до високого рівня: відсоток майбутніх державних службовців експериментальної групи з високим рівнем змінився від 20,8 до 50,9 %. Значно зменшилася кількість студентів, які продемонстрували низький

рівень (з 28,3 до 5,7 %). У студентів контрольної групи позитивні зміни відбулися, проте незначні: високий рівень – з 20,4 до 24,5 %, середній – з 53,1 до 59,2 %, низький рівень – з 26,5 до 16,3 %.

З метою з'ясування вірогідності кінцевих результатів педагогічного експерименту було сформульовано такі групи гіпотез:

1. Для перевірки відсутності відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на констатувальному етапі експерименту:

– H_{01} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі не мають істотних відмінностей;

– H_{11} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі істотно відрізняються.

2. Для перевірки відсутності відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на контрольному етапі експерименту:

– H_{02} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі не мають істотних відмінностей;

– H_{12} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі істотно відрізняються.

3. Для перевірки відсутності відмінностей між результатами *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту:

– H_{03} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах не мають істотних відмінностей;

– H_{13} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах істотно відрізняються.

4. Для перевірки відсутності відмінностей між результатами *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах експерименту:

– H_{04} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах не мають істотних відмінностей;

– H_{14} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах істотно відрізняються.

Для перевірки запропонованих гіпотез також було доцільним застосування критерію Пірсона χ^2 .

Порівняння гіпотез H_{01} и H_{11} показало $\chi^2_{\text{експ.}} < \chi^2_{\text{кр.}}$ ($\chi^2_{\text{експ.}} = 0,0526$; $\chi^2_{\text{кр.}} = 5,99$), що свідчить про підтвердження нульової гіпотези про відсутність відмінностей між *експериментальною* та *контрольною* групами на *констатувальному* етапі експерименту. Зіставлення гіпотез H_{02} и H_{12} продемонструвало $\chi^2_{\text{експ.}} > \chi^2_{\text{кр.}}$ ($\chi^2_{\text{експ.}} = 8,5906$; $\chi^2_{\text{кр.}} = 5,99$). Це свідчить про суттєву статично значущу різницю між показниками ЕГ та КГ після експерименту і суттєві позитивні зміни у рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців ЕГ завдяки реалізації в освітньому процесі моделі формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців. Відмінності у КГ до та після експерименту виявилися статистично незначущими ($\chi^2_{\text{експ.}} = 1,5359$; $\chi^2_{\text{кр.}} = 5,99$) $\chi^2_{\text{експ.}} < \chi^2_{\text{кр.}}$, тому приймаємо гіпотезу H_{03} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців *контрольної* групи на констатувальному та контрольному етапах не мають істотних

відмінностей, на відміну для ЕГ, де різниця була значущою ($\chi^2_{\text{експ.}}=15,0568$; $\chi^2_{\text{кр}} = 5,99$), а отже $\chi^2_{\text{експ.}} > \chi^2_{\text{кр}}$, тому приймаємо гіпотезу H_{14} – рівні сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців *експериментальної* групи на констатувальному та контрольному етапах істотно відрізняються. Отримані результати дозволяють зробити висновок, що між результатами контрольної та експериментальної груп має місце істотна відмінність (з імовірністю 95%).

Якісний аналіз отриманих у дослідженні результатів демонструє, що реалізація в освітньому процесі моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців призвела до істотних позитивних зрушень досліджуваного феномена. Це дозволяє констатувати, що процес формування мовної свідомості у майбутніх державних службовців відбувся, а задекларована мета дослідження досягнута.

Висновки до розділу 2

Аналіз наукових досліджень з проблем формування мовної свідомості особистості з точки зору лінгвістики, психолінгвістики, суспільних наук (правознавства, державного управління), дозволив виокремити структурні компоненти означеного утворення у майбутніх державних службовців: *мовно-професійну компетентність, комунікативну компетентність, світоглядно-поведінковий компонент*. Елементами мовно-професійної компетентності означено компетенції з володіння українською мовою; послугування галузевою лексикою та послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби. Комунікативна компетентність містить елементи: комунікативної соціальної компетентності та компетентності у виборі ефективних засобів комунікації. У межах світоглядно-поведінкового компоненту виокремлюємо свідомість вибору української мови у комунікації, ідентичність із

державою у якості носія мови, толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів, мотивацію до мовного удосконалення, популяризацію української мови у публічному просторі.

Презентовано модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі їхнього навчання за програмою бакалавріату як спеціально організовану взаємодію учасників освітнього процесу, що забезпечує сформованість у майбутніх державних службовців мовної свідомості як якісного особистісного утворення, що дозволяє вільно користуватись державною мовою у всіх можливих комунікаціях на рівні її носія, бути свідомим щодо пріоритетного вибору державної мови у ситуаціях зовнішнього тиску або маніпулювання, розвивати власний публічний імідж через популяризацію особистого мовленнєвого стилю.

Визначено складники означеної моделі: *концептуальний блок* (визначення методологічної основи (наукових підходів та принципів взаємодії), цілей, структурних компонентів досліджуваного утворення), *змістово-процесуальний блок* (діагностичне пілотажне дослідження, що обумовлювало методико-змістову взаємодію з викладачами, актуалізацію проблеми дослідження для студентів, зміст навчання та практичної діяльності майбутніх державних службовців, адаптованих до теми дослідження та вибір і реалізація відповідних меті методів навчання) та *діагностико-результативний блок* (діагностика та самодіагностика з подальшою корекцією рівня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців).

Визначено засадничі положення моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців аксіологічний, культурологічний, когнітивно-комунікативний, особистісно орієнтований, діяльнісний наукові підходи; принципи державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності, системного мовленнєвого вдосконалення.

Представлено сутність змістово-процесуального блоку як конструювання цілісної педагогічної взаємодії, яка забезпечує формування мовної свідомості майбутніх державних службовців через удосконалення чинної освітньої програми шляхом оновлення змісту навчальних дисциплін: «Українська мова за професійним спрямуванням», «Теорія і практика правозастосування», «Соціологія», «Стратегічне управління», «Комунікативне управління» упровадження спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», удосконалення змісту взаємодії із базами практик, зокрема – у площині аналітичної діяльності студентів щодо моніторингу використання української мови у публічному просторі громадських місць, реалізації практик удосконалення рівня мовленнєвої компетентності студентів у системі підвищення кваліфікації.

Ефективними для досягнення мети дослідження видались комунікативно-дискусійні форми проведення навчальних занять (лекції-дискусії, онлайн-дискусії), когнітивно-аналітичні вправи, емоційно-гострі кейсові завдання у межах правового поля мовної політики, заходи з популяризації державної мови у громадському просторі та соцмережах, вправи з вибору й використання мовних стратегій, модельна тестова робота на рівень володіння українською мовою для держслужбовців, проєктна діяльність з популяризації української мови в Південно-Східних регіонах України, інтерактивні та рефлексивні вправи,

Діагностико-результативний блок передбачав контроль, самоаналіз, корекцію недоліків у розвитку досліджуваного утворення; діагностику кінцевого рівня мовної свідомості державних службовців, визначення перспектив подальшої діяльності учасників педагогічної взаємодії.

Розкрито сутність проведення констатувального, формувального, контрольного етапів педагогічного експерименту.

Констатувальний етап експерименту було спрямовано: на вивчення та аналіз стану проблеми дослідження; формулювання гіпотези, мети і завдань;

встановлення кількісного і якісного складу учасників експерименту (науково-педагогічні працівники, студенти, які навчаються за спеціальностями: 281 Публічне управління та адміністрування та 073 «Менеджмент»); проведення первинної діагностики з метою отримання вихідних даних щодо рівня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Формувальний етап експерименту передбачав здійснення експериментальної перевірки гіпотези, практичне впровадження розробленої і теоретично обґрунтованої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

На основі зіставлення отриманих результатів, їх кількісного і якісного аналізу виявлено, що практична реалізація моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості мовної свідомості у студентів експериментальної групи. Відмінності у ЕГ до та після експерименту виявилися статистично значущими ($\chi^2_{\text{експ.}}=15,0568$; $\chi^2_{\text{кр}} = 5,99$) на відміну від КГ, де різниця була незначущою ($\chi^2_{\text{експ.}}=1,5359$; $\chi^2_{\text{кр}} = 5,99$). Отримані результати дозволяють зробити висновок, що між результатами контрольної та експериментальної груп має місце істотна відмінність (з імовірністю 95%).

Узагальнення результатів педагогічного експерименту дозволило стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнута, а виконані завдання та підтверджена гіпотеза дозволяють сформулювати загальні висновки.

Матеріали, які увійшли до розділу 2, опубліковано автором у наукових статтях і матеріалах конференцій [42; 44; 45; 47; 48; 127].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі досліджено актуальну науково-педагогічну проблему формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки та обґрунтовано новий підхід до її розв'язання, що полягає у розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На підставі аналізу наукових праць з філософії, психології, педагогіки, соціології та лінгвістики, джерел з політології, законодавчої бази України з питань державної служби, досвіду підготовки державних службовців у системі вищої освіти України та світу, а також у системі підвищення кваліфікації розкрито теоретичні засади формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, основу яких становлять фундаментальні наукові джерела, в яких конкретизовано основні дефініції дослідження, такі як «мовна свідомість особистості», «мовна свідомість державного службовця», «мовна особистість», «мовно-професійна компетентність», «комунікативна компетентність державного службовця», «сформованість мовної свідомості майбутнього державного службовця», «педагогічна модель», «модель формування мовної свідомості майбутнього державного службовця»; наукові розробки щодо основ організації методики викладання у вищій школі; профільної підготовки державних службовців; правової та соціальної деонтології; інтерактивних методів навчання; етнонаціональної політики; педагогічного моделювання; доведено практичну значущість використання методів: когнітивно-аналітичних, рефлексивних, інтерактивних та методів співпраці.

2. У дисертації мовну свідомість державного службовця визначено як якісне особистісне утворення, яке дозволяє державному службовцю вільно

користуватись державною мовою у всіх можливих комунікаціях на рівні її носія, бути свідомим щодо пріоритетного вибору державної мови у ситуаціях зовнішнього тиску або маніпулювання, розвивати власний публічний імідж через популяризацію особистого мовленнєвого стилю.

Обґрунтовано структурні компоненти досліджуваного утворення: *мовно-професійна компетентність* (компетенції з володіння українською мовою; послугування галузевою лексикою та послугування державними стандартами мовної політики у галузі державної служби); *комунікативна компетентність* (комунікативна соціальна компетентність та компетентність у виборі ефективних засобів комунікації); *світоглядно-поведінковий компонент* (свідомість вибору української мови у комунікації, ідентичність із державою у якості носія мови, толерантність до недосконалості української мови у комунікативних партнерів, мотивація до мовного удосконалення, популяризація української мови у публічному просторі). Визначено рівні сформованості мовної свідомості майбутнього державного службовця (низький, середній, високий) та розкрито їх зміст.

3. Теоретично обґрунтовано модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки як цілісну систему педагогічної взаємодії, спрямовану на розвиток мовно-професійної, комунікативної та світоглядно-поведінкової складових досліджуваного утворення. Модель структуровано у взаємопов'язані концептуальний, змістово-процесуальний та діагностико-результативний блоки.

Концептуальний блок визначає методологічну основу моделі (аксіологічний, культурологічний, когнітивно-комунікативний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи) та систему принципів її реалізації (державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності,

безперервного мовленнєвого вдосконалення), що забезпечують ціннісне та професійне спрямування формування мовної свідомості.

Змістово-процесуальний блок забезпечує реалізацію моделі через інтеграцію оновленого змісту освітніх дисциплін, спеціально розробленого спецкурсу, удосконалення практичної підготовки та застосування когнітивно-аналітичних, інтерактивних, симуляційних, проєктних і рефлексивних видів діяльності. Його реалізація передбачала залучення студентів до аналізу мовної політики, виконання мовних міні-проєктів, участі у тренінгах публічного мовлення, аналітичних дослідженнях публічного мовного середовища та рефлексивних практиках, що забезпечило цілеспрямоване формування всіх компонентів мовної свідомості.

Діагностико-результативний блок спрямований на визначення рівнів сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, здійснення формувального оцінювання, самоаналізу та корекції освітнього процесу, а також на фіксацію динаміки розвитку досліджуваного утворення й оцінювання ефективності реалізації моделі.

4. Здійснено експериментальну перевірку ефективності реалізації моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки.

Формування мовно-професійної компетентності як складової мовної свідомості майбутніх державних службовців здійснювалося шляхом оновлення змісту навчальних дисциплін професійної підготовки, упровадження спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», виконання завдань зі створення текстів професійного спрямування, проходження модельного іспиту на володіння державною мовою з подальшим аналізом помилок, а також участі студентів у публічних лекціях-дискусіях фахівців у галузі мовознавства та публічного управління.

Формування комунікативної компетентності відбувалося через включення

студентів у практико орієнтовану діяльність, що передбачала застосування когнітивно-аналітичних вправ, тренінгів публічного мовлення, моделювання професійних комунікативних ситуацій, аналітико-синтетичну роботу щодо мовної політики регіону, а також виконання навчально-симуляційних завдань (розроблення мовних міні-проектів, взаємодію з різними соціальними групами щодо популяризації української мови).

Формування світоглядно-поведінкового компоненту мовної свідомості забезпечувалося через залучення студентів до аналітичних досліджень мовного середовища публічного простору, участь у регіональних ініціативах популяризації української мови, модерацію україномовних заходів, порівняльний аналіз мовної політики різних країн, ведення рефлексивного щоденника мовної поведінки, аналіз висловлювань щодо мовного питання у медіа та соціальних мережах, а також через рефлексивні та проєктні практики, спрямовані на усвідомлення власної мовної позиції.

Реалізація зазначених напрямів забезпечувалася використанням когнітивно-аналітичних, інтерактивних, проєктних, симуляційних і рефлексивних методів педагогічної взаємодії, що дозволило забезпечити цілісне формування всіх компонентів мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі формувального етапу експерименту.

Подальший кількісний і якісний аналіз результатів експериментальної роботи засвідчив позитивну динаміку сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців, а саме: відсоток студентів ЕГ з високим рівнем змінився з 20,8% до 50,9%. Значно зменшилася кількість майбутніх держслужбовців ЕГ, які продемонстрували низький рівень – з 28,3% до 5,7%. У студентів контрольної групи позитивні зміни відбулися, проте незначні: високий рівень з 20,4% до 24,5%, середній – з 53,1% до 59,2%, низький рівень – з 26,5 до 16,3%. Аналіз результатів засвідчив статистично значущу різницю отриманих результатів, підтверджену за допомогою критерію Пірсона χ^2 , що свідчить про

безумовну ефективність та достовірність обґрунтованої й експериментально перевіреної моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

5. Розроблено та впроваджено навчально-методичне забезпечення формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, що включає систему когнітивно-аналітичних, інтерактивних і рефлексивних завдань, діагностичний інструментарій та програму спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця» для здобувачів спеціальності «Публічне управління та адміністрування» та у системі підвищення кваліфікації державних службовців

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням теоретико-методологічного осмислення мовної свідомості державних службовців у контексті сучасних суспільних і комунікаційних трансформацій, розробленням технологій її розвитку в системі післядипломної освіти, емпіричним вивченням мовної толерантності та мовної поведінки у публічному просторі, а також створенням інтегрованих освітніх модулів стратегічних комунікацій, що поєднують мовну підготовку, публічне мовлення та професійну управлінську взаємодію у системі підготовки фахівців публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. С. К. Ревуцька, В. М. Зінченко. Кривий Ріг, 2019. 130 с.
2. Академічне письмо : навч. посіб. / уклад. Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. Миколаїв : НУК, 2022. 116 с.
3. Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога : монографія / за заг. ред. Л. О. Хомич. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. 143 с.
4. Артеменко Н. Досвід Німеччини у професійному вдосконаленні державних службовців. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали 4-ї регіон. наук.-практ. конф. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2007. С. 153–157.
5. Артеменко О. В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до науково-дослідницької діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 327 с.
6. Артюшкіна Л. М., Рудь О. М. Мовленнєва компетентність як складова комунікативного процесу державних службовців. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=iIYsmZcA AAAJ&citation_for_view=iIYsmZcAAAAJ:d1gkVwhDpl0C (дата звернення: 27.07.2025).
7. Ачімов Д. Професійні компетенції – це дуже важливо. *Вісник державної служби України*. 2011. № 2. С. 8–12.
8. Бастун М. В. Культурологічний підхід в освіті та його психолого-педагогічне забезпечення. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6594/1/Bastun_6.pdf (дата звернення: 12.03.2025).
9. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
10. Бирик С. П. Мовна свідомість і стилі спілкування в повсякденні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. С. 77–81.
11. Божок О. І. Риторика державного службовця як інструмент адміністративної субкультури: історично-філософський аспект. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. Вип. 3. С. 14–17.
12. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Ірпінь, 2001. 1440 с.
13. Васильчук Г. Обов'язок чи право: історико-правовий дискурс щодо виконання «Закону про мови». *Наукові записки*. Вип. 34. С. 213–222. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nz_34_38.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

14. Вітвицька С. С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*. 2015. Вип. 10. С. 63–67.

15. Винничук Р. В. Аксіологічний та культурологічний підходи як аспекти методології сучасної підготовки фахівців у вищій школі. *Молодий вчений*. 2018. № 2.2 (54.2). С. 93–96.

16. Висновок експертної комісії про підсумки первинної акредитації освітньої програми «Публічне управління та адміністрування» зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» другого (магістерського) рівня вищої освіти у Київському національному торговельно-економічному університеті. URL:

<https://knute.edu.ua/file/NzU4MQ==/017ec418296102f58f1060f4b9bfeb1a.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

17. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

18. Волкова Н.П., Лебідь О.В., Олійник І.В. Формування мовної свідомості майбутніх докторів філософії з професійної освіти в процесі підготовки дисертаційного проєкту. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 7 (47). С. 1591–1608. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-1591-1608](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-1591-1608)

19. Глазова О. Мовна особистість як homo loquens – людина, яка творить і сприймає висловлювання. *Методичні діалоги*. 2014. № 1–2. С. 23–29. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9052> (дата звернення: 28.07.2025).

20. Глушук С. В. «Основи академічного письма» як обов’язковий компонент підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр». *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 73. С. 53–56. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/73/12.pdf> (дата звернення: 16.02.2025).

21. Гнатюк Л. П. Мовна свідомість. *Українська мова: енциклопедія* / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови) та ін. 3-тє вид. Київ, 2007. С. 378.

22. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.

23. Грицаєнко Л. М. Основи красномовства: навчальний посібник. Київ: КНУТД, 2013. 244 с.

24. Грузинська І. В. Культура спілкування керівника на державній службі як основний чинник ефективного управління колективом. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=448> (дата звернення: 19.03.2025).

25. Гучні історії з плагіатом в Україні: від Vogue до Литвина. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46063436> (дата звернення: 19.04.2025).

26. Данилевська О. М. Мова в системі цінностей сучасного українського підлітка. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 1 (22). DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2019.170231>.

27. Даниленко А. С., Сокольська Т. В., Поліщук С. П. Публічне управління та адміністрування в контексті соціально-економічного розвитку села. *Економіка та управління АПК*. 2017. № 2. С. 5–11.

28. Дзюба І. Вимирання слова. *Вісник НАН України*. 2004. № 12. С. 38. URL: <https://burago.com.ua/dzyuba-i-m-%E2%80%A2-vimirannya-slova/> (дата звернення 13.04.2024).

29. Діденко О.В., Шевчук О.О., Сніца Т.Є. Розвиток мовної свідомості державних службовців як основа ефективної професійної комунікації. *Вісник науки і освіти*. 2026. №1(43). С. 1882-1895. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1\(43\)-1882-1895](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-1882-1895)

30. Ділове спілкування в державному управлінні (мовленнєвий і психологічний аспекти): звіт про НДР (проміж.). Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. ДР № 0103U006814. Київ, 2003. 74 с. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/psychology/article/view/1841> (дата звернення: 27.09.2024).

31. Дорошенко Л. В. Реалізація мовної політики держави при підвищенні кваліфікації державних службовців. Полтавський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. URL: <http://cpk.adm-pl.gov.ua/sites/default/files/imce/mova.pdf> (дата звернення: 05.12.2024).

32. Єльнікова Г. В., Зайченко О. І., Маслов В. І. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / за ред. Г. В. Єльнікової. Київ, Чернівці: Книги — XXI, 2010. 460 с.

33. Єльнікова Н. І., Стецюк А. І. Іншомовна лексика в мовленні курсантів-правоохоронців. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (21 червня 2024 р.). Харків: ХНУВС, 2024. С. 637–640.

34. Єрмоленко С. Я. Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 94–103.

35. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с. URL: <https://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf> (дата звернення: 12.07.2025).

36. Заїка О. В. Підготовка кадрів державної служби: зарубіжний досвід. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2006. № 4. С. 70–75.

37. Закон України «Про державну службу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 14.09.2023).

38. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 07.07.2023).

39. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.09.2023).

40. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.09.2023).

41. Ільєнко А. В. Мовна свідомість держслужбовця як категорія професійності. *Наука і освіта*. 2023. № 2. С. 92–97. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-15>.

42. Ільєнко А. В. Особливості фахової підготовки держслужбовця у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. Вип. 92. С. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.28>.

43. Ільєнко А. В. Структура мовної свідомості держслужбовця. *Новий колегіум*. 2025. № 3 (119). С. 20–25. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/newcollegium/article/view/18285> (дата звернення: 27.07.2025).

44. Ільєнко А. В. Модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2025. № 8. С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.10>

45. Ільєнко А. В. Мотивація розвитку комунікативної компетентності держслужбовця. Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених (Дніпро, 5–6 квітня 2023 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2023. С. 43–46.

46. Ільєнко А. В. Дискурсивна етика державного службовця. Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених (Дніпро, 17–18 квітня 2024 р.). Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. С. 80–83.

47. Ільєнко А. В. Удосконалення мовленнєвої компетентності державних службовців у програмах підвищення кваліфікації. Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024) : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 квітня 2024 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 132–134.

48. Ільєнко А. В. Принципи формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця. Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці :

матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 7 листопада 2024 р.). Харків : ХНАДУ, 2024. С. 29–31.

49. Ільєнко А. В. Риторична культура державного службовця в аспекті його мовної свідомості. Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2025) : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 квітня 2025 р.). Харків : ХНАДУ, 2025. С. 93–96.

50. Іщенко О., Черниш А. Есе як пріоритетний жанр академічного письма. Філологічні трактати. 2022. Т. 14, № 2. С. 49–57.

51. Карпіна О. Мовна особистість: її системні елементи та функціонування. Актуальні питання іноземної філології. 2015. № 3. С. 74–78.

52. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.

53. Класифікатор професій. URL: <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk> (дата звернення: 12.07.2023).

54. Кобзев І. В., Мельников О. Ф., Косенко В. В. Запровадження нової системи оцінювання професійної діяльності державних службовців. *State Formation*. 2025. № 1 (37). С. 594–611. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-1-42>

55. Кобзев І. В., Косенко В. В., Латинін М. А., Мельников О. Ф. Організація професійної підготовки державних службовців: системний погляд. *Scientific Collection «InterConf»*. 2021. № 44 : Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century» (March 6–8, 2021). Ottawa : Methuen Publishing House, 2021. Р. 256–266.

56. Коваленко Л., Жарая С. Мовна стійкість державних службовців і посадових осіб як ключова риса громадянина українського суспільства. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*, 2023. № 4. С. 90–95. URL: <https://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/89/85> (дата звернення: без дати — додай).

57. Козієвська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Київ, 2003. 20 с.

58. Козлова Л. В., Капустіна Н. В. Особливості формування мовної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: теоретичні аспекти. *Public Administration and Regional Development*. 2019. № 4. С. 356–378. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal> (дата звернення: додай).

59. Колесніков А. Академічна доброчесність в українському науковому просторі: проблеми та соціальні загрози. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2019. Вип. 24. С. 122–128.

60. Колоїз Ж. В. Основи академічного письма : практикум. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2019. 178 с.
61. Комунікативна компетентність державних службовців як елемент модернізації системи державної служби. Івано-Франківськ : Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації, 2012. 154 с.
62. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування : навч. посіб. / уклад. В. А. Гошовська та ін. Київ : К.І.С., 2016. 130 с. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/458/2.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
63. Конівіцька Т. Я., Кусій М. І. Академічна доброчесність в освітньо-науковому просторі: питання реалізації. Інноваційна педагогіка. 2022. Вип. 49, т. 2. С. 144–148. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/11043> (дата звернення: 17.04.2023).
64. Концепція громадянської освіти в Україні : проєкт. URL: <http://osvita.khpg.org/index.php?id=976003974> (дата звернення: 27.06.2024).
65. Корнута Л. М. Комунікативна компетентність в діяльності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2024. № 4. С. 755–757.
66. Космеда Т. А. Ego і Alter ego Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу : монографія. Дрогобич : Коло, 2012. 372 с.
67. Коць Т. А. Мовна свідомість у синхронії та діахронії. URL: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=844 (дата звернення: 29.06.2023).
68. Кошелева Л. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 2 (37). С. 13–19.
69. Кузнецов В. І. Когнітивно-комунікативна модель мовної компетентності курсантів та студентів закладів вищої освіти. Мова і право : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 06 листоп. 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 146–148.
70. Купчак М. Я., Сміло А. В. Професійна мотивація як внутрішній чинник розвитку професіоналізму майбутнього менеджера. Вісник ЛДУБЖД. 2020. № 21. С. 107–112.
71. Курас І. Державна етнонаціональна політика в умовах становлення відкритого суспільства. Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? : зб. наук. праць. Київ : ІПіЕНД, 2002. С. 3–12. URL: <https://ipien.gov.ua/publication/etnopolitolohiia-v-ukraini-stanovlennia-shcho-dali/> (дата звернення: 22.06.2023).
72. Куцос О. Контент-аналіз дефініцій «мовна свідомість». Закарпатські філологічні студії. 2023. Вип. 25, т. 1. С. 216–220. URL:

[D1%87_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf](#) (дата звернення: 10.11.2024).

80. Максимець О. Лексико-стилістичні анормативи в академічному тексті. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 69, т. 2. С. 148–152. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-2-24>.

81. Малий І. Й. Генеза публічного управління і адміністрування в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 24. С. 17–21. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2017/5.pdf (дата звернення: 19.12.2024).

82. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2012. 449 с.

83. Масенко Л. Т. Мова і свідомість. Український смисл. 2018. № 1–2. С. 38–54. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001446> (дата звернення: 12.05.2024).

84. Матвеева Н. Поняття «рідної мови» у свідомості внутрішньо переміщених українців: трактування, переосмислення. Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2024. № 10. С. 45–62. DOI: <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281>.

85. Мацько Л. Мовна особистість Тараса Григоровича Шевченка як чинник формування українських філологів. Волинь філологічна: текст і контекст. 2013. Вип. 15. С. 174–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vftk_2013_15_22 (дата звернення: 21.10.2024).

86. Мельников О. Ф., Кобзев І. В., Косенко В. В. Іноземний досвід реформування системи державної служби в Україні. Science for modern man: Economics, Management and marketing, Tourism, Legal sciences, History, Art history. Monographic series «European Science». 2022. Book 8, Part 3. Р. 30–42. DOI: <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2022-08-03-015>.

87. Меркулова К. Класифікація мовних помилок на прикладі зовнішньої реклами міста Луцька. Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи. 2015. № 7–8 (6). С. 43–47. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10240/1/Merkulova.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).

88. Методичні рекомендації до курсу «Міжкультурна комунікація: теорія і соціальна практика». Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. URL: <https://dphs.univ.kiev.ua/files/mkk2019.pdf> (дата звернення: 11.08.2024).

89. Методологія, методика і методи організації науково-педагогічних досліджень. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / Д. В. Чернілевський та ін. ; за ред. Д. В. Чернілевського. 3-тє вид., переробл. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. 364 с.

90. Мовна компетентність державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. / уклад. І. М. Плотницька та ін. ; за заг. ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. Київ : НАДУ, 2009. 48 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 03.10.2024).

91. Національне агентство України з питань державної служби. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання, перегляду та моніторингу виконання індивідуальної програми підвищення рівня професійної компетентності державного службовця (індивідуальної програми професійного розвитку) : наказ № 201-20 від 26.10.2020. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/493009_667865 (дата звернення: 22.04.2023).

92. Наукова школа Є. Р. Борінштейна : Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. URL: <https://pnpu-my.sharepoint.com> (дата звернення: 23.06.2023).

93. Національне агентство України з питань державної служби. Звіт за 2017 рік. URL: https://nads.gov.ua/sites/default/files/imce/finalnyy_zvit_nads.pdf (дата звернення: 12.12.2023).

94. Неліпа Д., Зубчик О. Державний службовець – це «обличчя» держави. Віче. 2014. № 14. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/4281/> (дата звернення: 05.07.2023).

95. Нечухрана Ю. Особливості оцінки результатів практичної діяльності персоналу державної служби в деяких країнах Європейської Співдружності. Економіка та держава. 2012. № 7. С. 112. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=1910&i=31> (дата звернення: 17.11.2024).

96. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с. URL: <https://librarygo.lpnu.ua/?elbook=nauka-pro-ridnomovni-obovyazky> (дата звернення: 10.06.2024).

97. Олійник К. С. Практичні шляхи формування риторичної культури у майбутніх соціальних працівників. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019. № 67, т. 2. С. 91–95. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-2.18>.

98. Орлова Н. Підготовка фахівців з публічного управління в умовах євроінтеграції України. Вища освіта : Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 3. С. 139–150. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2019/03\(104\)/14.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2019/03(104)/14.pdf) (дата звернення: 15.03.2024).

99. Освітня програма «Державна служба». Ужгородський національний університет. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/57929> (дата звернення: 10.10.2024).

100. Освітня програма «Державна політика та публічна служба». Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. URL:

<https://drive.google.com/file/d/1Oe4cC2TlI8zKFQ2SRrdOAGEyoO2vmWH5/view>
(дата звернення: 15.08.2024)

101. Освітня програма «Публічне адміністрування та публічна служба». Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Київ). URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/publiche-administruvannia-ta-publichna-sluzhba> (дата звернення: 18.08.2024).

102. Освітня програма «Державне управління та самоврядування». Національний університет «Одеська політехніка». URL: <https://op.edu.ua/education/programs/mag-281-1> (дата звернення: 15.08.2024).

103. Освітня програма «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Одеська політехніка». URL: <https://op.edu.ua/education/programs/mag-281-0> (дата звернення: 15.08.2024).

104. Освітня програма «Публічне управління розвитком громад і територій». Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. URL: https://www.kname.edu.ua/images/Files/ECTS/Magistr/2023/%D0%9C_281_%D0%9F%D0%A3%D0%A0%D0%93%D1%82%D0%B0%D1%82_%D1%83%D0%BA%D1%80_2023.pdf (дата звернення: 15.08.2024).

105. Освітня програма «Публічне управління сферою охорони здоров'я». Національний університет «Одеська політехніка». URL: <https://op.edu.ua/education/programs/mag-281-2> (дата звернення: 18.08.2024).

106. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. URL: https://ipa.karazin.ua/wp-content/themes/education/filesforpages/science/OPP_281_PU_bakalavr_2022-2.pdf (дата звернення: 18.08.2024).

107. Освітня програма «Публічне управління та адміністрування». Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» НАПН України. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/osvitni%20programy/magistr/upr_ekt/%D0%9E%D0%9F%D0%9F_%D0%9F%D0%A3%D0%90_2021_nov1.pdf (дата звернення: 18.08.2024).

108. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». Західноукраїнський національний університет (Тернопіль). URL: https://www.wunu.edu.ua/opp/2023_OPP/bakalavr/281_Publ_upravl_ta_admiminstruvannia_bak_2023.pdf (дата звернення: 18.08.2024).

109. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». URL:

<https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/page/licenzuvannia-ta-akredetacia/nnifem/opp/2024/281-pua-b.pdf> (дата звернення: 18.08.2024).

110. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». URL:

https://old.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/science_met_dep/OPP%20bakalavr/281%20%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%80%20%D0%9E%D0%9F%D0%9F-19.pdf (дата звернення: 15.08.2024).

111. Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування». Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. URL:

https://drive.google.com/file/d/1zH0v9IP4idKtO_6PJ6fRgts2mow8DWzr/view (дата звернення: 15.08.2024).

112. Остапенко Ю., Жовнірчик Я. Українська мова як елемент правової культури державного службовця. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3 (3). DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2019.191764>.

113. Панова Н. Вимоги до осіб, які претендують на вступ на державну службу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28), т. 1. С. 55–60. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).319](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).319).

114. Папіш В. А. Мовна особистість та вишукана мовна особистість як ключові поняття теорії лінгвоперсонології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. Вип. 13 (81). С. 306–310. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2022-13\(81\)-306-310](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2022-13(81)-306-310).

115. Плотницька І. М. Ділова українська мова у сфері державного управління : навч. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 192 с.

116. Погановський А. О. Досвід підготовки державних службовців у закладах вищої освіти України в контексті європейських стандартів. *Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС? : тези наук.-практ. конф.* (Миколаїв, 2 грудня 2019 р.). Миколаїв, 2019. С. 17-21.

117. Полторак В. А., Зоська Я. В., Стадник А. Г. Соціальні стереотипи і громадська думка. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 27. С. 115–122. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.931>.

118. Приходько О. Л. Мовна культура державних службовців як науково-теоретична проблема. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/ds/05polsnp.pdf> (дата звернення: 06.05.2023).

119. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки : Указ Президента України від 01.02.2012 № 45/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

120. Пробний тест на визначення рівня володіння державною мовою. URL: <https://testderz.com/dm/> (дата звернення: 04.08.2024).
121. Провоторова Н. В. Застосування інтерактивних методів при формуванні мотивації до професійної діяльності державних службовців як представників соціономічних професій. *Проблеми сучасної психології*. 2010. №7. С. 561–571.
122. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. / за заг. ред. Л. О. Калмикової. Київ : Фенікс, 2008. 245 с.
123. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В. П. Тимошука, А. М. Школика. Київ : Конус-Ю, 2007. 735 с.
124. Радевич-Винницький Ярослав. Україна: від мови до нації. Дрогобич: Видав. фірма «Відродження», 1997. 360 с.
125. Рак О. Ю. Когнітивно-психологічний механізм розвитку мовної національної свідомості (інтроформаційними методами). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8 : Філологічні науки (мовознавство)*. 2014. Вип. 6. С. 178–185. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/15822>.
126. Резван О. О. Рефлексія процесу атестації майбутніх державних службовців з української мови. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2019. № 1. С. 81–88. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/200270095.pdf>.
127. Резван О. О., Ільєнко А. В. Робота з академічним текстом в аспекті формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. № 17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15382087>.
128. Рибак А.І. Стан та перспективи реформування публічної адміністрації в Україні. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*, 2011. Вип. 47. С. 594-602.
129. Садова Т. А., Георгян Н. М. *Діагностика навчально-пізнавальної діяльності студентів закладу вищої освіти : навч.-метод. посіб.* Слов'янськ, 2019. 87 с.
130. Сайт «Вузи України». URL: <https://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-85-75.html> (дата звернення: 27.04.2024).
131. Сахарова О. *Персонажі сучасної української драматургії: лінгвістичні аспекти*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 352 с.
132. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. 718 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849> (дата звернення: 12.12.2024).
133. Селігей П. О. *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.
134. Селігей П. Мовна свідомість – шанобливе ставлення до мови. *Дивослово*. 2012. № 7. С. 40–44. URL:

[https://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey.%20Movna%20svidomist'%20-%20shanoblyve%20stavlenn'a%20do%20movy%20\(2012\).pdf](https://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey.%20Movna%20svidomist'%20-%20shanoblyve%20stavlenn'a%20do%20movy%20(2012).pdf) (дата звернення: 26.05.2024).

135. Селігей П. О. Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*. 2009. № 5. С. 12–29. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Selihei_Pylyp/Struktura_i_typolohiia_movnoi_svidomos_ti.pdf (дата звернення: 26.05.2024).

136. Селігей П. О. Про виховання мовної свідомості. *Мовознавство*. 2010. № 2–3. С. 176–193. URL: <https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/79.html> (дата звернення: 26.05.2024).

137. Селігей П. О. *Світло і тіні наукового стилю*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

138. Семеног О. М., Грона Н. І., Хомич Т. О., Розуменко А. І., Юрченко А. В., Семеніхіна О. В. Розвиток емоційного інтелекту в системі «викладач–студент–мовна підготовка» на засадах комунікативного підходу. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*, 2024. Вип. 25. С. 90–110. DOI: <https://doi.org/10.31392/iscs.2024.25.090>

139. Семеног О.М. Культуромовна особистість молоді у проєкції розвитку на засадах інфомедійної грамотності. *Українські студії в європейському контексті*, 2024. С. 257–269. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Semenog_2024_257.pdf

140. Семеног О., Герман В., Громова Н. та ін. Формування культуромовної особистості фахівця в умовах неперервної освіти : монографія / за заг. ред. О. Семеног. Суми: Вид-во СумДПУ, 2020. 212 с. URL: https://www.ulif.org.ua/system/files/monograph_semenog_nadutenko_2020.pdf

141. Серебрянська І. «Основи академічного письма» в закладах вищої освіти: міждисциплінарне спрямування. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 1 (32). С. 87–100.

142. Серьогін С. М., Бородін Є. І., Липовська Н. А. [та ін.] *Реформування професійного навчання державних службовців в Україні: проблеми та перспективи : монографія*. Київ : НАДУ, 2013. 112 с.

143. Симоненко Т. В. Формування національно-мовної особистості на уроках української мови в 5–7 класах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)». Київ, 2000. 32 с.

144. Сизоненко Н. Обов'язковість використання державної мови посадовими і службовими особами: виклики і шляхи реалізації. *Вісник Полтавського державного аграрного університету*, 2024. Вип. 1. С. 71–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.pma.2024.1.11>

145. Сорока Т. В. Концепти «дім» і «родина» в російській, англійській та французькій мовній свідомості : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк : ДНУ, 2006. 23 с.
146. Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах. URL: <https://saiup.org.ua/resursy/rekomendatsiyi-shhodo-vprovadzhennya-etychnyh-kodeksiv-v-ukrayinskyh-vyshhyh-navchalnyh-zakladah/> (дата звернення: 25.04.2025).
147. Стандарт української мови для державних службовців. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2018/03/Standart-ukrayinskoyi-movi-dlya-derzhavnih-sluzhbovtiv.pdf> (дата звернення: 07.07.2023).
148. Староста В. І., Товканець Г. В. *Методологія та методи науково-педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб.* Мукачево : МДУ, 2015. 64 с.
149. Тараненко К. В. Тенденції розвитку світової та вітчизняної еколінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Т. 31 (70), № 2, ч. 1. С. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-1/12>.
150. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. *Методологія педагогічного дослідження : навч. посіб.* Київ : Центр учбової літератури, 2014. 440 с.
151. Тимошук В.П. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / за заг. ред. В. П. Тимошука, А. М. Школика. Київ : Конус-Ю, 2007. 735 с. URL: <https://pravo.org.ua/books/publiczna-sluzhba-zarubizhnyj-dosvid-ta-propozytsiyi-dlya-ukrayiny/> (дата звернення: 20.09.2024).
152. Ткаченко О. Б. *Мова і національна ментальність: спроба сучасного синтезу.* Київ : Грамота, 2006. 237 с.
153. Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерела. URL: http://national.org.ua/library/orest_tkaczenko.html (дата звернення: 08.09.2024).
154. Толкованов В. В., Ковбасюк Ю. В. *Розвиток системи підготовки та атестації кадрів у сфері державного управління України : зб. інформ.-аналіт. матеріалів : у 2 ч. / за заг. ред. В. В. Толкованова, Ю. В. Ковбасюка.* Київ : НАДУ, 2012. Ч. 1. 248 с.
155. Толкованов В. В. Модернізація державної служби: якісні адміністративні послуги меншою кількістю професійних управлінців. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vyacheslav-tolkovanov-modernizaciya-derzhavnoyi-sl/> (дата звернення: 18.04.2024).
156. Томашевська М. О. Підготовка майбутніх викладачів педагогічних дисциплін до професійної взаємодії засобами інтерактивних технологій : дис. ... д-ра філософії : 015 / Мукачівський держ. ун-т. Мукачево, 2020. 283 с.
157. Тягнирядно Є. В. Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку комунікативних і мовних умінь у курсантів-правників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2022. № 85. С. 206–211.

URL: <http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/85/35.pdf> (дата звернення: 18.04.2024).

158. Українська мова в професійній комунікації: підготовка до іспиту з визначення рівня володіння державною мовою та підвищення рівня мовної компетентності : Портал управління знаннями. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/ukrainska-mova-v-profesiinii-komunikatsii-pidhotovka-do-ispytu-z-vyznachennia-rivnia-volodinnia-derzhavnoiu-movoju-ta-pidvyshchennia-rivnia-movnoi-kompetentnosti> (дата звернення: 27.03.2025).

159. Фаріон І. Д. *Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія*. Вид. 3-тє, допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 331 с.

160. Федорів Т. В. Державний службовець в інституційному дискурсі: політичний і адміністративний виміри. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=417> (дата звернення: 22.06.2024).

161. Фетіскін Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп. У: *Діагностика особистості: путівник практичного психолога*. 2002. С. 138–149. URL: <https://dnmcps.com.ua/sites/default/files/2020-01/28/1-2/%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%2C%20%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.pdf> (дата звернення: 17.02.2025).

162. Філіпова Н. В. Зміна співвідношення понять «державне управління», «публічне адміністрування», «публічне управління» в системі суспільно-політичної трансформації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_6_5 (дата звернення: 14.05.2024).

163. Фурман О. Ф. Формування мовної свідомості студентів педагогічних спеціальностей. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 1 (7). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3629/3649> (дата звернення: 28.09.2025).

164. Хаджирадева С. Мовна і мовленнєва компетенція та компетентність державних службовців у контексті вивчення їх готовності до професійно-мовленнєвої комунікації. *Вісник НАДУ*. 2004. № 4. С. 450–454.

165. Халабузар О. А. Особистісно-діяльнісний підхід у формуванні культури логічного мислення лінгвіста в умовах інформатизації освіти. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1987/1/23.pdf> (дата звернення: 28.09.2025).

166. Харченко Ю. В. Політична риторика в діалозі «Схід — Захід»: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 18 с.

167. Хім М. К., Білик О. І. Публічне управління професійним розвитком державних службовців в країнах ЄС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1152> (дата звернення: 14.05.2024).

168. Хохліна О. П. Особистісний підхід як методологічний інструментарій забезпечення становлення індивідуальності. У: *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства : колективна монографія* / за ред. Л. В. Помиткіної, О. П. Хохліної. Київ : АльфаПК, 2019. С. 76–85.

169. Цар І. М. Мовна свідомість і мовна поведінка молоді під час російсько-української війни: параметризація і динаміка. Стенограма наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 12 липня 2023 року. *Вісник НАН України*. 2023. № 9. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/4207/3946> (дата звернення: 24.06.2025).

170. Чернов С., Воронкова В., Банах В. *Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія* / за заг. ред. С. Чернова. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 603 с.

171. Черноног Є. С. *Державна служба: історія, теорія, практика : навч. посіб.* Київ : Знання, 2008. 458 с.

172. Чумак О. В. Концепт категорії академічної доброчесності у вищій освіті. *Теорія та методика управління освітою*. 2017. № 2 (20). URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v2_17/%D0%A7%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf (дата звернення: 17.04.2025).

173. Шабанова Ю. О. *Системний підхід у вищій школі : підручник*. Донецьк : НГУ, 2014. 120 с.

174. Шапран О. І. Наукові підходи до педагогічного моделювання інноваційної підготовки майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. 2011. № 21. С. 315–318.

175. Шевчук О. М., Ковтун М. С., Спасенко В. О. Мовна компетентність як елемент соціо професійної компетентності державних службовців в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 287–291. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.48>

176. Шелудько В. Л. Методи дослідження мовної особистості сучасного українського державного службовця. *Мова і суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 18–24.

177. Шелудько В. Л. Вербалізація поняття «мова» у свідомості державних службовців. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Серія філологічні науки*, 2017. № 44. С. 332–336.

178. Шелудько В. Л. Відображення поняття служба у свідомості держслужбовців. *Записки з українського мовознавства*, 2017. №24 (2). С. 85–92.

179. Шестакова С. О., Фенцик О. М., Недашківська Т. Є. Аналіз жанрових особливостей академічного письма української мови. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 7 (13). С. 315–327. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-315-327](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-315-327)

180. Шикір Ю. Метод «Шість капелюхів мислення»: історія, сутність, переваги. У: *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*. Житомир, 2020. Вип. 2. С. 162–167. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/30753/1/%D0%A8%D0%B8%D0%BA%D1%96%D1%80%20%D0%AE%D0%BB%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 27.02.2024).

181. Широкоград Є. Х. Ейгер Генріх Вільгельмович. *Енциклопедія сучасної України*. Т. 9. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18614> (дата звернення: 16.02.2024).

182. Шліхта Н., Шліхта І. *Основи академічного письма: методичні рекомендації та програма курсу*. Київ, 2016. 61 с. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Academic_Writing_Course.pdf (дата звернення: 17.02.2024).

183. Шульська Н. М. Способи підвищення мовної компетентності працівників органів державної влади місцевого рівня. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10017/1/%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.PDF (дата звернення: 14.03.2023).

184. Янчишин А. Методи та прийоми формування мовної компетенції майбутніх фахівців у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням). *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2025. Vol. 2, No. 1. P. 213–219. DOI: [https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1\(1\).92](https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1(1).92)

185. Яшина Ю. В. Адаптація зарубіжного досвіду управління професійним розвитком кадрів державної служби. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2010. Вип. 1 (4). С. 236–245.

186. Andriyanova O., Sheliukh O., Vovchasta N. et al. Splitting linguistic consciousness of Ukrainians: neuropsychological and legal aspects. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 2022. Vol. 14, No. 1 (Suppl. 1). P. 370–385. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/556>

187. Brookfield S. Brookfield's lenses. URL: <https://radar.brookes.ac.uk/radar/items/8dfa1c7d-d4ca-457b-b52c-9568cfd8d867>
188. Cenoz J., Gorter D. (eds.). Language awareness and multilingualism. Springer, 2017. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-02240-6>
189. Clark E. V. First language acquisition. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511806698>
190. Costa A., Sebastián-Gallés N. How does the bilingual experience sculpt the brain? *Nature Reviews Neuroscience*, 2014. Vol. 15. P. 336–345. DOI: <https://doi.org/10.1038/nrn3709>
191. Dzyabko Y. Language ideology and nation-state building in Meiji Japan. *Language and Society*. 2019. Issue 10. P. 70–81. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ls.10.2877>
192. Enhancing language acquisition through collaborative learning. URL: <https://academiatoday.com/collaborative-learning-in-language-acquisition/>
193. European Commission. Plain language – making European Commission texts clear [Electronic resource] / Directorate-General for Translation. Brussels : European Commission, 2023. URL: https://commission.europa.eu/resources/publications/plain-language-making-european-commission-texts-clear_en
194. Gombert J. E. Metalinguistic development. Chicago : University of Chicago Press, 1992.
195. Gonzalves L. Development and demonstration of metalinguistic awareness in adult ESL learners with emergent literacy. *Language Awareness*, 2020. Vol. 30, No. 2. P. 134–151. DOI: <https://doi.org/10.1080/09658416.2020.1776721>
196. Government Digital Service. Writing for GOV.UK : Style guide [Electronic resource]. London : Cabinet Office, 2024. URL: <https://www.gov.uk/guidance/contentdesign/writing-for-gov-uk>
197. Hedman C., Fisher L. Multilingual study mentoring for critical multilingual language awareness among migrant adolescents: scenarios of possibility. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 2024. Vol. 45, No. 9. DOI: <https://doi.org/10.1080/01434632.2022.2104862>
198. ISO 24495-1:2023. Plain language – Part 1: Governing principles and guidelines [Electronic resource]. Geneva : International Organization for Standardization, 2023. URL: <https://www.iso.org/standard/78907.html>
199. Kalish V. A. Когнітивно-дискурсивний підхід у лінгвометодиці вищої школи. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*, 2018. № 4. С. 20–25. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2018-PP-4-20-25>
200. Karlsson A. Tracing the ideologies of state language roadmaps: dissertation ... PhD. University of Minnesota, 2018. URL: <https://conservancy.umn.edu/server/api/core/bitstreams/5c429e40-b46e-4b18-9ae8-c5f9eae27c9/content>

201. Karmiloff-Smith A. Beyond modularity: a developmental perspective on cognitive science. Cambridge (MA): MIT Press, 1992. DOI: <https://doi.org/10.7551/mitpress/1583.001.0001>
202. Kasuya K. Discourses of linguistic dominance: a historical consideration of French language ideology. *Globalisation, Language and Education*. 2001. Vol. 47, No. 3–4. P. 235–251. DOI: 10.1023/A:1017993507936
203. Kokkos A. Transformation theory as a framework for understanding transformative learning. *Hellenic Adult Education Association*. 2022. Vol. 2, No. 2. URL: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/aeci/article/view/32541>
204. Krizsán A., Erkkilä T. Multilingualism among Brussels-based civil servants and lobbyists: perceptions and practices. *Language Policy*. 2014. Vol. 13. P. 201–219.
205. Language Act (2009:600) (Sweden). Sections 11–12 [Electronic resource]. Stockholm : Government Offices of Sweden (Regeringskansliet), 2009. URL: <https://www.government.se/legal-documents/2009/07/language-act-2009600/>
206. Markowski A. Świadomość językowa. Nowy słownik poprawnej polszczyzny PWN. Warszawa, 1999. S. 1759–1760.
207. OECD. Report on Public Communication. 2021/2022 edition [Electronic resource]. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: <https://www.oecd.org/gov/public-communication/>
208. OMB Memorandum M-11-15. Final Guidance on Implementing the Plain Writing Act of 2010 [Electronic resource]. Washington : Office of Management and Budget; Digital.gov, 2011. URL: <https://digital.gov/resources/final-guidance-on-implementing-theplain-writing-act-of-2010/>
209. Plain language – making European Commission texts clear [Electronic resource] / Directorate-General for Translation. — Brussels : European Commission, 2023. URL: <https://commission.europa.eu> (date of access: 23.11.2024).
210. Plain Writing Act of 2010 (Public Law 111–274) [Electronic resource]. Washington : GovInfo, 2010. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-111publ274/pdf/PLAW-111publ274.pdf>
211. Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning. Brussels: Commission of the European Communities, 2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>
212. Roehr K., Gánem-Gutiérrez G. A. The status of metalinguistic knowledge in instructed adult L2 learning. *Language Awareness*. 2009. Vol. 18, No. 2. P. 165–181. DOI: <https://doi.org/10.1080/09658410902855854>
213. Roehr-Brackin K. Metalinguistic awareness and second language acquisition. London: Routledge, 2018. DOI: 10.4324/9781315661001
214. Schmidt R. W. The role of consciousness in second language learning. *Applied Linguistics*, 1990. Vol. 11, No. 2.

215. Svalberg A. M.-L. Language teaching. *Language Teaching*. 2007. Vol. 40, No. 4. P. 287–308. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444807004491>
216. Tomasello M. *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 2003.
217. Zhou M. *Language ideology and order in rising China*. Singapore: Springer, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-3483-2>

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностичний інструментарій для оцінювання рівня володіння державною мовою (компонент «мовно-професійна компетентність»)

Назва інструменту: Зразок екзаменаційної роботи для визначення рівня володіння державною мовою (фрагменти).

Спрямованість: оцінювання сформованості мовно-професійної компетентності майбутніх/чинних державних службовців (культура мови; читання; письмо; говоріння).

Мета: виявити рівень дотримання норм сучасної української літературної мови та здатність застосовувати мовні знання у типових ситуаціях офіційно-ділового й публічного спілкування.

Форма проведення: тестування (закриті й напіввідкриті завдання), робота з текстом (читання/розуміння), письмове висловлення, усне висловлення (за наявності).

Час виконання: 1.20 хв.

Оцінювання: 1 бал за кожен правильну відповідь у тестовій частині; для письма/говоріння – за критеріями (див. рубрикатор нижче).

Примітка. У додатку наведено зразки завдань і ключі відповідей. Інструмент використовується як допоміжний для підтвердження мовно-професійної компетентності в межах діагностики мовної свідомості.

1. Частина «Культура мови» (тестові завдання)

Інструкція для респондента. Оберіть правильну відповідь (або кілька відповідей – якщо це зазначено в умові). Позначте літеру(и) відповіді у бланку.

Завдання 1 – 5 мають по чотири варіанти відповіді, серед яких лише один правильний. Оберіть правильний, на Вашу думку, варіант відповіді.

1. Позначте рядок, у якому всі слова близькі за значенням:

А	байдужий, млявий, діяльний, пасивний
Б	будь-чий, чий-небудь, чийсь, інший
В	недолік, бар'єр, перепона, перешкода
Г	необхідно, варто, доцільно, потрібно

2. Позначте речення, у якому за змістом можливі обидва слова, наведені в дужках:

А За інформацією уряду, торік рівень інфляції (складав, становив) 4 %.
Б <i>Державна символіка формувалася впродовж (століть, сторіч).</i>
В Комісія видала накази щодо виборчої (компанії, кампанії).
Г Дотримання карантинних обмежень перевіряють у (людних, людських) місцях

3. Позначте речення, у якому правильно вжито всі слова та форми:

А Листів на домашній адрес я уже не отримувала давно.
Б Листів на домашню адресу я уже не получала давно.
В Листів на домашній адрес я вже не получала давно.
Г <i>Листів на домашню адресу я вже не отримувала давно.</i>

4. Позначте рядок, у якому речення потребує виправлення:

А <i>Познайомившись зі співробітниками офісу, зросли шанси на успішне завершення проєкту.</i>
Б Усі працівники повинні подати інформацію про доходи, заповнивши відповідну декларацію.
В Повернувшись до свого кабінету, я розпочав роботу над звітом.
Г Заслухавши відповідну рецензію, видавнича рада рекомендувала книгу до друку.

5. Позначте речення, у якому порушено точність висловлювання:

А Статті закону, які опрацював комітет, було включено до порядку денного засідання
Б <i>Відбудеться зустріч із заступником директора, якого призначили за результатами конкурсу.</i>
В Ми попросили членів комісії висловити пропозиції, які стосуються результатів перевірки.
Г Наказ містить інформацію про матеріальну допомогу, яку вам призначили.

Завдання 6 – 10 мають по шість варіантів відповідей, серед яких три правильні. Оберіть правильні, на Вашу думку, варіанти відповідей.

6. Позначте три вислови, які відповідають нормам культури мови:

А	<i>заявити позицію стосовно проблеми</i>
Б	<i>ухвалити рішення щодо обговорюваного питання</i>
В	<i>оприлюднити перелік вільних вакансій</i>
Г	<i>висловитися по зазначеній проблемі</i>
Д	<i>домовитися із партнерами про співпрацю</i>
Е	<i>заявити ради інтересів співпраці</i>

7. Позначте три речення, які потребують виправлення:

А	<i>Працююча людина отримує заробітну плату.</i>
Б	<i>Працюючи, людина отримує заробітну плату.</i>
В	<i>Людина, яка працює, отримує заробітну плату.</i>
Г	<i>Людина працює й отримує заробітну плату.</i>
Д	<i>Працювавши, людина отримує заробітну плату.</i>
Е	<i>Працювавши людина отримує заробітну плату.</i>

8. Позначте три словосполучення, які утворено правильно:

А	<i>ознайомити Дацюк Василя Петровича</i>
Б	<i>повідомити про Марцинюка Миколу Валерійовича</i>
В	<i>видано Ігореві Петровичу Проценко</i>
Г	<i>попередити Савченка Олега Мироновича</i>
Д	<i>доручити Папугі Юрію Олеговичеві</i>
Е	<i>преміювати Ковалева Андрія Івановича</i>

9. Позначте три доречні в офіційному мовленні формули вибачення:

А	<i>Я щиро шкодую, що наша запланована зустріч не відбулася.</i>
Б	<i>Хочу вибачитися за спізнення на нараду директорів банку.</i>
В	<i>Щиро просимо вибачення за зволікання з відповіддю.</i>
Г	<i>Хочу сказати, що це не наша провина, через яку Ви не отримали вчасно</i>
Д	<i>Ми вибачаємося через затримку оплати, яка сталася через збій програмного забезпечення.</i>
Е	<i>Сподіваємось, Ви вибачите нам допущені помилки і невчасно виконані замовлення.</i>

Частина «Культура мови» (завдання з множинним вибором)

10. Позначте три літери (від А до Е), на місці яких треба вжити розділовий знак:

Шановні добродіи! Ми отримали Вашу пропозицію (А) та дякуємо Вам за неї. На жаль (Б) Ваша пропозиція не відповідає нашим інтересам (В) оскільки ціни на Вашу продукцію (Г) значно вищі (Д) за ціни інших фірм на подібні товари.

Вибачте (Е) але ми не можемо погодитися на Ваші умови. З повагою...

Відповіді: Б, В, Е.

У завданнях 11 – 14 до кожного з чотирьох рядків, позначених цифрами 1 – 4, оберіть один правильний, на Вашу думку, варіант, позначений літерою А, Б, В, Г, Д чи Е. Два варіанти відповіді зайві.

11. Доберіть до іншомовних слів (1 – 4) українські відповідники (А – Е):

1	консолідувати	А	започаткувати
2	реалізувати	Б	об'єднати
3	демонструвати	В	обмежити
4	девальвувати	Г	показати
		Д	знецінити
		Е	втілити

1	2	3	4
Б	Е	Г	Д

12. Слова, позначені цифрами (1 – 4), поєднайте у словосполучення зі словами, позначеними літерами (А – Е):

1	приймати	А	до уваги
2	брати	Б	доповідь
3	доповідати	В	товар
4	виголошувати	Г	про участь
		Д	заходи
		Е	промову

1	2	3	4
---	---	---	---

В	А	Г	Е
----------	----------	----------	----------

13. Установіть відповідність між зразками тексту (1 – 4) та метою мовлення (А – Е), яка відображена в них.

<i>Зразок тексту</i>				<i>Мета мовлення</i>
1	В Україні з глибокою стурбованістю сприйняли звістку про міжнародний інцидент. Такий розвиток подій викликає занепокоєння, оскільки це може мати непередбачувані наслідки.			А підтвердити позицію Б висловити застереження В засвідчити повагу
2	Україна й надалі притримується курсу на європейську інтеграцію, невід’ємною складовою якої є подальший розвиток і вдосконалення демократичних інститутів.			Г заперечити факт Д дати доручення Е передбачити можливість
3	МЗС України вважає, що ухвалений за результатами обговорення документ не відображає реальної ситуації в Україні.			
4	Будь-коли будь-яка Сторона може в письмовій формі запропонувати внесення змін до цієї Угоди.			
1	2	3	4	
Б	А	Г	Е	

14. Установіть відповідність між назвою документа (1 – 4) та його фрагментом (А – Е):

<i>Назва документа</i>		<i>Зразок тексту</i>
1	Характеристика	А Іваненко А. В. запропонувала членам кадрової комісії розглянути питання про оголошення конкурсного добору на посаду технічного редактора. Б Наказую затвердити Правила внутрішнього трудового розпорядку ТОВ «Поліс» у новій редакції та ввести їх у дію з 01. 08. 2020 р. В За період перебування на посаді водія Іваненко О. В. зарекомендував себе як висококваліфікований фахівець. Жодної скарги від клієнтів не надходило.
2	Автобіографія	
3	Договір	
4	Протокол	

	Г Після закінчення навчання влаштувалася на роботу в школу № 23 міста Києва вчителем фізики та математики, де пропрацювала упродовж 10 років.
	Д Освіта: вересень 2005 р. – червень 2009 р., Національна академія внутрішніх справ, (м. Київ), юридичний факультет, спеціальність «Правознавство», диплом бакалавра (денна форма навчання).
	Е Виконавець зобов'язується здійснювати перевірку внутрішніх документів замовника, їх візування та надавати допомогу щодо правильного оформлення відповідно до вимог законодавства.

1	2	3	4
В	Г	Е	А

Удосконалюючи своє епістолярне мистецтво, не забудьте про такий **15** _____ вид ділових листів, як листи-підтвердження. Ви – людина енергійна, цілеспрямована, передбачлива, турбуєтеся про власний авторитет та престиж своєї фірми. Дбаючи про успіх, ви звикли **16** _____ все до найменших дрібниць, щоб уникнути зайвих непорозумінь. І ви, **17** _____, знаєте, що надіслане письмове підтвердження попередньої угоди, домовленості чи запрошення є виграшним для вас із кількох причин. Насамперед такий лист утверджує ваше реноме **18** _____ ділового партнера, який із належною повагою ставиться до тих, із ким має справу. По-друге, ви маєте нагоду ненав'язливо запросити потенційних партнерів до співпраці та підтвердити свою **19** _____ у ній.

15	А другорядний	Б неістотний	В злободенний	Г важливий
16	А підраховувати	Б розраховувати	В враховувати	Г обраховувати
17	А звично	Б звичайно	В винятково	Г навряд чи
18	А засвідченого	Б освідченого	В досвідченого	Г освіченого
19	А зацікавленість	Б користь	В прихильність	Г обізнаність

15	16	17	18	19
Г	В	Б	Г	А

Завдання на роботу з текстом (редагування/орфографія/лексика)

У завданнях 20 – 24 впишіть пропущену літеру або пропущені літери у виділені слова, позначені відповідними цифрами.

15 жовтня 2020 року на платформі Zoom відбувся вебінар «Програма «Horizon Europe» – (20) *найбли[...]*а перспектива». Інформаційний захід організовано за ініціативи Національного контактного пункту Рамкової програми (21) *[...]вропейського* Союзу з досліджень та (22) *і[...]овацій* «Horizon 2020» за тематичними напрямками «Майбутні технології» та «Інклюзивні, інноваційні та розумні суспільства».

Головними темами для обговорення були підсумки участі України у Програмі

«Horizon 2020» та ознайомлення з основними (23) *пр[...]оритетами* наступної Рамкової програми «Horizon Europe». (24) *Уча[...]ики* мали змогу отримати найактуальнішу інформацію про успіхи українських організацій в отриманні грантів, дізналися, як краще підготуватися до майбутньої Програми, взяли участь у жвавій дискусії.

Відповіді:

(20) *найбли[жч]а*

(21) *[Є]вропейського*

(22) *і[нн]овацій*

(23) *пр[і]оритетами*

(24) *Уча[сн]ики*

Частина «Читання» (розуміння прочитаного)

Прочитайте фрагменти анотацій (25 – 29) і доберіть до них відповідні ключові слова (А – Ж), які найточніше відображають зміст. Два варіанти відповіді зайві.

25. Проаналізовано поняття та юридичний механізм задоволення правових потреб, а також продемонстровано їх основні класифікації. Такі потреби визначено як потреби людей у якісному позитивно-правовому регулюванні, а також у правовій допомозі. Потреба у правосуб'єктності зумовлена тим, що ні фізична, ні юридична особа не можуть існувати й діяти без визнання цієї властивості останніх. Лише вона надає можливість вчиняти ті чи інші дії.

26. Розглянуто права людини як певні можливості людини, які потрібні для

її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших людей. Стосовно феномена потреб людини виокремлено такі його інтерпретації як: вимога, дефіцит, нестача чого-небудь в організмі; відображення у свідомості людини того предмета, який може її задовольнити; відсутність якогось блага, цінності.

27. Досліджено питання функціональної ролі договору, що укладається між співавторами творів науки. Зокрема з'ясовано, що договір між співавторами твору науки виконує регулятивну, ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну, гарантійну, захисну функції. Особливу увагу присвячено регулятивній функції договору. Виявлено, що договір між співавторами покликаний організовувати та координувати їхні дії. Наголошено на тому, що укладений між авторами твору науки договір є єдиним засобом правового регулювання їхніх відносин.

28. В умовах глобалізації ринку праці зростають випадки розширення сфери застосування строкових трудових правовідносин, які нерідко призводять до зниження соціальних і правових гарантій найманих працівників. Запропоновано варіанти вдосконалення правового регулювання відносин найму робочої сили на підставі трудових договорів строкового характеру з використанням досвіду зарубіжних країн та чіткого дотримання міжнародних стандартів, що панують у цій сфері.

29. Проаналізовано фундаментальні підходи щодо механізмів впливу медіа на суспільство, зосереджено увагу на Маккомбовій теорії agenda setting («порядок денний»). Акцентовано на можливості використання інформаційного «порядку денного» як одного з методів реалізації інформаційної політики держави у системі сучасних міжнародних відносин. З метою подальшого виявлення особливостей формування «порядку денного» держави приділено увагу контент-аналізу як методу дослідження впливу медіа на суспільство.

- А договір, функції договору, співавтори, твір науки, регулятивна функція
- Б людська потреба, правові потреби, правосуб'єктність, суб'єктивні юридичні права, юридичні факти
- В трудовий договір, прийом на роботу, строк і порядок укладення трудового договору
- Г авторське право, реєстрація авторського права, співавторство, визнання авторства
- Д людські потреби, права людини, взаємовпливи людських прав та потреб
- Е інформаційне суспільство, інформаційне середовище, здійснення

інформаційної політики, міжнародні відносини

Ж глобалізаційні процеси, українська національна держава, європейський цивілізаційний простір, європейські цінності

25	26	27	28	29
Б	Д	А	В	Е

Прочитайте текст. Для пропусків (30 – 34) доберіть варіанти відповідей (А – З). Три варіанти відповіді зайві.

Ринок праці майбутнього

Усе чи майже все на ринку праці визначатимуть високі технології. Робота з великими базами даних та їх аналіз, «хмарні» технології, електронна комерція – це **30**_. Сюди ж можна додати **31**_, штучного інтелекту та роботів.

Очікується, що до 2025 року **32**_ виконуватимуть приблизно однаковий обсяг роботи. Проте лише люди **33**_, але й навички та вміння. Працівникам потрібні критичне мислення, вміння розв'язувати проблеми, **34**_, вміння пристосовуватися до змін, стійкість до стресів та гнучкість у підходах. Про це йдеться у дослідженні «Майбутнє робочих місць» від Всесвітнього економічного форуму.

- А** люди та машини
- Б** штучний інтелект
- В** мають не тільки певні знання
- Г** ефективно виконують роботу
- Д** підвищений інтерес до шифрування даних
- Е** важливі технології майбутнього
- Ж** пріоритети бізнесу на найближчі п'ять років
- З** здатність до самостійного навчання

30	31	32	33	34
Ж	Д	А	В	З

Прочитайте текст. Для тверджень (35 – 39) оберіть «Правда», якщо вони правдиві щодо інформації в тексті, «Неправда», якщо вони неправдиві (помилкові).

«Академік Вернадський»

Українські вчені продовжили дослідження британців із метеорології, Україна – антарктична держава. 6 лютого 1996 року Велика Британія передала Україні свою антарктичну станцію «Фарадей», яку перейменували на «Академік Вернадський». Станція розташована на острові Галіндез, що входить до архіпелагу Аргентинських островів неподалік витягнутого Антарктичного півострова. До речі, перші будівлі для наукових цілей були споруджені на острові Вінтер ще у 1930-х роках.

геофізики й іоносфери та започаткували низку нових, інформація про які постійно надходить до міжнародних баз даних. Зараз українські полярники в Антарктиці проводять дослідження з біології, метеорології, океанографії, вивчають вплив холоду на організм людини, «Озонову діру», зміни магнітного поля Землі, іоносферу та космос. На «Вернадському» також відкрили кілька нових видів тварин і рослин.

Склад експедицій умовно містить два блоки: технічний (системний адміністратор зв'язку, дизеліст-електрик, системний механік, лікар та кухар) і науковий (біологи, геофізики, метеорологи). Вимоги до «зимівників» суворі: відмінне здоров'я, знання іноземної мови, неконфліктність, здатність жити в ізоляції від зовнішнього світу та, зрештою, професіоналізм. Так, кухар, наприклад, повинен готувати широкий асортимент страв – щоб не набридло за полярну ніч і при цьому вистачало всіх необхідних організму речовин. Лікар, окрім основного фаху (зазвичай беруть хірургів, травматологів чи реаніматологів), повинен знатися на стоматології, психології та вміти робити рентген. А системний адміністратор – не лише розбиратися у програмному забезпеченні, а й знати основи морських і супутникових систем зв'язку, вміти провести базовий ремонт, щоб станція не залишилася інформаційно відрізаною від «великої землі».

Під час зміни експедицій на станції «Академік Вернадський», крім «зимівників», приїжджають й інші дослідники на кілька тижнів. Також під час антарктичного літа можуть завітати охочі помилуватися незвичайною природою та її мешканцями, сплативши 15 тисяч доларів. На берегах можна побачити пінгвінів, морських котиків та морських слонів. Із 1994 року діє постійна заборона на ввезення в Антарктиду собак – через небезпеку того, що вони можуть переносити небезпечні для місцевих тварин хвороби або ж полювати на птахів.

35. Українські вчені живуть в Антарктиці з 30-х років XX століття.

- А Правда
- Б Неправда

36. Українські науковці звузили спектр досліджень в Антарктиці.

- А Правда
Б Неправда

37. Робота в експедиції вимагає вміння поєднувати навички кількох фахів.

- А Правда
Б Неправда

38. Станція «Академік Вернадський» доступна для туристів.

- А Правда
Б Неправда

39. Фауна Антарктики перебуває під захистом.

- А Правда
Б Неправда

35	36	37	38	39
Б	Б	А	А	А

Прочитайте текст. Для запитань (40 – 44) оберіть правильну відповідь (А, Б, В або Г).

Нині грантові програми – це можливість безкоштовно отримати додаткові ресурси для реалізації проєктів або ідей. Система такої підтримки існує вже понад дві тисячі років. Спочатку це було меценатство. У сучасному вигляді грантова допомога сформувалася в другій половині ХХ століття і майже одночасно розвивалася в США та Європі.

Той, хто дає гранти (донор, чи грантодавець), має чітко озвучені місії, принципи та цілі. Від них він відштовхується, коли вирішує надати грант у вигляді певної суми грошей чи інших цінних ресурсів – техніки, матеріалів для будівництва чи творчості, експертів для допомоги тощо. Донорами можуть бути фонди, університети, уряди країн або великі міждержавні об'єднання – Європейський Союз, ООН тощо.

Донори намагаються вибудувати об'єктивні процедури оцінки, але вибір тих, кого вони підтримують грошима, залишається суб'єктивним. Ваші заявки у 99% випадків оцінюють неупереджені професіонали, проте вони – звичайні люди зі своїм запасом уваги, енергії та сил. Довіряйте тим, хто оцінює заявки, навіть якщо це анонімне журі. Думайте про них, як про добрих знайомих, це дозволить сконцентруватися на найкращому представленні ідеї.

Ідеальних донорів немає: може кульгати комунікація, може бути

незрозуміла процедура добору учасників, надвисока конкуренція за невелику частину грошей або вузько сформульовані цілі чи теми грантових програм.

Той, хто хоче отримати грант, також має власні ідеї та прагнення. Це може бути людина або група людей, яких щось об'єднує, – громадська організація, установа чи бізнесова структура. Можна бути школярем і отримати грант на навчання в університеті, а можна – молодим досвідченим митцем, чиновником без досвіду або міністром. Неважливо, хто ви зараз. Головне – зрозуміти, до чого ви прагнете. Це може бути одна мета або цілий список ідей, проєктів, сценаріїв того, на що варто витратити найближчі роки та місяці.

Після цього треба шукати грантодавців з програмами, що фінансують саме те, чого прагнете ви, і надсилати заявки на отримання грантів. У разі однієї-двох відмов можна проаналізувати, що могло піти не так, зробити висновки, внести потрібні зміни у проєкт і продовжити пошук підтримки від різних донорів.

Багато грантодавців підтримують програми, які вже працюють, або тих, хто почав навчатися чи працювати без грантів. Тому не варто зупинятись, якщо не вийшло отримати грант з першої спроби, – спробуйте втілити задуми самотужки. Саме ваша здатність самостійно розвивати проєкт чи кар'єру є вирішальним параметром, що переконує донора. Щоб отримати грант, треба попрацювати над заявкою. Вона формалізує ідею, зусилля, професійний шлях. Аналізуючи заявки, донор обирає найкращі, розподіляє гранти і просить звітувати тих, кого профінансував.

Уявіть маленький шматок паперу чи цілий ватман, де ви чітко сформулювали, який проєкт хочете зробити, чого і де для цього потрібно навчитися тощо (це 50% успіху). Важливо, щоб ваша тема або частина кінцевої мети збігалися з прагненнями донорів, були частиною їхньої сфери діяльності. Можна також поцікавитися, кого фінансував цей донор у минулому. Можна подати декілька заявок до кількох грантодавців і чекати на рішення. Конкуренція найчастіше досить велика. Що більше спроб, то більша ймовірність перемоги. Повторюйте процедуру, доки не отримаєте грант.

Не варто нехтувати іншими форматами підтримки, які використовують донори. Крім грантів, існує безліч програм: навчальні поїздки, тренінги, семінари, стипендії, великі та малі навчальні програми. Можна отримати грант на навчання, стажування чи дослідження або створення чогось нового самостійно чи в колективі, і навіть на подорожі. Це так звані гранти мобільності, які передбачають перебування в іншій країні, можливість користуватися недоступними вдома ресурсами та співпрацювати з певними людьми для втілення в життя конкретного проєкту. Суми грантів змінюються в межах від декількох сотень євро (коли треба просто дістатися на семінар, виставку, стажування тощо) до 4 – 5 тисяч – якщо потрібно бути в іншій країні, щоб працювати над чимось масштабним.

Від грантової підтримки також залежать мистецькі проєкти. Гранти

доступні для всіх, хто займається творчістю та створює нові культурні продукти (кіно, музику, скульптуру тощо) або працює з чужою творчістю як перекладач, куратор, продюсер. Можна заручитися фінансовою підтримкою під час організації виставки, вистави, видання книг, виробництва фільмів, освітніх курсів, медійних проєктів тощо. Іноді донори надають грант на технічне оснащення організації без прив'язки до проєкту чи навіть на звичайні покращення (ремонт офісу чи оренду нового приміщення).

40. У якій рубриці доречно розмістити текст?

- А** «Доброчинні ініціативи»
- Б** «Професійна орієнтація»
- В** «Можливості для кожного»
- Г** «Як стати меценатом»

41. Яка мікротема зайва у наведеному переліку відповідно до тексту?

- А** канали інформації про гранти
- Б** ресурси для освіти або самоосвіти
- В** підтримка для талановитих митців
- Г** основні типи програм підтримки

42. Що з перерахованого впливає на отримання гранту?

- А** належність до громадської організації
- Б** досвід роботи на керівних посадах
- В** досвід реалізації грантових проєктів
- Г** здатність реалізовувати наміри

43. Яке твердження правильне відповідно до тексту?

- А** Не треба звітувати про використання грантових ресурсів.
- Б** Грантові ресурси мають бути повернені через деякий час.
- В** Важливо мати спільні інтереси з донорами грантових ресурсів.
- Г** Грантову підтримку неможливо отримати самотужки.

44. Що з перерахованого становить перешкоди для претендентів на отримання грантів?

- А** відсутність конкуренції серед претендентів
- Б** чітка процедура відбору учасників
- В** чітко сформульовані інтереси грантодавця
- Г** вузьке формулювання тематики грантових програм

40	41	42	43	44
В	А	Г	В	Г

Частина «Письмо»

Прослухайте аудіозапис і максимально повно (докладно) запишіть почуте, висловивши свою позицію щодо теми тексту. Обсяг створеного тексту має перевищувати 100 слів.

Завдання. (коротко сформулювати: який документ/текст має написати респондент, обсяг, адресат, мета).

Критерії оцінювання письма (рубрикатор):

1. змістова повнота та відповідність комунікативній меті — __ балів;
2. логіка, структурованість і зв'язність — __ балів;
3. дотримання норм офіційно-ділового стилю — __ балів;
4. орфографічна, пунктуаційна, граматична правильність — __ балів;
5. лексична точність і доречність — __ балів.

Максимум: __ балів.

Частина «Говоріння» Бланк претендента

Завдання 1.

Розпочніть і проведіть діалог із партнером відповідно до заданої ситуації (7 – 10 реплік з Вашого боку).

Обговоріть вимоги до кандидата, який претендує на заміщення вакантної посади спеціаліста зі зв'язків із громадськістю в органі державної влади.

Завдання 2.

Із запропонованих тем виберіть одну і висловіть своє бачення (свою позицію). Обсяг висловлювання – 15 – 20 речень.

1. *В умовах кардинальних змін у світі актуальність проблем міжнародної співпраці постійно зростає. Від статусу держави на міжнародній арені залежать розв'язання проблем світового співтовариства та добробут громадян. Від чого, на Вашу думку, залежить міжнародний престиж держави?*
2. *У народі кажуть: не все те золото, що блищить. Ми часто женемося за красивим, а коли отримуємо бажане не дістаємо від того насолоди. Яка ж краса справжня?*

Форма: короткий виступ/діалог/відповідь на ситуаційне запитання.

Критерії оцінювання говоріння:

1. відповідність ситуації та меті висловлення;
2. нормативність мовлення;
3. логічність і переконливість;
4. мовленнєвий етикет, доречність;

5. темп, чіткість, комунікативна виразність.
Максимум: __ балів.

Діагностичний інструментарій рівня сформованості комунікативної компетентності

Діагностика комунікативної соціальної компетентності (КСК)

Текст опитувальника

1. На вулиці мені комфортно, якщо:
 - а) поруч є багато людей;
 - б) поруч зі мною моя рідна людина;
 - в) я не заважаю на людей на вулиці, мій комфорт не залежить від їхньої присутності або відсутності;
2. Я не хотів би знімати дачу:
 - а) в жвавому дачному селищі;
 - б) щось середнє;
 - в) у відокремленому місці, в лісі.
3. Я віддаю перевагу нескладній класичній музиці на противагу сучасним популярним мелодіям:
 - а) так;
 - б) не впевнений;
 - в) ні.
4. По-моєму, цікавіше бути:
 - а) інженером-програмувальником;
 - б) не знаю;
 - в) драматургом.
5. Я досяг би в житті набагато більшого, якби люди не були налаштовані проти мене:
 - а) так;
 - б) не знаю;
 - в) немає.
6. Люди були б щасливіші, якби більше часу проводили в товаристві своїх друзів:
 - а) так;
 - б) напевне щось середнє;
 - в) не згоден.
7. У плануванні майбутнього я часто розраховую на удачу:
 - а) так;
 - б) важко відповісти;
 - в) ні.

8. «Лопата» так сполучається із «копати», як «ніж» до:
- а) гострий;
 - б) різати;
 - в) точити.
9. Майже всі рідні добре до мене ставляться:
- а) так;
 - б) не знаю;
 - в) ні.
10. Іноді якась нав'язлива думка не дає мені заснути:
- а) так;
 - б) не впевнений;
 - в) ні.
11. Я ніколи ні на кого не серджуся:
- а) так;
 - б) важко відповісти;
 - в) ні.
12. При рівній тривалості робочого дня і однаковою зарплатою мені було б цікавіше працювати;
- а) столяром або кухарем;
 - б) не знаю, що вибрати;
 - в) офіціантом в хорошому ресторані.
13. Більшість знайомих вважають мене веселим співрозмовником:
- а) так;
 - б) не впевнений;
 - в) ні.
14. У школі я вважав за краще:
- а) уроки музики (вати);
 - б) важко сказати;
 - в) уроки фізкультури.
15. Мені безумовно не щастить у житті:
- а) так;
 - б) не завжди;
 - в) ніколи.
16. Коли я вчився в 7-11 класах, я брав участь у спортивному житті школи:
- а) дуже рідко;
 - б) від випадку до випадку;
 - в) досить часто.
17. Я підтримую вдома порядок і завжди знаю, що де лежить:
- а) так;
 - б) час від часу;

в) у мене більшою мірою безлад.

18. «Втомлений» так корелює із «роботою», як «гордий» із:

а) усмішкою;

б) успіхом;

в) щастям.

19. Я веду себе так, як має бути в колі людей, серед яких я знаходжусь:

а) так;

б) коли як;

в) я завжди виявляю власну індивідуальність.

20. У своєму житті я, як правило, досягаю тих цілей, які ставлю перед собою:

а) так;

б) не впевнений;

в) більшою мірою ні.

21. Іноді я з задоволенням слухаю непристойні анекдоти:

а) так;

б) важко відповісти;

в) ні.

22. Якби мені довелося вибирати, я вважав за краще б бути:

а) лісничим;

б) важко вибрати;

в) учителем старших класів.

23. Мені хотілося б ходити в кіно, на різні активності в місця, де можна розважитися:

а) частіше одного разу на тиждень (частіше, ніж більшість людей);

б) приблизно раз в тиждень (як більшість);

в) рідше ніж один раз на тиждень (рідше, ніж більшість).

24. Я добре орієнтуюся в незнайомій місцевості: легко можу сказати, де північ, південь, схід або захід:

а) так;

б) щось середнє;

в) ні (у мене топографічний ступор).

25. Я не ображаюся, коли люди з мене жартують:

а) так;

б) коли як;

в) ні.

26. Мені б хотілося працювати в окремій кімнаті, а не разом з колегами:

а) так;

б) не впевнений;

в) ні.

27. Багато в чому я вважаю себе цілком зрілою людиною:

- а) так;
- б) не впевнений;
- в) ні.

28. Яке з даних слів не підходить до двох інших:

- а) свічка;
- б) місяць;
- в) лампа.

29. Зазвичай люди неправильно розуміють мої вчинки:

- а) так;
- б) щось середнє;
- в) ні.

30. Мої друзі:

- а) мене не підводили;
- б) зрідка;
- в) досить часто.

31. Зазвичай я перехожу вулицю там, де мені зручно, а не там, де належить:

- а) так;
- б) важко відповісти;
- в) не порушую правила.

32. Якби я зробив корисний винахід, я вважав би за краще:

- а) далі працювати над ним в лабораторії;
- б) важко вибрати;
- в) популяризувати його у суспільний простір

33. У мене, безумовно, менше друзів, ніж у більшості людей:

- а) так;
- б) щось середнє;
- в) ні.

34. Мені більше подобається читати:

- а) реалістичні описи гострих військових чи політичних конфліктів;
- б) не знаю, що вибрати;
- в) роман, що збуджує уяву і почуття.

35. Моїй родині не подобається спеціальність, яку я вибрав:

- а) так;
- б) щось середнє;
- в) ні.

36. Мені легше вирішити важке запитання або проблему:

- а) якщо я обговорюю їх з іншими;
- б) щось середнє;
- в) якщо обмірковую їх на самоті.

37. Виконуючи будь-яку роботу, я не заспокоююся, поки не будуть враховані навіть найбільш незначні деталі:

- а) так;
- б) середнє;
- в) ні.

38. «Подив» корелює із «незвичайний», як «страх» із:

- а) хоробрий;
- б) неспокійний;
- в) жахливий.

39. Мене завжди обурює, коли комусь спритно вдається уникнути заслуженого покарання:

- а) так;
- б) по-різному;
- в) ні.

40. Мені здається, що деякі люди не помічають або уникають мене, хоча не знаю, чому:

- а) так;
- б) не впевнений;
- в) ні.

41. У житті не було випадку, щоб я порушив обіцянку:

- а) так;
- б) не знаю;
- в) ні.

42. Якби я працював у господарській сфері, мені було б цікаво:

- а) розмовляти з замовниками, клієнтами;
- б) щось середнє;
- в) вести звіти та іншу документацію.

43. Я вважаю, що:

- а) потрібно жити за принципом: «Коли почав орати, то в сопілку не грати»;
- б) щось середнє між «а» і «в»;
- в) жити потрібно весело, не особливо піклуючись про завтрашній день.

44. Мені було б цікаво повністю поміняти сферу діяльності:

- а) так;
- б) не впевнений;
- в) ні.

45. Я вважаю, що моє сімейне життя не гірше, ніж у більшості моїх знайомих:

- а) так;
- б) важко сказати;
- в) ні.

46. Мені неприємно, якщо люди вважають, що я занадто невитриманий і нехтую правилами пристойності:

- а) дуже;
- б) трохи;
- в) зовсім не турбує.

47. Бувають періоди, коли важко втриматися від почуття жалості до самого себе:

- а) часто;
- б) іноді;
- в) ніколи.

48. Яка з наступних дробів не підходить до двох інших:

- а) $\frac{3}{7}$;
- б) $\frac{3}{9}$;
- в) $\frac{3}{11}$.

49. Я впевнений, що про мене говорять за мою спиною:

- а) так;
- б) не знаю;
- в) мене це не турбує.

50. Коли люди ведуть себе нерозсудливо й нерозважливо:

- а) я ставлюся до цього спокійно;
- б) щось середнє;
- в) відчуваю до них почуття презирства.

51. Іноді мені дуже хочеться вилятися:

- а) так;
- б) важко відповісти;
- в) ні.

52. При однаковій заробітної платі я волів би бути:

- а) адвокатом;
- б) важко відповісти;
- в) штурманом або льотчиком.

53. Мені подобається робити ризиковані вчинки тільки для забави:

- а) так;
- б) щось середнє;
- в) ні.

54. Я люблю музику:

- а) легку, живу;
- б) щось середнє;
- в) емоційно насичену, сентиментальну.

55. Найважче для мене - це справитися з собою:

- а) так;
- б) не впевнений;

в) ні.

56. Я віддаю перевагу планувати свої справи сам, без стороннього втручання і чужих порад:

а) так;

б) щось середнє;

в) ні.

57. Іноді почуття заздрості впливає на мої вчинки:

а) так;

б) щось середнє;

в) ні.

58. «Розмір» так корелює до «сума», як «нечесний» до:

а) в'язниця;

б) грішний;

в) вкрав.

59. Батьки і члени сім'ї часто подразнюють мене своїми докорами:

а) так;

б) щось середнє;

в) ні.

60. Коли я слухаю музику, а поруч голосно розмовляють:

а) це мені не заважає, я можу зосередитися;

б) щось середнє;

в) це псує мені задоволення і злить мене.

61. Часом мені приходять в голову такі нехороші думки, що про них краще не розповідати:

а) так;

б) важко відповісти;

в) ні.

62. Мені здається, цікавіше бути:

а) художником;

б) не знаю, що вибрати;

в) директором театру або кіностудії.

63. Я волів би одягатися швидше скромно, так, як всі, ніж помітно і оригінально:

а) згоден;

б) не впевнений;

в) не згоден.

64. Не завжди можна здійснити що-небудь поступовими, помірними методами, іноді необхідно прикласти силу:

а) згоден;

б) щось середнє;

в) ні.

65. Я любив школу:
- а) так;
 - б) важко сказати;
 - в) ні.
66. Я краще засвоюю матеріал:
- а) читаючи текст або переглядаючи презентацію;
 - б) щось середнє;
 - в) беручи участь в колективному обговоренні.
67. Я віддаю перевагу діяти на власний розсуд, замість того щоб дотримуватися загальноприйнятих правил:
- а) згоден;
 - б) не впевнений;
 - в) не згоден.
68. АВ так відноситься до ГВ, як СР до:
- а) ПО;
 - б) ОП;
 - в) ТУ.
69. Зазвичай я задоволений своєю долею:
- а) так;
 - б) не знаю;
 - в) ні.
70. Коли приходить час для здійснення того, що я заздалегідь планував і чекав, я іноді відчуваю себе не в змозі це зробити:
- а) згоден;
 - б) щось середнє;
 - в) не згоден.
71. Не всі мої знайомі мені подобаються:
- а) так;
 - б) важко відповісти;
 - в) ні.
72. Якби мене попросили організувати збір грошей на подарунок колезі або брати участь в організації ювілею:
- а) я погодився б;
 - б) не знаю, що зробив би;
 - в) відмовився б.
73. Вечір, проведений за улюбленим заняттям, приваблює мене більше, ніж жвава вечірка:
- а) згоден;
 - б) не впевнений;
 - в) не згоден.
74. Мене більше приваблює краса вірша, ніж краса і досконалість зброї:

- а) так;
- б) не впевнений;
- в) ні.

75. У мене більше причин стресувати, ніж у моїх знайомих:

- а) так;
- б) важко сказати;
- в) ні.

76. Працюючи над чимось, я волів би робити це:

- а) в колективі;
- б) не знаю, що вибрати;
- в) самотійно.

77. Перш, ніж висловити свою думку, я вважаю за краще перевірити все ще раз, щоб переконатись у своїй правоті:

- а) завжди;
- б) звичайно;
- в) тільки якщо це практично можливо.

78. «Кращий» так корелію із «найгірший», як «повільний» із:

- а) швидкий;
- б) найкращий;
- в) якнайшвидший.

79. Я роблю багато вчинків, через які потім шкодую:

- а) так;
- б) важко відповісти;
- в) ні.

80. Зазвичай я можу зосереджено працювати, не звертаючи уваги на те, що люди навколо мене галасують:

- а) так;
- б) щось середнє;
- в) ні.

81. Я ніколи не відкладаю на завтра те, що маю зробити сьогодні:

- а) так;
- б) важко відповісти;
- в) ні.

82. У мене було:

- а) дуже мало виборних посад;
- б) кілька;
- в) багато виборних посад.

83. Я проводжу багато вільного часу у спогадах із друзями про приємні події минулого:

- а) так;
- б) щось середнє;

в) ні.

84. На вулиці я зупинюся, щоб подивитися швидше на графіті або білборд, ніж на вуличну сварку або дорожню пригоду:

а) так;

б) не впевнений;

в) ні.

85. Іноді мені дуже хотілося піти з дому:

а) так;

б) не впевнений;

в) ні.

86. Я волів би жити тихо, як мені подобається, ніж бути предметом захоплення своїх друзів:

а) так;

б) щось середнє;

в) ні.

87. Розмовляючи, я схильний:

а) висловлювати свої думки відразу, як тільки вони приходять в голову;

б) щось середнє;

в) подумати перед тим, як щось сказати.

88. Яке з наступних поєднань знаків має продовжити цей ряд

X0000XX000XXX:

а) Oxxx;

б) 00XX;

в) X000.

89. Мені байдуже, що про мене думають інші:

а) так;

б) щось середнє;

в) ні.

90. У мене бувають такі хвилюючі сни, що я прокидаюся:

а) часто;

б) зрідка;

в) практично ніколи.

91. Я кожен день моніторю новини:

а) так;

б) важко сказати;

в) це мені нецікаво.

92. До дня народження, до свят:

а) я люблю робити подарунки;

б) важко відповісти;

в) вважаю, що вибір і придбання подарунків - неприємний обов'язок.

93. Дуже не люблю бувати там, де немає з ким поговорити:

- а) так;
 - б) не впевнений;
 - в) ні.
94. У школі я надавав перевагу:
- а) українській мові;
 - б) важко сказати;
 - в) математиці.
95. Дехто приховує агресію проти мене:
- а) так;
 - б) не знаю;
 - в) не думаю.
96. Я охоче беру участь у громадському житті, роботі різних комісій:
- а) так;
 - б) щось середнє;
 - в) ні.
97. Я твердо переконаний, що керівник може бути не завжди правий, але завжди має можливість наполягти на своєму:
- а) так;
 - б) не впевнений;
 - в) ні.
98. Яке з наступних слів не корелює із двома іншими (свідомість, модель, люди):
- а) будь-яке;
 - б) кілька;
 - в) велика частина.
99. У веселій компанії мені буває незручно шаленіти разом з іншими:
- а) так;
 - б) по-різному;
 - в) ні.
100. Якщо я зробив якусь дурню, то досить швидко забуваю про нього:
- а) так;
 - б) щось середнє;
 - в) ні.

Обробка і інтерпретація результатів тесту. Відповіді опитуваного треба порівняти з ключем.

- У разі збігу вибору опитуваного із тим, що зазначене в ключі, нараховується 2 бали.
- За проміжну відповідь «б» завжди нараховується 1 бал.
- Невідповідність вибору із означеним у ключі – нараховується 0 балів.

Обробка по фактору В (логічне мислення) дещо інша.

– У разі збігу присвоюється 2 бали.

– Розбіжність вибору – 0 балів.

Ключ до тесту

I	1в	11а	21в	31в	41а	51в	61в	71в	81а	91а	Л
11	2а	12в	22в	32в	42а	52а	62в	72а	82в	92а	А
III	3а	13а	23а	33в	43в	53а	63в	73в	83а	93в	Д
IV	4 в	14а	24в	34 в	44а	54 в	64а	74а	84а	94а	До
V	5а	15а	25в	35а	45в	55а	65в	75в	85а	95а	п
VI	6в	16а	26а	36в	46а	56а	66в	76в	86а	96в	м
VII	7в	17а	27а	37а	47в	57в	67в	77а	87в	97а	н
VIII	8в	18а	28а	38в	48в	58в	68в	78в	88в	98а	в
IX	9в	19в	29а	39в	49а	59а	69в	79а	89а	99в	п
X	10в	20а	30а	40в	50а	60а	70в	80а	90в	100а	З

Отримані таким чином бали обчислюються по кожному фактору.

По факторах А, В, С, Д, К, М, Н, Л максимальне число балів 20.

По фактору П – 40 балів (скласти рядки V і IX). Кількість балів від 16 до 20 (за факторами А, В, С, Д, К, М, Н) є високою оцінкою відповідного фактора, значить, відповідна якість особистості виявляється яскраво (наприклад, товариськість по фактору Л).

Кількість балів від 13 до 15 свідчить про певне переважання якості, відповідній високій оцінці (наприклад, товариськості над замкненістю).

Кількість балів від 5 до 7 свідчить про переважання якості, відповідній низькій оцінці (наприклад, замкненості над товариськістю).

Кількість балів від 8 до 12 означає зразкову рівновагу між двома протилежними особистісними якостями (наприклад, в міру відкритий, в міру замкнений).

Якщо опитуваний набрав 12 і більше балів за шкалою Л, то результати опитування необхідно визнати недостовірними.

Якщо опитуваний набрав більше 20 (з 40) балів за шкалою П (схильність до асоціальної поведінки), це свідчить про певні особистісні проблеми в будь-якій

сфері життя: в сім'ї, стосунках з друзями, професійній сфері, в стосунках з іншими). У цьому випадку необхідно провести додаткову співбесіду, щоб виявити, наскільки серйозними є виявлені проблеми.

Фактор А

- висока оцінка + А – відкритий, легкий, товариський.
- низька оцінка -А – нетовариський, замкнений.

фактор В

- висока оцінка + В – з розвиненим логічним мисленням, кмітливий.
- низька оцінка -В – неуважний або зі слаборозвиненим логічним мисленням.

фактор С

- висока оцінка + С – емоційно стійкий, зрілий, спокійний.
- низька оцінка -С – емоційно нестійкий, мінливий, невірноважений.

фактор Д

- висока оцінка + Д – життєрадісний, безтурботний, веселий.
- низька оцінка -Д – тверезий, мовчазний, серйозний.

фактор К

- висока оцінка + К – чутливий, емпатійний, з художнім мисленням.
- низька оцінка -К – покладається на себе, реалістичний, раціональний.

фактор М

- висока оцінка + М – віддає перевагу власним рішенням, незалежний, орієнтований на себе.
- низька оцінка -М – залежний від групи (конформний), компанійський, залежний від громадської думки.

фактор Н

- висока оцінка + Н – самодисциплінований, діє відповідно до правил.
- низька оцінка Н – імпульсивний, неорганізований.

Цей опитувальник також дозволяє виявити схильність до асоціальної поведінки (фактор П), що може характеризуватися зневагою до прийнятих суспільних норм, визнаних моральних і етичних цінностей, встановлених правил поведінки і звичаїв.

Опитувальник містить також шкалу правдивості (фактор Л), яка визначає достовірність отриманих результатів.

Рівнева оцінка факторів (в балах):

- 16-20 – максимальний рівень;
- 13-15 – переважна вираженість факторів;
- 8-12 – середній рівень;
- 5-7 – низький рівень.

Діагностика компетентності у виборі ефективних засобів комунікації (авторська методика – взаємодія із експертами) – самооцінка та експертна оцінка

Запропонована методика спрямована на діагностику компетентності у виборі ефективних засобів комунікації як складової мовної свідомості майбутніх державних службовців. У межах дослідження зазначена компетентність розглядається як здатність здійснювати обґрунтований вибір комунікативних каналів, форм і стратегій відповідно до ситуації професійної взаємодії, характеристик аудиторії та поставлених комунікативних цілей.

Методика передбачає поєднання самооцінювання та експертного оцінювання, що дає змогу комплексно визначити рівень сформованості здатності до адекватного вибору засобів комунікації, гнучкого стилістичного реагування та досягнення результативності комунікативного акту. Такий підхід забезпечує підвищення валідності отриманих результатів і дозволяє врахувати як рефлексивний компонент діяльності, так і зовнішню професійну оцінку.

Метою методики є виявлення рівня сформованості компетентності у виборі ефективних засобів комунікації за трьома змістовими напрямками: релевантність вибору засобів комунікації, адекватність комунікації щодо ситуації спілкування та ефективність/результативність комунікативної взаємодії.

Просимо уважно ознайомитися з кожним запитанням і оцінити власні типові дії у професійно-комунікативних ситуаціях. Відповідаючи, орієнтуйтеся на реальний досвід і звичні практики професійної взаємодії, а не на соціально бажаний варіант відповіді.

У межах дослідження відсутні правильні чи неправильні відповіді. Важливою є об'єктивність самооцінювання, оскільки результати використовуються виключно з науковою метою та аналізуються в узагальненому вигляді.

Оцінювання здійснюється за шкалою балів, що дозволяє визначити рівень сформованості компетентності у виборі ефективних засобів комунікації (низький 1-2, середній -3-4, високий -4-5) та простежити динаміку її розвитку у процесі професійної підготовки.

Оцінювання за змістом: «вибір засобів комунікації»:

1. Чи вмієте ви обрати оптимальний канал комунікації (усний виступ, офіційний лист, електронна пошта, соцмережі) залежно від ситуації? – оцінювання релевантності вибору, економії часу, досягнення мети
2. Чи адаптуєте ви форму повідомлення до рівня підготовки аудиторії? – оцінювання доступності, уникнення канцеляризмів
3. Наскільки вміло ви підбираєте візуальні та мультимедійні матеріали (схеми, презентації, інфографіки) для підсилення повідомлення? – оцінювання доречності, інформативності

Оцінювання за змістом «адекватність комунікації щодо ситуації спілкування»:

1. Чи вмієте ви змінювати стиль спілкування (офіційний, нейтральний, дружній) залежно від контексту? – оцінювання гнучкості, дотримання стильових норм

2. Чи враховуєте ви емоційний стан співрозмовника при виборі засобів комунікації? – оцінювання емпатії, тактовності

3. Чи здатні ви швидко змінити формат комунікації, якщо ситуація змінилася? – оцінювання оперативності, креативності

Оцінювання за змістом «Ефективність/результативність»:

1. Чи рефлексуєте Ви щодо реакції та зворотного зв'язку у комунікації? – оцінювання результативності зворотного зв'язку

2. Чи вдається Вам скорегувати (інтерпретувати зміст) повідомлення, якщо воно було неправильно сприйняте партнером? – оцінювання готовності до корекції, семантизації повідомлення

3. Чи вдається вам формулювати повідомлення відповідно до комунікативних цілей (запевнення, спростування, переконання, заклик, солідаризація, нейтралізація конфлікту, інформування) та досягати цих цілей? – оцінювання результативності та ефективності комунікативного акту

Результат оцінювання *компетентності у виборі ефективних засобів комунікації*:

– **високий рівень (36–45 балів)** – студент впевнено обирає оптимальні засоби комунікації, ефективно адаптується до ситуації.

– **середній рівень (25–35 балів)** – компетентність студента потребує удосконалення в гнучкості та / або результативності.

– **низький рівень (< 25 балів)** – необхідне цілеспрямоване формування комунікативних навичок.

Методика дослідження рівня сформованості компетентності у виборі ефективних засобів комунікації державних службовців

Шановний(а) учаснику(учасниці) дослідження!

Запропонована методика спрямована на визначення рівня сформованості компетентності у виборі ефективних засобів комунікації державних службовців як важливої складової їхньої професійної діяльності та мовної свідомості. У межах дослідження зазначена компетентність розглядається як здатність обґрунтовано добирати комунікативні канали, форми, стилі та інструменти взаємодії залежно від професійної ситуації, особливостей адресата та комунікативної мети.

Методика має комплексний характер і поєднує різні методи збору емпіричних даних: анкетування, тестування, аналіз ситуаційних завдань (кейсів), педагогічне спостереження, експертне оцінювання та самоаналіз. Така багатокомпонентна структура дозволяє забезпечити всебічне вивчення досліджуваного феномену та підвищує достовірність результатів.

Інструментарій методики включає анкету самооцінки, тестові завдання, ситуаційні завдання, бланк спостереження та бланк експертного оцінювання, що забезпечує можливість зіставлення суб'єктивних і зовнішніх показників сформованості компетентності.

Метою методики є виявлення рівня сформованості здатності державних службовців до адекватного вибору засобів комунікації, гнучкого реагування на зміну комунікативних умов та досягнення результативності професійної взаємодії.

Просимо Вас відповісти на запитання анкети, орієнтуючись на власну типову професійну практику. У дослідженні відсутні правильні або неправильні відповіді. Важливою є щирість і точність самооцінювання, оскільки результати використовуються виключно з науковою метою та аналізуються в узагальненому вигляді.

Оцінювання здійснюється за п'ятибальною шкалою частотності прояву відповідних дій: 1 — ніколи; 2 — рідко; 3 — іноді; 4 — часто; 5 — завжди.

Отримані результати дозволяють визначити рівень сформованості компетентності у виборі ефективних засобів комунікації та простежити динаміку її розвитку.

№	Запитання	Оцінка
1	Перед спілкуванням я аналізую, хто є моїм співрозмовником (посада, вік, стиль, настрій).	
2	Я завжди враховую мету комунікації перед вибором засобів спілкування.	
3	Умію обирати адекватний канал комунікації (усний, письмовий, онлайн).	
4	Можу швидко адаптувати стиль і тон висловлювань залежно від ситуації.	
5	Уникаю емоційно забарвлених або конфліктних повідомлень.	
6	Після важливої розмови я аналізую, чи був мій вибір засобів комунікації ефективним.	
7	Умію зрозуміти, коли краще провести особисту зустріч, а коли — написати офіційний лист.	

8	Я усвідомлюю, що невербальні засоби (жести, міміка, тон) впливають на ефективність комунікації.	
9	Умію нейтралізувати непорозуміння завдяки змінам у стилі спілкування.	
10	Готовий(-а) вдосконалювати власні комунікативні навички.	

Інтерпретація: 41–50 балів – високий рівень; 26–40 балів – середній рівень; ≤25 балів – низький рівень.

2. Тестові завдання (когнітивний компонент)

Інструкція:

Оберіть правильний варіант відповіді (1 варіант).

- У ситуації конфлікту з громадянином, який подав скаргу, найефективніше:
 - відповісти офіційним листом одразу;
 - запросити на коротку розмову;
 - уникнути контакту, доки не спаде емоційна напруга.

✓ *Правильна відповідь: б.*
- Для офіційного інформування про зміни у роботі відділу доцільно:
 - зробити усне повідомлення у коридорі;
 - опублікувати у соцмережі;
 - підготувати офіційний наказ або службову записку.

✓ *Правильна відповідь: в.*
- Якщо потрібно переконати колег у новій ініціативі, ефективніше:
 - розіслати довгий документ електронною поштою;
 - провести коротку нараду з візуальними матеріалами;
 - повідомити у чаті.

✓ *Правильна відповідь: б.*
- Під час онлайн-комунікації для збереження довіри варто:
 - уникати відеозв'язку;
 - використовувати камеру, доброзичливий тон і чітку структуру повідомлень;
 - писати лише офіційною мовою без звертань.

✓ *Правильна відповідь: б.*
- Найменш доцільним є використання електронного листа, коли:
 - потрібна термінова реакція;
 - повідомлення має інформаційний характер;
 - необхідно надати інструкцію.

✓ *Правильна відповідь: а.*

Оцінювання: 1 бал – правильна відповідь; 0–2 бали – низький рівень знань; 3–4 бали – середній; 5 балів – високий.

3. Ситуаційні завдання (кейси)

Інструкція:

Прочитайте ситуацію. Опишіть, які засоби комунікації ви оберете і чому.

Кейс 1.

До вас звернувся журналіст із проханням надати офіційний коментар щодо чутливого питання, яке ще не узгоджено з керівництвом.

Запитання:

1. Як ви діятимете?
2. Який канал комунікації оберете?
3. Яке повідомлення сформулюєте?

Оцінювання:

- доречність вибору каналу – 0–3 бали;
- етичність поведінки – 0–3 бали;
- аргументованість пояснення – 0–4 бали.
- (10 балів макс.)

Кейс 2.

У соцмережі вашого відділу з'явився негативний коментар від громадянина про роботу установи.

Питання:

- Як ви відреагуєте?
- Який тон і засіб відповіді оберете?
- Як запобігатимете подальшій ескалації?

Кейс 3.

Ви готуєте повідомлення про зміни у порядку надання адміністративної послуги. Аудиторія – мешканці громади.

Питання:

- Які засоби поширення інформації використаєте (офіційний сайт, оголошення, зустріч, відеозвернення)?
- Який стиль комунікації вважаєте ефективним?

Анкета самооцінки комунікативної компетентності

Шановний(а) учаснику(учасниці) дослідження!

Запропонована анкета спрямована на виявлення рівня сформованості самооцінки комунікативної компетентності державних службовців, зокрема здатності обирати ефективні засоби комунікації у професійній діяльності. У межах дослідження комунікативна компетентність розглядається як інтегральна характеристика, що відображає здатність адекватно добирати форми, канали та стилі професійної взаємодії відповідно до комунікативної ситуації та поставлених завдань.

Метою анкети є визначення суб'єктивного уявлення респондентів про власні комунікативні практики, рівень усвідомленості вибору засобів комунікації та готовність адаптувати комунікативну поведінку залежно від професійного контексту.

Просимо Вас оцінити, наскільки часто Ви здійснюєте зазначені дії у своїй професійній діяльності, орієнтуючись на реальний досвід. У дослідженні відсутні правильні чи неправильні відповіді; важливою є щирість самооцінювання. Отримані результати використовуються виключно з науковою метою та аналізуються в узагальненому вигляді.

Оцінювання здійснюється за шкалою частотності прояву дій: 1 – ніколи; 2 – рідко; 3 – іноді; 4 – часто; 5 – завжди.

Запитання	Оцінка (1–5)
Перед спілкуванням я аналізую, хто є моїм співрозмовником.	
Я завжди враховую мету комунікації перед вибором засобів спілкування.	
Умію обирати адекватний канал комунікації.	
Можу адаптувати стиль і тон висловлювань залежно від ситуації.	
Унікаю емоційно забарвлених повідомлень.	
Після розмови аналізую ефективність обраних засобів комунікації.	
Розрізняю ситуації, коли доречна письмова чи усна форма спілкування.	
Усвідомлюю значення невербальних засобів комунікації.	
Можу змінювати стиль спілкування для нейтралізації непорозумінь.	
Готовий вдосконалювати власні комунікативні навички.	

Інтерпретація: 41–50 балів – високий рівень; 26–40 – середній; ≤ 25 – низький.

Тестові завдання

1. У ситуації конфлікту з громадянином найефективніше запросити на коротку розмову.

2. Для офіційного інформування – підготувати наказ або службову записку.
3. Для переконання колег – провести нараду з візуальними матеріалами.
4. В онлайн-комунікації важливо використовувати відео та доброзичливий тон.
5. Найменш доцільний електронний лист у терміновій ситуації.

Ситуаційні завдання (кейси)

Кейс 1. Журналіст просить коментар щодо неузгодженого питання. Як ви діятимете?

Кейс 2. У соцмережі з'явився негативний коментар – як реагуєте?

Кейс 3. Повідомлення про зміни послуги для громади – які засоби поширення обираєте?

Бланк спостереження

Позначте відповідь: Так / Частково / Ні.

Показник	Так	Частково	Ні
Аналізує ситуацію перед вибором засобу комунікації			
Враховує статус співрозмовника			
Використовує нейтральну лексику			
Контролює невербальну поведінку			
Пояснює вибір засобів комунікації			

Бланк експертного оцінювання

Інструкція для експерта

Оцініть рівень прояву кожного показника за шкалою від 0 до 4: 0 – показник не проявляється; 1 – проявляється епізодично; 2 – проявляється на середньому рівні; 3 – проявляється достатньо стабільно; 4 – проявляється системно та впевнено.

№	Критерії оцінювання	0	1	2	3	4
1	Знання видів комунікаційних засобів					
2	Уміння обирати адекватний канал комунікації					
3	Етичність і доречність комунікації					
4	Гнучкість у спілкуванні					

5	Здатність до самоаналізу комунікативної діяльності					
---	--	--	--	--	--	--

Інтерпретація результатів

- 0–7 балів – низький рівень сформованості компетентності
- 8–14 балів – середній рівень
- 15–20 балів – високий рівень

Результати експертного оцінювання використовуються для визначення рівня сформованості компетентності у виборі ефективних засобів комунікації та формування рекомендацій щодо її подальшого розвитку.

Методика дослідження сформованості мовної свідомості за світоглядно-поведінковим критерієм

Методика спрямована на визначення рівня сформованості мовної свідомості майбутніх державних службовців за світоглядно-поведінковим критерієм, який відображає ціннісні орієнтації, мовні установки та реальні поведінкові практики використання української мови у професійній і повсякденній комунікації.

Дослідження здійснюється шляхом самооцінювання респондентами власних мовних практик із подальшою верифікацією результатів за допомогою експертного оцінювання та аналізу підтверджувальної активності (навчальної, професійної, публічної). Такий підхід забезпечує поєднання рефлексивних і поведінкових показників сформованості мовної свідомості.

Методика передбачає оцінювання низки показників, що характеризують світоглядно-поведінковий вимір мовної свідомості.

Інструкція для респондента

Оцініть, будь ласка, наскільки наведені твердження відповідають Вашим типовим мовним практикам.

Оцінювання здійснюється за шкалою: 0 – не проявляється; 1 – проявляється епізодично; 2 – проявляється частково; 3 – проявляється достатньо стабільно; 4 – проявляється системно; 5 – проявляється усвідомлено і послідовно.

Показники та діагностичні запитання

1. Свідомий вибір української мови як мови особистого спілкування

1. Використання української мови у діловій та особистій комунікації (оцінюється послідовність і відсутність випадкових переходів на іншу мову).

2. Пріоритетність української мови у письмовій комунікації (електронні листи, документи, соціальні мережі) (оцінюється сталість застосування).

2. Відчуття ідентичності з державою у ролі носія її мови

1. Прояв позитивного ставлення до української мови як складника культурної спадщини (оцінюється емоційна залученість і вербальні прояви).

2. Усвідомлення себе як представника держави через використання української мови (оцінюється сталість ідентифікації).

3. Толерантність до недосконалості мовлення комунікативних партнерів

1. Коректність і повага у взаємодії з партнерами, які допускають мовні помилки (оцінюється тактовність).

2. Готовність допомагати удосконалювати мовлення без проявів оцінювального тиску (оцінюється конструктивність комунікативних стратегій).

4. Мотивація до удосконалення власного рівня української мови

1. Активність щодо підвищення рівня володіння мовою (курси, тренінги, самонавчання) (оцінюється регулярність).

2. Використання стратегій розширення словникового запасу та опанування стилістичних норм (оцінюється цілеспрямованість самоосвіти).

5. Популяризація української мови у публічному просторі

1. Використання української мови в офіційних публічних виступах і медіа (оцінюється системність).

2. Ініціювання або підтримка практик популяризації української мови (оцінюється активність і соціальний вплив).

КРІ мовної свідомості за світоглядно-поведінковим критерієм = $(\Sigma \text{ балів} / 50) \times 100\%$

– **70–100%** – високий рівень; – **50–69%** – середній рівень; < **50%** – низький рівень, потребує розвитку

Додаток Б

Когнітивно-аналітичні вправи для формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців

Вправа 1: Концептуальний аналіз поняття «публічна служба»

Мета: осмислити зміст ключового для держслужбовця терміна та виявити його мовне представлення.

Завдання:

1. Прочитайте уривок із Закону України «Про державну службу» (ст. 1).
2. Випишіть ключові поняття, пов'язані з державною службою.
3. Побудуйте ментальну карту концепту «публічна служба» (включаючи поняття «відповідальність», «законність», «етика» тощо).
4. Проаналізуйте, як цей концепт відображено у типових фразах службового мовлення (накази, звернення, звіти).

Очікуваний результат: студент формує власне мовно-когнітивне уявлення про «публічну службу».

Вправа 2: Аналіз стилістичної коректності управлінського документа

Мета: навчити аналізувати офіційно-діловий стиль, відрізняти доречне/недоречне мовлення.

Завдання:

1. Студент отримує зразок внутрішнього документа (реальний або змодельований), наприклад: розпорядження, лист, службова записка.
2. Завдання:
 - Визначити стиль (офіційно-діловий чи ні).
 - Знайти приклади лексичних, граматичних, стилістичних помилок.
 - Переписати текст із дотриманням мовних норм і службового етикету.

Очікуваний результат: розвиток аналітичного мислення та практичних навичок редакторського аналізу мовлення.

Вправа 3: Порівняльний дискурсивний аналіз

Мета: усвідомлення різниці між мовними реєстрами в публічному управлінні.

Завдання:

Дано два тексти:

А. Звернення до громадян у соцмережі.

В. Прес-реліз на сайті міськради.

Запитання до аналізу:

- Які відмінності у стилі?
- Які мовні стратегії використовуються?
- Як змінюється роль мовця в кожному дискурсі?

Рефлексивна частина:

- Чи могла б ця різниця вплинути на довіру до влади?
- Як ви особисто подали б інформацію в кожному випадку?

Вправа 4: Симуляція комунікативної ситуації

Мета: активізація мовного мислення через моделювання ситуацій.

Ситуація: Студент – представник місцевого органу влади. Готує відповідь на звернення громадянина про відмову у пільгах.

Завдання:

Написати офіційний лист-відповідь із:

аргументацією, посиланням на норми законодавства, дотриманням мовної етики та коректності.

Пояснити, чому саме такі мовні рішення були обрані.

Вправа 5: Щоденник мовного самоспостереження (на 1 тиждень)

Мета: розвивати рефлексію як компонент мовної свідомості.

Завдання:

Вести щоденник спостереження за власною мовною поведінкою:

- де, коли, як і з ким спілкувались українською;
- у чому виникали труднощі;
- які мовні формули використовувалися автоматично, які – свідомо;
- випадки, коли мова впливала на результат комунікації.

Додаток В

Кейси: цитати посадовців з мовними порушеннями

Кейс 1: Лексико-семантичні та синтаксичні помилки у промовах політиків

З аналізу мовлення політиків:

«...вони вживають російський прийменник "по" замість "за" — тобто треба працювати не "по", а "за графіками", "за планами", "за постановами". (О. Ляшко)»
 «...наші політики намагаються "приймати участь" замість "брати участь"»
 «...кажуть "що" — вживають "шо". Говорить "після ПарижУ" (надто русифікована форма), "компанія проти тероризму" (має бути "кампанія")»

[kremrn-](http://kremrn-mova.blogspot.com+6ogo.ua+626zona.blogspot.com+6scribd.com+126zona.blogspot.com+1)

[movablogspot.com+6ogo.ua+626zona.blogspot.com+6scribd.com+126zona.blogspot.com+1](http://kremrn-mova.blogspot.com+6ogo.ua+626zona.blogspot.com+6scribd.com+126zona.blogspot.com+1)

Помилки:

- Неправильний прийменник («по» замість «за»).
- Калька з російської: **приймати участь, що → шо.**
- Фонетичні / орфоепічні помилки: **ПарижУ** (не «Парижа»), **компанія/кампанія.**

Кейс 2: Фонетичні та наголошувальні помилки в промовах Юлії Тимошенко

«**ПрАйшов**» замість «прОйшов», «**здАбуває**» замість «здОбуває»,
 «**мАжливість**» замість «мОжливість», «**скАжу**» замість «скажУ»; «**два відсоткА**» замість «два відсоткИ»; «**подякУю**» замість «подякОю»; помилки у слові «**боряться**» (замість «борються»)

scribd.com+1poltava365.com+1naurok.com.ua

Помилки:

- Неправильний наголос (фонетика).
- Некоректна морфологія – відмінкові закінчення.
- Семантична помилка у слові «боряться».

Кейс 3: Канцеляризми та перевантажений офіційно-діловий стиль

Типові вислови у публічному мовленні посадовців:
 «у рамках реалізації», «дане питання», «має місце бути», «проводиться робота по забезпеченню».

Помилки:

- Канцелярські штампи.
- Надмірна номіналізація.
- Калька («по забезпеченню» → «щодо забезпечення»).

Кейс 4: Русизми у публічних виступах

Типові приклади:

«на сьогоднішній день», «у відповідності до», «по крайній мірі», «заклучити договір».

Помилки:

- Лексичні кальки.
- Порушення нормативних словосполучень.
- Підміна українських конструкцій російськими.

Кейс 5: Порушення керування

Типові приклади:

«згідно рішення», «відповідно закону», «дякую вас».

Помилки:

- Неправильний відмінок.
- Порушення синтаксичного керування.
- Типова офіційна помилка у документах і виступах.

Кейс 6: Змішування паронімів

Типові приклади:

«ефективний ефект», «економічний / економний», «особистий / особовий», «дійсний / чинний».

Помилки:

- Неправильний вибір слова.
- Семантична неточність.
- Професійно-комунікативний ризик.

Кейс 7: Стилiстична невідповідність у публічній комунікації

Типові приклади:

розмовні слова у офіційних промовах: «дуже круто», «ми зробили класну реформу», «це капець складно».

Помилки:

- Порушення стилістичного регістру.
- Зниження офіційності.
- Репутаційний ризик.

Кейс 8: Надмірна іншомовність та модні запозичення

Типові приклади:

«імплементувати», «апрувити», «комунікувати меседж», «перформанс політики».

Помилки:

- Невиправдані запозичення.

- Псевдопрофесійна мова.
- Втрата розумності для громадян.

Кейс 9: Синтаксична перевантаженість офіційних повідомлень

Типові приклади:

надто довгі речення з 4–6 підрядними частинами.

Помилки:

- Порушення принципу ясності (plain language).
- Складність сприйняття.
- Низька комунікативна ефективність.

Кейс 10: Порушення логіки публічного повідомлення

Типові приклади:

повтори, суперечності, нечіткі референти («це», «дане», «вони» без пояснення).

Помилки:

- Логіко-сміслові порушення.
- Дискурсивна неструктурованість.
- Зниження довіри до повідомлення.

Розширення спектра кейсів демонструє, що мовна недосконалість посадовців має системний характер і охоплює не лише окремі помилки, а різні рівні мовлення – від фонетичного до дискурсивного. Це підтверджує необхідність цілеспрямованого формування мовної свідомості як інтегральної професійної характеристики державного службовця.

Як можна використовувати кейси на занятті:

Завдання 1 – Груповий аналіз:

- Розгляньте цитату, вкажіть і класифікуйте помилки (лексика, граматики, стиль, фонетика).
- Обговоріть, до яких комунікативних ситуацій вони належать (промова, офіційне звернення, розпорядження).

Завдання 2 – Рольова трансформація:

- Відслідкуйте цю цитату (редагуйте), щоб звучала відповідно до норм державної мови.
- Напишіть відредаговану фразу, пояснивши мовний вибір (чому обрана саме та форма, слово, наголос).

Завдання 3 – Рефлексія:

- Заповніть рубрику: *Які саме мовні структури я вважав складними у цьому кейсі? Як би я змінив мовлення, якщо б був на місці посадовця?*

Такі кейси допомагають студентам:

- усвідомлювати критичні мовні помилки, що поширені серед посадовців;
- розпізнавати мовні стратегії, які можуть підривати довіру до влади;
- відпрацьовувати норми державної мови у конкретному контексті професійного спілкування.

Додаток Г.

Тексти для переказів та аудіювання (частина екзамену для держслужбовців на рівень володіння державною мовою)

«Євросирітство» як соціальна проблема України

Риба шукає, де глибше, а людина – де ліпше... Непроста ситуація в країні змушує українців дедалі частіше шукати роботу за кордоном. Жінки й чоловіки їдуть на заробітки, залишаючи своїх синів і доньок без належного виховання. Основна батьківська функція – виховання дитини – під впливом соціально-економічних факторів дедалі частіше обмежується виключно матеріальним забезпеченням її життя.

Згідно з даними Міністерства соціальної політики сьогодні працює за межами держави від 3 до 5 мільйонів наших співвітчизників. За неофіційною інформацією їх не менше 8–9 мільйонів, а це значить, що близько 4 мільйонів українських дітей живуть у родинях, де один із батьків, а то й обоє працюють за кордоном. Як наслідок, поповнюються й без того чисельні в Україні лави безпритульних дітей, зростає популяція сиріт.

Ця проблема стосується не тільки України. Практично всі країни Східної Європи б'ють на сполох, констатуючи зростання кількості безпритульних дітей, чий батьки виїхали на заробітки. Латвія трудову міграцію назвала «національною катастрофою»: за 10 років із країни виїхав кожен 10. Понад 2 мільйони поляків працює у західних країнах ЄС. У Молдові кожна 5 дитина зростає з одним із батьків, а в кожній 10 за кордоном працюють обоє.

У країнах ЄС таких дітей називають «євросиротами». Міністерство освіти Польщі визначає «євросирітство» як ситуацію, коли еміграція батьків викликає руйнування основних функцій родини, таких як забезпечення безперервності процесу соціалізації, емоційної підтримки дитини й передачі культурних цінностей.

Відсутність сімейного виховання вкрай негативно впливає на формування життєвих цінностей дитини, як наслідок, – проблеми соціалізації. Такі діти мають труднощі з засвоєнням соціальних ролей, у них практично відсутнє уявлення про модель сім'ї.

Цим дітям часто притаманне почуття провини: вони вважають себе винними у тому, що батькам доводиться працювати в іншій країні. Головна проблема залишених без батьків дітей полягає у тому, що вони озлоблюються,

стають агресивними, прогулюють уроки, заводять сумнівних друзів. Дитина нерідко стає на шлях алкоголізму, наркоманії, розгульного життя з ланцюжком ранніх випадкових статевих контактів.

На жаль, в Україні вступає у життя покоління покинутих дітей, батьки яких свого часу виїхали на заробітки за кордон. Вони стикаються з багатьма проблемами, про які не можна мовчати, про які треба говорити у повний голос.

Європейські цінності – основа демократичної держави

Спитайте в українця, чи хоче він жити, як у Європі? Ну, так, звичайно, хоче. А що таке європейські стандарти життя? Це заробітки, як у німців, або, принаймні, як у поляків. А ще – гідна пенсія, зручний транспорт, затишні міста та села... Безперечно, все це – з категорії європейських цінностей і важливих надбань Європи. Та чи означатиме високий рівень матеріального забезпечення те, що ми одразу почнемо жити, як у Європі? Адже у Катарі чи Арабських Еміратах мають на душу населення набагато більше прибутків, ніж у деяких країнах Європи... Думаю, що коли ми говоримо про європейські цінності, йдеться не лише про матеріальні потреби.

Суспільство, яке прагне *бути й розвиватися*, потребує дороговказів, його життя багато в чому залежить від панівного світогляду, від того, які переконання й ідеали сповідує освічена частина суспільства, що вважає найбільшою цінністю на шкалі всієї ієрархії цінностей.

Європейська історія – це історія війн, перемог, технічних досягнень, але передусім – це історія народження ідей, цінностей і великої культури. Саме тому Європа виглядає такою привабливою для «інших світів». На зміну горезвісній «американській мрії» іде «мрія європейська»: нове бачення майбутнього людства, нова модель, що несе надію для глобалізованого світу XXI століття. Американська мрія народилася від доведеного до крайності поняття свободи, у той час як європеець віддає перевагу безпеці.

Із рішенням створити єдиний Європейський простір була пов'язана необхідність знайти щось таке, що б обумовлювало загальність, тотожність цього утворення. У преамбулі проекту Конституції 2005 року було визначено, що Європа є континентом, який несе цивілізацію, а його жителі, що приходили послідовними хвилями з перших років існування людства, послідовно розвивали там цінності, що затверджують гуманізм: рівність людей, свобода, повага до розуму. Першою про «європейські цінності» як про базову ідеологічну субстанцію для Європейського Союзу заговорила Ангела Меркель, коли вона в 2007 заходила на посаду голови ЄС: "ЄС заснований на цінностях, які ми всі поділяємо – повага до прав людини, свобода, справедливість, демократія і панування закону – цінностях, що поступово розвиваються протягом століть і

багато в чому зобов'язані християнській традиції та Просвітництву. Успіх європейської інтеграції буде завжди закорінюватися в цих цінностях".

Отже, головними цінностями у сучасній Європі є демократичні засади, коли у центрі знаходиться людина, а не держава.

Чи потрібні українцям дві державні мови?

Мільйони українців напередодні чергових президентських чи парламентських виборів стають свідками розігрування мовного питання в Україні. Знову і знову перед українським народом постає дилема вибору, скільки повинно бути державних мов: одна чи дві?

Ми вам обіцяємо дві державні мови, а після виборів забудемо навіть про українську

Спекулюючи на трагічних історичних обставинах, які склалися внаслідок багатовікового приниження рідної мови українців, насильного ополячування та русифікації українського населення, окремі політичні партії постійно в засобах масової інформації, у виступах своїх представників перед населенням нав'язують людям дискусію про введення другої державної мови, а саме російської, всупереч здоровому глузду та вимогам Конституції України.

Систематично з трибуни Верховної Ради України звучать виступи російською мовою. Але якщо людина доросла до рівня державного діяча того чи іншого рангу, вона повинна раз і назавжди запам'ятати, що найперший її обов'язок - досконало володіти мовою держави, яка її зростила і вивела на чільні позиції в країні. Питання повинно ставитися таким чином: якщо парламентарій або керівник того чи іншого рівня неспроможний або не бажає оволодіти державною мовою, то нічого йому робити на державній посаді або він має сидіти і ночами вчити мову. Так заведено в усіх країнах, які в нас прийнято називати цивілізованими. Особливо це стосується молодих людей, які вирішили працювати на державній службі. Перш за все, молодій людині, котра бере участь у конкурсі на заміщення тієї чи іншої посади, слід запропонувати написати диктант з української мови, а далі, якщо майбутній претендент справився із завданням, дивитися на інші кваліфікаційні вимоги.

Чи справді так важко вивчити українську?

Тепер кілька слів про те, чи насправді така важка для вивчення українська мова. Практика свідчить протилежне: кожна грамотна людина, яка проживає в країні, де абсолютна кількість громадян вважає рідною мову українську, спроможна цією мовою оволодіти. Згадаймо, скільки партноменклатурників раптом різко заговорили українською в 1991 році, прагнучи залишитись на керівних посадах. Слід домогтися лише одного: безумовного виконання в Україні «Закону про мови». Поваги заслуговують люди, які в свій час не змогли з тих чи

інших причин досконало вивчити українську мову, але не соромляться оволодівати нею зараз.

Геніальна поетеса, гордість української нації Ліна Костенко сказала: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову». Отже, тим, у кого відібрало мову, і тим, хто хоче цю мову відібрати у свого ж народу, нічого робити в нашій політиці. І не потрібно на кожному кроці говорити про патріотизм, не усвідомивши, що велика нація повинна мати єдину державну мову – мову свого народу, а її представники, дай Бог, нехай володіють і десятками мов.

Зростання рівня заробітної плати: ринковий та політичний шлях вирішення проблеми

Підвищення заробітної плати означає розвиток людини як споживача й зацікавленість її в результатах праці як виробника. Додаткові доходи забезпечують можливість задовольняти різні потреби, створюють умови повноцінного життя й цим стимулюють продуктивну працю. Для працедавця підвищення зарплати зменшує плинність кадрів, результатом чого стає скорочення витрат на пошук і підготовку працівників, а також можливість залучення до фірми найбільш кваліфікованої робочої сили. Позитивним наслідком цього процесу є зростання продуктивності праці та обсягів виробництва, що можна вважати компенсаційним механізмом збільшення витрат виробника.

На думку науковців, конкурентність економіки України упродовж тривалого часу забезпечувалась завдяки дешевизні робочої сили, що негативно впливало як на продуктивність праці, так і на рівень трудової міграції населення. Низький рівень середнього доходу громадян можна розглядати як фактор зниження демократичних процесів країни.

Зростання заробітної плати має носити випереджальний характер порівняно із підвищенням цін – саме тоді створюються умови для розвитку середнього класу, що завжди був основою економічної стабільності держави. При цьому зростати має насамперед заробітна плата, оскільки вона, а не інші види доходів населення, є базою для соціальних виплат.

Проблема зростання рівня заробітної плати сьогодні набуває не лише економічного, а й політичного значення: диференціації за регіональним або соціальним аспектом. Наприклад, для розвитку соціально депресивних регіонів держава може ухвалити стратегію підвищення рівня заробітної плати фахівцям, які будуть згодні мігрувати або змінити зміст фахової діяльності.

Однак забезпечення державою соціальних стандартів для населення не має відбуватись виключно через систему економічного тягара на працедавця, коли він змушений, виконуючи закон, виплачувати матеріальну допомогу багатодітним родинам, інвалідам та іншим категоріям працівників, питома вага

економічного внеску яких є непропорційно малою порівняно із тими, хто виявляє високу ефективність діяльності. Зростання доходів сімей, що потребують соціальної уваги, має відбуватись через державні механізми, оскільки різного роду виплати мають бути закладені у суму податку з заробітної плати кожного працівника.

Проблема рівня заробітної плати – це й проблема поведінки працівника в разі його недостимулювання. В умовах неефективного державного регулювання економіки, у тому числі й сфери оплати праці, виникає загроза експлуатації працівників. Це може принести працедавцю не тільки вигоди, але й втрати, пов'язані із тим, що працівник намагатиметься скористатись неправомірними можливостями займаної посади, наслідком чого неминуче стане корупційна поведінка.

Додаток Д

Інтерактивні вправи формування мовної свідомості майбутніх державних службовців

1. Рольові ігри: «Прийом громадян»

Мета: змодельовати реальну ситуацію публічної комунікації у сфері управління.

Формат:

- Студенти поділяються на «держслужбовців» і «громадян».
- Вивчається ситуація (наприклад, скарга на недотримання благоустрою).
- Відбувається симуляція офіційного прийому.

Умови:

- Використання виключно державної мови.
- Дотримання мовного етикету.
- Заповнення короткого звіту: які мовні формули було використано, як це вплинуло на результат.

Результат: усвідомлення значення мовної коректності, етики, уміння переконувати.

2. Дебати «Чи потрібно посилити мовні вимоги до держслужбовців?»

Мета: сформувати аргументоване ставлення до мовної політики через публічне обговорення.

Формат:

- Група поділяється на «за» і «проти».
- Кожен готує промову тривалістю до 2 хвилин.
- Виступи оцінюються за чіткістю мовлення, логікою, етикою.

Інструменти:

- Робоча таблиця «аргумент-противага».
- Оцінка «які мовні стратегії були успішними».

Результат: розвиток стратегічного мовного мислення, рефлексії над мовною поведінкою.

3. Воркшоп «Редагування мовних помилок у публічних текстах»

Мета: навчити студентів знаходити й виправляти стилістичні, граматичні, етичні помилки в офіційних текстах.

Формат:

- Студенти отримують тексти прес-релізів, звернень або публічних виступів із мовними помилками.
- Працюють у парах або малих групах над редагуванням.
- Обговорення виправлень: чому саме так, які зміни зробили мовлення ефективнішим.

Результат: розвиток професійної мовної чутливості та критичного ставлення до тексту.

4. Симуляція пресконференції «Голова ОДА перед громадськістю»

Мета: розвивати публічне мовлення в умовах інформаційного тиску.

Формат:

- Один студент виступає в ролі голови ОДА.
- Інші – журналісти, громадські активісти, експерти.
- Учасник має відповідати на «провокативні» питання, зберігаючи етику й державницький стиль мовлення.

Рефлексія після гри:

- Що вдалося?
- Які труднощі були?
- Як змінилось відчуття відповідальності за мовлення?

5. Мовна лабораторія «Мова в публічному просторі»

Мета: дослідити реальне мовне середовище органів влади.

Формат:

Студенти аналізують мову сайтів органів влади, публічних виступів посадовців, офіційних документів.

Визначають відповідність мовної поведінки до законодавства, культури мовлення.

Результати подають у вигляді презентації або короткого звіту.

Результат: поєднання аналітики, медіаграмотності та мовної самосвідомості.

6. Вправа «Мовний аудит посадовця»

Мета: розвиток уміння помічати мовні помилки та оцінювати мовну якість.

Хід:

- студентам пропонується фрагмент виступу / документа;
- потрібно визначити помилки;
- класифікувати їх (лексичні, стилістичні, дискурсивні);
- оцінити комунікативний ризик.

Результат: розвиток критичної мовної рефлексії.

7. Вправа «Редактор державної комунікації»

Мета: формування навички нормативного мовного вибору.

Хід:

- подається проблемний текст;
- студенти редагують;
- пояснюють мовні рішення;
- обговорюють альтернативи.

Результат: усвідомлення мовлення як професійного інструмента.

8. Вправа «Plain language трансформація»

(дуже сучасна — прямо під твою теоретичну частину)

Мета: формування принципу зрозумілої державної комунікації.

Хід:

- складний бюрократичний текст;
- завдання: переписати для громадянина;
- визначити, що було спрощено.

Результат: розвиток мовної відповідальності.

9. Вправа «Комунікативне рішення посадовця»

Мета: формування мовної свідомості як вибору.

Хід:

- ситуація (скарга, брифінг, кризова комунікація);
- студенти формулюють відповідь;
- порівнюють варіанти.

Результат: усвідомлення мовлення як управлінського інструмента.

10. Вправа «Кейс мовної помилки → мовна стратегія»

Мета: перейти від помилки до усвідомлення принципу.

Хід:

- аналіз кейсу;
- визначення причини;
- формулювання правила;
- створення правильної моделі.

Результат: формування метамовного мислення.

11. Вправа «Рольова публічна комунікація»

Мета: формування мовної поведінки.

Хід:

Ролі:

- посадовець
- громадянин
- журналіст
- експерт

Завдання — провести публічну комунікацію.

Результат: розвиток мовної адаптивності.

12. Вправа «Мовна рефлексія посадовця»

Мета: розвиток внутрішньої мовної свідомості.

Інструмент: карта рефлексії.

Запитання:

- яке мовне рішення я обрав
- чому
- чи було зрозуміло
- що б змінив

Результат: формування мовного самоконтролю.

13. Вправа «Дискурсивний аналіз публічної комунікації»

Мета: розвиток дискурсивної мовної свідомості.

Хід:

- аналіз виступу;
- визначення: тон, адресат, стратегія;
- оцінка довіри.

Результат: розуміння мовлення як соціальної дії.

14. Вправа «Створення стандарту мовної якості»

Мета: інтеріоризація критеріїв.

Хід:

- студенти створюють чек-лист мовлення посадовця.

Напр.:

- зрозумілість
- точність
- інклюзивність
- нормативність
- логіка

Результат: формування професійних орієнтирів.

15. Вправа «AI-асистоване мовне редагування»

Мета: розвиток метамовної компетентності.

Хід:

- студент редагує текст
- порівнює з AI
- оцінює рішення
- обґрунтовує власний вибір

Результат: свідомий мовний вибір.

Додаток Е

Рефлексивні вправи

Вправа 1. Щоденник мовної поведінки (на 7 днів)

Завдання: щоденно коротко описуйте одну мовну ситуацію, у якій ви брали участь (реальну чи навчальну). Оцініть себе за критеріями:

- Яку мету я переслідував?
- Чи вживав я професійні мовні конструкції?
- Що вийшло добре / що було недоречно?
- Як би я сформулював це мовлення зараз?

Мета: формування навички металінгвістичного аналізу.

Вправа 2. «Моє мовлення очима інших» (лінза 1 – думка колег)

Завдання: отримайте зворотний зв'язок від 2-3 колег/однокурсників після публічного виступу чи моделювання ситуації. Запитайте:

- Чи було моє мовлення переконливим?
- Наскільки воно було етичним?
- Які слова чи формулювання здалися недоречними?

Після цього заповніть рефлексивну картку:

«Що я зрозумів(ла) про свою мовну поведінку після цієї оцінки?»

Вправа 3. Критичне есе: «Мова як інструмент влади»

Завдання:

- Опишіть 1 реальну ситуацію (із ЗМІ чи досвіду), де мова посадовця вплинула на громадську думку.
- Проаналізуйте: які мовні засоби було використано? Чи були порушення? Як це вплинуло на сприйняття влади?
- Завершіть есе розділом: *«Який урок я беру для себе як майбутній держслужбовець?»*

Мета: сприяти перетворенню знання в усвідомлену мовну позицію.

Вправа 4. Самооцінка мовної етики (лінза 2 – особистий досвід)

Інструкція: після виконання мовного завдання (звернення, промова, лист), дайте відповідь на 5 запитань:

1. Чи дотримувався я законодавчих норм щодо мови?
2. Чи використав я слова або звороти, що можуть вразити/принизити?
3. Чи був мій тон нейтральним, офіційним і відповідним ситуації?
4. Як би це сприйняла аудиторія?
5. Що я зміню у своєму мовленні наступного разу?

5. Вправа «Мовний автопортрет» (лінза 3 – теоретичне дзеркало)

Завдання:

- Оберіть одну мовну компетентність (лексика, синтаксис, інтонація, стилістика).
- Опишіть свою сильну і слабку сторону в ній.
- Зіставте свої спостереження з теоретичним визначенням цієї компетенції (за навчальним посібником).
- Визначте: *що я вже роблю правильно, що потребує вдосконалення, який ресурс/вправу я використаю для розвитку.*

6. Вправа «Мій мовний автопортрет посадовця»

Завдання: описати власні мовні характеристики:

- сильні сторони
- типові труднощі
- мовні ризики
- стиль комунікації

Мета: формування усвідомленої мовної ідентичності.

7. Вправа «Рефлексія мовного вибору»

Завдання: після виконання кейсу відповісти:

- чому я обрав саме це формулювання
- які були альтернативи
- чи було воно зрозумілим адресату

Мета: розвиток усвідомленого мовного рішення.

8. Вправа «Критичний аналіз власного виступу»

Завдання:

переглянути відео виступу і проаналізувати:

- зрозумілість
- логіку
- точність
- тон
- відповідність ролі посадовця

Мета: розвиток професійної мовної самокорекції.

9. Вправа «Мовні тригери»

Завдання: визначити:

- які мовні ситуації викликають труднощі
- які формулювання повторюються
- де виникає невпевненість

Мета: усвідомлення автоматизмів мовлення.

10.Вправа «Plain language рефлексія»

Завдання: після редагування тексту відповісти:

- що було складним у тексті
- що я спростив
- чи змінилась зрозумілість
- як це впливає на довіру

Мета: формування рефлексії зрозумілості мовлення.

11.Вправа «Рефлексивна карта мовної ситуації»

Заповнюється після комунікації.

Блоки:

- ситуація
- моя роль
- мовна стратегія
- що спрацювало
- що зміню

Мета: розвиток ситуативної мовної свідомості.

12.Вправа «Мовна відповідальність посадовця»

Завдання: відповісти письмово:

- як моє мовлення може впливати на довіру
- які мовні помилки мають управлінські наслідки
- що означає мовна відповідальність

Мета: формування ціннісного виміру мовної свідомості.

13.Вправа «Рефлексія розвитку (до / після)»

Виконується на початку і наприкінці курсу.

Питання:

- як я оцінюю свою мовну свідомість
- що змінилось
- які навички з'явилися
- що ще потребує розвитку

Мета: усвідомлення динаміки формування мовної свідомості.

14.Вправа «Рефлексія професійної мовної ролі»

Завдання: описати мовлення:

- посадовця
- лідера
- фасилітатора
- представника держави

Мета: розвиток дискурсивної ролі мовлення.

Додаток Є

Пілотажне опитування «Проблема сформованої мовної свідомості для держслужбовця»

Мета: визначити ставлення студентів до державної мови, її ролі у суспільстві, власного прийняття української мови як світоглядного чинника постаті державного службовця

1. Чи вважаєте Ви українську мову обов'язковим компонентом особистісної структури державного службовця?
2. Чи допускаєте Ви, що державний службовець може не використовувати українську мову поза межами посадових повноважень?
3. Чи має бути державний службовець носієм української мови?
4. Чи має державний службовець загострювати проблему порушення мовного законодавства у випадках публічної комунікації своїх колег?
5. Чи має державний службовець толерувати недостатній рівень володіння українською мовою колегами?
6. Ви долучаєтесь до «мовних скандалів» у соцмережах?
7. Чи популяризуєте Ви українську мову у публічному просторі (робите перепости популярних дописів, створюєте відповідний просвітницький контент і розповсюджуєте його у своєму середовищі)?
8. Чи подразнюєтесь Ви, коли публічна людина робить помилки українською мовою? Чи робите їй зауваження?
9. Як Ви реагуєте, коли зауваження з української мови роблять Вам?
10. Чи вважаєте Ви, що мовне законодавство має бути змінене в аспекті дозволу регіональних мов?

Дякуємо за відповіді

Додаток Ж

Робоча програма спецкурсу
«Формування мовної компетентності майбутнього
державного службовця»

для спеціальностей

281 «Публічне управління та адміністрування»

073 «Менеджмент»

бакалаврського рівня вищої освіти

Спецкурс спрямований на формування мовно-професійної та комунікативної компетентності майбутніх державних службовців як складників їх мовної свідомості.

Реалізація спецкурсу забезпечує інтеграцію теоретичної підготовки, практичної комунікативної діяльності та рефлексивно-аналітичної роботи студентів.

ПРОФІЛЬ ПРОГРАМИ

1. Загальна інформація	
Назва програми	Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця
Обсяг програми	3 кредити ЄКТС (90 годин)
Тривалість програми та організація навчання	3 семестр
Навчальне навантаження	90 год. (12 год. лекцій, 16 год. практичних занять, 11 год індивідуальної та 61 год. самостійної роботи)
Мова(и) викладання	українська
Напрямок(и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	удосконалення рівня володіння державною мовою
Перелік професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму	системні знання української мови, її норм, правил і закономірностей функціонування в різних сферах суспільної діяльності; уміння і навички ефективного застосування знання мови в різних ситуаціях спілкування
Укладач(і) програми	<i>Ільєнко А.В., аспірант кафедри педагогіки та психології ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»</i>
2. Загальна мета	
Формування у майбутніх державних службовців мовної компетентності як складника мовної свідомості через оволодіння нормами професійного мовлення, розвиток навичок публічної комунікації та здатності використовувати мовні стратегії у професійній діяльності.	
3. Очікувані результати навчання	
За результатами навчання здобувачі мають демонструвати:	
знання	– теоретичних засад мовної компетентності державного службовця; – норм української літературної мови в офіційно-діловій комунікації; – принципів публічної та стратегічної комунікації; – ролі мовної політики у професійній діяльності державного службовця
уміння	– створювати тексти різних жанрів усного і писемного мовлення (зокрема офіційно-ділового стилю); – аналізувати й реферувати тексти різних жанрів, готувати на основі опрацьованих текстів аналітичні огляди, довідки, висновки тощо;

	– опрацьовувати відповідно до виробничої потреби тексти документів, які перебувають у службовому обігу
навички	– здійснювати монологічне та діалогічне (полілогічне) мовлення фахового спрямування (доповідь, звіт, промова, дискусія); – дотримуватися норм української літературної мови в офіційному спілкуванні (в організації офіційних заходів, у корпоративному й адміністративному спілкуванні тощо); – спілкуватися українською мовою на засадах соціальної та міжособистісної етики, моделюючи комунікативну поведінку відповідно до стратегій і ситуацій у роботі з конфліктними групами (правопорушниками, особами з особливими потребами); – обирати й застосовувати різні комунікативні стратегії для досягнення позитивного результату
4. Викладання та навчання (методи навчання, форми проведення навчальних занять)	
<i>Форми проведення навчальних занять:</i> лекції (проблемні, лекції-дискусії), практичні заняття (тренінгові, кейсові, проєктні), самостійна робота (аналіз мовних ситуацій професійної комунікації, підготовка текстів офіційно-ділового стилю, ведення рефлексивного мовного щоденника, розроблення міні-проєкту, підготовка публічного виступу, аналітичне завдання щодо мовної політики тощо), консультації. Навчання може реалізовуватись у змішаному форматі з використанням цифрових платформ (Zoom, Google Meet), що не визначається як окремий вид занять; <i>Методи навчання:</i> інтерактивні, когнітивно-аналітичні, тренінгові, проєктні, рефлексивні кейс-метод	
5. Форми поточного, підсумкового контролю	
Форма поточного контролю	Поточний контроль: практичні завдання, мовні вправи, участь у тренінгах, аналітичні завдання
Форма підсумкового контролю	Підсумковий контроль: захист індивідуального проєкту, публічний виступ

1. Програма

ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи мовної компетентності державного службовця

Тема 1. Мовна свідомість державного службовця як складник професійної культури.

Поняття мовної свідомості особистості. Мовна свідомість державного службовця як інтегративна характеристика професійності. Структура мовної свідомості (мовно-професійний, комунікативний, світоглядно-поведінковий компоненти). Роль мови у здійсненні публічної влади. Мовна свідомість як чинник професійної ідентичності державного службовця.

Тема 2. Мовна компетентність і мовна поведінка у професійній діяльності державного службовця.

Поняття мовної компетентності. Співвідношення мовної, комунікативної та професійної компетентностей. Мовна поведінка державного службовця. Мовні стратегії професійної комунікації. Рефлексія як механізм розвитку мовної компетентності.

Змістовий модуль 2. Практика публічного мовлення державного службовця

Тема 3. Публічне мовлення державного службовця як інструмент управлінської комунікації.

Публічна комунікація у діяльності органів влади. Публічний виступ як професійна діяльність державного службовця. Структура публічного виступу. Взаємодія з аудиторією. Комунікативна відповідальність посадовця.

Тема 4. Комунікативний імідж державного службовця та мовні стратегії взаємодії з громадою.

Поняття комунікативного іміджу. Мовні засоби формування довіри до влади. Мовні стратегії взаємодії з різними соціальними групами. Етичні засади мовної взаємодії. Мовна поведінка у кризових комунікаціях.

Змістовий модуль 3. Інтерактивна мовна практика та мовні проекти

Тема 5. Інтерактивні технології формування мовної компетентності майбутніх державних службовців.

Інтерактивні технології у професійній підготовці. Дискусійні, тренінгові, кейсові та рефлексивні методи. Роль співпраці у формуванні мовної компетентності. Інтерактивне освітнє середовище як умова розвитку мовної свідомості.

Тема 6. Проектна діяльність і мовні ініціативи у професійній підготовці державних службовців.

Проектний підхід у мовній підготовці. Мовні міні-проекти. Інформаційні кампанії популяризації української мови. Мовні ініціативи як інструмент публічної політики. Рефлексія результатів проектної діяльності.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи мовної компетентності державного службовця

Практичне заняття 1. Аналіз мовних ситуацій професійної діяльності державного службовця

Аналіз реальних прикладів комунікації органів влади. Визначення мовних стратегій. Виявлення ефективних і проблемних рішень. Обговорення впливу мовної поведінки на довіру громадян.

Практичне заняття 2. Кейс-аналіз мовних конфліктів у публічному просторі

Розбір кейсів мовних конфліктів. Визначення причин. Вибір стратегій реагування. Моделювання професійної мовної поведінки державного службовця.

Практичне заняття 3. Аналіз комунікативних стратегій органів державної влади

Аналіз офіційних повідомлень, соцмереж, публічних звернень. Оцінювання відповідності мовної політики. Формування висновків.

Змістовий модуль 2. Практика публічного мовлення державного службовця

Практичне заняття 4. Тренінг публічного виступу державного службовця

Розроблення структури виступу. Робота з меседжами. Відпрацювання технік взаємодії з аудиторією. Відеоаналіз.

Практичне заняття 5. Моделювання комунікації з різними соціальними групами

Симуляція комунікації з громадянами, медіа, бізнесом, громадськими організаціями. Вибір мовних стратегій. Рефлексія.

Практичне заняття 6. Кейс-практикум кризової комунікації

Моделювання кризових ситуацій. Розроблення публічних повідомлень. Аналіз мовної відповідальності.

Змістовий модуль 3. Інтерактивна мовна практика та мовні проєкти

Практичне заняття 7. Розроблення мовного міні-проєкту

Проєктування ініціатив популяризації української мови. Визначення цільових аудиторій. Формування продукту.

Практичне заняття 8. Моделювання інформаційної кампанії популяризації української мови

Створення концепції кампанії. Розроблення повідомлень. Презентація та обговорення.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Модуль	Види самостійної роботи
Модуль 1	– ведення рефлексивного мовного щоденника; – аналіз мовної поведінки посадовців; – аналітичне завдання щодо мовної політики регіону; – аналіз мовних порушень у публічному просторі; – огляд практик популяризації української мови
Модуль 2	– підготовка публічного виступу; – аналіз виступів посадовців; – самооцінка мовної поведінки; – розроблення комунікативної стратегії; – аналіз взаємодії органів влади з громадою
Модуль 3	– розроблення мовного міні-проєкту; – аналіз мовних ініціатив регіонів; – підготовка матеріалів інформаційної кампанії; – аналіз висловлювань щодо мовного питання у соцмережах; – рефлексивний звіт; – самооцінка мовної активності

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА

Індивідуальний проєкт

«Мовна комунікація державного службовця у публічному просторі»

Індивідуальна робота передбачає аналіз мовної комунікації державного службовця або органу влади та розроблення власних комунікативних рішень.

Етапи виконання	Діяльність студента
Аналітичний	Студент обирає: конкретного посадовця або орган влади або реальну мовну ситуацію. Здійснює аналіз: мовної поведінки, стилю комунікації, взаємодії з аудиторією, відповідності мовній політиці
Інтерпретаційний	Студент: визначає сильні сторони комунікації, визначає проблемні аспекти, формулює висновки, описує вплив мовної поведінки на довіру
Проектний	Студент розробляє: варіант покращеного повідомлення або міні-кампанію або сценарій виступу або рекомендації
Рефлексивний	Студент описує: власні мовні стратегії, труднощі, зміни у розумінні мовної ролі держслужбовця

Формат результату. Індивідуальний продукт (на вибір): аналітичний кейс, портфоліо, сценарій виступу, комунікативні рекомендації, концепція мовної ініціативи.

Очікуваний результат: студент демонструє здатність: аналізувати мовну комунікацію, застосовувати мовні стратегії, проєктувати комунікаційні рішення, здійснювати мовну рефлексію.

Орієнтовні теми

1. Мовна поведінка органів влади у соціальних мережах.
2. Публічний виступ посадовця як інструмент довіри.
3. Мовна стратегія комунікації з громадою.
4. Мовні конфлікти у публічному просторі.
5. Популяризація української мови на рівні громади.
6. Комунікативний імідж державного службовця.
7. Аналіз інформаційної кампанії органу влади.
8. Мовна політика громади.

Критерії оцінювання індивідуального проєкту

Критерій	Зміст критерію	Максимальна кількість балів
Аналітична складова	Глибина аналізу мовної комунікації, коректність визначення мовних стратегій, обґрунтованість висновків	5
Практична доцільність	Реалістичність запропонованих комунікаційних рішень, можливість застосування у діяльності органів влади	4
Проєктне рішення	Якість розробленого продукту (сценарій виступу, рекомендації, концепція кампанії, кейс тощо), логічність структури	4
Оригінальність і креативність	Самостійність ідей, нестандартність рішень, здатність адаптувати мовні стратегії до аудиторії	3
Рефлексивна складова	Усвідомлення власної мовної позиції, здатність до самоаналізу, аргументованість рефлексії	2
Мовне оформлення	Коректність мовлення, доречність стилю, чіткість формулювань	2
Разом		20

Критерії оцінювання

Вид контролю	Що оцінюється
Практичні заняття	– повнота виконання завдання – застосування мовних стратегій – активність у тренінговій роботі – рефлексія
Модульний контроль	– аналітичність – здатність застосовувати матеріал – аргументованість – мовна доцільність
Індивідуальний проєкт	– якість аналізу – практична доцільність рішень – оригінальність – рефлексія
Підсумковий залік	– сформованість мовної компетентності – здатність застосовувати мовні стратегії – публічне мовлення – аргументація

Порядок оцінювання результатів навчання

Підсумкова оцінка по дисципліні виставляється за 100-бальною шкалою згідно «Положення про організацію освітнього процесу». Завданнями поточного модульного контролю знань здобувачів є перевірка та оцінка:

- а) систематичності та активності роботи здобувача на аудиторних заняттях;
- б) виконання завдань, виданих для самостійного опрацювання;
- в) виконання індивідуальних завдань;

г) розуміння та засвоєння матеріалу, набутих навичок та вмінь самостійно опрацьовувати матеріал, самостійно працювати з літературою та іншими джерелами, осмислювати та узагальнювати зміст теми та розділу, а також умінь усно чи письмово подавати матеріал у вигляді презентації, відповідей на запитання тощо.

Результати поточного контролю знань здобувачів вищої освіти входять як складові елементи до загальної (остаточної) оцінки знань здобувачів з певної дисципліни.

Якщо формою підсумкового контролю є залік, то підсумковий семестровий контроль здійснюється як сумарне оцінювання за результатами всіх ПМК проведених протягом семестру.

Оцінка знань здобувачів усіх форм навчання з навчальних дисциплін, формою підсумкового контролю яких є екзамен, здійснюється на основі результатів поточного контролю (ПМК) – 60 балів та підсумкового контролю знань (екзамену) – 40 балів.

Здобувач не може отримати екзаменаційну оцінку «автоматом» – без складання екзамену.

Загальна оцінка за результатом екзамену є незадовільною незалежно від інших оцінок, якщо здобувач отримує від 0 до 24 балів.

Якщо за результатами оцінювання роботи на заняттях студент отримав менше 36 балів, він не допускається до екзамену. Викладач, який веде семінарські заняття, визначає перелік завдань, що повинні бути виконані студентом для допуску до екзамену.

Розподіл балів за змістовими модулями, темами та формами діагностики

Модулі, теми та форми діагностики	Максимальна кількість балів
Змістовий модуль 1	
Заняття 1	4
Заняття 2	4
Заняття 3	4
Модульний контроль (аналітичне завдання)	10

Разом за модуль	22
Змістовий модуль 2	
Заняття 4	4
Заняття 5	4
Заняття 6	4
Модульний контроль (публічний виступ)	10
Разом за модуль	22
Змістовий модуль 3	
Заняття 7	4
Заняття 8	4
Модульний контроль (презентація мовного міні-проєкту)	8
Разом за модуль	16
Індивідуальна робота	
Індивідуальний проєкт	20
Усього за поточну роботу	60
Підсумковий контроль (залік)	
Захист індивідуального проєкту	20
Публічний виступ	20
Разом	100

Шкала оцінювання

Оцінка за шкалою ЄКТС	Шкала рейтингу для Університету імені Альфреда Нобеля	Оцінка за національною (чотирибальною) шкалою
A	90-100	5 (відмінно)
B	82-89	4 (дуже добре)
C	75-81	4 (добре)
D	67-74	3 (задовільно)
E	60-66	3 (достатньо)
FX	35-59	2 (незадовільно) – потрібно допрацювати матеріал перед тим, як складати
F	1-34	2 (незадовільно) – з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ : ВЦ «Академія», 2020.
2. Семенов О. М. Культура наукової української мови. Київ : Академвидав, 2021.
3. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019.
4. Почепцов Г. Г. Публічні комунікації. Теорія і практика. Київ : Києво-Могилянська академія, 2021.
5. Кундельський М. (ред.) Публічне управління та комунікації. Київ : НАДУ, 2022.
6. Романовський О. Г., Серeda Н. В. Основи публік рилейшнз. Харків : НТУ «ХПІ», 2019.

Література з публічного мовлення та комунікації

7. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Львів : ПАІС, 2020.
8. Кацавець Г. М. Риторика і мистецтво публічного виступу. Київ : Алерта, 2021.
9. Гуменюк І. П. Публічний виступ: практикум. Київ : Центр учбової літератури, 2020.

Література з мовної компетентності та мовної культури

10. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ : Либідь, 2020.
11. Єрмоленко С. Я. Українська мова: короткий практичний довідник. Київ : Освіта, 2021.
12. Українська мова за професійним спрямуванням : сучасні практики (колективна монографія). Київ : 2022.

Нормативні джерела

13. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».
14. Український правопис (2019).
15. Стандарти державної комунікації органів влади (урядові рекомендації, онлайн).

Додаткова

16. Комунікативні технології інформаційного суспільства / за ред. А. Гусєва. Кропивницький, 2020.
17. Островська Н. В. Прикладні соціально-комунікаційні технології. Запоріжжя, 2021.
18. Практики стратегічних комунікацій у публічному секторі (методичні матеріали, 2022–2023).

Додаток 3

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних

1. Ільєнко А. Мовна свідомість держслужбовця як категорія професійності. *Наука і Освіта*, 2023. № 2. С. 92–97. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-15>
2. Ільєнко А. Особливості фахової підготовки держслужбовця у закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2024. Вип. 92. С. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.28>
3. Ільєнко А. Структура мовної свідомості держслужбовця. *Новий колегіум*, 2025. № 3 (119). С. 20–25 URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/newcollegium/article/view/18285>
4. Резван О. О., Ільєнко А. В. Робота з академічним текстом в аспекті формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2025. №17. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15382087>
5. Ільєнко А.В. Модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*, 2025. № 8. С. 74–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-2.10>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Ільєнко А.В. Мотивація розвитку комунікативної компетентності держслужбовця *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі*: матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених (Дніпро, 5-6 квітня 2023 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2023. С. 43 – 46.

7. Ільєнко А.В. Дискурсивна етика державного службовця. *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених (Дніпро, 17-18 квітня 2024 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2024. С. 80–83.

8. Ільєнко А.В. Удосконалення мовленнєвої компетентності державних службовців у Програмах підвищення кваліфікації. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)* : матер. I Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 квітня 2024 р.). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2024. С. 132 – 134.

9. Ільєнко А.В. Принципи формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця. *Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці*: матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 7 листопада 2024 р.). Харків: ХНАДУ, 2024. С. 29–31.

10. Ільєнко А.В. Риторична культура державного службовця в аспекті його мовної свідомості. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2025)*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 квітня 2025 р.). Харків: ХНАДУ, 2025. С. 93 – 96.

11. Ільєнко А.В. Формування мовної свідомості майбутніх державних службовців: діагностичний інструментарій та результати експериментального дослідження. *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 9-10 квітня 2026 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2026. С. 53-56.

12. Ільєнко А.В. Психологічні механізми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців. *Практична психологія в сучасному вимірі*: матер. XVII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 квітня 2026 р.). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля, 2026. С. 128-129.

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля» (ВНЗ «УАН»)
вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, України, 49000; тел.: +38(095) 7-0000-47, +38(063) 7-0000-47, +38(0562) 31-24-51;
e-mail: info@duan.edu.ua; web: duan.edu.ua; код ЄДРПОУ 20201672

від 19.09.2025 № 596

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації

Ільєнка Андрія Васильовича

«Формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця у процесі фахової підготовки»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Результати наукового дослідження А.В. Ільєнка упроваджувались у навчальний процес Вищого навчального закладу «Університет імені Альфреда Нобеля» (м. Дніпро) упродовж 2019-2021 н.р.

У вересні 2021 н.р. було проведено установчий навчально-методичний семінар-тренінг для викладачів, що здійснюють підготовку майбутніх менеджерів, (мета – оволодіння науково-педагогічними знаннями та навичками формування мовної свідомості майбутніх менеджерів, посадовців).

Розробленими автором матеріалами було збагачено зміст навчальних дисциплін: «Українська мова за професійним спрямуванням» – внесено навчальний контент про мовні стратегії публічної комунікації; «Теорія і практика правозастосування» – доповнено темами механізми забезпечення норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; «Стратегічне управління» – доповнено темою «Стратегія розвитку і популяризації державної мови у Південно-Східних регіонах України»; «Комунікативне управління» – доповнено темою «Особливості організації публічної комунікації влади і суспільства у медійному просторі та соціальних мережах».

Ознайомлення із означеної науковою проблемою студентів університету сприяло актуалізації їх свідомості щодо ролі української мови у публічному мовленні посадовців, відповідальності за вирішення мовних конфліктів у суспільному просторі та у особистій комунікації представників влади та громадян, формування мовної свідомості суспільства у регіональному аспекті тощо.

В університеті було створено умови для пілотажного та експериментального регулярного опитування, педагогічного спостереження та моніторингу результатів якісної зміни компетенцій майбутніх управлінців з огляду на розвиток їхньої мовної свідомості.

Засвідчуємо, що організацію та реалізацію наукового експерименту А.В. Ільєнко здійснював під керівництвом та супроводом колективу кафедри психології та педагогіки нашого університету.

Розроблені А.В. Ільєнком матеріали можуть бути використані у навчально-методичній діяльності сучасних університетів, у окремих навчальних курсах, посібниках та практиці підготовки державних службовців.

Проректор із забезпечення якості
освітнього процесу

Ксенія ДИЦМАН

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ТА АКРЕДИТОВАНО МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
УМСФ

19.09.2025

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації
Ільєнка Андрія Васильовича
«Формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця у процесі фахової
підготовки»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Результати дисертації А.В. Ільєнка було впроваджено у процес професійної підготовки майбутніх державних службовців освітнього рівня «бакалавр» в Університеті митної справи і фінансів упродовж 2022 – 2025 н.р.

У межах розробленої наукової теми формування у майбутніх державних службовців мовної свідомості дисертантом було А. Ільєнком представлено низку методик дослідження рівня сформованості означеної утворення у студентів.

Упродовж взаємодії із викладачами, що беруть участь у підготовці майбутніх державних службовців, А.В. Ільєнко представляв власний науково-теоретичний доробок, надав можливість колегам використовувати у практиці кейси з аналітичної діяльності щодо в проблемі «мовного питання» в соцмережах, заходів щодо популяризації мовного питання у межах суспільного простору міста та громад.

У методичну скарбничку університету було надано спецкурс «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця», розрахований на 2 кредити, що став цінним для професійного спрямування студентів на діяльність, пов'язану із державною службою.

Зауважуємо про високий рівень педагогічної майстерності А.В. Ільєнка та його вміння популяризувати науковий матеріал, що дає підстави засвідчити його корисність для використання у навчально-методичній діяльності сучасних університетів, зокрема, в окремих навчальних курсах, посібниках та практиці підготовки державних службовців.

Доктор педагогічних наук,
професор кафедри
іноземної філології,
перекладу та професійної
мовної підготовки

Павленко О.О.

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 11:34:18 01.05.2026

Назва файлу з підписом: Дисертація_Ільєнко.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 2.4 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Дисертація_Ільєнко.pdf
Розмір файлу без підпису: 2.8 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ІЛЬЄНКО АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
П.І.Б.: ІЛЬЄНКО АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2932010672
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 11:34:18 01.05.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000009D3A1F02D7078307
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00